

29 1904/1905

БРАЖЖЧ

Повремени лист
ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК
Удружење јавних правозаступника
У СРБИЈИ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:
Љ. А. ЖИВКОВИЋ, М. МИЛОВАНОВИЋ, П. ТУЦАКОВИЋ И Н. ПРОТИЋ

УРЕДНИК
Д. С. ПЕТКОВИЋ
АДВОКАТ

ГОД. X.

ЈАНУАР

БРОЈ 1.

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА САВИЋА И КОМП.
1904.

САДРЖАЈ

	Страна
1. Наследно право од <i>Андре Борбетића</i>	1
2. Заступништво (с пуномоћством) у грађанском праву написао <i>Горко Павловић</i> аудитор-мајор	16
3. О урачуњивости без обзира на слободну вољу написао <i>Др. М. Милковић</i>	31
4. Злочинство као социјално-патолошка појава од <i>Д-ра Франца Фона Листа</i>	44
5. Оцене и прикази: Нови пројекат закона за заштиту робних мустара у Бугарској од <i>Dr. Charles Gelbert-a</i>	59
6. Белешке: — Судске вести — Спор због мираза — Пештанска адвокатска комора — Појам права о лову	62

На засебном табаку Одлуке Касационог Суда

НАСЛЕДНО ПРАВО

по нашем грађанском законнику

НАПИСАО

— АНДРА ЂОРЂЕВИЋ —

— Наставник —

(5)

§ V. Заједнички тестаменти.

120. — По правилу *један* тестаменат садржи последњу вољу само *једнога* лица. Али може и то бити, да *два* или *више* лица изјаве заједнички своје последње воље у *једном акту*, у једном писмену, и то је онда т. зв. *заједнички тестаменат* (*testamentum simultaneum*). У таквом случају има *више тестамената*, од којих сваки од њих садржи расположеај са засебним имањем посебног тестатора.

Ако су тестатори у заједничком тестаменту поставили *један другог узајмице* за наследнике, онда је то *узајамни* или *међусобни тестаменат* (*testamentum reciprocum sive mutuum*); а ако су, пак, наредили: да тестаменат сваког од њих остане у важности само тада, ако и тестаменат другог остане у важности, онда се такав узајамни тестаменат назива још и *кореспективан* (*testamentum correspectivum*).

121. — У Јустинијановој збирци Римскога Права заједнички се тестаменти и не помињу, ма да је пре ње већ постојала она новела Валентијанова (Nov. Valent. III. tit. 20. § 3. и 4.), која је признавала заједнички *testamentum principi oblatum*. Доцније их је, кроз цео Средњи Век, пракса признавала, нарочито узајамне тестаменте; по најчешће су те тестаменте правили међусобом *супрузи*, муж и жена.

Модерни грађански законици су их скоро сви за-
бранили. Тако: Аустријски законик, § 583, вели: „*Ре-*
довно један и исти саставак важи само за *једнога*.
Изузетак односно *мужа* и *жене* садржи се у глави
о *брачним* уговорима.“ Француски, чл. 968; „Два или
више лица не могу у једном истом акту правити један
тестаменат било у корист трећег било на основу уза-
јамног и међусобног располагања;“ овај законик не
допушта ни супрузима да праве заједнички тестаменат.
Исто тако наређују и ови законици: Италијански, чл.
761., Португалски, чл. 1.753., Шпански, чл. 669. и др.
Немачки законик, чл. 2.265., допушта само супрузима
да могу правити заједнички тестаменат. А Саксонски
законик допушта уопште свима да могу правити за-
једничке последње воље (§§ 2.196—2.202.).

122. — И наш Грађански Законик није, у начелу,
усвојио заједнички тестаменат, јер, постављајући од-
редбу тестамената (§ 424) „*којим* *ко* на случај смрти
расположај чини о свему имању или само о једној
чести имања свога“, додаје у § 425: „*Дакле*, ако се
два лица једно другом ма на случај смрти обавезују,
оно (т. ј. акт) спада у *уговор* и по *пропису* за *уговоре*
(дакле не по пропису за тестаменат) суди се.“ Али, по
угледу на Аустријски, и наш законик допушта, у глави
о *брачним* уговорима, *супрузима* да могу правити
заједнички тестаменат. О томе говори:

§ 779: „Ако би у једном тестаменту *муж* *жену*
своју, а *жена* *мужа* *узајмице*, или *другог* кога за
наследнике поставили, па после реч натраг узели, онда
таква наредба *престаје* и *раскида се*. Но ако *једно*
наредбу своју *порече*, а друго при речи остане, онда
од овога стране наредба стоји, а *само се поречена*
квари.“¹

Из овог наређења излази:

а) да је за важност заједничког тестамената мужа
и жене потребно да су им изјављене последње воље
изложене у једном истом саставу (исправи) и да су

¹ Аустријски зак. § 1.248: „Супрузима је допуштено да у једном
и истом тестаменту узајмице себе или друга лица поставе за наслед-
нике. И овакав се тестаменат може порећи, али из опореке једне стране
не може се извести и опорека друге стране.“

обе спојене у самом тексту тога састава. Ако су, пак, оне одвојено, једна за другом, исписане, онда су два одвојена тестаментa, па се и важност свакога од њих има засебно да цени по прописима о форми тестаментa;

б) да је за важност овога тестаментa, а зато што се сматра само као *један*, довољно само *једаниш* испунити прописане формалности (н. пр. треба призвати само *три* а не шест сведока и т. п.);

в) да овај тестамент може бити; а и не бити, *узајаман* (*reciprocum*), тј. да супрузи могу узајмице један другог или и ког *прећег*, било *узгредно* поред супруга, било само њега *самог* поставити себи за наследника;

г) да је и овај тестамент, па и кад је *узајаман*, такође *опозивљив* (ревокабилан); иначе то не би био тестамент већ уговор; и

д) да се из опозивања тестаментa од стране једнога супруга не може извести да га и други супруг од своје стране опозива. А овим хоће да се каже и то: да у сумњи узајаман тестамент супруга није *корекспективач*; али ипак, то ништа не смета, да га супрузи *изречно* као такав направе (§ 13.)

123. — *Приватан* заједнички тестамент супруга може бити сачињен *само* као *писмен*, а не и као усмен, а то зато, што *усмене* изјаве последњих воља оба супруга, и ако су оне обе једна за другом и пред истим сведоцима учињене, није могућно стопити у *једну* изјаву.

А *јаван* заједнички тестамент може бити и *усмен*, јер тад *судски протокол*, у који се уписују изјаве оба супруга, садржи *јединство* акта.

124. — Важност заједничког тестаментa супруга неопходно је условљена *правним постојањем брака* између њих.

125. — И *заручници* могу правити заједнички тестамент, но овај ће тек тада важити, *ако се брак између њих доиста закључи*.

§ VI. Неважност тестаментa.

126. — Неважност је тестаментa двојака: *испосечина* (првобитна) и *пошона*.

127. — I *Испочетна неважност тестаментата*. — Још одмах с *почетка* тестаменат не важи, кад му, у време прављења, *недостаје* какав бишан захтев за важност његову. То је т. зв. *непрописни* или *неуредни шестаменати* (*testamentum non iure factum, imperfectum, iulustum*).

128. — Недостатак битног захтева за важност тестаментата назива се *основ неважности шестамената*. А тај основ може бити: *неспособност шесташиорова* у време прављења тестаментата (н.пр. био је душевно немоћан, млађи од 15 год.), или *оскудица прописне форме* (нпр. нема потребног броја способних сведока; сведок није прочитао алографски тестаменат итд.), или, *манљивост изјаве воље* тестаторове (нпр. тестатору је изнуђена или преваром измамљена изјава воље итп.)

129. — *Неважност* тестаментата не распростире се више но *колико сам дотични основ нишћења тестаментата досеже*; нпр. ако је тестатору принудом изнуђен или преваром измамљен само какав легат, онда само тај легат не важи. А нарочито, пак, *неважност наименовања наследника* због неспособности овога не *повлачи за собом и неважност осталих наређења* у тестаменту. Јер правило је: да су *сва наређења* у тестаменту *независна једна од других*; осем ако се тумачењем тестаментата (§§ 449. и 450.) не утврди: да је тестатор другојаче желео.

130. — Тестаменат, који не важи одмах с почетка, не задобива своју важност тиме, што је доцније отпао дотични основ неважности његове.¹

131. — *Накнадно потврђење* неважнога тестаментата од стране тестатора важи само тада, ако је оно учињено у *формџ тестамената*. Оно је, дакле, у самој ствари, само *поновно прављење* тестаментата.²

132. — Ако су, пак, *сви они*, којих се ствар *шиче*, са *наредбом завештатеља задовољни*, онда тестаменат *остаје у важности*, баш и да није по прописним правилима сачињен, или да би баш и преко власти своје завештатељ замашио, вели § 483. Овим наређењем хоће да се каже само то: да *признавање* важности

¹ Види моје дело Систем Приватног права, књ. I. Општи Део, бр. 637, 2^о

² Ibid. бр. 641. 1^о.

апсолутно ништавог тестаментa од стране наследника, који би имали право да траже *поништај* истoга, не даје правну егзистенцију том тестаменту него само *фактичку*. Тим се признавањем фактичке важности та интересована лица *одричу* само своја права да подигну *шужбу за поништај тестаментa* (Nullitäts-querel), али не и одрицање на право наслеђа, ако би тим исто наслеђе, ма због чега, доцније било опоручено.

Признавање, пак, *релативно* ништавог тестаментa од стране интересованих (т. ј. за тражење поништаја тога тестаментa овлашћених) лица даје *правну снагу* том тестаменту.

133. — II. **Потоња неважност тестаментa.** — Пуноважан тестаменат може услед прилика, које доцније, пошто је већ направљен, наступе, бити *обеснажен*. Обеснажење тестаментa може наступити или *независно од воље тестаментора*, дакле услед неких других прилика, или *услед воље самога тестаментора* (опозивање, ревокација тестаментa.)

134. — I) **Обеснажење тестаментa независно од воље тестаторове** — Правило је: да пуноважан тестаменат не губи своју важност услед тога, *што је доцније*, пошто је већ прописно сачињен, *отпао који захтев за важност његову*. Дакле, тестаменат, уредно направљен, важи и даље и ако је тестатор доцније постао неспособан да прави тестаменат па као такав и умро. Ово правило, које су сви модерни законици *изречно* усвојили, није, истина, изречно исказано у нашем Грађ. Законнику, али оно и у нас несумњиво важи (arg. из законодавног решења од 9. маја 1849. год ВН. 393., које је оштампано испод §-а 476. и у коме се вели: да сродници јеромонаха, који је у опште неспособан да тестаментом располаже на случај смрти са својим имањем, могу наследити од њега оно, о чему је он, *пре ступања у манастир*, тестаментом наредио).¹

По нашем законнику *поштоња* неважност или *обеснажење* тестаментa, а независно од воље тестаторове, наступа само код *привилегованог* тестаментa услед

¹ Тако и. пр. Аустријски, § 575: „Законито изјављена последња воља не може постати неснажна ради тога, што су препреке касније наступиле. — Види напред бр. 31.

прошека тромесечног рока, а пре смрти тестаторове §. 447. (види напред бр. 57.)

135. — 2) *Опозивање (ревокација) тестамената.* — Тестаменат је такав правни посао, који треба да произведе своје дејство *тек по смрти* тестаторовој; с тога „Завештатељ, докле је жив, може своју вољу на случај смрти мењати“ (§ 448.). Измена последње воље од стране самога тестатора назива се: *опозивање (ревокација) тестамената.*

136. — Могућност опозивања тестамената тестатор не може себи одузети:

а) ни својом *једностраним* изјавом, па ни онда, ако је такву изјаву учинио и у самом тестаменту или у кодицилу рекав: да свака потоња наредба његова на случај смрти уопште, или, она која није у извесној форми учињена или није обележена извесним одређеним знаком, никако не важи. Такав додатак к наређењу последње воље назива се: *дерогаторна клауза*. И ова, дакле, клауза не смета тестатору да измени своју ранију последњу вољу; но они законици, који је предвиђају нпр. Аустријски, § 716., додају: „но да би потоње наређење последње воље важило, потребно је да тестатор у њему *изречно* опозове тај додатак; иначе, ако то потоње наређење последње воље није учињено у предвиђеној форми или није обележено оним одређеним знаком, раније наређење последње воље остаје и даље у снази.“ Но за наш законик, који ову клаузу никако и не предвиђа, важи мишљење, које данас преовлађује, да таква клауза не треба уопште ни да важи, јер је искуством потврђено да она више штете не користи доноси; — па

б) ни *уговором*. Уговор, дакле, којим се ко обавезује, да што на случај своје смрти нареди или не нареди, или, да неко своје наређење на случај смрти опозове или не опозове, такав је уговор апсолутно ништав.¹ — Но *уговором о наслеђу* сваки уговорник ограничава себи слободу да може *једностраним* опозивати своја наређења последње воље, која су у том уговору углављена; суштина је тога уговора, дакле,

¹ Ово изречно исказује Немачки Законик у § 2032.

одрицање (напуштање) опозивања наименовања наследника и осталих наређења.

А да, пак, и код заједничког тестаментa сваки тестатор може опозивати своја наређења у истоме, рекли смо већ напред (бр 121.).

137. — Тестатор може опозвати свој тестаменат било цео било само одчести.

Опозивање може бити *изречно* или *прећушно*

138. — *Изречно* је опозивање тестаментa, кад тестатор своју вољу да опозива тестаменат *исказа* у *ма којој форми*, у којој се може тестаменат уопште правити (§ 429.), и тога ради не мора употребити баш ону исту форму, у којој је био изјавио ту своју последњу вољу, коју сад опозива.

139. — А *прећушно* опозивање тестаментa бива таквом *конклуденцијом* радњом тестаторовом, из које се несумњиво даје извести његова *намера* за опозивање ранијег тестаментa. А таква је радња:

140. — а) кад сам тестатор иди ко други с његовим пристанком *уништи* (спали, поцепа) писмени тестаменат, (§ 448. друга тачка); или, кад на њему изврши такве *промене* из којих се даје извести намера тестаторова да свој тестаменат опозива нпр. кад цео текст превуче, прецрта, или свој потпис (односно крст) пребрише; а ако је прецртао само нека наређења, па и наименовање наследника, остала наређења остају и даље у важности, јер се прецртана сматрају као да нису ни написана. Ако, пак, има *више оригиналних примерака* (дуликата) каквог писменог тестаментa, па тестатор све *свједнога* уништи, онда је *сумња* да је хтео опозвати свој тестаменат, па с тога овај остаје и даље у снази.

Случајна повреда или *губитак* писменог тестаментa не уништава исти, само ако се, по прописима судског поступка, тај *случај* (односно *недостатак намере* тестаторове за опозивање) докаже, а тако исто, ако се докаже равнoгласном сведоџбом *три* заклета сведока и *садржина* тога тестаментa (§ 438. при крају). И

141. — б) *прављење новог и пуноважног тестаментa*. Онај ранији постаје тестаментом *ruptum*. „Доцнији тестаменат обара првашњи“ (§ 448), но под усло-

вом: да је тај доцнији тестаменат *иуноважан*; јер тестаменат, који не важи, правно и не постоји. Првашњи тестаменат престаје, дакле, услед тога, важити у свој својој садржини, па и онда, ако је у доцнијем тестаменту наименовани наследник позван само на *извесну квошу* наслеђа; јер тада све остало наслеђе припада законим наследницима (§ 452), осем ако тестатор није противио желео т.ј. да остало наслеђе добије онај наследник, који је у првашњем тестаменту наименован. Првашњи тестаменат неће задобити понова своју важност (конвалидирати) баш да би овај доцнији био и обеснажен.

142. — *Изузетно* може, поред доцнијега, да важи и првашњи тестаменат, а то бива само онда „ако се завештатељ у последњем позива на првашњи, у ком случају онолико и онај први опстаје, у колико с другим у *противречности не стоји*“ (§ 448).

143. — Који је, пак, од два тестаamenta *ранији*, а који *доцнији*, решава се према конкретним приликама и доказима. А ако се, у даноме случају, ово питање не може решити, онда, по аналогiji § 448. (при крају), *важиће* оба у колико један поред другог *без противречности* могу опстати.

§ VII. Недејство тестаamenta.

144. — Тестаменат, који *не важи*, не производи због тога никакво дејство. Али и тестаменат, који *важи*, може, према приликама, да не произведе никакво дејство. А то бива кад у тестаменту наименовани наследник *не може* да буде наследник (нпр. што је неспособан или недостојан; што је умро пре завештатеља или пре испуњења услова, под којим је био наименован; што се услов није испунио) или што *неће* да буде наследник, те одбије понуђено му наслеђе. У том случају је *testamentum destitutum s. desertum*. И тада се позивају закони наследници да наслеђе приме, но они су дужни, ако га приме, да испуне све *испоруке* (legate), које су у тестаменту назначене. А ако, пак, ни они не усхтедну примити наслеђе, онда оно, као *имање без наследника*, припада држави (државној благајни или „правитељственој каси“, § 530.).

§ VIII. Отварање, обзнана и извршење тестаментa. —

Извршиоци тестаментa.

145. — I. Отварање и обзнана тестаментa. — Отварање и обзнану тестаментa врши, по правилу, *судија за неспорна дела* у оном првостепеном суду, који је био надлежан за умрлога, док је жив био (§ 38. грађ. пост. у вези с чл. 20.), а сходно прописима чл. 40—48. правила о поступању у неспорним делима.

146. — То бива тек *по смрти* тeстaтoрoвoј. Чим о смрти тeстaтoрoвoј добије уредан извештај (чл. 23—26.) тај судија отвара запечаћен писмени тестамент, који се налази у суду на чувању, или, који му је уз извештај (чл. 28.) спроведен, или, који му ко год приватно донесе. Он то чини у присуству онога, који му је реверс о предаји тестаментa суду на чување поднео, или онога, који му је тестамент приватно донео, и у присуству оних сродника умрлога, који се пред судом десе; иначе, у присуству *два сведока*, два призвата грађанина, и обзнањује га пред њима (чл. 40—41). Ако, пак, има *више тестамената* једног истог тeстaтoрa, без обзира на то, да ли сви они важе, онда ће се сви они обзнанити, као и кодицили и друга писмена, која садрже ма какву наредбу последње воље тeстaтoрoвe.

О отварању и обзнани тестаментa (кодицила итп.) судија је дужан сачинити *зaписник* (протокол) онако, како прописује чл. 42. правила о поступању у несп. делима; и пошто се исти прочита пред лицима, пред којима је све то извршено, и ови га потпишу, одоствериће га судија с писаром, који га је писао.

147. — Ако, пак, нема писменог тестаментa умрлога (*de cuius-a*), али је судији достављено, да је завештатељ своју последњу вољу *усмено* изјавио, и ако о томе постоји прописно сачињено и од свију тестаментних сведока својеручно потписано *писмено* (§ 436. ал. 2.), онда ће судија то писмено обзнанити и даље поступити као и са писменим тестаментом.

А ако тог писмена о садржају усменог тестаментa нема, онда ће судија по службеној дужности, све тестаментне сведоке позвати и сваког од тих *појединце*

саслушати о томе, како је *шестатор* своју последњу вољу исказао, затим о *околношћима*, од којих важност исте зависи, као и о томе, *кад* је и *где* тестатор своју последњу вољу изјавио. И *записник* о том саслушању тих сведока судија ће *обзнаниши*. (чл. 44.) Ако би које лице захтевало, да се ти сведоци на свој исказ зајуну, судија ће сведоке заклети (§ 438. и чл. 45.). И о обзнани овог протокола саставића се такође *записник* по чл. 42.

148. — *Оригинал* отвореног тестаментa (кодицила и др.) чуваће судија; али, ако му га је ко приватно поднео, овај може тражити да му се исти *натраг* поврати, а судији дати *одостоверен препис*.

Интересована лица власна су тражити од судије да им изда потврђен *препис* од оригинала, односно од одостовереног преписа тестаментa.

149. — II. *Извршење тестаментa*. — *Извршиоци тестаментa*. — Извршење тестаментa, по правилу, спада у дужност *наследнику*, који то чини под надзором судије за неспорна дела, ако је заоставштина умрлога била пред њим на расправи (в. чл. 116. до 129. прав. о несп. делима).

150. — Али и наш законик допушта тестатору да може одредити *једног* или *више извршилаца* тестаментa (в. §. 491. грађ. зак. и чл. 124. прав. о несп. дел.), али то чини тек узгредно и не садржи о њима никаква ближа опредељења, те оставља нерешена многа питања о њима. Тако:

151. — 1) *О начину постављања* извршилаца тестаментa. — Завештатељ их може наименовати *само у тестаменту*¹ или у другом ком акту, но у оној *форми*, у којој се *изјављује последња воља*; дакле, *просто својеручно* писмено умрлога (3. алинеја чл. 16. зак. о старат.) није зато довољно. За случај, пак, да се наименовано лице не хтедне или не узмогне примити извршења тестаментa, завештатељ може му унапред

¹ Тако наређују и ови законници: Француски, чл. 1035., Италијански чл. 903., Португалски, чл. 1885, Шпански, чл. 893., Цирички чл. 1038, Немачки §. 2197. — А Аустријски допушта да се и уговором о пуномоћству може поставити извршилац тестаментa, (Unger, Erbrecht, §. 37.)

одредити заменика (супститута) или њега овластити да га он избере.

152. — 2) *Мора ли се наименовано лице примити тога налога?* — Не мора; судија га не може, дакле, нагнати да се те дужности прими, јер извршење тестаментa није старатељство. А ако се је, пак, примио те дужности, може се исте, као год и пуномоћник, одрећи, само то не сме учинити, без оправданог узрока, у *невреме* и на *штету* интересованих лица (аналогија из §. 623.). — *Награду* за свој труд не може тражити, ако му је сам завештатељ није одредио.

153. — 3) *Ко може бити извршилац теста-мента?* — Само оно лице, које је *способно да се пуноважно обавезује*.

154. — 4.) *О правном положају извршиоца теста-мента.* — Правни положај извршиоца тестаментa је *сличан* (аналоган) правном положају пуномоћника, али *није истовешан*, јер, а) пуномоћство (§§. 609 и 610.) је уговор, за који је неопходно потребна *сугласност воља* властодавца и пуномоћника, а овде пристанак извршиоца тестаментa бива тек *по смрти* тестаторовој, а само до смрти понудиоца траје понуда за закључење каквог уговора, и, б) извршилац тестаментa има извесну власт, коју му и наследници, ма да му они нису властодавци, морају поштовати. *Обим* пак, власти његове одређује се или по *изјављеној* или по *прошумаченој* вољи тестаторовој, или, по *природи* повереног му задатка. А према том, да ли му је поверено извршење *целог* тестаментa или само *појединих* наређења у истоме, извршилац се тестаментa, као год и пуномоћник, назива *генерални* или *специјални*.

По правилу извршилац је *чувар* и *бранилац* тестаментa. Тога ради он је овлашћен да и *уштем парнице* брани важност тестаментa, нарочито од нападаја интестатских наследника; да се брине о извршењу испорука (легата) и других наредаба тестаторових; као и да тражи *управу* заоставштине до коначне расправе питања о наслеђу (в. о овоме и чл. 57. и 214. прав. о пост. у несп. дел.), и вршећи правне послове, који спадају у појам управе, он *обавезује* не себе већ заоставштину. А обратно, он одговара за *сваку кривицу*

своју, којом би оштетио интересе наследника, и дужан је да им на захтев њихов *положи рачун* о свом раду. Они могу, шта више, тражити да га судија смени с управе, ако је неуредан или за исту неспособан. — Желети је, да се при реформи нашег грађ. законика ближе определе права и дужности извршиоца теста-мента, као што то чине новији законици страних држава.

155. — 5) *Однос више извршилаца теста-мента*. — Ако је тестатор наименовао више извршилаца онда су они позвани да *заједнички* раде, тако, да је за сваку радњу потребна *сагласност* свију њих, осем ако он није друкчије наредио. У случају, пак, да се сви извршиоци не слажу у каквом послу, онда решава судија за неспорна дела. Радећи заједнички, изврши-оци одговарају *солидарно* за сваку штету, коју су својом кривицом учинили (§ 804.).

156. — 6) *О награди*. — Извршилац теста-мента нема права на награду за свој труд, као што га нема ни пуномоћник, осем ако му је она обећана, или, ако по свом позиву такве послове за награду ради.

157. — 7) *О престанку службе извршиоца теста-мента*. — Служба извршиоца теста-мента престаје: 1) кад *умре*, јер она не прелази на наследника његове (§ 624.); 2) кад постане *неспособач* да се обавезује; 3) кад се исте *одрече* (§ 623.); 4) кад се од исте *смени*; 5) кад *сврши одређени му з. датак*, или, ако га и не сврши, кад *прође одређени рок*, који му је тестатор или закон одредио за извршење теста-мента.

§ IX. Тумачење теста-мента.

158. — Тумачити теста-менат (кодицил, уговор о наслеђу) значи пронаћи прави смисао *воље* тестаторове. За тумачење теста-мента, као приватне воље, важе иста правила, која важе и за тумачење закона, као *воље* законодавчеве (§ 8.). Тога ради наш Грађ. Законик садржи наређења у §§ 449. 450. и 475. као *упутства* судији за тај рад.

II. ОДСЕК

УГОВОРНО НАСЛЕЂИВАЊЕ.

159. — По нашем, као год и по Аустријском, за-конику је и *уговор о наслеђу* један *основ опоруке*

(делације) наслеђа, и то *пречи* и од тестаментa и од закона (в. §. 394. „ако он — умрли — уговором или завештањем *није другојаче уредио*“ и чл. 92. правила о поступ. у несп. делима), но с том разликом, што Аустријски законик¹ одржава овај основ опорукe наслеђа *само* на *сузруге*, док по нашем законикy, судећи бар по §-у 425., уговор о наслеђу *могу* закључити и *друга* лица, а не само *суузуги* (в. §§. 780—783. и 788, у глави о брачним уговорима.)

160. — Уговори о наслеђу нису били познати Римљанима. Њих су у Немачкој, од рецепције Римскога Права, признали пракса и Обичајно Право., а потоња научна обрада Рим. Права развила је ту правну установу. Од модерних страних грађанских законика само неки (немачки, §§. 2274—2302., саксонски, §§. 2542—2563.) допуштају уопште свима, а не само суузугима да закључују уговоре о наслеђу

161. — I **Врсте уговора о наслеђу.** — Уговори о наслеђу разликују се на *афирмативне* и *негативне*.

162. — 1) **Афирмативни уговори о наслеђу** или уговори о наслеђу у *ужем* смислу су они уговори, којима завештатељ осигурава *право наслеђа* своје заоставштине својим сауговорницима. А то су, пре свега:

а) *уговор о постављању наследника*, којим се уговорном наследнику осигурава *универсална сукцесија* било целокупне заоставштине уговорног завештатеља било само неке одређене квоте исте. Они су често и *узајамни*, нарочито међу суузугима, тако, да је онај уговорник, који другога *преживи*, уговорни наследник онога, који је раније умро. Затим,

б) *уговори о легатима* или *партикуларни* уговори о наслеђу, којима се сауговорницима осигурава *право на извесне легате*. — Ови су уговори сродни с *даровима* (поклонима) на случај смрти, али не и *истовештини*, јер се они (уговори) не могу *опозивати* (ревоцирати).

163. — 2) **Негативни уговори о наслеђу** су они

¹ §. 602. „Уговори о наслеђу, који се тичу свеколике заоставштине или одређене квоте исте у обзирu на целину, могу се пуноважно уградити само међу мужем и женом. Прописе о томе садржи глава о брачним уговорима.“

уговори, којима се евентуални наследник *одриче* свога *будућег* права наслеђа (Erbverzichte).

164. — II. Основна правна правила о афирмативним уговорима о наслеђу. — У теорији Општег Приватног Права, које је, у Немачкој, познато под именом *Пандеката*, важе о уговорима о *постављању* наследника извесна правна правила, која се примењују и на уговоре о *легацима*, у колико то допушта посебна природа ових. А то су ова:

165. — 1) Уговор о постављању наследника *заснива позив на заоставшину* уговорног завештатеља ако је он умро *пре* уговорног наследника. С тога су и *правна дејства* тога уговора у суштини *аналогна* (подобна) правним дејствима *тестамената*, а разликују се од ових последњих само тиме, што уговорни завештатељ *не може*, противно уговору, *опозвати* позив уговорног наследника на наслеђе. Ово важи и за наш законик, в. § 781., по коме се уговор на случај смрти *сматра као тестаменат*, само што по својој вољи *без воље* друге стране, *не може се од њега одустати*. По овоме, уговорни наследник мора такође *преживети* уговорног завештатеља, (као и *испуњење услова* и *одређени рок*), да би свој позив на наслеђе могао остварити (§ 52.). А од *воље његове*, пак, зависи хоће ли уговорно наслеђе *примити* или *одбити*, кад се исто отвори.

166. — 2) Уговорни завештатељ *задржава*, и покрај оваквог уговора, *право* да, *за животоа свог*, *неограничено располаже* са својим имањем. Тако и по нашем законiku в. § 781. „Но од имања, с којим је ко уговором на случај смрти *располажео*, остаје *за животног господара*“ (т.ј. сопственик, § 211.). Шта више, он је *властан* и *дарове* (поклоне) чинити; али, ако су ови учињени тога ради, да се *осујели* право уговорног наследника, може се због *зле намере* (dolus-a) *дародавчеве* тражити *поништити* истих (§ 303.а у вези с § 565.). — Но наређењима своје последње воље, уговорни завештатељ *не може* право уговорног наследника ни *осујелити* ни *сузити*. Тако и по нашем законiku, в. § 781: „Но ако *преживела* другу страну *не би*, на случај смрти *не може* *наредбе* чинити“.

Напротив, они закони наследници, који имају право на закони део наслеђа (в. § 477.), могу и од уговорног наследника тражити да им се *окрђење* тога дела накнади (§§ 479, 565 и 783).

167. — 3) Уговор о наслеђу је *једноставан* правни посао и подлежи *правним прописима о уговорима* у опште. Тако је и по нашем законнику в. §§ 425. и 783. У њему нема, дакле, као што неки мисле, *два спојена разноврсна елемента*: један *тестаментни*, који заснива постављање наследника, а други *уговорни*, који пречи да се може по својој вољи, једнострано, опозивати наименовање наследника.

168. — 4) Практика се услед тога, што и за ове уговоре важе прописи обичних уговора, није устручала да и за те уговоре, не тражи никакве особене формалности, ма да је опет чудно, да се за важност обичног опозивљивог тестамена изискују извесне форме, а да се пак оне не траже за неопозивљиве уговоре о наслеђу! — По нашем законнику, пак, ово питање није потпуно јасно решено; јер, из §. 425. излази: да и за форму ових уговора важе они исти прописи, који о њој важе односно обичних уговора; а по § 780. уговор о наслеђу, који су *сујрузи* међу собом углавили, имаће силу и важност само онда, ако су га начинили онако, као што пропис за тестаменте гласи. У овој нејасности законских прописа држим, да је разложније дати превагу §-у 780. над §-ом 425. — Али, на сваки начин, *усмен*, приватни уговор о наслеђу, ако ово вреди преко 200 динара, *неће* се моћи доказивати сведоцима по §-у 242. грађ. пост.

169. — 5) За закључивање уговора о наслеђу потребна је она *иста способност* у уговорника, која се иште и за закључивање обичних уговора (§. 425. у вези с § 533.)

170. — 6) Ни уговор о наслеђу *не може се* као год ни тестаменат, закључити посредством пуномоћника.

ЗАСТУПНИШТВО (С ПУНОМОЋСТВОМ) У ГРАЂАНСКОМ ПРАВУ

НАПИСАО

ГОЈКО ПАВЛОВИЋ

аудитор-мајор

Сарматеи.

4., *Кад протекне рок*, ако је пуномоћство издато на извесно време.⁴²³

5., *Испуњење пуномоћства*.⁴²⁴ Само се по себи разуме, да пуномоћство, кад пуномоћник изврши радњу, која служи као објект пуномоћства, немајући свог основа за даље постојање, мора престати да важи.

6., *Пренос пуномоћства*, ако на то пуномоћник није био овлашћен, о чему смо раније говорили, и најзад.

7., *Друге разне околности (прилике) у којима се налази властодавац или пуномоћник*. Следеће околности изазивају уништење пуномоћства :

а., Губитак права властодавца или пуномоћника,⁴²⁵ или забрана да ко од њих располаже имовином услед болести,⁴²⁶

⁴²³ Daloz — „Repertoire de jurisprudence“, t. 30 Бр. 418. стр. 748 ; Виндшейд — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164. стр. 386; Баронъ, — ib. § 306, стр. 146; Ем. Асollas — „Manuel de droit civil“, t. III. стр. 554; Гордонъ — „Предст. въ гражд. правѣ“, стр. 408 и Troplong — „Du Mandat“, Бр. 761. стр. 670 наводи пример: ако ја издам неком пуномоћство да води моја дела, док сам ја на осутству, то пуномоћство престаје важити, чим се ја будем вратио натраг.

⁴²⁴ Ем. Асollas — „Manuel de droit civil“, t. III. стр. 554; Дмитриј Азаревичъ, — ib. а. II. стр. 175; Виндшейд — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164. стр. 386 и Troplong — „Du Mandat“, Бр. 706. стр. 650 и Бр. 760. стр. 690 — „per actio negotio finitur officium, finitus est mandatorius officio.“

⁴²⁵ „Грађанска смрт“ по речима Troplong-а — „Du Mandat“, Бр. 706. стр. 650, Бр. 743. стр. 682 и Бр. 747. стр. 683 и Dalloz — „Repertoire de jurisprudence“, t. 30. Бр. 418. стр. 748.

⁴²⁶ Laurent — „Principes de droit civil français“, t. 28. Бр. 90 стр. 95 и Troplong — „Du Mandat“, Бр. 706. стр. 650 и Бр. 745. стр. 683.

нпр. кад се утврди, да је властодавац или пуномоћник умно бољестан.⁴²⁷

б., Кад незнано куда отумара властодавац или пуномоћник.⁴²⁸

в., Кад се промени имовно стање властодавца или пуномоћника, нпр. кад један од њих или оба дођу под стечај,⁴²⁹ или буду оглашени као распикуће,⁴³⁰ и

г., Кад се не предвиде околности под којима се пуномоћство издаје. Непредвиђање околности може да смета испуњењу пуномоћства. Узмимо пример који наводи Дало. Пуномоћство садржи овлашћење да се купи извесна кућа, али међу тим је ова кућа била уништена раније, него што је пуномоћство било издато. У овом случају пуномоћник не одговара за неиспуњење пуномоћства, а у исто време, он није у праву да купи другу кућу у место оне, која је у пуномоћству споменута.⁴³¹ У таквом случају, кад је немогуће извршити радњу, која служи као објект пуномоћства, пуномоћство се само по себи уништава.⁴³²

II. Поступак при уништењу пуномоћства.

Од свих савремених законодавстава, питање ово до најмањих детаља разматра руски грађ. законик. Узрок је томе, као што смо раније спомињали, говорећи о заштити заступништва с пуномоћством, тај, што је руски грађ. законик у разделу четвртог, глави другој, у којој се говори о пуномоћству, већину законских одредаба посветио формалној страни пуномоћства.

На први поглед рекло би се, да је најпростији и најобичнији начин уништења пуномоћства, узимање пуномоћства од

⁴²⁷ т. 5. чл. 2330 руског грађ. законика и т. 4. 5 и 6. чл. 532 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика.

⁴²⁸ т. 5. чл. 2330. руског грађ. законика и т. 6. под 1. чл. 532 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика.

⁴²⁹ § 625 нашег грађ. законика; чл. 407 црногор. имовин. законика; § 1024 аустр. грађ. законика и т. 5. чл. 2330 руског грађ. законика.

⁴³⁰ Laurent — „Principes de droit civil français,” т. 28, Бр. 92, стр. 101 и Бр. 96, стр. 103; Troplong — „Du Mandat”, Бр. 706, стр. 650, Бр. 744, стр. 683, Бр. 746, стр. 683 и Бр. 751, стр. 685; т. 6, под 6. и и. чл. 532 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика и § 1157 италијанског грађ. законика.

⁴³¹ Daloz — „Répertoire de jurisprudence”, т. 30, Бр. 197, стр. 692 и Troplong — „Du Mandat”, Бр. 706, стр. 650 и Бр. 759, стр. 689.

⁴³² Гордон — „Предст. въ гражд. правѣ”, стр. 315 и 406.

пуномоћника. Али овај се начин не може употребити: 1., у случају, кад пуномоћник избегава да врати пуномоћство и 2., што пуномоћник може да ради и помоћу копије пуномоћства.⁴²³

По оправданој примедби Рихтера⁴²⁴ при уништењу пуномоћства треба обраћати пажњу не на садржину оних радња, које се пуномоћнику дозвољавају, већ на она лица (била то приватна лица или државне установе) с којима пуномоћник има посла. Расматрајући пуномоћство с те стране, оно може бити двојако: *специјално*, кад се пуномоћнику дозвољава да закључује правне послове са одређеним лицем или да отправља правни посао за властодавца код извесне државне установе, и *опште*, кад се пуномоћнику дозвољава да закључује правне послове са разним лицима или да отправља правне послове код разних државних устаова.

Односно специјалних пуномоћстава, пуномоћник је при отказу пуномоћства дужан благовремено и једног и истог дана да извести о томе свога властодавца и суд; властодавац при уништењу пуномоћства издатог пуномоћнику дужан је о томе да извести суд писмено или усмено и акт о уништењу пуномоћства предаје се оном суду, у коме је пуномоћник морао да изврши радњу на коју је овлашћен, — ако је пак пуномоћство дато на извршење ма каквих правних радња код извесног суда, то у том случају суд доноси решење о уништењу пуномоћства и он извештава онај суд, код кога је пуномоћство издато.

При уништењу специјалних пуномоћстава путем публикације, треба разликовати пуномоћство на извршење правне радње код извесног суда и пуномоћство, којим се пуномоћнику дозвољава да закључи какав правни посао са извесним лицем. Ово друго пуномоћство може бити уништено и путем публикације, а оно прво може се уништити само тада, ако се извести суд, у коме се има да отправи дотична правна радња.⁴²⁵

Што се тиче општих пуномоћстава пуномоћник може да се одрекне обавезе, коју је пуномоћством на себе примио, али је дужан о томе да извести властодавца у повратку оригиналног пуномоћства и да извести ону државну установу,

⁴²³ Рихтер њ — „О порадѣкѣ уничтоженія довѣренности“ у руском журналу грађ. и трг. права за 1871 год. књ. II. стр. 220. и 221.

⁴²⁴ „Журналъ гражд. и торг. права“ од 1871 год. књ. II стр. 221.

⁴²⁵ „Журналъ гражд. и торг. права“ од 1871 год. књ. II стр. 222 и 223.

где је по пуномоћству имао да ради, означајући и место становања властодавца. У овом случају, као и у случају, када властодавац тражи да му пуномоћник издато пуномоћство врати, врши се публикација о уништењу пуномоћства и надлештво, коме је предато пуномоћство, а о чијем је уништењу учињена публикација, дужно је да спровеле пуномоћство у оно надлештво, које је извршило публикацију о његовом уништењу, те да оно врати пуномоћство властодавцу.

Из овога се види, да је публикација начин уништења општег пуномоћства, али тако исто опште пуномоћство може да се уништи и простим извештајем. Рихтер⁴⁸¹ говори по овом питању следеће. Ако властодавац, знајући, да пуномоћник на основу општег пуномоћства може да се обраћа том и том суду или томе и томе надлештву или да закључи правни посао са тим и тим приватним лицем, извести о уништењу пуномоћства дотични суд, надлештво или лице, то после таквог извештаја ни суд, ни надлештво, ни приватно лице не могу никако постојећу пуномоћника да обвезу властодавца.

Односно поступка при уништењу пуномоћства по пројекту редакц. комисије руског грађ. законика налазе се одредбе у чл. 536, 537, 541 и 542. Садржина ових одредаба састоји се у овоме. Властодавац, коме је позната државна установа, код које је пуномоћник био дужан да изврши правни посао, дужан је да извести ову државну установу о уништењу пуномоћства. Али, ако је о издавању пуномоћства било извештено треће лице, или је о томе учињена публикација у новинама, то и о уништењу пуномоћства мора да се извести треће лице и да се то јавним путем обзнани.

Односно страних законодавстава о уништењу пуномоћства, ми налазимо одредбе: у § 1761 италијанског грађ. законика о томе, да се пуномоћник може одрећи од пуномоћства, известивши и властодавца о своме отказу; у § 176 германског грађ. законика између осталог говори се, да властодавац може помоћу публикације да уништи издато пуномоћство, а таква публикација може бити учињена по правилима грађан. судског поступка, — а по § 170 истог законика, ако је и треће лице извештено о издавању пуномоћства, то пуномоћство остаје у важности према овом трећем лицу све дотле, докле год и оно не буде извештено о уништењу пуномоћства.

⁴⁸¹ „Журналь гражд. и торг. права“ од 1871 год. књ. II стр. 232.

По француском законодавству ово је питање предвиђено у art. 2004. С. С. Властодавац може у свако време и без икаква узрока да ревоцира издато пуномоћство и да би довео пуномоћника у немогућност да продужи закључење правних послова са трећим лицима, која могу и да не знају о уништењу пуномоћства, властодавац је у праву да тражи од пуномоћника натраг писмени акт, у коме се садржи овлашћење и пуномоћник је дужан да му врати оригинално пуномоћство.⁴²⁷ Али, то неће бити довољна мера, да и трећим лицима буде познато о уништењу пуномоћства. Нема сумње — вели Троплон — да и трећа лица могу сазнати о ревокацији пуномоћства, или што су о томе чули или ма каквим другим путем сазнали за то; у сваком случају, питање је ово фактичко и суд га решава у сваком конкретном случају према околностима дела.⁴²⁸ Дало држи, да је властодавац дужан, кад сам пуномоћство уништава, да извести о томе не само пуномоћника, но и да ма на који начин изврши о томе јавну публикацију.⁴²⁹

У црногор. имовин. законнику у чл. 408, 409 и 412. налазимо одредбе по овом питању само у томе, да се пуномоћство сматра као уништено од онога момента, кад је о томе властодавац известио пуномоћника или пуномоћник властодавца и у случају, кад пуномоћник има код себе писмени акт — пуномоћство, властодавац је дужан да тражи да му се тај акт врати или да се преда у суд, али о самом начину потраживања овога акта ништа се у овом законнику не спомиње.

У нашем грађ. законнику ми налазимо по овом питању одредбе у §§ 622—624, али се нигде изриком не спомиње, од кога се баш момента пуномоћство има сматрати као неважеће.

III., Последице уништења пуномоћства.

Ми већ знамо, да заступништво с пуномоћством, кад је већ постало, оно у своме даљем постојању и развију порађа

⁴²⁷ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 766 стр. 694 дотиче се тога питања, да ли властодавац може да тражи од пуномоћника сву његову преписку, коју је он водио са пуномоћником, односно пуномоћства? Не може — вели Троплон — ib. Бр. 768, стр. 694, пошто се таква писма сматрају као сопственост пуномоћника.

⁴²⁸ Troplong „Du Mandat“, Бр. 770, стр. 696.

⁴²⁹ Dalloz — „Répertoire de jurisprudence“, т. 30. Бр. 431, стр. 753.

правне одношаје између властодавца и пуномоћника, властодавца и трећих лица и између пуномоћника и трећих лица. Према томе, нема сумње, да и уништење пуномоћства изазива као своју последицу правне одношаје између тих истих лица, као год и при развићу — трајању заступништва с пуномоћством.

Ми ћемо овде у кратко да размотримо правне одношаје, који потичу из уништења пуномоћства између властодавца и пуномоћника и између пуномоћника и властодавца с једне стране и трећих лица с друге стране

А. Правни одношаји, који потичу између властодавца и пуномоћника услед уништења заступништва с пуномоћством.

Овде ћемо размотрити следеће случајеве:

1.. При уништењу пуномоћства отказом властодавца треба разликовати два случаја: или је отказ учињен у времену *rebus integris*, другим речима, пре него што је пуномоћник почео извршење пуномоћства, или у времену, кад је пуномоћник већ отпочео извршење пуномоћства.

У првом случају, кад је властодавац одрекао пуномоћство пре него је пуномоћник почео извршење пуномоћства, пуномоћство се сматра, као да није никада ни постојало. Пуномоћник нема право на подношај тужбе — *mandati*. Властодавац се обвезује само *ex post facto*, а у помонутом случају, пуномоћник до момента, кад је властодавац опозвао пуномоћство, није извршио ништа односно извршења пуномоћства.

У другом случају, ствар стоји сасвим другачије. Отказ властодавчев, нама сумње, чини крај пуномоћству, али отказ не ништа оно, што је већ извршено и услед тога, пуномоћнику се даје право да се користи тужбом за све оно, што је извршио. Пуномоћник, који је савесно водио дело властодавца, има право да тражи од овога накнаду учињених трошкова и за штету, коју је претрпио раније, него што је властодавац отказао пуномоћство;⁴⁴⁰ он је у праву, да тражи од властодавца ратификацију свих правних послова, које је он са трећим лицима закључио до властодавчевог отказа пуномоћства. Овога се гледишта држи и руска судска практика. Руски Сенат у своме решењу од 1873 год. Бр. 722 изражава се у томе, да се пуномоћник у случају кад властодавац противно уговору уништи пуномоћство, не лишава права да тражи накнаду за причињену му штету.

⁴⁴⁰ Ово је изриком предвиђено у § 1020 аутр. грађ. законика.

Пуномоћник на основу друге половине чл. 525 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика у случају уништења пуномоћства има право на известан део награде, који одговара труду, који је он уложио око извршења пуномоћства, — а на основу друге половине чл. 535 истог пројекта, ако је услед уништења пуномоћства причињена штета пуномоћнику, то је властодавац дужан да накнади пуномоћнику претрпљену штету, а сем тога да да пуномоћнику и награду за труд, који је уложио око извршења пуномоћства.

У опште може се рећи, да властодавац без обзира на уништење пуномоћства, продужава да носи одговорност за оне радње, које је пуномоћник извршио до момента, кад је извештен о уништењу пуномоћства⁴¹¹

2., Отказ пуномоћника од пуномоћства не повлачи за властодавца штетне последице, ако још није отпочето извршење пуномоћства и ако је властодавац о томе благовремено извештен, да би сам могао извршити радњу споменуту у пуномоћству или да одреди другог пуномоћника.⁴¹² Нема сумње, да отказ пуномоћника може да повуче тешке последице за властодавца, без обзира на то, што пуномоћник још није отпочео извршење пуномоћства, само ако пуномоћник није о томе благовремено известио властодавца. Тражи се, да пуномоћник извести властодавца о отказу пуномоћства што може пре (*quam prius*).

Ако се пуномоћник постарао да извести властодавца о свом отказу од пуномоћства тако, да је властодавац имао времена да избере другог пуномоћника или сам да изврши означену у пуномоћству радњу, то у том случају властодавац нема право тужбе противу пуномоћника.⁴¹³ У случају пак, кад пуномоћник не извести благовремено властодавца о отказу своме од пуномоћства, дужан је да накнади властодавцу претрпљену штету.⁴¹⁴

⁴¹¹ Виндшейдт — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164, стр. 386; Мейер, — *ib.* стр. 571 и Барон, — *ib.* § 306 стр. 149.

⁴¹² Гордон — „Предст. нъ гражд. правъ“, стр. 409.

⁴¹³ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 797, стр. 713.

⁴¹⁴ Dalloz — „Repertoire de jurisprudence“, т. 30, Бр. 232, стр. 703; Troplong — „Du Mandat“, Бр. 976, стр. 712 и 713; Em Acollas — „Manuel de droit civil“, т. III, стр. 555; Мейер, — *ib.* стр. 571; Виндшейдт — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164, стр. 386; Дмитрій Азаревич, — *ib.* в. II, стр. 176; Шершеневич, *ib.* стр. 421; § 620 нашег грађ. законика; чл. 409. црногор. имов. законика; чл. 2333 руског грађ. зак.; чл. 538 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика; § 1021 аустр. грађ. законика; § 1761 италијан. грађ. законика и § 671 германског грађ. законика

Али, бивају и такви случајеви — *justa causae*, кад се пуномоћник налази у немогућности да извести властодавца о отказу пуномоћства.⁴⁴⁵ Римски правник Павле сматрао је као извињујући узрок и такав случај, ако се пуномоћнику по његовим сопственим делима деси озбиљна потреба, која му смета извршењу пуномоћства, нпр. обавеза каква, услед које пуномоћник мора изненада да отпутује, јер у противном случају, она му може причинити знатну штету.⁴⁴⁶ Овај је случај изрично предвиђен у § 1761 италијан. грађ. законика, у коме се говори, да пуномоћник не одговара властодавцу за претрпљену штету услед отказа од пуномоћства само у том случају, кад пуномоћник не може да продужи испуњење пуномоћства, а да себи не причини штету.⁴⁴⁷

У опште може се рећи, да пуномоћник није дужан да накнади властодавцу претрпљену штету услед свога отказа од пуномоћства, када је пуномоћник био у немогућности да испуни пуномоћство.⁴⁴⁸

3. У случају смрти властодавчеве треба чинити разлику у следећем. Ако је смрт властодавца наступила у моменту, када пуномоћник још није отпочео извршење пуномоћства, то се у том случају пуномоћство сматра, као да није ни постојало.⁴⁴⁹ Али, ако је смрт властодавчева наступила у моменту, кад се пуномоћство налазило већ у извршењу, то смрт уништава пуномоћство за у будуће, а све оно, што је пуномоћник раније извршио, сматра се као важеће.⁴⁵⁰

У случају, ако смрт властодавчева није била позната пуномоћнику, пуномоћство продужава да важи и за у будуће⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Em Acollas — „Manuel de droit“, т. III. стр. 555; Troplong „Du Mandat“, Бр. 801. стр. 716. — а на стр. 716 под Бр. 803 указује на то, да се по рим. праву и непријатељство, које је произашло између властодавца и пуномоћника, сматрало као извињујући узрок; то исто спомиње и Баронџ, *ib.* § 306. стр. 149.

⁴⁴⁶ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 804. стр. 717.

⁴⁴⁷ Em Acollas — „Manuel de droit civil“, т. III. стр. 555. изражава се у том истом смислу.

⁴⁴⁸ Laurent — „Principes de droit civil français“, т. 28. Бр. 107. стр. 116; Виндшейд — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164. стр. 386; чл. 407 црногор. имовин. законика и § 1021. аустр. грађ. законика, у том истом смислу питање ово решава и пројект редакц. комисије руског грађ. законика, што се да извести из чл. 538.

⁴⁴⁹ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 722. стр. 665.

⁴⁵⁰ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 723. стр. 666.

⁴⁵¹ Мейерџ, — *ib.* стр. 572; Баронџ, — *ib.* § 306 стр. 149. и чл. 543. пројекта редакц. комисије руског грађ. законика.

и правни послови, које је пуномоћник закључио, заштићавају се тужбом — *mandati contraria*.⁴³² Наследници властодавчеви морају се постарати да благовремено извести пуномоћника о смрти властодавчевој,⁴³³ јер су они дужни да накнаде пуномоћнику трошкове, које је учинио, не знајући о смрти властодавчевој.⁴³⁴ У чл. 504 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика говори се, да у случају пуномоћникове смрти, његови наследници, који знају о пуномоћству, дужни су да извести о томе властодавца и да предузму нужне мере ради одбране његових интереса.

Германски грађ. законик предвиђа уништење пуномоћства услед смрти властодавчевог у § 672, по коме је пуномоћник дужан да продужи испуњење пуномоћства, ако је са одлагањем скопчана опасност, док наследници властодавчеви или законити заступник његов не предузму одговарајуће — нужне мере.⁴³⁵ То исто ми видимо: у § 624 нашег грађ. законика, чл. 410 црногор. имовин. законика, § 1745 италијанског грађ. законика и у §§ 1022 и 1025 аустр. грађ. законика. Што се тиче пак руског грађ. законика, ми по овом питању у њему не наилазимо на законску одредбу, према чему по руском законодавству радња пуномоћникова после смрти властодавчевог нема правног основа, она је чисто фактичка — *negotiorum gestio*.⁴³⁶

4. Смрт пуномоћника може допринети тешке последице властодавцу, због чега позитивна законодавства стављају наследницима пуномоћниковим извесне дужности.

Ако испуњење пуномоћства још није отпочето, наследници су дужни неизоставно да извести властодавца о смрти покојниковој, а у случају, кад је испуњење пуномоћства већ отпочето, наследници, ако буде нужно, дужни су да предузму извесне мере ради предохране,⁴³⁷ а ако одлагањем испуњења пуномоћства прети опасност, наследници су дужни да продуже

⁴³² Одредбе о томе налазимо у § 1762. италијан. грађ. законика; и у чл. 410 црногор. имовин. законика.

⁴³³ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 724. стр. 665 и 667.

⁴³⁴ Виндшједт — „Объ. обязат. по рим. праву“, § 164. стр. 387.

⁴³⁵ Гордон — „Предст. въ гражд. правѣ“, стр. 398; art. 1991. С. С. „Ем. Асollas“ — „Manu I de droiti civil“, т. III. стр. 558.

⁴³⁶ Гордон — „Предст. въ гражд. правѣ“, стр. 400.

⁴³⁷ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 833. стр. 735, и § 1763 италијан. грађ. законика.

испуњење пуномоћства, докле властодавац сам не предузме нужне мере.⁴³⁸

У случају, ако околности дела не дозвољавају да се предузму ма какве мере ради предохране, наследници умрлога пуномоћника морају да се уздрже од сваке радње по пуномоћству. Они морају оставити правне послове означене у пуномоћству у онаком стању, у каквом их је оставио пуномоћник, а само да извести властодавца, да би овај, или сам, или помоћу другог пуномоћника продужио започето дело.⁴³⁹

Малолетни наследници пуномоћникови ослобођавају се од сваке бригае односно извршења пуномоћства, јер онај, који није у стању да се брине о својим сопственим интересима, није у стању да се брине ни о туђим интересима. Чак и пунолетни наследници ослобођавају се, ако им није познато било да пуномоћство постоји. Питање о томе, да ли је наследницима познато, да постоји пуномоћство, или није, питање је фактичко, чије решење зависи од околности дела. Један је наследник живео удаљено од пуномоћника и ништа није знао о његовим стварима, други је пак наследник живео заједно с пуномоћником и њему су била позната сва дела пуномоћникова. Има пуномоћника, који воде јавно своју професију, а има и таквих пуномоћника, који се у нарочитом случају примају пуномоћства. Бивају и такви случајеви, да наследници знају, да је њихов наследодавац био пуномоћник али им није познато име и место становања онога, чија је дела наследодавац до смрти водио. На све ове случајеве мора бити обраћена пажња, јер они имају утицај на одговорност наследника.⁴⁴⁰

5., Пуномоћник није у праву да продужава испуњење пуномоћства, пошто се оно уништи. Од момента уништења пуномоћства, оно за у будуће нема своје важности.⁴⁴¹ Може се узети као опште правило, да се правни послови, које је пуномоћник закључио с трећим лицем после уништења, пу-

⁴³⁸ Виндшејд — „Обв. обазат. по рим. праву“, § 164 стр. 387; чл. 411 црногор. имовин. законика и § 673. германског грађ. законика.

⁴³⁹ Troplong — „Du Mandat“, бр. 742 стр. 682 и Бр. 834. стр. 736; § 624 нашег грађанског законика; чл. 411 црногор. имовин. законика; § 673. германског законика и § 1763 итал. грађ. зак.

⁴⁴⁰ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 838. стр. 737.

⁴⁴¹ Troplong „Du Mandat“, Бр. 708. ст. 652. и 658.

номоћства, кад је о томе извештен био пуномоћник, сматрају као неважећи у односу према властодавцу.⁴⁰²

Али, може да се деси, да пуномоћник није знао о уништењу пуномоћства и да је он закључио правни посао у место и у име властодавчево пре, него што је сазнао о уништењу издатог му пуномоћства. Улпијан наводи следећи пример. „Ја сам вам издао пуномоћство да купите једну извесну кућу, ја одмах мењам своју жељу и извештавам вас писмом, да ја више не желим да купим ту кућу, али пре него што сте добили моје писмо, ви сте закључили уговор куповине исте куће. Овај сам акт ја дужан да ратификујем с тога, што ви нисте знали о уништењу пуномоћства и услуге, које сте ми учинили, не смеју вам доприносити штету. Пуномоћнику се не може чинити примедба у томе, што у напред није предвидео измену жеље властодавчеве.“⁴⁰³

Према томе, ако пуномоћник није знао о отказу пуномоћства од стране властодавца, или с тога што овај отказ није објављен, или с тога, што он о томе никаквим путем није могао сазнати, то и отказ пуномоћства нема важности и сви правни послови, које је пуномоћник закључио у времену, кад му није био познат отказ пуномоћства од стране властодавца, сматрају се као важећи.⁴⁰⁴ У прилог овога говори и та околност, што се отказ властодавчев од пуномоћства никада не претпоставља, већ се на против код властодавца увек претпоставља једна и иста воља — „*mandans praesumitur in eadem voluntate perseverare*“.⁴⁰⁵

Питање о томе, да ли је пуномоћник знао о уништењу пуномоћства или није знао, питање је фактичко, које суд има у сваком конкретном случају да реши. Јуриспруденција као наука није у стању да наброји све казусе, све случајности и сва посредна и непосредна средства, из којих се може извести закључак о томе, да ли је пуномоћник знао или није знао, да је пуномоћство уништено.

Али, без обзира на то, пуномоћник и у оном случају, кад је сазнао да је пуномоћство уништено, дужан је да изврши

⁴⁰² Em. Acollas — „Manuel de droit civil“, т. III. стр. 537.

⁴⁰³ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 710. стр. 656.

⁴⁰⁴ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 714. стр. 690; § 674 германског грађ. законика; чл. 2334 руског грађ. законика и решење руског Сената од 1876 год. Бр. 385.

⁴⁰⁵ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 710. стр. 657.

извесне радње, односно испуњења пуномоћства. То су оне радње, које се сматрају као неопходна последица онога, што је пуномоћник извршио до уништења пуномоћства. Заиста — говори Троплон, — да је пуномоћник изгубио поверење свога властодавца, али ипак постоје такве радње и које стоје у таквој вези с оним, што је пуномоћник почео вршити по пуномоћству, да их може извршити једино и само пуномоћник и у таквом случају пуномоћник би поступио несавесно, кад би се од тога одрекао. Нпр. пуномоћник је продао ствари, које су биле код њега, он је дужан и да их преда; ако је пуномоћник купио ствари и примио их од продавца, он је дужан и да их пошаље властодавцу.⁴⁶⁶

Наш грађ. законик дотакао се овога питања у § 626, по коме пуномоћник, и ако би пуномоћство престало, опет мора она дела, која одлагања не трпе, продужавати донде, докле год властодавац не би друкчије наредио.

Сем поменутих радња, ако пуномоћник по уништењу пуномоћства продужи да ради у корист властодавца, то се он у томе случају не јавља као заступник по пуномоћству, већ као negotiorum gestor.

6., По престанку пуномоћства услед његовог извршења, пуномоћник је дужан да поднесе рачун властодавцу⁴⁶⁷ и да врати оно, што му је било издато ради испуњења пуномоћства, ако све није утрошено према овлашћењу, да преда добијене плодове и приходе у опште од имовине.⁴⁶⁸

Не постоје никакве нарочите формалности за пуномоћника при састављању овог рачуна. На пракси се обично употребљава инвентар, у коме се с једне стране излажу приходи, а с друге расходи.

Пуномоћник је дужан да јави и о оним сумама, које је требао да прими, али их својом кривицом није примио.⁴⁶⁹ У италијанском грађ. законiku у § 1747 наилазимо по овом питању одредбу у том смислу, да је пуномоћник дужан да под-

⁴⁶⁶ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 717. стр. 611.

⁴⁶⁷ Dalloz — „Répertoire de jurisprudence“, т. 30. Бр. 239. стр. 704 и § 617 нашег грађ. законика.

⁴⁶⁸ Виндшейд — „Объ. обязат. по рим. праву“, § 163 стр. 385 и Пободоносцев, — ib. § 57. стр. 478. и 479.

⁴⁶⁹ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 431. стр. 414 и 415; Dalloz — „Répertoire de jurisprudence“, т. 30. Бр. 255. стр. 709. и Мейер, — ib. стр. 570.

несе рачун и да преда властодавцу све оно, што је примио услед пуномоћства, ма да оно, што је он примио, и не припада властодавцу.

Б. Правни одношаји који потичу услед уништења пуномоћства између властодавца и пуномоћника с једне стране и трећег лица с друге стране.

При разматрању овога питања треба правити разлику у томе, да ли је треће лице знало о уништењу пуномоћства или није знало.

1., У случају кад треће лице није знало о уништењу пуномоћства, то сви правни послови које је треће лице закључило с пуномоћником, сматрају се као важећи и властодавцу се даје право тужбе противу пуномоћника. Пуномоћство је било уништено и пуномоћник је био дужан да се уздржи.⁴²⁰ Нпр. А. је издао пуномоћство Б. да га задужи за 3000 fr., Б. на основу пуномоћства узео је на зајам ову суму новаца од В; после извесног времена, Б. по истом пуномоћству узео ову исту суму новаца на зајам и од Г., коме је он показао и пуномоћство; Г. као савестан кредитор, биће према томе законитим кредитором А. и има противу овога право тужбе. Властодавац мора да сноси штету услед свога рђавога избора — „in culpa fuit malae electiones.”⁴²¹

У руском грађ. зак. ми не наилазимо на изричну одредбу по овом питању, али руска судска практика, као што се то види из решења њиховога Сената од 1875 год. Бр. 646, питање ово решава у показаном смислу. У том истом смислу питање ово решава и наш грађ. законик у § 627 и црногорски имовин. законик у чл. 415 и 416. Карактеристика црногорског законодавства по овом питању састоји се у томе, што у случају, кад треће лице није знало и није могло да зна о уништењу пуномоћства, оно се може обратити тужбом, како према властодавцу, тако и према пуномоћнику за накнаду претрпљене штете, и ако и властодавац и пуномоћник буду заједно признати као кривци, то се они подвргавају солидарној одговорности у односу према трећем лицу.

И пројект редакц. комисије руског грађ. законика пред-

⁴²⁰ Troplong — „Du Mandat”, Бр. 775, стр. 709; Dalloz — „Répertoire de jurisprudence”, т 30, Бр. 444, стр. 755; Поблдоносцев, — *ib.* § 57, стр. 481; art. 2005 и 2006, С. С.; § 1759 италијан. грађ. законика и § 1026 устр. грађ. законика.

⁴²¹ Troplong — „Du Mandat”, Бр. 825, стр. 730. и 731.

виђа ово питање. У случају — говори се у другој половини чл. 537 пројекта — кад трећа лица нису знала о уништењу пуномоћства, то радње пуномоћникове сматрају се као обавезне за властодавца, — а у другој половини чл. 544 истог пројекта говори се, да се радње, које су извршене после уништења пуномоћства, сматрају као обавезне за властодавца и пуномоћник одговара властодавцу за причињену штету.

2. У случају, кад је треће лице знало о уништењу пуномоћства и без обзира на то, закључује правни посао са пуномоћником, то сви такви правни послови сматрају се да важе и треће лице лишава се права да се обраћа тужбом на властодавца,⁴²² — а само се по себи разуме, да га закон такође лишава права да се обраћа тужбом на пуномоћника, јер закон није за то, да брани превару, треће се лице јавља у таквом случају као несавесно и према томе мора да сноси и све штетне последице, које потичу из правног посла, који је закључио са пуномоћником.⁴²³

Ко је дужан да доказује антидатирање акта од стране пуномоћника, да ли властодавац или треће лице? У случају кад пуномоћник антидатира акт, који је извршио после уништења пуномоћства, да изгледа да га је извршио пре уништења пуномоћства, јуриспруденција ставља у дужност не властодавцу, већ трећем лицу, да докаже превару од стране пуномоћника. Такво исто гледиште дели и француска судска практика.⁴²⁴

Завршујући овим питање о последицама уништења пуномоћства, не могу, а да не споменем и последице, које потичу из уништења пуномоћства у случају супституције пуномоћника (преноса пуномоћства).

У случају, кад је пуномоћник себе заменио супститутом, то отказ (ревокација) пуномоћства од стране властодавца у односу према пуномоћнику повлачи за собом и ревокацију у односу према његовом супституту. Овлашћење које даје

⁴²² Troplong — „Du Mandat“, Бр. 776. стр. 700 и 701 и Бр. 827. стр. 73; Пободоносцев, — *ib.* § 57. стр. 481; Гордон — „Предст. въ гражд. правѣ“, стр. 405. и 406. и § 173. германског грађ. законика.

⁴²³ Чл. 537, пројекта редакц. комисије руског грађ. законика и решење руског Сената од 1876. год. Бр. 385.

⁴²⁴ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 763. стр. 691.

пуномоћник не може више трајати од овлашћења, које је он од властодавца примио.⁴⁷⁵

Ако супститут није знао о уништењу пуномоћства његовога властодавца, каква судбина постиже правне послове, које је он савесно закључио? Једно од овога двога: или је првобитни властодавац издао своје пуномоћнику овлашћење да замени себе другим пуномоћником, или му није издао такво овлашћење. У случају, ако је првобитни властодавац издао своје пуномоћнику овлашћење да замени себе другим пуномоћником и ако супституту није било познато уништење пуномоћства његовога супституента, то супститут може да поднесе тужбу *mandati contraria*. У случају пак, ако првобитни властодавац није издао своје пуномоћнику овлашћење да замени себе другим пуномоћником, то супститут има право тужбе само противу свога сопственога властодавца (односно пуномоћника првобитнога властодавца) и све оно, што је он извршио, биће за властодавца — *, res inter alios acta*.⁴⁷⁶

Што се тиче трећих лица, која су савесно закључила правне послове са супститутом, имају право тужбе противу првобитнога властодавца само тада, кад је властодавац издао своје пуномоћнику овлашћење на пренос пуномоћства. Првобитни властодавац не може да се подвргава одговорности за радње оних, који су за њега непознати — туђи.⁴⁷⁷

Смрт првобитног властодавца, као и отказ, уништава и супституцију. Такве исте последице повлаче и друге промене властодавчевог стања, које уништавају пуномоћство. Нпр. А. је издао пуномоћство Б. да управља његовим имањем и Б. замени себе супститутом В. Очевидно, да смрт А. или друге промене стања А. (забрана да располаже својом имовином услед болести, презадуженост, банкротство, распикућство), уништавајући пуномоћство Б. уништава и пуномоћство В. — *resolutio jure dantis, resolvitur jure accipientis*.⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 753, стр. 686.

⁴⁷⁶ Troplong „Du Mandat“, Бр. 754, стр. 686, и 687.

⁴⁷⁷ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 755, стр. 687.

⁴⁷⁸ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 757, стр. 688.

О УРАЧУЊИВОСТИ БЕЗ ОБЗИРА НА СЛОБОДНУ ВОЉУ.

КРИТИЧКИ ПОГЛЕД НА ДАНАШЊЕ СТАЊЕ У НАУЦИ И ЗАКОНОДАВСТВУ.

ПРИПЕЧАО

Др. М. Миљковић

— Насловни —

(3)

2. Мишљења руских научара противу психолошког критеријума.*

Психијатор др. Черемшански изјаснио се за медицински критеријум у погледу урачуљивости, и ово су у главном његове мисли. Душевна обољења манифестују се веома разнолико, те нема ни једног општег психолошког критеријума, који би био меродаван за све облике тих обољења. И докле се год човек држи клиничких знакова абнормалног душевног стања побројаног у трима категоријама неурачуљивости, дотле се стоји на земљишту стварности; а чим се човек упусти у нагађања о *способности за оцењивање кажњивости* и *способности за владање собом*, одмах се пада у апстрактно правничко резонување о урачуљивости, те се долази у опасност да се дође у сукоб са стварношћу. Задатак вештака лекара пред судом састоји се у констатовању факата чисто медицинске, клиничке природе. Лекар треба да је извезбан у техници дијагнозе код душевних болести и да нађена факта излаже разумљиво и за лајика; а тумачење ових факата по правничкој формули спада у надлежност суда. Према здравом разуму и осећању човечности душевне болести се

* Gretenar, Zurechnungsfähigkeit, стр. 194—212.

одавна сматрају као основи неурачуњивости, јер те болести из основа мењају индивидуалност, т. ј начин мишљења, осећања и рада. Из овога је лако увидети како је тежак и компликован критеријум за неурачуњивост код душе них болести. А план и начин испитивања и стављања дијагнозе код душевних болести збити у једну кратку законску формулу, изгледа тешко и сумњиво. Па и она формула, коју је пројекат руски усвојио није исцрпна нити обухвата оне психолошке знаке душевних стања, која дотични члан пројекта има у виду. Ово што вреди за душевне болести, још у већој мери се односи на бесвесна стања. У бесвесном стању не само да се личност мења, већ се управо привремено сасвим губи. И у овим случајевима може критеријум неурачуњивости да се одреди једино по извесним техничким правилима лекарске науке. — Најзад, често пута вештак (лекар) има да стави дијагнозу — какве тешке мождане болести на основу соматичних (телесних) симптома, као н. пр. код опште прогресивне парализе, где психички симптоми уступају или привремено или сасвим ишчезавају, а напротив физички поремећаји, нарочито у моторичној сфери, видно се истичу. Овакав болесник мора се при свем том огласити за неурачуњива, и ако се дијагноза оснива на симптомима соматичким, те се и критеријум за неурачуњивост по нужди од психолошког претвара у физички. У случајевима недовољног умног развића, и то код засталог умног развића критеријум треба оставити суду. Лекар — вештак — треба једино да одреди да је дотични слабоуман; а у колико је слабоуман, то има у конкретном случају да одреди суд, а не експерт.

Психијатор др. *Мержејевски* у главноме вели: Да психолошко одређивање кривичне радње душевно оболелог не може опстати, као што је то пројекат покушао, јер се душевна болест јавља са много различних симптома, и то не само у психичкој већ и у физичкој сфери организма. Душевно оболели може учинити кривично дело како под утицајем моралних тако и патолошких мотива. Али када се клинички констатује да је неко душевно болестан, не могу му се радње у кривицу урачунати, па ма под каквим моти-

вима да их је предузео. Али наравно, да се не сме опет у крајност терати. Не сме се порећи урачуљивост и у оним случајевима у којима дотични не болује од праве душевне болести, већ има само склоност ка душевном обољењу, као особа са нарочитим невропатским карактером. У ову категорију спадају многе хистеричне жене и лица са задобивеним манама у мозгу. Овде постоји смањена отпорна психична снага. За овакве случајеве требало је у пројекат унети одредбе о тако званој смањеној урачуљивости.

Да не би понављали мање више истоветне разлоге, да наведемо још мишљење криминалисте *Куонија*. Куони вели: Према пројекту, у сваком поједином случају не може се стављати питање: да ли оптужени болује од душевне болести, која одузима способност да дотични појми значај дела или да управља својим поступцима? — већ се мора питати, да ли је он у времену извршења кривичног дела могао каквоћу и значај учињеног дела појмити и својим радњама управљати. У овом случају суд добија један метафизички критеријум за решење питања. Поред тога што је веома тешко и управо загонетно питање, да ли је оптужени у време вршења крив. дела имао способност оцењивања дела, познати су у науци случајеви душевног обољења, у којима човек појми каквоћу и значај својих радња и може да управља својим поступцима, јер он о својој злочиној намери лукаво размишља и чека повољан моменат за извршење. Узрок кривичној радњи, у овом случају, лежи у болесном схватању односа према спољњем свету. Има случајева, да је човек душевно здрав, или нема снаге да се савлађује, да своју вољу прилагођује, те на тај начин не може да влада својим поступцима. Оваквих примера има у разним облицима *неурастеније*, коју наводе американски лекари. С тога није саветно да се питање о неурачуљивости ограничи једностраним и лабавим обележјем, јер се тим ограничењем искључује могућност простране оцене целокупног душевног стања. У оваквом случају стављају се психијатрија и вештачење у запећак и прописује им се, да душевну болест налазе само тамо, гди су симптоми и за нас уочљиви. А има ли разлога, да се веш-

таци — психијатори не ставе у исти ред са осталима, од којих се тражи научно мишљење о њиховом целокупном посматрању?

3. Мишљења руских научара за психолошки критеријум.

Као год што су се противу усвајања психолошког критеријума изјаснили и неки психијатори и криминалисте, исто су се тако и међу једнима и другима наше присталице психолошког критеријума за урачуњивост. Ми ћемо сада изнети од неколико разних мишљења у овом правцу мишљење једнога од знатнијих психијатора и једнога криминалисте, па ћемо тада, по обећању, изнети и своје мишљење о овом питању.

Психијатор д-р *Кандински* вели: „Односно питања о неурачуњивости за судско-лекарску праксу је најважније дефинисање неурачуњивости. Ако у закону нема једнога општега критеријума, који ће бити заједнички ослонац и за лекаре и за правнике, онда о узајамном споразуму не може бити ни говора, и с тога вештак — лекар, који има да пред судом даје мишљење о душевном стању оптуженога, неће бити у стању, да начела и погледе модерне психијатрије доведе у склад са захтевима кривичког законика. Ако се овај задатак стави искључиво правницима у дужност, тада ће, на послетку, лекар пред судом изаћи као сведок, који саопштава факта, а не као вештак, који из тих факата изводи закључке, који треба судији да помогну, да правилно примењује закон. Значај једнога општега критеријума за неурачуњивост у томе је, што он обухвата све могуће поједине облике душевне болести. Баш и када би било могуће унети у закон потпун преглед свих оних стања, која искључују урачуњивост, или је, под извесним претпоставкама могу искључити, то би ипак било без вредности. Јер, код свих ових стања могући су разни ступњеви, и без оног општег критеријума, не може се у сваком поједином случају решити питање о урачуњивости. Општи критеријум означава управо онај ступањ, почев од кога

дејство сваког појединог стања могуће неурачуњивости мора да се узме као узрок, који искључује урачуњивост. Што се тиче формулисања овог критеријума, ваља имати у виду, да се у свакој слободној радњи воље морају разликовати ови моменти: моћ појимања дела и способност, да се у тренутку вршења дела управља према ранијем сазнању, т. ј. могућност избора између разних мотива радње Душевно болесни често пута задржавају способност да појме дело, али губе способност да раде на основу оних мотива, који опредељују радњу здравог човека. Дефиниција неурачуњивости допушта само психолошко а не психијатријско опредељивање, јер психијатрија није у стању да да логичну одредбу појма о *душевној болести*, јер би она онда морала дати и одредбу појама о *душевном здрављу*, што лежи изван њене сфере. Појам о *душевном здрављу* може определити само психологија. А психијатрија може указати само на узроке неурачуњивости."

Криминилиста А. К. Вулферш мисли овако и истакнуто питању: „При регулисању овога питања од важности је тоскански кривични зак. од 1853. год., који је за појам неурачуњивости узео искључиво психолошки критеријум и тој одредби дао колико просту толико и лепу редакцију: „Неће се у кривицу приписивати повреде закона, ако учинилац није био свестан своје радње или имао слободу избора.“ При свем том оваква одредба у кривичном законнику не би била целисходна, и нарочито би дала повода сумњи у случајевима, када се злочино дело изврши у афекту. С тога изгледа да је најбољи онај систем, који спаја психолошки критеријум са патолошким. Питање о урачуњивости има несумњиво две стране, које стоје међу собом у тесној веси: *правничку* и *медицинску*. Медицинска страна указује на узрок, а правничка на дејство. Прва се односи на узроке који код човека искључују разум и вољу; а друга поставља општи захтев односно интегритета способности за здраво мишљење и слободно опредељивање воље. У кривичном законнику претпоставља се у опште позитивно опредељивање урачуњивости. И чим закон говори о основима,

који искључују урачуњивост, мора уједно казати и шта он (закон) разуме под нормалним условима урачуњивости, и то из следећих разлога. Психопатологија нас учи, да разни облици душевног поремећаја не могу да се сведу на просте, строго одређене облике, са општом карактеристиком за све случајеве. Често пута се под једним и истим термином вештачки спајају разна абнормна стања, и има таквих облика душевног поремећаја, која се од стања душевног здравља могу разликовати једино на основу личног испитивања свих околности конкретног случаја (*moral insanity*). С тога би закон требао да у место побрајања нарочитих облика наведе групу душевних поремећаја, квалификујући их као „болесан поремећај душевне радње.“ Има облика таквих поремећаја, који не повлаче за собом безусловно неурачуњивост; има разних ступања душевне болести, који различно утичу на питање о урачуњивости. Често пута вештак изјављује, да није у стању да да позитивно мишљење о постојању душевне болести. Ако се још узме у обзир, да се у чл. 36. (руског пројекта) говори о „недовољном умном развићу“ и о „несвесном стању“ као основима неурачуњивости, и да у ова стања спадају разна психолошка и патолошка стања, као: афекат, глуво-немост, пијанство, у којима су могући разни ступњи, онда је одвећ јасна потреба психолошког или правничког критеријума. Овај критеријум даје судији чврст ослонац за решавање у свима случајевима, па и у онима, који су за вештака сумњиви, и дозвољава поделу рада између вештака и суда. А пошто свака подела рада претпоставља његово доцније спајање, то и сједињење медицинског и правничког критеријума дају темељ, на коме вештаци и суд могу, на основу заједничког рада, изрећи своју одлуку. Па баш и када правнички критеријум није изречно унесен у закон, он се подразумева, јер је питање о урачуњивости правничко питање, и што суд не може изрећи своју пресуду без решења питања о кривици, т. ј. да ли се дело може учиниоцу у кривицу приписати.“

И из мишљења научара, који су за то, да се у законску одредбу о урачуњивости унесе искључиво

медицински критеријум, и из мишљења научара, који заступају психолошки критеријум, види се јасно, да се душевна обољења и абнормна душевна стања јављају веома разнолико, и да их није могуће обухватити једним општим појмом. Шта више, по мишљењу поменутих психијатора изилази, да има и таквих можда тих болести, као на пр. општа прогресивна парализа, где психички симптоми уступају привремено, или и сасвим ишчежавају, а напротив физички поремећаји видно се истичу. На основу ових факата мора се извести логичан закључак, да је медицински критеријум за урачуљивост сâм по себи недовољан. Јер када се тврди, да код појединих душевних болести има и таквих, чији симптоми не дозвољавају да се може одмах закључити, да дотични није био свестан своје радње, а међутим, с друге стране, свака душевна болест или душевни поремећај мења из основа човека и његову индивидуалност, — онда се питање о урачуљивости и неурачуљивости може једино решити на основу психолошког критеријума. Но, разуме се, да је претходно потребно увек констатовати, да ли постоји каква год душевна поремећеност или душевна болест, а то већ спада у дужност вештака — лекара. Лекар има да констатује симптоме душевне болести или абнормног душевног стања, као и да да своје мишљење, од каквог је утицаја таква болест на душевне радње, а суд ће, на основу тога мишљења, решити питање: постоји ли урачуљивост или не?

Када би се законом усвојио чисто медицински критеријум за одређивање урачуљивости, тада би увек било опасности:

а) да се у појединим случајевима неко прогласи за урачуљива само с тога, што лекар није могао тачно одредити дијанозу душевне болести;

б) што би лекар онда давао уједно и свој суд о урачуљивости, што никако не може спадати у његову надлежност; и

в) што има таквих душевних стања, која се са медицинског гледишта не могу уврстити ни у какву врсту душевне болести, а међутим се са психолошког гледишта такво стање не може убрајати у стање урачуљивости.

А да, опет, уношење само психолошког критеријума у законску дефиницију урачуњивости није оправдано, о томе смо се могли уверити из раније наведене дефиниције некадањег пројекта за сев. Немачку, као и из одредбе тосканског кривичног законика од 1853 год., коју је у свом мишљењу цитирао криминалиста Вулферт. Код овог система одређивања урачуњивости даје се искључиво право судији, да оцењује душевно стање оптуженога, као и то, када ће се за мишљење обратити вештацима — лекарима. С тога се и норвешком пројекту кривичног законика, који је иначе израђен у савременом духу, може с правом замерити, што поред психолошког није изречно унео и медицински критеријум у одредбу о урачуњивости.

Израз — у § 44. норв. пројекта — „услед заосталог развића или ослабљења душевних сила“ не може се смаграти као медицински критеријум, јер се тим изразом не означава непосредно болесно душевно стање или душевна болест.

Према свему наведеноме сматрамо, да је мешовити систем законског одређивања урачуњивости најпотпунији и најбољи, јер он за данас најбоље одговара начелима кривичног права. Психички живот индивидуе тако је компликован и разнолик, да је за његово испитивање и оцену потребна сарадња и лекара и психолога, те с тога и треба спојити сарадњу лекара и правника при оцени питања о урачуњивости, које је и најтеже и најделикатније у кривичном праву.

4. Који је систем одређивања урачуњивости усвојен у важнијим модерним законодавствима?

Да отпочнемо са француским кривичним законом. Говорећи о кривичној одговорности, француски законодавац искључује ову у случају, када је оптужени за време извршења кривичног дела био *суманут* (*état de demence*), или ако је био принуђен силом, којој није могао одолети (чл. 64 фр. крив. зак).

Овако скупен појам о урачуњивости не може се данас наћи ни у једном другом од модернијих законодавстава, сем у француском и нашем.

Ова непотпуност при одређивању појма урачуњивости од стране француског законодавца да се објаснити донекле тиме, што се франц. крив. законик датира од 1810 год., наравно са извесним доцнијим изменама.

Израз „*état de demence*“ (суманутост, лудило), не обухвата све видове абнормног душевног стања, те би се према томе узело да постоји стање урачуњивости увек, кад год оптужени не би био оглашен од лекара за лудог. С друге стране је дефиниција ова непотпуна и у томе, што је израз „ако је био принуђен силом, којој није могао одолети“ — тако неодређен и растегљив, да је тумачење ове одредбе изложено разноликом и неједнаком схватању од стране судија. Да ли се под овом принудом разуме само физичка, морална или психичка принуда, или све три укупно, то се из ове одредбе не да позитивно закључити. Иначе се види, да је законодавац усвојио мешовити критеријум за урачуњивост, т. ј. медицинско — психолошки, и ако веома непотпуно.

Наш кривични законик у § 53. даје овакву одредбу о неурачуњивости:

„Ни злочинства ни преступљења нема онде, ако је онај, који је какво дело учинио, у време кад га је учинио, био луд, или је иначе слободна воља код њега искључена била.“

Необична сличност између ове одредбе нашег крив. законика и оне францускога! И ако је наш кривични законик од 1860 год., а допуна § 53. нашег крив. зак. од 1861. види се, да је она извршена по угледу на француски кривични законик, док је иначе наш кривични законик израђен према староме немачком кривичном закону.

И одредба нашег кривичног законика о урачуњивости има оне исте мане и недостатке као и она у француском крив. закону. Лудило не обухвата све случајеве абнормног душевног стања, те би према томе у случајевима афекта, помућене свести и т. п. према нашем крив. зак. постојала урачуњивост. Исто тако и у случају недовољног умног развића, ако је оптужени старији од 16 година.

Што се тиче слободне воље, коју спомиње § 53. нашег крив. зак., она је у стању да изазове највећу забуну и неразумевање код судија. Ако се узме слобода воље у метафизичком смислу, онда се може десити, да судије увек нађу, да је слободна воља била искључена, само ако се придржавају детерминизма. А ако се узме, да је законодавац подразумевао тако звану релативну слободу воље, онда се одсуство слободне воље мора свести на физичку принуду, т. ј. кад је неко физички био принуђен да нешто учини, или спречен да учини оно, што је био дужан учинити. Ако би се усвојило, да слободна воља постоји, онда морална или психичка принуда не би биле у стању да искључе кривичну одговорност, јер би се по нашем крив. зак. морало узети, да је догични имао слободу избора хоће ли нешто учинити или не.

Према овоме, и ако је и наш законодавац усвојио мешовити систем одређивања урачуљивости, наша законска одредба је и непотпуна и нејасна, те би је требало што пре изменити и допунити.

Немачки кривични законик у § 51. даје овакву дефиницију о неурачуљивости:

„Нема кривичног дела, ако је учинилац, за време извршења дела био у бесвесном стању или стању болесног поремећаја душевне радње, услед чега је слободно опредељивање његове воље било искључено.“

Нема сумње да је и у овом случају узет медицинско-психолошки критеријум за одређивање појма урачуљивости. И ако је ова дефиниција много потпунија од оне у француском и нашем крив. законiku, опет зато и она није без замерке.

Првом делу дефиниције оскудева потпуност, јер се ни под *бесвесно стање*, ни под *болесно поремећање душевне радње* не могу подвести недовољно умно развиће, извесни афекти, напитост и т. п. А израз „слободно опредељивање воље“ неподесан је већ и с тога, што се оно не може ничим доказати ни у случајевима, у којима постоји и свест и нормална душевна радња. Психолошки критеријум не сме се ослањати на слободну вољу, јер ће се онда увек наилазити на не-савладљиве тешкоће при решавању питања о урачу-

њивости. Према схватању немачког законодавца изилази, да сем случаја бесвесног стања и болесног поремећаја душевне радње увек постоји *слободно опредељивање воље*. Ово је међутим велика заблуда. Јер, пре свега, слободно опредељивање воље не постоји у опште, што смо се у почетку ове расправе потрудили и да докажемо. А ако би се под овим „слободним опредељивањем воље“ разумела тако звана *релативна слобода воље*, онда је и у том случају критеријум за урачуљивост веома неподесан. Релативна слобода воље значи, да учинилац, у времену вршења кривичног дела, није био спречен у избору своје радње каквом спољном физичком силом. Међутим има доста случајева, у којима је по теорији релативне слободне воље могло бити избора при предузимању какве радње, а у ствари је тај избор сасвим искључен. Свака радња има свој узрок и свој мотив, који стоје у нераздвојној вези с учиненим делом. Јер, када на пр. човек науми да учини неко кривично дело, па затим од тога одустане, он је за тај одустанак морао имати мотиве, који су били јачи од оних, који су га најпре побудили били да изврши злочин. У чему се, дакле, састоји та слобода избора? — Чим неко изврши једно дело, па било оно добро или зло, оно је извршено под неодољивим утицајем узрока и мотива, те према томе ту нема слободне воље. А друго је питање, да ли је неко свестан своје радње и да ли зна, да ће из ње произићи кривично дело. То и јесте у ствари питање о урачуљивости, а не слобода воље.

Немачки законодавац је донекле и увидео непотпуност и нетачност своје дефиниције, те је у § 52. изузео од кривичне одговорности оне, који изврше кривично дело услед неодољиве силе или претње, која је у вези с опасношћу за тело и живот самих њих или њихових сродника (које изрично спомиње). Међу тим овде није више у питању урачуљивост, већ кривична одговорност, јер у овом случају учинилац зна добро, да ће из његове радње произићи кривично дело.

У § 58. изузима од кривичне одговорности глувонеми, ако нису толико умно развијени, да су могли схватити да је дело, које врше, кажњиво. У овом слу-

чају законодавац узима за критеријум свест и разум, а не слободну вољу.

Као што се из изложенога види, немачки кривични законик није такође рационално решио питање о урачуњивости.

Да видимо сада, како је ово питање схватио аустријски законодавац.

У § 2. ауст. крив. зак., који обухвата случајеве неурачуњивости, не даје се дефиниција о томе, већ се просто наводе *основи, који искључују злу намеру*.

Ти основи су:

- а) ако је учинилац био лишен *употребе* разума;
- б) ако је дело извршено у време наизменичне поврећености разума, за време њеног трајања; или
- в) у потпуној напитости, ако ова није потекла у намери за извршење злочина (§ 236 и 523), или у случају каквог другог помућења свести, у коме учинилац није био свестан своје радње;
- г) ако учинилац још није навршио четрнаесту годину (§ § 237. и 269);
- д) ако је дело учињено у таквој заблуди, услед које се није могло предвидети крив. дело;
- е) ако је зло произишло случајно, услед нехата или незнања последица предузете радње;
- ж) ако је дело учињено услед неодољиве принуде или у праведној нужној одбрани.

Аустријски законодавац, као што се види претпоставио је систем побрајања основа, који искључују урачуњивост, или, како он вели, злу намеру, те није ни давао дефиницију урачуњивости. Сем тога, § 2. аустр. крив. зак. наводи и случајеве који не спадају у основе неурачуњивости, као што је случај у тач. 2 и ж. Неодољива принуда и праведна нужна одбрана нису случајеви неурачуњивости, већ основи, који извињују казну. А што се тиче тач. 2 и то није случај праве неурачуњивости, већ спада у тако звану смањену урачуњивост, о којој ћемо говорити у идућем одељку.

Поред свега овог не може се казати, да је овај начин побрајања случајева неурачуњивости лошији од постављања законске дефиниције. Напротив, овај начин

би се могао још и претпоставити давању дефиниција, јер се при томе лакше поткраде какав израз, који изазива пометњу и неразумевање.

У осталом, аустријски законодавац није ни имао намеру да поброји саме случајеве неурачуљивости у §. 2., већ је у ту одредбу унео све основе, који искључују злу намеру, па и казну.

Ако промотримо оне основе, који спадају у основе неурачуљивости, видећемо, да је законодавац узео за мерило и медицинске и психолошке моменте.

И ако је аустр. крив. законик старији од немачког, ипак је он питање о урачуљивости повољније решио, јер он нигде не узима као критеријум за урачуљивост слободну вољу, већ се држи интелектуалне стране питања, што је коректније.

Према овоме од наведених законодаваца најбоље је решено питање о урачуљивости аустријско законодавство. Но, како је руски пројекат, који смо ми раније у погледу овог питања критички пропратили, постао већ и законом, то њему свакојако за сада припада, у овоме погледу, првенство.

ЗЛОЧИНСТВО

КАО СОЦИЈАЛНО-ПАТОЛОШКА ПОЈАВА*

ОД
Д-ра Франца Фон Листа

Поштована господо!

Кад сам за предавање, које имам част вечерас држати пред вама, изабрао тему: „Злочинство као социјално-патолошка појава“ било ми је одмах јасно, да ми не може испасти за руком, да вам дам једну заокругљену слику предмета, па ма и у најширим цртама; знао сам шта више да морам свој задатак ограничити на то, да истакнем неколико општих гледишта, да вас упозорим на оне путеве идеја, који су, и ако по некоем од вас познати, ипак у главном удаљени од угаженог насипа професионалног правосуђа. Ипак сам мислио да ћу у значају ових општих гледишта наћи довољно оправдања за избор своје теме а у исто време и за наду, коју бих хтео за сада да изразим у облику молбе: да моја излагања и поред афористичног карактера, који сам ја ради самог предмета морао дати, наиђу код вас на љубазну пажњу и благу оцену.

I.

Посматрању злочина можемо приступити са две тачке гледишта. Једну називам *техничко правном*, другу *природно научном*.

Са *техничко-правног* гледишта злочин нам поставља задатак: да на дати случај применимо дату правну одредбу.

* Das Verbrechen als sozial-pathologische Erscheinung. — Vortrag gehalten in der Gehe-Stiftung zu Dresden am 10. Dezember 1898. von Dr. Franz v. Liszt.

Овај задатак по природи својој дели се у три дела. На првом месту треба да утврдимо да постоји дело: задатак, који се под извесним околностима без икакве тешкоће може решити, ако признање оптуженог буде оснажено исказом два сведока, чији се искази слажу; задатак, чије нам решење под другим околностима проузрокује знатне тешкоће, тако, ако против оптуженог постоји само какав замршен доказ на основу индиције; напослетку задатак, који, опет под другим приликама потпуно пркоси начеу труду, да га решимо, тако, ако нама у опште не испадне за руком да учиниоца једног злочинства пронађемо, као што је то био случај код многих тешких крвавих дела у току последње године. Затим на другом месту имамо да пронађемо *правну одредбу* за тај случај и да је протумачимо. То је тачка, на којој управо вештина стручно образованог правника треба да се усредсреди. У анализи одредаба за злочинства има он прилике да огледа своје оштрумље и да види колико схвата потребе правног живота. Помислите, господо, на много претресано питање, да ли се против-правна употреба туђе електричне снаге може казнити као крађа: Овде је реч о томе, да ли појам „ствар“ као што га § 242 крив. законика одређује, обухвата и живу снагу, да ли је одвођење ове снаге „олузимање“ у смислу закона. Напослетку трећи део техничко-правног задатка састоји се у *примени правне одредбе на дани случај*, у подвођењу случаја под закон, у закључку из обеју премиса, који се јавља у пресуди: „оптужени је крив“ или „оптужени није крив“.

Напротив са гледишта *природног* поставља нам сд проблем: *да криминалитет објаснимо узрочно*. Треба да злочинство схватимо као догађај, као појаву спољног света, да га објаснимо утврдивши његове *узроке*.

Ово посматрање може се извести на два начина. Ја ћу обе ове подврсте природног посматрања ставити једну другој на супрот и једну назвати *биолошком* а другу *социолошком*.

Са биолошке тачке гледишта јавља нам се злочинство *као један догађај у животу појединог човека, који се мора објаснити особеношћу, индивидуалношћу тог појединца*. Овај начин посматрања као психолошка мотивација злочина одавна је свима нама добро познат. Нису ли се велики и мали песници свих времена и народа постарали да у епосу и драми, у роману и новели објасне заплетене путеве, којима страст води људе злочинству и да нам открију сакривене побуде извршене

радње. При том нема у основи никакве разлике да ли песник приступа решавању проблема интуицијом уметника или се стара да научи брижљивим емпирички датих факата, или се најзад, користећи се резултатима модерне науке, труди да душевно расположење злочинца схвати анатомски и физиолошки узимајући у помоћ за решење психолошког проблема било природни закон наследства или појаву епилептичног стања или факат хипнотичне сугестије.

Биолошком или, као што можемо рећи, физиолошко-анатомском или антрополошком начину посматрања злочинства стоји насупрот као друга подврста природног гледишта *социолошки* начин посматрања. Он схвата злочинство као појаву у животу друштва и хоће да га објасни друштвеним односима. Овај начин посматрања злочинства је много млађи од биолошког. Његове прве почетке налазимо код енглеских писаца друге половине 17 столећа, који су познати као „политички аритметичари“. Ови писци опазише први „закон у привидно случајним појавама човечијег живота“, пре свега закон рађања и смрти, сталан ред у умирању према добу старости и увидеше да је могуће поставити таблице умирања основане на науци, као што оне, битно поправљене, и данас још чине основ нашег целокупног осигурања живота и смрти. Међу немачким почетницима овог правца помињем берлинског саветника конзисторије *Засмилха*, који је у првом издању своје књиге од 1741. године „Божански ред у променама човечијег рода“ преставља Бога као „бескрајног и тачног аритметичара“, „који је у времену и у природи све одредио по броју, мери и тежини“.

Следбеници тих политичких аритметичара пођоше за један знатан корак даље. Од закона привидно случајних људских појава дошли су до сазнања да постоји закон у привидно вољним човечијим радњама; најпре у оним, које са редом изумирања стоје у непосредној вези као убиство и самоубиство, детоубиство и побацивање; али затим и изван тога обима, закон у злочиним радњама у опште, па најзад чак и у свима човечијим радњама, које су од правног или моралног значаја. Тако постаде *статистика морала*. Као њен оснивалац може се сматрати белгијски астроном Кетле (Que-
telet), који је умро тек 1874 године и ако његови важни радови падају у тридесете године овог века. Један део и то баш најопсежнији и најважнији део статистике морала јесте

Криминална Статистика, којој су по примеру француске владе, све државне управе поклониле нарочиту пажњу. У Немачкој Царевини установа званичне криминалне статистике почиње са 1882 годином. Резултати огромних таблица прерађују се из године у годину са примерном тачношћу, с једне стране од Царског Министарства Правде, а с друге стране од Царског статистичког надлештва и тако постају приступачни ширем кругу.

II.

Обе врсте природног посматрања злочина, биолошка и социолошка, не само да не стоје у супротности једна према другој, већ се узајамно допуњују и тек нам у свом заједничком дејству омогућавају и осигуравају објашњење узрока чињењу кривичних дела. Ако она прва предузима да злочинство као догађај у животу појединог човека објасни особеношћу, личним особеним знацима, и ако се ова друга стара да чинење кривичних дела као друштвену појаву сведе на друштвене односе, онда се неће и не може надати ни једна од њих, да ће сама за се решити целокупан проблем. Социолошко посматрање не сме никад заборавити, да се појава у масама („Massenerscheinung“) најзад састоји само из суме појединачних појава, у којима игра своју важну улогу индивидуални фактор, лична особина злочинца и ако нам је још и данас необично тешко да га констатујемо помоћу статистичке методе, помоћу систематског посматрања у маси. Шепртљан би био овај песник, који би могао заборавити да је човек продукт свога времена и који би допустио да у једној драми рецимо из времена египатских фараона да његови јунаци говоре и раде као људи са представама, осећајима и тежњама нашег времена.

Али спајање оба начина посматрања води нас непосредно правилу, на које бих, поштована Господо, нарочито желео да скренем вашу љубазну пажњу, правилу: *сваки злочин је производ особености злочинца с једне стране и друштвених прилика у којима злочинац живи у тренутку кад извршује дело с друге стране*, дакле производ једног индивидуалног фактора и вазбројних друштвених фактора.

Ово начело, које чини камен темељац мога целог криминалног политичког схватања не могу вам на овом месту даље развијати у његовим многобројним и важним конзеквен-

цама. Али нека ми је допуштено да као објашњење додам бар две примедбе.

Свако ближе истраживање о значају, који обе групе фактора у своме узајамном односу имају једна према другој, потврђује сазнање, које се на први поглед намеће, да *друштвени фактори могу претпоставити на много већи значај него ли индивидуални фактор*. Ова већа важност („Dignität“) друштвених фактора видеће се јасно на примеру. Узмите, Господо, да ступе у брак један човек од 40 година и једна жена од 30 година, обоје са исцрпљеном животном снагом услед борбе за опстанак. Дете, које из овог брака произађе донеће, по сваком могућем људском рачуну, са собом у живот као наслеђе својих родитеља умањену отпорну снагу за борбу за опстанак, телесно и умно заостаће иза деце здравих родитеља. Претпоставите даље да родитељи рано умру, да дете, само себи остављено расте душевно, морално и телесно запуштено, то ће оно из године у годину према свима онима, који су пажљиво васпитани и у доброј околини одрасли све мање и мање вредети. И претпоставите напоследку да затим наступи време умањене продукције а с тим и немање рада (Arbeitslosigkeit), онда нас неће смети зачудити ако наш јуноша подлегне првом надражају ка злочину. У овом примеру су дакле друштвени односи дејствовали на троструки начин као фактори учињеног злочина: прво, не само у тренутку дела, већ, друго, за време целог живота злочинчевог од рођења до дела и треће, дуго пре рођења злочинца, тиме што су поткопали животну снагу његових родитеља.

Моја друга напомена, коју могу да наловем непосредно на речено, јесте *криминално политичке* природе. Криминална политика као борба, која се по утврђеним правилима унапред води против злочина, мора, ако хоће да је успешна, почети код *узрока* злочина, пошто се против сваког зла можемо успешно борити само док је у корену. Ако су друштвени фактори злочинства много важнији од индивидуалног фактора, онда криминални политичар мора на првом месту поклонити своју пажњу овим друштвеним узроцима и старати се да жељено повољније стање криминалитета створи преображајем пресудних друштвених односа. Није потребно да нарочито истичем, како су наши меродавни кругови, законодавна тела и у Царевини и у појединим државама, далеко од тога да увиде домашај овог важног правила. Кад нам у једанпут какав те-

жак злочин као муња открије друштвену провалију, поред које смо ми дотле без икакве слутње пролазили, онда се мисли, да ће се опасност моћи спречити са неколико нових застрашења казном, ма да ће казна у најповољнијем случају стићи само индивидуални карактер злочина.

III

Кад би моја тема гласила: „злочинство као друштвена појава“, то би мој задатак био, да статистичким таблицама опишем садашње стање кривичних дела у Немачком Царству, а можда и у осталим културним земљама, и да јасно изнесем оне друштвене односе, на којима се то стање заснива. Али моја тема гласи: „злочитство као социјално-патолошка појава.“ Тиме је мој задатак знатно сужен.

Није ми намера да се на овом месту упуштам у научно испитивање појма „патолошки“, који је и међ медицинарима споран. Резултат не би стајао ни у каквој сразмери са употребљеним грудом. Довољно је за мој циљ ако се у опште споразумемо о смислу, који ја везујем за израз „патолошки“, кад тиме означавам једну друштвену појаву.

У сваком друштвеном заједничком животу људи неминовно се налази извештан број непријатних појава. Баш зато ми их не можемо означити просто као патолошке. Али ако ове појаве као нпр. самоубиство или умирање деце или ванбрачна рађања у једанпут покажу неочекивано брзо растење и ово се растење један низ година одржи; или ако састав појединих појава, које чине појаву у масама (Massenerscheinung) покаже по све неповољну тенденцију, ми ћемо имати право да говоримо о патолошком карактеру појаве. Тако и у сваком друштву неминовно постоји одређен број злочинастава и мисао да би се превратом нашег друштвеног живота злочинство могло потпуно уклонити са света спада у утопије. Криминалитет сам по себи није дакл социјално-патолошка појава. Али он може показивати патолошке знаке који узнемирују државника, кад у будућност погледа. Ја ово тврдим, да криминалитет Немачког Царства од 1882 године доцна показује такве патолошке знаке. Њих видимо: 1., у растењу учињених злочинства у опште а нарочито у растењу деликата управљених и против државе, религије и јавног поретка и против личности; 2., у растењу цифре по-

враћа и 3., у све већем, већ и по себи важном учешћу младих лица.

Да бих оправдао ово тврђење био сам тако слободан да изнесем пред вас једну малу таблицу, у којој су бројеви узети непосредно из званичне криминалне статистике Царства.

Година	Осуђени у опште	На 100000 становника лица млађих одраслих	Деликта против државе, вере, правног поретка	Деликта против лица	Деликта против имања	На 100 осуђених разишлених познаници	Млади злочинци
1882	329.968	1.043	51.623	107.398	169.343	25,0	30.719
1883	330.128	1.036	51.684	112.237	164.590	25,9	29.966
1884	345.977	1.071	56.082	125.299	162.818	26,4	31.342
1885	343.087	1.060	56.367	127.865	157.275	27,4	30.104
1886	353.000	1.052	60.456	134.019	156.932	20,1	31.513
1887	356.357	1.054	62.348	137.745	154.745	24,9	33.113
1888	359.655	1.056	61.806	134.669	152.652	29,3	33.069
1889	369.644	1.102	62.817	139.639	165.621	31,3	36.790
1890	381.450	1.122	63.748	145.096	168.107	32,8	41.001
1891	391.064	1.124	61.994	149.750	177.835	34,0	42.312
1892	422.327	1.199	66.392	157.928	196.437	34,7	46.496
1893	430.403	1.210	73.107	172.096	183.645	35,2	43.776
1894	446.110	1.244	76.527	181.977	186.016	36,9	45.554
1895	454.211	1.251	79.681	187.834	185.243	37,9	44.384
1896	456.999		81.864	194.552	179.136		44.212
1897	463.580		82.688	195.759	183.806		45.251

Као што видите, број осуђених лица износио је у 1882. године 329.968. При том треба имати на уму, да се у криминалној статистици Царства налазе само осуде за злочинства и преступе противу законодавства Царевине изузимајући против — правне радње противу одредаба о јавним порезима и дажбинама. Недостају дакле не само злочинства и преступи противу закона појединих држава, које сачињавају Царство, већ недостаје и маса иступа, у које долазе такође социолошки врло важни деликти просјачења и тумарања. Такође и изречене пресуде војних судова нису ушле у криминалну статистику Царства. Број осуда означених у криминалној статистици Царства износи по званичном прорачуну око $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{5}$ свих изречених осуда. Ми морамо дакле саопштене бројеве помножити са 4 или 5 да би смо добили праву цифру. Али и тада утврдили би смо само тако-звани „легални“ криминалитет, који иза фактичког криминалитета изостаје. Та сваки деликат не долази до судског поступања, нити свака оптужба до осуде.

Почевши од године 1882 број осуђених лица растао је

стално изузев само повољне године 1885 и 1888 и попео се до 463580. Ово растење не изједначаје се са растењем становништва. И тако звани *релативни број* растао је. На 100000 цивилних лица казни дораслих (т. ј. лица преко 12 година старости, која нису стајала у надлежност војног суда) долазе у 1882 години 1047, а у 1895 (последња за коју је релативан број званично израчунат) 1251 осуђеник.

Али ови велики бројеви састављени из разних елемената могу се само тако правилно оценити, ако их раставимо у њихове саставне делове. Криминална статистика Царства разликује четири групе деликата, од којих четврта, која обухвата злочинства и преступења у званичној дужности због својих малих бројева може овде потпуно изостати. Прва група обухвата деликте против државе, вере, и јавног поретка; друга, деликте против лица (против тела и живота против слободе, части, морала и т. д.); трећа, деликте против имања. Од ових група показује прва, која од округло 50000 осуђених у 1882 години нараштаје на округло 80000 у 1897 години, још увек мање пењање него друга. Овде се број осуђених готово удвостручио од 107.398 осуђених 1882 године порастао је у години 1897 на 195759 осуђених. Она *деликта* *дакле*, *код којих је узрок непоштовање државног поретка, ил. нарочито она, која произилазе из намере да се учини насилје* показују растење, какво је у свој интензивности одиста само ретко одажено и којих се *својство психолошкога једва може одрећи*. Време ми не допушта да саопштење бројеве даље растављам и да се упуштам у поједине врсте из којих се састоји свака од ових двеју група. Ја због тога морам одустати од тога да побијем примедбе, којима се званично објашњење великих статистичких таблица, као што сам убеђен, узалудно труде да ослабе домашај овог растења.

Са свим другу слику пружа нам трећа група против имања. Број осуђених износи овде у 1882 години 169834, он је у овој години знатно већи од броја осуђених из друге групе. Даље године до 1888 показују стално *опидање*, затим следује једна четворогодишња периода растења; број опада у 1893 години, пење се у 1894 години, опада у годинама 1895 и 1896 и завршује се у години 1897 са 183806 осуђених. При том нека је наглашено, да први пут године 1895 бројеви треће групе заостају иза оних из друге групе. Завршетак нашег рада показује са свим другу слику него

почетак. Узајамни однос трију група променио се. Док просечно од 1882 до 1891 на сто осуђених у опште долазе у првој групи 16·6, у другој 37·1 и трећој 45·9 (у четвртој 0·4) осуђених, стоји сад друга група, која обухвата деликта против лица, на првом месту. Овим фактом је резултат, до ког нас је довело посматрање обеју првих група потпуно расветљен.

Али ја држим да је много опасније растење цифре деликата у поврату од растења деликата, који почивају на склоности ка насиљу и на непоштовању закона. На 100 осуђених долазе у години 1882 само 25·0 раније осуђених. Од тада се ова цифра стално пела док није достигла 37·7 у години 1895. Званична објашњења у нашој криминалној статистици Царства покушавала су дуго година да ово растење објасне спољним околностима нарочито брижљивијим бележењем ранијих кажњавања и да му тако одузму кобан карактер. Најзад су се морали уверити да го објашњење није довољно. Једна је од највећих заслуга наше званичне криминалне статистике што од тада поклања поврату своју нарочиту пажњу. Досадањи резултат оних испитивања, која су далеко од тога да буду завршена, али чије продужење сам резултат неће ништа изменити, може се свести у три тачке: 1) Већа је вероватноћа да ће неко учинити злочинство, ако је већ кажњен, него ако то није случај; 2) Вероватноћа да ће неко учинити злочин, расте са бројем издржаних казни; 3) Вероватноћа да ће неко, који је отпуштен са робије у најкраћем времену учинити ново злочинство, расте са трајањем казна, које су над њим раније извршене. Строжа осуда нашег данашњег казниеног система не може се ни замислити, но што је ова изречена у горње три тачке. Наше казне не утичу ни поправљајући ни застрашујући, оне у опште не дејствују превентивно т. ј. не уздржавају од злочинства, оне више дејствују управо као појачање нагона ка злочинству. Из године у годину расте баш услед кажњења војска оних, који су себи изабрали злочинство као занимање.

Али је најозбиљније по мом мишљењу растење младих злочинаца. У години 1882 број осуђене деце износио је 30719; у години 1897 порастао је овај број на 45251. На знатна колебања у појединим годинама, нарочито на очевидну везу ових колебања са кретањем деликата противу својине, могу само узгред да обратим пажњу. Без претеривања можемо рећи да

је велика већина једном осуђених младића за увек упућена на чињење злочинства.

IV.

То би била факта, због којих сам ја данашњи криминалитет у Немачком Царству означио као „друштвено-нашолошку“ појаву. Из тога излази задатак да се испитају и објасне друштвени односи из којих ова факта проистичу. Тек се овим испитивањем може криминалној политици одредити пут. Али ни за ово испитивање није довољно најзад време, које ми стоји на расположењу, мораћу се на то ограничити, да нарочито истакнем две тачке.

С тога само узгред могу да укажем на велике политичке промене, које је друга половина 19 века донела баш нама Немцима. На бојиштима смо извојевали жељено јединство Царства. Али ми не смемо заборавити да свака ратна периода за дуги низ година и то баш у млађим генерацијама знатно појачава жељу за насиљем, да је протеривање наследних владалачких кућа морало уздрмати застареле појмове, који почивају на страхопоштовању према вајкадашњим правним уредбама, да је присједињење области с туђим језиком унело у наш народни живот нове ферменте.

Само узгред могу указати на давање општег права гласања, које је необуздану политичку страст пробудило у најширим круговима народа. На безграничну слободу сеобе у границама наше државе, која је идући у главном од истока ка западу хиљадама људи одвојила од благословеног домаћег огњишта и убацила у великоварошки метеж, у коме се слаб врло лако изгуби и потоне у ону велику масу атома, која као великоварошки пролетаријат ствара најбоље земљиште за заразне клице криминалитета. На жестину безобзирне борбе за опстанак, која подиже јаче на рачун слабијих, а коју се ми тек последњих година, не увек са вештином и успехом трудимо да сузбијемо разним законима, изменама и допунама закона о акцијама, законом против зеленаша, законом против фалсификовања животних намирница и законом против непоштене утакмице и неким другим. На неочекивано развиће целог нашег саобраћаја, који умножавањем додирних тачака и сфера у којима се укрштавају интереси, ствара небројне нове потстицаје и прилике за злочинство, који повећава потребе а не пружа у истој мери и средства за њихово

подмирење, који прождире снагу живаца, те вуче за собом у неурастенију као своју најкарактеристичнију последицу. На повећању злоупотребу алкохола, чије се разаравајуће дејство обично показује у догенерисању потомства. На религијозне, политичке и друштвене борбе, које потресају Царство од његовог постанка. На уздрманост религијозних и моралних застарелих појмова баш у оним круговима, који за злочинство дају најјачи континент, уздрманост која не може да одржи равнотежу утицај школе, пошто се ова труди само да образује разум ученика а занемарује јачање карактера ни најбољи заводи за народно образовање, па ни војска пошто она остаје затворена баш онима, којима је даље образовање највише потребно: слабима духом и телом и онима, који су себе прераним чињењем тешких злочина учинили недостојним да носе краљев капут.

Све ове и безброј других промена у нашем друштвеном животу морале су безусловно донети за собом и јако повећање криминалитета. Међу овим факторима који повећавају криминалитет налазе се такви, који као прошла факта припадају историји и која ми не можемо мењати баш кад би смо их и хтели мењати. Међу њима налазе се и друга, која ми као појаве нераздвојне од веће културе нећемо да мењамо, ако би смо их и могли мењати, онако као што нам не пада на ум да несрећне случајеве на жељезници спечавамо ограничењем жељезничког саобраћаја. Али има међу њима и других које можемо изменити и које према томе треба да мењамо.

У ову последњу групу спадају оба фактора која би хтео, и ако само кратко, нарочито истаћи.

Зависност криминалитета од *економског стања* једног народа јесте једна поодавно позната и неоспорна истина. У опште је познато, да неповољно економско стање, ако оно неко време потраје има за последицу растење злочинства у опште, нарочито дела против имовине а овде у првој линији крађе, опадање женидаба и удаја и бричних порођаја, веће умирање деце, растење самоубиства, опадање средњег доба живота и читаву поворку других опасних појава. Тачније посматрање показало би да утицај економског стања на криминалитет још много даље досеже и да је од значаја и у областима у којима га човек у опште и не очекује. Тако географска подела криминалитета у свакој земљи зависи од економ-

ског стања појединих делова њених: карактеристична је за то широка мрачна пруга, која на картама, на којима је немачки криминалитет картографски представљен обухвата цео исток пруске монархије од границе па дубоко унутра. Тако се објашњава јако годишње растење деликата против имовине у децембру, јануару и фебруару тиме што тада услед зимских ладноћа има мање прилике за зараду, а при том је још већа потреба за раном, оделом и грејањем но иначе. Тако се може мањи криминалитет жене према криминалитету човека поглавито тиме објаснити, што је жена знатно мање изложена суровој борби за економски опстанак него човек. Тако често помињан повољан положај Јевреја у криминално-статистичним таблицама, као и фрапантно велики број католика у њима налазе довољно објашњења у општем економском положају присталица разних религија и конфесија. И ми можемо помоћу бројева доказати да у једном округу и број младих осуђеника нарасте, ако се у њему за време од неколико година настани повећи број младих фабричних радника.

Нејасност почиње тек онда, кад се покуша да се ближе одреди, шта ваља разумети под „неповољним економским положајем“. Он зацело нема ничега заједничког са богатством или сиромаштвом једне земље у опште. Али с тога нема он ничега заједничког ни са тако често потрзаним просечним цифрама, које би имале да покажу удео појединца у народном благостању или његов удео у потрошњи. „Просечан човек“ та персофиникација средње цифре, често је пута био кобан по статистику. Да се послужим једним са свим тривијалним примером: Ако има А. 100.000 марака а В. ништа, онда је потпуно без вредности израчунавати да сваки од њих просечно има по 50.000 марака. Али и изоловано посматрање кретања, које показују наднице или цене најважнијих животних намирница није у стању да потпомогне упознавање економског положаја. Јер је јасно да растење наднице мора остати без утицаја ако вредност новцу пада, и да обратно падање цене животних намирница не показује никакву поправку економског положаја, ако у исто време и наднице падају.

„Економски положај“ чије повољно или неповољно стање долази у обзир данас у првом реду за развој криминалитета, то је општи положај радничке класе, њен положај не само у финансијском, већ и у телесном, душевном, наравственом и политичком погледу; неспособност за рад услед

старости, болести, инвалидства, немање рада па било сопственом кривицом или без кривице; наднице и време рада који не допуштају потпуно одржање снаге и у исто време и даље развиће индивидуе; прилике у погледу за становање, које поткопавају не само здравље чланова породице, већ тиме, што спавају заједно момци и девојке и што услед блиског заједничког живота одрасле деце како међусобно тако и са родитељима поткопавају и наравственост; прилике у погледу на рад, које тиме што уништавају фамилијарни живот уништавају у исто време најважнију подлогу целог нашег данашњег друштвеног уређења: ови и многобројне друге околности које овоме иду, образују по мом мишљењу најважнију групу фактора, који неповољно утичу на криминалитет. Тиме је у исти мах речено, да је мирна, али сигурна *социјална политика*, којој је циљ побољшање општег положаја радничке класе, представља у исто време и најбољу и најкориснију криминалну политику. А тиме је у исти мах наговештено, да поред онога што је законодавство Немачког Царства у овом правцу већ учинило још много више остаје нама да чинимо. Потпуно уклањање неповољних прилика, које су данас готово свуда а не само у великим варошима везане са начином становања радничке класе, показале се несумњиво као јаче средство за смањивање криминалитета, него велики број нових параграфа у кривичном законнику.

Од свих ових социјално-политичких мера лежи ми као криминалисти и у исто време, смем рећи, као човеку, највише једна на срцу: и с тим долазим на *прву* од двеју тачака, на које бих хтео нарочито да укажем. Ја ћу се кратко изразити. Кад отац преко дана ради у фабрици и ако је и мати економским положајем породице принуђена да тражи рада изван куће онда је неизбежна последица овог стања: *наравствена, душевна и телесна запуштеност њиховог подмлатка*. Овде законодавство може и мора да се умеша. И то не тек тада кад је дете већ постало злочинцем, него чим запрети опасност наравствене запуштености. Ако су родитељи без своје кривице спречени, да испуњавају дужност васпитања, онда држава мора ову дужност на себе узети. Познато је да у читавом низу појединих немачких држава постоје закони, којима је утврђено принудно образовање или, како ми данас кажемо, *образовање наравствено напуштене деце и младића под државним надзором*. У другим државама, тако нарочито у

Пруској (закон од 13 марта 1878 године), принудно васпитање наступа на протпв тек онда кад су надзорне власти констатовале извршење какве кажњиве радње од стране детета. Да ово није довољно, било је одавна јасно свима познаваоцима прилика. Због тога бура негодовања прохуја кроз све немачке земље, кад пројекти за грађински законик Немачке Царевине, полазећи са тесногрудог, чисто романског гледишта, које познаје само *право* родитеља, али никакву *дужност* од стране њихове према деци, у уводном законик у (*Einführungsgesetz*) хтедоше ограничити обавезно васпитање на ове случајеве, у којима постоји кривица родитеља и изрично објавише за неважеће све законе појединих земаља, који су и тамо заштићавани наравствено напуштено децу, где нема никакве кривице родитеља. Том живом изразу, који је ово осећање нашло у свима круговима стручњака, има се захвалити што уводни законик у свом садањем облику чланом 135 оставља у сили досад издане савезне законе (*Verordnungen*).

Али тиме је до душе опасност од реакционарне ревизије наших правних прилика уклоњена, само мета којој треба тежити још ни из далека није постигнута. Она се на два начина може постићи; или путем земаљског законодавства оних држава, које још и данас познају само принудно образовање младих злочинаца, или путем једнообразног законодавства за Немачку Царевину. Ја не сумњам ни један тренутак о томе, да последње средство заслужује да буде претпостављено. Закон, који би се издао за Царевину може да узме себи за углед пруски закон од 1878 године нарочито у томе како он финансијско оптерећење, које наступа ширењем васпитања под државним надзором, преноси на државу и провинцијске савезе са јаким капиталима. Трошкови ће се у осталом обилно исплатити смањењем учињених злочина.

Код *друге тачке* моћи ћу бити још краћи. Ко из сопствених посматрања, било само као активан члан каквог друштва за старање о отпуштеним кривцима познаје последице наших казних завода, тај зна и то да је овде помоћ неопходно потребна. Цео наш данашњи систем кажњавања почива на казни лишења слободе. Не дајте се, господо, завести тиме, што наше статистичне таблице показују велики и све већи број осуда на новчану казну. Јер новчана казна која се не може наплатити преобраћа се у казну лишења

слободе по оном чудном правном начелу, које се налази у данашњем законодавству свих културних држава, да за дело, које богаташ изравња са неколико талира, сиромах мора испаштати својим телом и, смем слободно додати својом душом. Али лишењем слободе истржемо ми осуђеног из његове породице и његовог занимања. Ми га у тамници, у којој у многобројним случајевима нема надзора и занимања, доводимо у непосредан додир са другим можда много пута раније кажњаваним индивидуама. И кад после неколико недеља, месеци или година поново изиђе у слободу, онда су породичне везе разлабављене, ако не и прекинуте; место, које он по својој занимању заузимао, попуњено је и при тражењу новог места налази отпуштени кривац затворена врата. Колико времена и новаца, каква се ризица човечије љубави и хришћанског стрпљења употребљава од наших друштава за старање да се декласирање, које је држава извршила својим казеним правосуђем понова уништи и да се отпуштени опет uvede у друштво! Па ипак морамо, ако смо часни, признати, да су ови трудови у највише случајева без трајног успеха, да једном осуђени у највише случајева, како нас учи кривична статистика, поново учини какво кривично дело.

Преиначење нашег система казне: то је други захтев, који стручњак мора поставити државном законодавству. На који начин треба да се изврши ова измена, шта би на место данашњих наших уредаба морало доћи није моје да овде излажем. Већ с тога не, што се коначна реформа нашег већ одавна застарелог кривичног законика не може очекивати, још за неколико година. И ако је од стране меродавних кругова ова прерада стављења у изглед била, и ако су све до последњих месеца били потпуно заузети изменама у области нашег грађанског права, добили сад одрешене руке, да се лате новог, мање опсежнијег, али несразмерно важнијег посла, ипак ће још године протећи док се појмови толико пречисте, да се делу може приступити са надом за успех.

Другачије стоји ствар са мојим првим захтевом за један закон за Царевину о васпитању напуштене младежи под државним надзором. Овде су појмови пречишћени. Од како је Међународно Криминално Удружење објавило свој мотивисани законски предлог, сви су стручњаци пришли овом предлогу како у принципу тако и у најважнијим тачкама о увођењу у живот.

Овде се нашем захтеву, да законодавство треба да поступи брзо и енергично, не може изаћи на сусрет са омиљеним изговором да питање још није сазрело. Јер избавимо ли једном младеж од опасности наравствене запуштености, тада ће се, по свем човечјем предвиђању, број осуђених злочинаца уопште, али нарочито и број раније осуђиваних знатно смањити и с тим ће бити, бар делимице отклоњен и социјално-патолошки карактер криминалитета у Немачком Царству.

Ја сам исцрпео одређено ми време и морам завршити. Допустите ми, господо, да завршим са једним признањем.

Кад сам за предавање, које сам имао част пред вама да држим изабрао тему: „Злочинство као социјално-патолошка појава“, — био сам руковођен не само надом да за своја извођења задобијем ваше љубазно интересовање, већ шта више, и то у првом реду, даљом надом, која у овом тренутку живље стоји пред мојом душом, него пре једног сата: да ће ми испасти за руком да говорим не само вашем разуму него и вашем срцу; да ће ми испасти за руком, да из ваших редова, које испуњују представници свих редова, задобијем бар неког поборника за захтев, који ћемо ми неуморно управљати на законодавство Немачког Царства:

„Заштита за напуштenu младеж наших радничких класа!“

Превео: Хр. А. Петровић.

Оцене и прикази

Нови пројекат закона за заштиту робних мустара у Бугарској — од Dr. Charles Gelbert-a.

У „Б. Т. В.“ изашао је интересантан чланак из пера Dr. Charles Gelbert-a о новом пројекту закона за заштиту робних мустара у Бугарској, који је недавно бугарска влада поднела *Собрању* на одобрење. Налазимо да нећемо погрешити, ако овде репродукујемо тај његов чланак. Он пише :

„Човечје несавршенство доноси само собом, да „v“ закони вазда подложни трајним изменама и допунама. Докле су римски закони захваљујући мајсторском раду римских правника и практичном схватању Римљана стајали у хармонији са њиховим животом, економним и моралним потребама, па за толике векове остали употребљиви и данас важе као углед за судије, као основица правничког образовања, — дотле модерном законодавству не достаје вештине у формуловању и апстракцији, у збијености правних нормама, и тако долази, да ми из године у годину морамо да мењамо законе и стварамо нове, који би најкорисније послужили.

Нови законски пројекат о заштити робних мустара, у Бугарској, који мислим, да прикажем, представља аброгацију закона о заштити жигова од 15. децембра 1892. са новелом од 20. децембра 1893. Сад се иде даље у заштити занатске својине и имаће јака утицаја на трговачку као и на потрошачку публику.

Бугарско законодавство односно ауторског права на дела из литературе и уметности (сликарске, скулпторске и музичке) врло је сиромашно. Бугарска нема закона који би правно заштитио на пр. име каквих повина или књиге, прештампавање туђих дела, пресликавање; Бугарска нема никаква закона о заштити робних мустара и право проналазача у Бугарској је данас без икакве заштите. До душе потреба и оваких закона не осећа се јако, јер млада Бугарска није дала до данас никаквог проналазача, али с погледом на друге државе Бугарска чешће има правне колизије са државама, које такве законе имају.

Закон о заштити жигова као што је познато има за циљ да производе и робу каквог предузећа који су намењени трговачком саобраћају од сваког другог предузећа разликује

и ствара право са негативним садржајем, пошто подузетнику под извесним условима ујемчава право, кога он само може имати за употребу једног жига (§ 28.).

По бугарском закону за заштиту жигова од 15. децембра 1892. голе цифре и слова нису могли бити робни знаци, што је дало повода многим жалбама, нови пројекат садржи и ту одредбу, да се и слова као и цифре могу употребити за знаке.

Важна је новина, да регистравање робних знакова у будуће врши министарство трговине, а не министовство финансија као до сада (§ 8).

Ако је онај, који тражи заштиту робне мустре *странац* и живи стално ван Бугарске, дужан је да да писмену изјаву у случају каква спора око његове мустре да пристаје на надлежност бугарских судова (§ 16. ал. 2.) Ја налазим да је то питање о компетенцији непотребно, јер се само по себи разуме, да је компетентан онај суд, који је жиг или мустру регистровао, дакле бугарски.

Таксе у пројекту за регистравање, поновно регистравање и цесију робног жига савијене са таксама у другим државама, чине ми се врло велике. У Немачкој износи такса за регистравање 30 марака, у Аустрији само 5 форината. При томе не треба сметати с ума, да поред те таксе за регистравање има и других такса и трошкови, те ће регистравање бити веома скупо.

Тако на пр. стаје превод и потврда једног страног специјалног пуномоћства око 30 франака, превод и легализација осталих уверења, које пројекат прописује још 40 до 50 франака и на послетку хонорар адвокату за регистравање по тарифи најмање 50 франака, тако би регистравање једног робног жига стајало најмање 180 до 200 франака. То ће странце заплашити и резултат ће бити, да ће се регистравања знатно редуцирати, те ће и држава мање имати прихода.

У опште о самом пројекту може се рећи да је брижљиво и марљиво израђен и ако буде усвојен, у многоме ће припомоћи да и произвођач као и потрошач буде заштићен од злоупотреба занатских жигова и мустара. —L.

Белешке

Судске висти. — За председника првостепеног шабачког суда постављен је *Драгомир М. Јовановић*, председник ваљевског првостепеног суда, по писменој молби, а за председника ваљевског првостепеног суда *Лука Терзић*, судија лесковачког првостепеног суда.

Спор због мираза. — Олга Н. кћи Фердинанда Н. главног заступника извесне фабрике ликера, била се, још од пре неколико година, верила са једним трговцем, Белом Л., али се до сада није могла с њим венчати, пошто јој отац није хтео дати пристојан мираз, који је заручнику њеном био потребан ради набавке намештаја и покућанства. Олга Н., преко адвоката Дг. С. Ландау, тужила је свога оца виденском суду, тражећи, да јој се досуди мираз у суми 20.000 круна, пошто њен отац, не само да има осигуран доходак као главни фабрички представник, већ је, не давно, наследио од своје мајке, једно имање у вредности од 60.000 круна. Суд је узео у званични поступак расправу овога спора, налазећи да је за то надлежан. Фердинанд Н., и ако је оспоравао умесност тужбе, подигнуте противу њега, односно противу његове имовине и изјављивао, да није дужан дати мираз својој кћери, — ипак је се најзад изјаснио: да је готов дати својој кћери 1000 круна на име мираза. Виденски суд донео је по овоме спору одлуку: да отац положи својој кћери 3000 круна на име мираза. Противу ове одлуке обе стране изјавиле су незадовољство Апелац. Суду, и то кћи: јер јој је сувише мало, — а отац: јер је сувише много одмерено било. Осим тога, отац је у своме незадовољству навео још и то, да је његова кћи католичке вере, а вереник мојсејеве, због чега је с погледом на § 64 грађ. зак. у опште искључено ступање у брак. Апелациони Суд доставио је Олги Н. ове наводе њенога оца, и она је изјавила: да ће иступити из католичке цркве и да је намерна да са својим вереником закључи *грађански брак*. У пркос ове изјаве бечки апелациони суд усвојио је наводе очеве и прениачно пресуду првостеп. суда у томе, што је тужитељку Олгу Н. *одбио од тражења мираза*.

Пресуда је основана на овим разлозима: што по § 64. грађ. зак. постоји брачна сметња — различност вероисповести, услед чега „недостаје једна најважнија поставка очеве дужности за давање мираза“. —

Противу ове апелационе пресуде Др. Ландау, жалио се је касационом суду, наводећи, поред осталог, да се, по закону о *грађанском браку у нужди*, од 25. маја 1868 г. може закључити брак између поменутих вереника, чим вереница иступи из католичке вере и остане без икакве вероисповести. Уз жалбу на касациони суд приложена је и Олгина изјава о иступању из католичке цркве. — Касациони суд, усвојивши наводе изнесене у овој жалби, поништио је пресуду апелационог суда и наредио му да донесе другу, у којој ће сада мериторно одлучити о величини мираза. Разлози касац. суда гласе: „брачна сметња услед различности вере није неуклоњива, пошто Олга Н. може да напусти Хришћанску веру, као што је у изглед ставила и сада излазак из католичке цркве и извела“. У смислу примедба касац. суда, апелац. суд пресудио је: да Фердинанд Н. положи суму од 5000 круна на име мираза своје кћери Олге Н. — J.

Пештанска адвокатска комора. — Недавно је будимпештанска адвокатска комора имала своју конференцију под председништвом *д-р Емериха Сивака*. Том приликом секретар коморе *д-р Јосиф Пап* прочитао је извештај и реферисао о питањима која се тичу коморе. На прво место истакао је, да би се успешно савладали велики задаци који чекају на своје решење, потребно је, да се *аутономија коморе* што више распростре а с друге стране да додир чланова коморе и одбора буде што тежи. Да би се тај циљ остварио одбор је одлучио, да од нове 1904 године почне издавати званичан орган коморе под насловом „*Ügyvedi karnakai közlöny*“ под уредништвом Паповим. — У исти мах саопштио је, да се комора жалила министарству правде на председнике судова који прекоредно одређују браниоце масе: Министар је одговорио да је вољан да уреди то питање и с тога ће наименовати одбор од председника судова, на коме ће узети учешћа и делегати адвокатске коморе. — У току године пештанска адвокатска комора имала је 13 одборских седница, 15 седница дисциплинарног одбора и 34 јавних седница са предавањима, дискусијама и т. д. — На крају конференције прочитао је *д-р Аладар Халас* своје предавање о улози адвоката на пољу заштите занатске својине. Дискусија том приликом поведена, наставиће се на идућој седници.

Појам права о лову. — Пре кратког времена у пленарној седници *бечког јуристичког друштва* држао је јавно преда-

вање др. Хајнрих Фон Хертл пред многобројним аудиторијумом о основном појму права о лову. Бацивши кратак поглед на правну литературу о лову у Аустрији и Немачкој предавач је за тим прешао на питање о појму и садржају права о л ву и дошао је до резултата, да се под ловачким правом у субјективном смислу разуме само право да неко може искључиво да лови на једном одређеном комплексу земљишта. Полазећи са тог основног погледа, предавач је нападао и оштро критиковао теорију која данас влада, да је ловачко право самостално *реално право* и покушао да докаже, да је т. зв. ловачко право само једна врста вршења права својине на својој имовини и земљишту, као што је и право сече шуме, обрађивања своје њиве итд. и да лов може само онда бити по садржини самостално стварно или облигаторно право, ако се вршење истог (лова) каквим правним послом неком *шрећем* (не-сопственику земљишта) као право уступи. У модерним правним законима *ограничава* се обично вршење права лова сопственику земљишта из јавно-правних и национално-економних разлога, а тако исто ограничава се у опште право лова у *објективном смислу* не само приватно-правним већ и јавно-правним (полицијским) нормама. — Предавач је даље применио своју теорију на разна спорна питања ловачког права, нарочито на спорну тему о *стицању права* својине над дивљачи. На супрот теорији која влада о праву раније окупације предавач је навео, да закон својом забраном о присвајању мангуп-дивљачи не ствара никакво приватно право онога који има права на лов, већ само ограничава општу способност за лов онога који има права на лов. — Ловац, који нема права да лови (Wilderer, Blaconnier) на основу позитивних прописа не може мангуп-дивљач окупирати, дакле не може бити господар или сопственик дивљачи, која све дотле остаје мангуп (без господара), докле је онај, коме не оскудева способност за окупацију, а то је *сопственик земљишта* одн. који има права на лов, не окупира. — На крају свога предавања др. Хертл додирнуо је и питање о *штети* проузрокованој од стране ловца или од дивљачи а са гледишта ове своје нове теорије у праву о лову. — L.

штедионице добили већу дивиденду; дакле већу корист, него што су је по чл. 33. зак. о акционар. друшт. добити могли (в чл. 100. т 1. и чл. 101., т. 5. ист. зак. и § 380. крив. зак.). Осем тога, фалсификовањем књига може се поништити и доказна вредност тих књига (тач. 2, § 254. крив. зак.) што ни Апелациони, ни прстепени суд ценили нису."

"Противразлози Апелационога Суда могли би се применити донекле само у томе случају, кад би се дело оптуженога могло казнити по § 113. крив. зак., како је он законом о изменама и допунама кривичнога законика од 6. октобра 1899. год. измењен; али пошто је овај закон строжији од закона, под којим је дело учињено, то му у конкретном случају и нема места премени према § 11. крив. законика."

25.

Није увреда у званичној дужности.

Одлука Ошће Седнице Касационог Суда од 10. матра 1900. г. Бр. 2188

Оптужени је осуђен на новчану казну, за јавно исмевање званичног рада дотичног чиновника.

Примедбе Касационог Суда I одељења од 24. фебруара 1900. Бр. 1581.

"Инкриминисани изрази наведени у пресудама оба Суда, не представљају ни *опорочавање*, ни *исмевање државних уређења*, ни *исмевање законских наређења власти или појединих чиновника*. Напротив они су управљени лично на помоћника начелства округа пожаревачког, и то у писаном акту, управљеном на г. Министра Унутрашњих Дела, и по природи својој такве су врсте, да се ни у ком случају не могу узети као вређајући у смислу начела о увреди из одредбе § 213. крив. законика који гласи: да се казни само оно *"што се по ошћем мњењу и по нравима народа као безчашће и зрдња, у ошће по стању лица као увреда чашти појављује"*. У даном случају, нема дакле места примени ни једне одредбе кривичног законика.

Противразлози Апелационог Суда I одељења од 3. марта 1900. Бр. 1008:

"У одбрани од 6. новембра прошле год. Бр. 19628., Кривично правосуђе

оптужени г. Јовановић признаје, да се инкриминисане речи могу узети као неучтиво писање, и мисли да их треба оценити дисциплинским путем."

"По судској анализи у пресудама, такво писање о ствари, која се расправља по закону, није дисциплинске него чисто криминалне природе, као недозвољено дело исмевања званичног рада, са врло провидном намером омаловажавања. Зато је то дело и подведено под одредбу § 103. каз. законика."

"Карактерни знаци дела, довољно су обелодањени каквоћом употребљених речи. Пошто је оптужени самој званичној радњи придао епитет „наопаког решења“, дозволио је себи слободу, да се непосредно адресује на доносиоца решења неодмереним изразима богатељисања „е мој г. помоћниче, не иде песма на тај глас“, додајући да је ударио *кривим ауџем* свога претходника; дакле речима, које по тону и каквоћи нису од употребе ни у обичним озбиљним односима, а најмање у званичним представкама једног правозаступника."

"Побуде примедаба Касационог Суда, потичу из неоправдане поставке о истоветности услова за констатовање званичне и приватне увреде; а *међутим је и сувише увиђавна разлика између аукшоритета власти или зачона с једне, и приватне частии с друге стране*. Док се код потоњих, за постојање кривнице тражи доказ о *беишчаићу или грдњи*, код првих је довољна за осуду у смислу §§ 103. и 104. каз. законика *свака непристојност* била она ма у ком облику."

"Овде има те непристојности, као што је показано, у исмевању или омаловажавању званичне радње употребљеним неодмереним изразима; и зато је оптуженик крив."

Одлуком Опште Седнице Касационог Суда од 10. марта 1900. Бр. 2188. одржане су примедбе одељења.

26.

Квалификација дела, по представци незаклетог тужиоца.

Одлука Опште Седнице Касационог Суда од 19. фебруара 1900. Бр. 1674

Примедбе Касационог Суда / одељења од 26. јануара 1900 Бр. 738.

"Апелациони Суд погрешно је, као и првосте-

пени суд, што квалификујући дело као покушај хотимичног убиства с *предумишљајем*, није дао у својој пресуди разлога откуда изводи предумишљај оптужених а то је с погледом на §§ 240. и 5. крив. суд. поступка дужан био учинити."

Прошивразлози Апелационог Суда I одељења од 17. фебруара 1900. Бр. 729.

"Апелациони је Суд задржао квалификацију извршеног дела по првостепеној пресуди, примивши *прећушно* разлоге пресуде *"да постоји покушај са предумишљајем (§ 155. у вези са §§ 41. и 44. казн. законика) према наводу попређеног, лекарској сведоџби и осталим ислеђеним околностима"*. Ово је учинио Апелациони Суд на разлогу прве тачке § 230 крив. суд. поступка, пошто је у недостатку других доказа, за каквоћу дела меродавно и само казивање приватног тужиоца, *ма било и без заклетве, као што је овде случај*; јер она зависи од оцене суда, уз остале дослеђене околности (§ 115. у вези са 230. крив. суд. поступка). То казивање његово остаје као важећи доказ према обојици, и то према Станоју зато, што је његове наводе о постојању нужне обране, огласио првостепени суд за неважне; а према Сими, зато што је у опште одрицао учесништво у делу, скидајући са себе сваку кривицу, дакле није ни наводио да постоји другојаче дело."

"Усвајање осталих разлога првостепене пресуде, *који се не ремете*, није по досадањем узусу никад вршено нарочитим понављањем у пресуду Апелационог Суда, него се само у опште нотира, *да се у осталом одобрава првостепена пресуда и по кривичној и по грађанској частии*. Тако је учињено и у овој прилици."

Одлуком Опште Седнице Касационог Суда од 19. фебруара 1900. Бр. 1674. уважени су противразлози, и оснажена је пресуда Апелационог Суда.

27.

Дело телесне повреде казни се по последицама, без обзира на начин лечења

Одлука Опште Седнице Касационог Суда од 10. марта 1900. Бр. 2158.

Примедбе Касационог Суда I одељења од 26. фебруара 1900. Бр. 1687.

„Начин употребе лекова (с обзиром на њихов квалитет) од стране повређенога, као ни квалификација показане вештине лекарске, приликом лечења повређенога, не могу а и не смеју бити ни од каквог утицаја при квалификацији нанесених повреда, као тешких или лаких, јер се *ниједним излагањем*, правним и логичним, не може доћи до *онаких* разлога, на каквим је заснована од стране Апелационог Суда, одобрена пресуда првостепеног суда, изречена по овој кривици. Шта више одредбом § 177. казн. законика не условљава се у опште никакво лечење повређенога од стране лекара, или од кога другога, коме лечење у позив спада, већ се трајање болести у опште има да одреди у случајевима оскудице сваке лекарске помоћи, или лица, која су за то и позвана, — *према природном трајању процеса залечивања*. За то је Апелациони Суд погрешно, одобравајући пресуду првостепеног суда, те тиме усвојио разлоге у првостепеној пресуди: да се повреда нанета приватном тужиоцу Петру, не може узети за тешку, стога, што повређени није *одмах у почетку правилно лечен*, и т. д.“

Прошивразлози Апелационог Суда I одељења од 2. марта 1900. Бр. 986.

„За одржање квалификације дела, у овом случају у облику *лаке повреде*, говоре податци који су правилно оцењени, по мери оптуженикова рада у извршеном преступу.“

„Повреда се десила 13. септембра 1892. године. На лекарском прегледу од 15. истог месеца изјављено је мњење, да се због своје компликације може да оцени је ли повреда лака или тешка, после 10 дана, и *нарочито је напоменуто да је потребно лечење*. После тога рока, дакле 25. истог месеца, опет је са те неизвесности одгођен преглед кроз 20 дана, и напоменуто је, да је *једна рана јако запуштена због нелечења*. На последњем прегледу од 25. октобра 1892. године нађено је: *да се повређени после 25. септембра правилно лечио, те је и повреда брзо зарасла и ако је била јако запуштена*; и изјављено је прецизно стручно мњење: „да је повреда била *лаке при-*

*роде са боловањем од 25 до 28 дана; али како одмах у почетку није правилно лечена, што је она постала тешке природе са боловањем од 35 дана.**

„У оцени кривичне одговорности, важи као решива околност питање о каквој повреди по својству ране у времену дела. То је овде несумњиво доказано у корист оптуженика, лекарским мијењем које има карактер непоречног правног доказа (други став § 222. крив. суд. поступка). Лекар убедљиво тврди, да су остале извршене повреде по себи лаке природе, а једна од њих да је по времену оздрављења постала тешка, само са запуштености и неправилног лечења тужиочева. *Значи, да дуже боловање није дело опшужениково.*“

„Примену закона на делу онакво какво је, не искључује ни одредба § 177. каз. законика, на коју се Касациони Суд позива погрешно, изводећи из његове *опште* или *начелне* садржине, ограничење које се не може дозволити, јер би било у противности са принципом казнене одговорности по *заслузи*.“

„Да је законодавац имао намере, да у повредама тела усвоји начело одгорности *по крајњим последицама биле оне ма чије дело*, он би у томе био изречан, бар у оноликој мери, колико је то учињено одредбом § 154. а. каз. законика код случајева убиства.“

„Гледиште Апелационог Суда у овој ствари, има дакле извора у законској праведности коју налаже одредба § 2. каз. законика и § 5. кр. с. поступка, и која се потпуно подешава и са схватањем данашње криминалне науке. За уверење ваља прочитати на пр. коментар г. Ђ. Ценића (стр. 569.), чије извођење потпуно поклапа овај случај, као истоветан.“

Одлуком Опште Седнице Касационог Суда од 10. марта 1900. № 2158. одржале су у снази примедбе одељења, са следећом дошуном разлога.

„Погрешно Апелациони Суд у својим противразлозима узима, да кривична одговорност оптуженога зависи од каквоће и својства ране *у времену извршења дела*, јер ова одговорност напротив зависи од *времена боловања повређенога до потпуног оздрављења*, а никако од момента извршења дела.“

„Начело, изречено у § 154. а. каз. законика има примене потпуно и на пропис § 177. каз. законика“.

„Најзад гледиште Апелационог Суда у овом питању не само да се не слаже са одредбама § 177. и 154. а. каз. законика, него је шта више противно, како данашњој науци тако и коментару г. Ценића, на које се Апелациони Суд позива. (В. коментар г. Ценића стр. 570, 566 и 533) где се изриком каже: „Само једна невештина лекара да лечи рањеника или доста занемарено надгледање повређенога од стране његове не иде ни у колико у ползу учиниоца.“

28.

Мотиви за постојање или измену кажњивог дела, морају бити у пресуди нарочито наговештени и оцењени.

Одлука Опште Седнице Касационог Суда од 11. марта 1900 Бр. 2298.

Свињче приватног тужноца ишло за рабаџијама до планине Јелице, па га ту нестане. Сведоцима присутника, доказано је да га је оптужени присвојио, што он одриче. Тужен је за *дело крађе* по § 211. а. каз. законика; али пресудама првостепеног и Апелационог Суда буде осуђен на 25 дана затвора, за *дело ушаје* по § 230. каз. законика.

Примедбе 1 одељења Касационог Суда од 26. фебруара 1900. Бр. 1668.

„Кад је у даном случају Љубомир оптужен за дело крађе стоке из §. 221. а. каз. законика, а првостепени суд узима противно да стоји дело утаје из § 230. истог законика, — онда Апелациони Суд одобравајући првостепену пресуду требао је да обележи карактерне знаке и једног и другог дела, а затим да да разлога: а) зашто се на радњи оптуженика не могу констатовати карактерни знаци крађе; и б) чиме се утврђује у овом делу постојање карактерних знакова утаје.“

Противразлози Апелационог Суда 1 одељења од 6. марта 1900. Бр. 1031.

„У првостепеној пресуди изнета квалификација дела, образложена је следећом мотивацијом:

Сведоцима заклетих сведока Тодора Стојано-

вића и Владимира Радојичића утврђено је, да је свињче тужиоца ишло само за њима до планине Јелице, и да га је ту нестало међу неким рабацијама, са којима је био и оптужени Љубомир; по чему овде стоји дело утаје у смислу § 220. истог законика, јер свињче није узето из туђег притежања“.

„Затим се у пресуди доказује кривица Љубомирова основима подозрења, који се примедбама не опроргавају.“

„Изолагање горње мотивације о делу, показује у најмањој ступњу начин његова извршења, а то је да је опт. Љубомир, *дошавши случајно до свињчета* (или како казнили закон вели, користећи се „случајним притежањем“), учинио кривицу из § 230. каз. законика, јер је свињче отерао, а одриче, да је то учинио.“

„Овим је довољно исцрпљена ствар о делу и доказима, и зато Апелациони Суд није имао разлога да првостепену пресуду ма у чему допуњује понављањем мотивације.“

Одлуком Више Седнице Касационог Суда од 11. марта 1900. Бр. 2898. одржане су у снази примедбе одељења; и зато је Апелациони Суд другом пресудом одржао првостепену пресуду, али са допуном следећих разлога:

„За постојање дела крађе у смислу § 220. каз. законика, тражи се да је туђа покретна ствар узета тајним или у опште недозвољеним начином *из туђег притежања, са напред утврђеном намером противзаконног присвајања.* У даном случају тај услов оскудева, јер је ислеђењем доказано: да је свињче приватног тужиоца за рабацијама, међу којима је био и оптужени Љубомир, ишло само до планине Јелице, па га је ту нестало; а сведоцима у пресуди наведених сведока, утврђено је, да га је оптужени Љубомир присвојио, што он одриче. Пошто је дакле оптужени Љубомир овим начином дошао до свињчета случајно, или како законодавац вели „користећи се случајним притежањем,“ и бесправно га присвојио а то одриче, — учинио је дело утаје у смислу § 230. каз. законика, па се зато има и казнити са погледом на § 391. истог законика уз признату му олакшавну околност добро

владање. Дело крађе није оптужени извршио, јер није узео свињче из туђег притежања по утврђеном плану бесправног присвојења."

29.

Евина слатка јабука.

Решење: Касационог Суда од 13. Марта 1900. бр. 2460.

У причици под насловом „из Старог Завета“ (број 22 *Кривичног Гласника* од 1900. године), оптужени је шаљивим начином приказао библијску традицију о прогонству Адама и Еве из раја. Бога представља као обичног раздражљивог старца, који прве људе назива кујама и хуљама, и каје се што их је створио. „Боље је, вели Бог, да сам се требало од буха шест дана, него што сам прљао руке и стварао овакве неблагодарнике.“ А у дијалогу између Адама и Еве, износи писац „Евину слатку јабуку, као узрок узајамног греха. Адам криви Еву да га је она навела у погрешку „Све си ти крива.. цили-мили око мене док ме не натера да окусим.“ Ева кокетеријом ђаволасте жене, одбија прекор речима „Ако сам ти дала да окусиш, то није било тако страшно! Јабука је веома слатка; и нисам хтела да будем лукава, да ти не окусиш њену слат. А који те андрак после напао — где си да си, ти све под јабуком, па румаш ли румаш.“

Првостепени је Суд узео да постоји свршено дело исмевања и хуљења Бога и вере, и осудио оптуженика на три месеца затвора, по првој тачци § 207 каз. законика.

Апелација нашла да постоји у најблажој форми *дело омаловажавања једног библијског предања, у покушају јер лист није расшурен*; и по горњој законској одредби, осудила је оптуженика на 10 дана затвора.

Примедбе Касационог Суда I одељења од 13 Марта 1900 бр 2460. Инкриминисани изрази по свему представљају кривицу хуљења Бога и ништа друго; и зато је Апелациони суд погрешно узео да овде постоји дело омаловажавања библијског предања.“ „Неумесност такве оцене у толико је већа, што је Апелациони

Суд оставио ван обзира, да се идентификовање појма о Богу, са библиским предањима у опште, не може ни у ком случају дозволити; јер истих предања има и такве врсте, да се сама за себе не могу ни у ком случају сматрати као елементи религије, дакле као светиње, па према томе да се у омаловажавању истих не може садржати ни једно кажњиво дело из крив. закона."

Пресудом Апелационог Суда I одељења од 15 Марта 1900 Бр. 1241 усвојене су ове примедбе; дело је обележено као хуљење Бога у покушају, (прва тачка § 207 у вези са § 42 од 24 октобра 1870 године и са одредбом § 45 казненог законика); и оптужени је опет осуђен на 10 дана затвора.

Разлрзи Апелационе пресуде:

"Из употребљених израза, којима се библијски догађај „прогонство Адама и Еве из раја“, облачи у шаљиво рухо (травестира) и износи пред публику садржином, којој је предмет „Евина слатка јабука“, — види се јасно, да у смислу првог става § 207 казненог законика постоји дело хуљења Бога. Библија је саставни део верозакона, а Бог као творац света представља у њој највише суштаство, које се не сме употребљавати ни у шаљивим разговорима и сликама начином, који руши религијске осећаје људи, о његовом надземаљском бићу. Зато је оптужени за извршено дело по наведеном закону и одговоран. Но како се из ислеђења види, да инкриминисани лист, у коме се налази састав, није растурен, дакле делу оскудева карактер јавности, и по томе лист није произвео жељене последице упознавања публике са садржином приче — то се има узети да је ово дело остало у покушају и као такво се и казни."

Касацијони Суд одобрио је ову пресуду.

30.

Хотимично убијство без предумишљаја а не смртна злостава.

Одлука опште Седнице Касационог Суда од 18. марта 1900. број 2605

Оптужени у сутон испред својих вратница баци се каменом на Илију, без икаква узрока, и размрска му главу, толико да је наскоро умро. Првостепени и

Апелациони Суд осуде га на 8. година робије, за дело злоставе са непредвиђеном смртном последицом.

Примедбе Касационог Суда I одељења од 4. марта 1900. Бр. 2166.

„Није утврђена намера, оптуженога да Илију злостави, него се напротив има узети, да га је ударио каменом у неодређеној намери (*dolus indeterminatus*); и по томе оптужени је кривично одговоран за оно дело, које је последица његове противправне радње, а то је *дело убиства*.“

Противразлози Апелационог Суда I одељења од 14. марта 1900. Бр. 1207.

„Дело убиства, под којим се у смислу § 154. каз. законика, подразумева губитак живота услед недозвољеног предузећа, *дакле и услед злоставе*, јавља се само у овим законским облицима:

1. као хотично убиство са предумишљајем (§ 155. каз. законика);

2. као хотично убиство без предумишљаја (§ 156. каз. законика).

Између оба, заузима средину хотично убиство родитеља или претка у правој линији, са истоветном казном, без обзира на постојање или одсуство предумишљаја (§ 157. каз. законика). То важи и за злочин из § 159. каз. законика, на име, кад когод изврши хотично убиство да уклони сметње кажњивог предузећа; или, по његову извршењу, да избегне кажњиве последице; јер и овде одсуство предумишљаја не ублажава казну.

3. као убиство из нехата (§ 158. каз. законика).

Овој категорији (под 1, 2. и 3.) кажњивих дела, уподобљава се по последицама, и

4. *смрт услед телесне злоставе*, са јачом или блажијом казном, по разликовању: *да ли је смрт могла бити предвиђена или не; и да ли је последица обичне намере или раздраженог стања* (§ § 160, 161 и 162. каз. законика.)“

„Појам нехатне кривице искључује намеру за убиство; као последица несмотрености, којој оскудева злочина воља.“

„Хотимично убиство, било са или без предумишљаја, претпоставља решеност за извршење *тога* дела,

и у оба случаја исказује злочину и јасно предвиђену намеру. Сва је разлика између њих у *моменту одлучности*."

"То важи и за губитак живота *услед телесне злоставе* „кад се смрт као вероватна предвидети могла" (тач 1. § 160 каз. законика); *јер и овде извршено дело обелодањује вољу са пошпуном последицом* — *смршном злоставом, са или без предумишљаја*."

"По изложеноме не може се дакле применити теорија „неодређене намере" Касационих примедба, *на убиство из нехата* (§ 158. каз. законика), јер код оваквих кривица у опште неможе бити речи о злочиној намери; даље ни *на хотимично убиство са или без предумишљаја*; као ни *на злоставу са предвиђеном смршном последицом* (§ § 155, 156 и прва тачка § 160, каз. законика). У ова два последња случаја, извршено дело, обелодањује вољу или хотимичност, да дотично лице изгуби живот, дакле намера је делу тако рећи опипљиво изражена, а никако *неодређена*."

"У глави XV. *о убиству у опште*, неодређену намеру претпоставља само случај, кад је смрт *непредвиђена или неочекивана последица злоставе*, о чему је реч у тач. 2. § 106. каз. законика; и она се *тада губи у самој квалификацији дела*."

"Тако је, дакле, као губитак живота услед непредвиђености последица, квалификовано у пресудама и дело кривице оптуженог Марковића. Оцењеним доказима утврђено је, да се он вољно, без икаква узрока, хитнуо каменицом на убијеног Илију; погодио га два прста више десне обрве, чеону му кост размрскао, и тим поводом нанео му злоставу, услед које је умро. Тако је узето у пресудама стога разлога, *што није доказано да је смрт могла бити предвиђена*."

"Кад Касациони Суд у примедбама налази, да овде постоји „дело убиства" и то са „неодређеном намером," онда је природно очекивати, да изволи објаснити: из којих доказа изводи своју квалификацију дела, и по коме се закону оно казни. *Свако убиство, оглашено као злочин, у мери казнене одговорности мора имати извора ма у којој одредби казненог законика*."

Наведени разлози, дају следећи изводни закључак:

1. „код *нехатаких убистава* искључена је свака реч о предвиђеној или непредвиђеној намери, јер се ту одговара само за несмотреност у раду.“

2. „код *свршених убистава* и код *смршне злоставе* кад се губитак живота могао да предвиди, докази о хотичности дела, искључују сами собом свако питање о предвиђеној или непредвиђеној намери.“

3. „код *покушаних убистава*, може доћи у оцену ово питање о неодређеној намери, као контроверза између судова, само онда, кад се по начину извршења по употребљеном средству, по месту повреде, не да извести са сигурношћу намера за убиство, него остане квалификација дела по последицама.“

4. „код *смршне злоставе*, где се губитак живота није могао да предвиди, као што је овај случај, покренуто питање о *одређеној или неодређеној намери*, губи се у самој квалификацији дела, и зато је само по себи беспредметно.“

„По изложеним основима у пресудама, судови су нашли да у овом случају постоји свршено дело губитка живота злоставом *са непредвиђеном смршном последицом*, и осудили оптуженога на одговарајућу казну. Са овог разлога по мњењу Апелационог Суда неумесно је свако питање о одређеној или неодређеној намери.“

Одлуком Опште Седнице Касационог Суда од 18. марта 1900. Бр. 2605. одржане су у снази примедбе одељења, са следећом доцном разлога:

„Прво одељење Апелационог Суда, набрајајући у својим противр. злостима разне врсте убистава, извршујући при том између осталих и злоставу из § 160. тач. 1. крив. зак., долази до једног закључка, који се не само по усвојеним принципима од стране нашег законодавства, већ ни једним мишљењем у правној литератури не даје бранити, (остављајући за сада на страну друге нетачности у противразлозима?). Тај је закључак I одељења Апелационог Суда овај: *убиство са неодређеном намером, по одредбама нашег крив. законика, не постоји*. Но ипак I одељење Апелационог Суда, без обзира на тај свој закључак, налази:

да се неодређена намера може да предпостави само у случају, ка 1 је смрт непредвиђена или неочекивана последица злоставе, о чему је реч у тач. 2. § 160. крив. зак. Међу тим у ствари то тврђење ни у колико не може опстати. Јер *нишпи је истина*, да се злостава из тач. 1. § 160. може уврстити у ред убиства из § 156. односно 155. *нишпи се може шврдити да се неодређена намера да предпоставишпи код радњи, где налази примену одредба § 160. тач. 2.* Већ напротив, неодређена намера може се констатовати не само код убиства свију вршти (сем нехашних), него се она може да појави и код многих других долазних кривица, као на пр. код паљевине, родооскврњења, браколомства, блуда са девојком испод 13. или 15. г. и т.д. Али се *dolus indeterminatus* не даје ни у ком случају констатовати код злоставе из § 160. крив. зак., где му пак Апелациони Суд једино место даје."

"Кривична намера по усвојеним начелима у криминалној науци *саспоји се у правилном схватању забрањене противзаконе радње, која се намерава да изврши.* Према томе воља — примењена на радњу или *нерадњу* — која представља материјални елемент кривице, јесте *бишпи услов кажњивости.*"

"Сама пак кривична намера (*dolus*) појављује се с обзиром на последице радње (и на остало нпр. начин вршења) у три облика: као *одређена намера* (*dolus determinatus*) као *неодрена намера* (*dolus indeterminatus*) и као *евентуална намера* (*dolus eventualis*)."

"Примени облика *одређене намере* (*dolus determinatus*) по науци има места код оних забрањених радњи, где се воља учиниоца тачно испољава у последицама његове радње т. ј. кад је учинилац хтео и предвидео једно прецизно зло, као последицу своје радње."

"Облик *неодређене намере* (*dol. indeterminatus*) по науци има места код оних забрањених радњи, где се воља може испољити у разним последицама његове радње т. ј. *кад је учинилац предвиђао разне зле последице своје радње*, но исту врши без обзира на то, која ће од последица наступити. Овде учинилац само

претпоставља, замишља *могућност*, али не и *извесност резултата*, извесност какве штетне, одређено очекиване последице.“

„Намера је *евентуална* (*dolus eventualis*) и даје се констатовати код оних извршених радњи, где се јављају последице, које иду даље од воље учиниоачеве т. ј. кад је учинилац предвиђао и хтео извесно зло, а у исти мах и предвиђао, но не да је хтео, и наступање другог, акцентујући га као могући резултат његове радње, дакле као последицу, која иде ван домашаја његова циља. Н. пр. паљевина зграда одређених за обитавање, па при паљевини изгору и становници зграда.“

„Представници старије школе и неки њихови следбеници конструишу још и друге облике *dolus-a*, као *dolus alternativus* и *dolus generalis*. Извесна школа криминалиста одбацује *dolus generalis*, *eventualis* и *alternativus*, па као трећи облик узима стипцај *dolus determinatus-a* и *dolus indeterminatus-a*.“

„Воља за вршење кажњивих дела појављује се и у другом облику, по све супротном долусу, и то у облику *нехата* (*culpa*). Код *dolus-a* је воља за вршење дела *позитивна*, код *кулпе* *негативна*. Ради правилнијег схватања овога треба имати на уму ово: нехатна радња може бити (исто као год и долозна), позитивна и негативна — вршење или пропуштање — али је тзв. кривични моменат увек *негативан* т. ј. необраћање довољно пажње, не употребити довољно обазривости и т. д. Док је код *dolus-a* воља увек *позитивна*, па била радња позитивна или не (*delictum omnisimimis* и *delictum commissionis*).“

„Према томе, *culpa* представља *ипак* извесан однос учиниоца према резултату радње, код радње, где резултат, последица њена, није била сврха учиниоцу, али је ипак могао да њено наступање не изазове, а то је и требао да учини т. ј. није хтео а требао је да употреби своју вољу (изражену у радњи као дело), да отклони акт, ради ког се окривљује, или бар да спречи наступање последица своје радње. Према овоме, *culpa* није ни у ком случају *омашка* у мишљењу, већ *такотер*, и *ако је много мањој мери, кривична воља* (злочина воља).“

„После ових навода општа седница Касационог Суда прелази на разматрање оцене кажњивог дела, о коме је у даном случају реч.“

„Прво одељење Апелационог Суда тврди, да је оптужени, вољно, хотећи, ударио тако силно повређеног каменом, да му је *„чеону кости размрскао“*, од које је повређени умро.“

„Ова радња оптуженога мора се сматрати као злонамерна (кажњива), јер је учинилац слободан и свестан своје противзаконе радње, извршио све карактерне знаке убиства §. 154. крив. зак.“

„Да ли је пак учинилац и хтео ову радњу да изврши или је она само била *неизбежна* последица за постигнуће другог циља — за кривичне одговорности сасвим је свеједно; другим речима, кад је учињено зло нужна, или бар обична последица *свесно и вољно (хотично) учињеног дела*, учинилац, који је свесно учинио дело такве природе, да је из њега морало произаћи зло, које је учињено, мора се сматрати, као да је *не само предвидео, него и хтео* то зло. Његова се дакле радња мора сматрати као намерна и хотична, па се као таква има и казнити.“

„За то, кад је I одељење Апелационог Суда констатовало, да је оптужени *намерно* ударио повређенога по челу и чеону му кост размрскао, да је услед тога удара, по лекарском мишљењу, морала наступити *смрт* повређенога као неминовна последица, онда тврђењу, да оптужени није *хтео* ту последицу, по све нема места. Јер *хтећи* извршити једну радњу, и то у таквој интензивности, где се даје констатовати по лекарском мишљењу као резултат *смрти повређенога*, значи у исто време хтети и последицу. Али, пошто таква и на тај начин извршена радња, у разним случајевима може имати и разне последице, које учинилац може да предвиди, као последице извршене радње са више или мање интензивности, т. ј. кад учинилац предвиђа разне последице своје радње, коју *хоће* да изврши, но исту врши без обзира, која ће последица да наступи, онда је таква радња без сумње извршена *са неодређеном намером* — *dolus interminatus*.“

„На тврђење I одељења Апелационог Суда, које

у противразлозима стоји написано, може се са научног и законског гледишта једино овакав одговор дати:

"Danti operam rei illicitae omnia imputantur, quae sequuntur praeter voluntatem eius, si eventus facillime praevideri potuerit."

„Примени § 160. крив. зак. има места само код оних радња, где је намера извршиоца управљена једино на злоставу, па ма предвиђао или непредвиђао наступ смрти, само не сме ни у ком случају шу последицу учинилац и да акценује, или смрт не сме да буде једина могућна, дакле неизбежна последица злоставе. Само акцентовање те последице оличава се опет у радњи, и онда се радња извршиоца подводи под одредбе § 155. односно 156. крив. зак.“

„Према овоме, примени одредбе § 160. крив. зак. има места само код оних радњи, где се позитивно може утврдити постојање облика *стицаја одређене намере и нехата* — *culpa dolo determinata* — т. ј. радња с одређеном намером управљена на злоставу, и необраћање довољно лажње ради отклањања извесних последица, — смрт злостављенога.“

„Да би I одељењу Апелационог Суда било ово јасније, напомиње се још и то, да се овим, као што се види, ни у колико не искључује и могућност смрти, као последица злоставе. Не. Смрт наступа и код извршене злоставе, само она не стоји, као последица, у односу *дејства* према радњи, као *узроку* ни у ком другом односу, већ у односу последице према радњи, извршене *стицаја кулпе и doli determinatus-a*.“

„У објашњење облика *culpa dolo determinata* Општа Седница Касационог Суда неће се упуштати, јер претпоставља да је I одељење Апелационог Суда са појимањем тога облика на чисто.“

Ц Е Н А Л И С Т У :

Годишњи улог за редовне чланове „Удружења јавних правозаступника“ стаје 24 динара годишње, и они добијају лист бесплатно.

За остале цена је листу :

У Србији :

На годину 12 динара

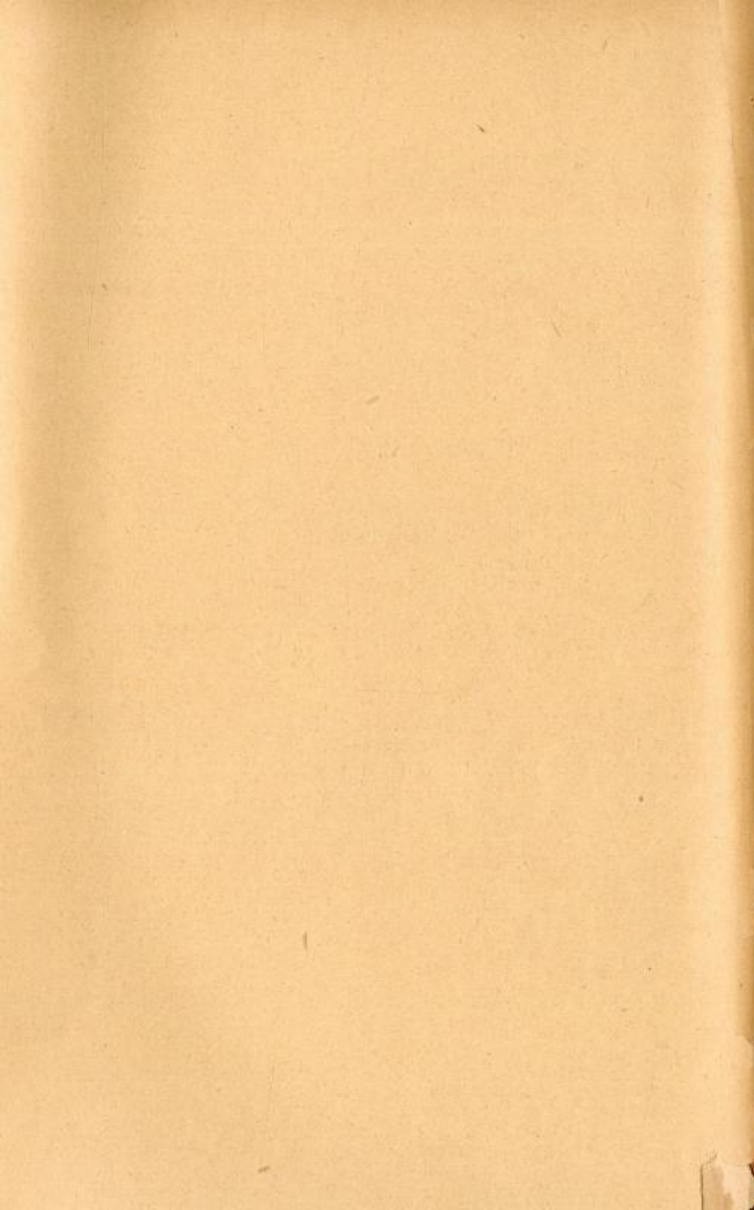
Ван Србије :

На годину 12 фр. или круна.

Поједини бројеви стају 1 динар.

Лист излази једанпут месечно, и обухвата пет штампаних табака велике осмине.

Уредништво скреће пажњу читаоцима Бранича, да располаже извесним бројем комплета из ранијих година, и да ће их продавати по цену од 6 динара.

БРАЖЖЧ

Повремени лист

ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

Удружење јавних правозаступника

У СРБИЈИ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Љ. А. ЖИВОВИЋ, М. МИЛОВАНОВИЋ, П. ТУЦАКОВИЋ И Н. ПРОТИЋ

УРЕДНИК

Д С ПЕТКОВИЋ

АДВОКАТ

ГОД. X.

ФЕБРУАР

БРОЈ 2.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА САВИЋА И КОМП.

1904

САДРЖАЈ

	Страна
1. Наследно право од Андре Ђорђевића	65
2. О урачуњивости без обзира на слободну вољу написао Dr. M. Миљковић	83
3. Право на закони део у немачком праву од Драг. Вељко- вића, адвоката	99
4. Кривично право и психологија од проф. Листа, правео М. М. Милићевић, судски поручник	117
5. Из суднице: Не вреди интабулација према осталим повери- оцима интабулираним, ако је стављена у времену кад дужник није био власник имања од Б. М. Ђ.	121
6. Оцене и прикази: Cesare Lombroso: Delitti Vecchi et delitti nuovi — Oesterreichische Rechtskunde für jedermann von Dr. Alois A. Seidel ordentlicher Professor der deutschen königl. bö- hmisch. landwirt. Akademie — Das Recht, volkstümliche Zeitschrift für österreichisches Rechtsleben — Sociales Strafrecht, ein Pro- log zur Strafrechtsreform, von Dr. Fritz Auer	123
7. Белешке: Адвокатске вести — Судске вести — Пројекат за- кона о заштити провалазака, мустара и робних закона на изложбама — Појам раденика	125
8. Библиографија	127

На засебном табаку Одлуке Касационог Суда.

НАСЛЕДНО ПРАВО

по нашем грађанском закону

НАПИСАО

— АНДРА ЂОРЂЕВИЋ —

— Новак —

(6)

III. ОДСЕК

ЗАКОНСКО (ИНТЕСТАТСКО) НАСЛЕЂИВАЊЕ.¹

§ I. Отварање законског наслеђивања.

171. — Уређујући законски ред наслеђивања, наш законик истиче, у својим одредбама, као *умрло лице* (*de cuius*), које треба наследити, увек *мушко* лице; тако, одмах у почетку главе о *наслеђу*, у §-у 394 вели се: „После смрти *жигтеља* српског *добра* његова... прелазе као *наследство* на другога“, затим у свим осталим наређењима служи се, доследно, изразима: „умрли“, „умрлога“, „његова деца“ и т. д. Али, се, ипак, сва та наређења о законском наслеђивању, ван сваке сумње, *подједнако* и *поштинце* примењују и тада, кад је умрло лице *женско*. Јер, и *женска* су лица *српски жигтељи*, српски грађани, и *способна* да имају *своја власиита добра*, која такође, после смрти њихове, прелазе као *наследство* на њихове сроднике по истом законском реду. Стога што се год, у излагању законских наређења, буде рекло о законском наслеђивању *мушкога* умрлог лица, све то важи и за случај, кад је умрло лице *женско*.

¹ У нашој правној књижевности најбоља су о овоме ова два списа: Марко Стојановић, адвокат, *Закони ред наслеђа по Грађанском Закону за Краљевину Србију*, 2-го поправљено издање, 1897. год., и, М. Ђ. Миловановић, *Интестатско наследно право по нашем Грађ. Законику*, 1884.

172. — Законско наслеђивање настаје, кад, уопште, *нема последње воље* умрлога лица (*de cuius-a*). А посебице, пак, *сно се отвара*:

1) Кад умрло лице *није* никако ни *правило уговора о наслеђу* ни *тестаментна*:

2) Кад му *тестамент* још *из почетка* није важио (в. бр. 127.);

3) Кад му је *тестамент*, с почетка *важан*, *доцније* *обеснажен* (в. бр. 133 и д.);

4) Кад му *тестамент*, иначе пуноважан, *не може да произведе дејство* (в. бр. 144.);

5) Кад умрло лице *није* уговором о наслеђу или тестаментом *учинило располажај с целом* св јом имовином на случај своје смрти (в. §§ 782, 452 и 454.), јер за *тај део* имовине, о којем *није* располажај учинен, настаје законско наслеђивање; и

6) Кад је *тестамента* наследник, као *недостојан*, искључен из наслеђа, а других *тестамента* наследника нема.

Сви ови случајеви доказују: да се законским наследницима *не опоручује* наслеђе *увек у часу смрти* умрлога лица, већ, према приликама, и *доцније*.

А док се год може по тестаменту примити наслеђе, све дотле се не отвара законско наслеђивање. *Quamdiu potest ex testamento adiri hereditas, ab intestato non defertur.*

§ II. Законски ред наслеђивања.

173. — *Основа* је законском реду наслеђивања *крвно сродство по браку* (§ 395).

А *ред* тих крвних сродника, који треба умрл га да наследе, изведен је:

- а) по коленима,
- б) по *степен*има сродства,
- в) по *праву представљања*, и,
- г) на *првенству* (*приоритету*) *мушке лозе* над *женском*.

174. — I. Сродство, линија, степени и врсте сродства. —

1) Појам сродства. — Сродство је *веза*, која постоји међу лицима:

а) која су рођењем једно из другога произишла (нпр. син, отац, дед, прадед, прапрадед, чукундед); или

б) која рођењем произлазе од једног општег (заједничког) прешка нпр. два брата, њихови синови (синовци или браћа од стрицева), њихови унуци (деца чији су очеви браћа од стрицева) и т. д. — (в. § 55).

175. — Линија. То је ред (ланац) лица, која су у сродству (в. бр. 174, а и б).

Линија се разликује на: *праву* (директну) и *побочну* (косу, колатералну).

176. — *Права* (директна) линија означава *ред* (ланац) оних сродника, који рођењем произлазе непосредно један од другога (нпр. дед, отац, син, унук и т. д.).

Права се линија разликује на: *усходну* (асцендетну) и *нисходну* (десцендетну).

Усходна је она права линија, која обухвата све оне сроднике каквог одређеног лица (т. ј. умрлога, *de cuius-a*), од којих је оно рођењем произишло нпр. *отац* умрлога, његов *дед* по оцу, *прадед* по оцу, *прапрадед* по оцу, *чукундед* по оцу и т. д., или, *мама* умрлога, *дед* по матери, *прадед* по матери, *прапрадед* по матери и т. д. — Сродници у усходној линији зову се: **претци**, и разликују се на: *очеве* и *материне*, претке.

А *нисходка* линија обухвата све оне сроднике неког одређеног лица (т. ј. умрлога, *de cuius-a*), који су рођењем од њега произишли, (нпр. *синови* и *ћери*, *унучад* по сину, *унучад* по ћери, *праунучад* по сину, *праунучад* по ћери ит.д.) — Сродници у нисходној линији зову се **потомци** или у скупу: **потомство**; и разликује се на: *синовљеве* (мушке) потомке и *ћерине* (женске) *потомке*; или на *синовљево* (мушко) и *ћерино* (женско) *потомство*.

177. — *Побочна* (коса) линија обухвата све оне сроднике, који истина не произлазе један од другога, али који произлазе од једног општег прешка (нпр. два брата и њихови потомци, или две сестре и њихови потомци).

178. — 3) Степени сродства. Степен је у сродству *одстојање* између два сродника. То се одстојање рачуна бројем рођења између њих; па *колико*

има рођења *толико има и степена* (quot generationes, tot gradus); тако:

а) у *правој линији* између два сродника има толико степена, колико је између њих било рођења, нпр. *отац и син* сродни су у *првом* степену; *дед и унук* у *другом*; *прадед и праунук* у *трећем*; *прапрадед и праунук* у *четвртом*; *чукундед и чукунунук* у *петом* степену и т. д. а

б) у *побочној линији* степен сродства између два сродника изналази се: кад се *број предака* у *правој линији једнога* сродника сабере с *бројем предака* у *правој линији* оног *другог* сродника, а изузме општи предак, нпр., *два брата* рођена сродни су у *другом* степену; њихови *синови* (браћа од стричева) сродници су у *четвртом* степену; њихови *унуци* сродници су у *шестом* степену *побочног* сродства; или, *Петар и Павле брата* су рођена, *унук Петров и син Павлов* сродници су у *петом* степену *побочног* сродства; или *ујак и сестарих*, а тако исто и *стриц и синовац* или *синовица*, сродни су у *трећем* и т. д.

179. — По броју степена цени се *ближе* и *удаљеније* сродство: што је број степена *мањи*, сродство је *ближе*, а што је тај број *већи* и сродство је *удаљеније* (§ 55. и § 395. „најближи“).

180. — 4) Врсте сродства. Сродство се разликује на: *крвно*, по *тазбини*, *грађанско* (цивилно) и *духовно* (религиозно, црквено) сродство.

181. — *Крвно* је сродство оно, које је засновано на *рођењу*. Оно се разликује на: *законско* или *брачно* и *природно* или *ванбрачно*, према томе: да ли је *рођење*, које заснива *сродничку везу* (*род* § 55.), било у *законитом браку* родитеља или *изван брака* њихова.

Рекли смо: да је *основа* законом реду наслеђивања *крвно сродство брачно* (по браку, § 395.) а не и *природно* или *ванбрачно* крвно сродство (в. § 409. другу алинеју и § 411).

182. — *Сродство по тазбини* је засновано на *браку*, а постоји између *крвних сродника једнога супруга и другог супруга*; дакле то је сродство између *мужа и жениних крвних сродника*, и, између *жене и мужевљих крвних сродника*, — А између мужев-

левих и жениних крвних сродника постоји само *пријатељство*.

Степен сродства по тазбини овако се рачуна: Муж је с извесним крвним сродником своје жене сродник по тазбини у оном степену, у којем је степену жена крвн сродна с истим сродником својим; и обрнуто, жена је с извесним крвним сродником свога мужа сродна по тазбини (свекрвништву) у оном степену, у којем је степену муж крвно сродан с истим сродником својим. Тако нпр. зет (сестрин муж) и шурак (брат женин) или зет и свастика (сестра женина) сродни су у другом степену по тазбини, јер је и жена у том степену по крви сродна са својим братом и својом сестром; а тако исто и жена је сродна у другом степену по тазбини са својим девером (мужевљевим братом) и заовом (мужевљевом сестром), јер је и муж у том степену по крви сродан са својим братом и својом сестром и т. д.

183. — *Грађанско* (цивилно) је сродство она веза, која је *усвојењем* (адопцијом) заснована између усвојитеља и усвојеног туђег детета, а не рођењем (§ 136. и др.). — У колико, пак, и ово вештачко сродство даје право на законско наслеђивање између усвојитеља и усвојеника (§ 410.), изложићу засебно.

184. — А *духовно* (религиозно) је *сродство* она духовна веза, која постоји између кума (духовног оца) и *кумчета* и *родитеља* кумчетових (arg. из тач. 4 § 204. крив. зак.). Оно не даје никакво право на законско наслеђивање.

185. — II. *Колено. Лоза*. — *Колено* је у нашем законику збирни назив, којим се означава *свако лице*, као *предак*, са својим *потомством*.

А лозу састављају: *сви преци очеви или материни* и *њихови потомци*, мушки и женски; или, *сви потомци синовљеви или ћерини*. Отуда и *усходна*, очева или материна, и *нисходна*, синовљева или ћерина, *лоза*.

Очева и *синовљева лоза* назива се, свака за себе, *мушка*, а *материна* и *ћерина*, опет свака за себе, *женска лоза*.

186. — Наш закони ред наслеђивања обухвата

шест колена, од којих се последња четири ређају, најпре, у **очевој**, а затим у **материној лози**.

Та се колена, *искључујући* једно друго, ређају овим редом:

187. — **Прво** колено чини: **сам покојник** (опоручитељ, *de cuius*) и **његово потомство**, нпр. његова деца: *синови и ћери* и *поштомци* те деце: унучад, праунучад, и т. д. покојникова. §§ 396. — 400.

188. — **Друго** колено чини: **отац покојников** и **његово потомство** т. ј. друга, сем покојника, деца његова (а *браћа и сестре* покојникове) и потомци те деце, мушки и женски (дакле: *синовци и синовце* покојникове или деца *браћина* и *нећаци* и *нећаке* покојникове или деца *сестара* и даљи потомци њихови).

У ово колено спада и **мати покојникова** са **својим потомцима** (синовима и ћерима, унучадима и т. д.) из ког *другог* брака, ранијег или доцнијег од брака с оцем покојниковим; дакле уз матер покојникову у ово колено улазе: *браћа и сестре* покојникове *само по матери* и њихови *поштомци*, мушки и женски. § 401. 402. и 403. — После овог колена долази:

189. — **Очева лоза**. — **Треће** колено чини: **дед по оцу** (очев отац) и **његово потомство**, дакле: *очева браћа* или *стричеви* покојника и *очеве сестре* или *тешке по оцу* покојника и њихови потомци, мушки и женски.

У ово колено долази и **баба покојникова** или мати његовог оца; али **не** и њено потомство из ког *другог* брака њеног, ранијег или доцнијег од брака њеног с дедом покојниковим. §. 404.

190. — **Четврто**. колено чини: **прадед покојников по оцу** (тј: отац деда очевог) и **његово потомство** (тј: прадедови синови и ћери или *очеви стричеви* и *очеве тешке по оцу* и њини потомци, мушки и женски.) §. 405.

Прабаба покојникова (жена прадедова) *искључена* је §. 405.

191. — **Пето** колено чини: **прапрадед покојников по оцу**, (тј: отац прадеда очевог) и **његово потомство** (тј. прапрадедови синови и кћери и њихни потомци, мушки и женски). § 406.

Прапрабаба (жена прапрадедова) је такође *искључена*. § 406. И

192. — **Шесто** колено чини: **чукундед** покојников **по оцу** (тј. отац прапрадедов) и **његово потомство** (тј. чукундедови синови и ћери и њихни потомци, мушки и женски), § 407.

И **чукунбаба** (жена чукундедова) је такође *искључена*. § 407.

193. — Ако нема наследника ни из шестог колена у очевој лози, онда долазе сродници из *материне лозе* или рода и то овим редом:

194. — **Материна лоза**. — **Треће** колено чини: **дед** покојников **по матери** (материн отац) и **његово потомство**, дакле: *материна браћа* или *ујаци* покојникови и *материне сестре* или покојникове *шешке по матери*, и њихови потомци, мушки и женски.

У ово колено долази и **баба** покојникова или мати његове матере, али *не* и њено потомство из ког другог брака њеног, ранијег или доцнијег од брака с дедом покојниковим (материним оцем). § 408 „истим редом и начином.

195. — **Четврто** колено чини: **Прадед** покојников **по матери** (тј. отац деда материног) и **његово потомство** (тј. прадедови синови и ћери или *материни стрицеви* и *материне шешке по оцу* и њихни потомци мушки и женски).

Прабаба покојникова (жена прадедова) *искључена* је.

196. — **Пето** колено чини: **Прапрадед** покојников **по матери** (тј. отац прадеда материног) и **његово потомство** (тј. прапрадедови синови и ћери и њихни потомци, мушки и женски).

Прапрабаба (жена прапрадедова) је такође *искључена*. И

197. — **Шесто** колено чини: **чукундед** покојников **по матери** (тј. отац прапрадедов) и **његово потомство** (тј. чукундедови синови и ћери и њихови потомци, мушки и женски).

И **чукунбаба** (жена чукундедова) је такође *искључена*.

198. — III. **Право представљања**. — Два су начина да закони (интестатски) наследници наследе имовину покојникову: по *свом властитим праву* или по *праву представљања*.

199. — Наслеђивање по *свом властитом праву* је *правило*. „Наследство по закону припада *најближим* сродницима по крви редом... *опредељеним*“, вели §. 395. По томе, дакле, по *свом властитом праву* наследник наслеђује имовину покојникову онда, кад је с покојником род у *оном* степену крвног сродства, у *којем* су степену с покојником сродни и они сродници његови, који су, по наследном реду, као *најближи* сродници његови, позвани да га наследе. Или: имовину покојникову наслеђују, по *свом властитом праву*, они који су *најближи* сродници покојнику, а налазе се у *оном колену* наследника, које је прво позвано за наслеђивање покојника.

По нашем законском реду наслеђивања, имовину покојникову наслеђују, по *свом властитом праву*, 1) деца покојникова: *синови и ћери*, 2) *преци* његови, који су *представници* колена, а то су: *отац (и маћи)*, *дед по оцу и дед по маћери* (уједно и баба, жена и једног и другог деде); даље: *прадед, прапрадед и чукундед*, сва тројица и *по оцу и по маћери*; и 3) *муж и жена* кад једно друго по закону наслеђују (§. §. 408. 2. алинеја. и 416. при крају).

Сви остали наследници из појединих колена наслеђују по *праву представљања*. (§§ 399. 400 при крају, 402, 403, 404, 405, 406 и 407).

200. — 1) Појам права представљања. — Право представљања је *благодјејање* закона, по коме је *поштомак*, као *даљи* сродник покојников, *овлашћен* да, у конкурсу с другим од њега *ближим* сродницима покојниковим, наследи *онај део* наслеђа, који би наследио и његов *умрли предак* да је жив у време *примања* наслеђа. Или краће: право *поштомка* да у име свог претка наследи *трећег* свог сродника, кога би предак наследио да је жив (в. Марка Стојановића *Закони ред наслеђа*).

Да објаснимо примером:

Петар је по смрти оставио два сина А. и Б., и унука В. од раније умрлог му трећег сина Јована. Да је Јован преживео оца, он би с браћом поделио очево имање; али, пошто он није жив, то ће син његов, а унук Петров: В. у конкурсу са остала два сина Пе-

трова (А. и Б.) а стричевима својим, представљати свога оца и добити *онај део* ($\frac{1}{3}$) наслеђа дединог, који би добио и отац његов да је жив. Ако је, пак, Јован оставио два или више синова, онда ће ови *сви, представљајући свога оца*, опет добити *само његов део* ($\frac{1}{3}$) из дединог наслеђа и тај део међу собом поделити на равне делове (§ 399. у вези с § 397.).

201. — 2) Услови за право престављања. — Услови су за то право ови:

а) да *није жив предак*, који се представља. — То се јасно види из §-а 399: и унучад мушка *без оца* оставша при наследству *представљају* оца свога и добијају његов део, тј. онолико колико би он добио *да је жив*;" даље из тумачења §-а 402: „колико би отац добио *да је жив*;" и из §. 403: „ако браћа не би *жива* било.“ — По томе, дакле, ако би се *један син* покојников *одрекао* права наслеђа очевог и био би још *жив*, онда деца његова а унучад покојникова *не могу се* користи правом представљања и тражити од стричева (односно тетака) или њихових потомака очев део из наслеђа дединог. То исто важи и за *браћу и сестре* покојникове и њихово потомство, ако им је *жив* отац и одриче се наслеђа сина свог (тј. наслеђа покојниковог). А то исто важи и за потомка *сваког* шефа колена (деда, прадеда итд.), ако је овај *жив* и одриче се наслеђа покојника (унука, праунука итд. свог.)

б) да је *представник* (репрезентант) *законити* (брачни) *потомак* онога, кога представља (репрезентата). — По овоме, дакле, предак нема права да представља потомка; и

в) да *представник* има *личну способност* да наследи *покојника*; дакле, да је, у време отварања наслеђа покојниковог, био већ *жив* или бар *зачет*, само да је рођен у законом року (§. 395 у вези с §§. 43, 113 и 114), и, да *није недостојан* према покојнику да га наследи. (§. 419.).

202. — А може ли потомак представљати и *несталога* претка? — Ја држим да *може*, и ако је *неизвесно* да ли је нестали предак, у време отварања наслеђа покојниковог, био жив или мртав и да ли је он сад, кад се има наслеђе да прими, још у животу

или није. Јер, нема разлога: зашто би *санаследници* његови могли уједно искључити и *њега*, под изговором, што није извесно да је још жив, и *његовог поштомка*, под изговором, што није доказао да је он умро?! Потомак, представљајући свог несталог претка, не тражи неко право, које је *пропало* његовом претку; ту је једно од овога двога: или је његов предак још жив, и онда је он *наследио* покојника, или је већ умро, и онда је он — потомак — дошао на његово место. У осталом, овако решење постављеног питања је доследно и одредби §-а 49, по којој *нестали не губи своја права* (у која, ван сваке сумње, спада и права наслеђивања), него долази под особиту заштиту закона.

203 — 3) Дејство права представљања. — Оно се састоји у томе: исто се *представник* (потмак) пење на *ближи* степен покојнику, заступајући место умрлог претка (репрезентата), независно од воље овога, те тиме добија могућност да, као заменик претков, наследи покојника, а заједно с оним сунаследницима, с којима би и репрезентирани умрли предак то наслеђе делио. Н. пр. унук покојников представља умрлог сина покојниковог, а оца свог, да би стао напореда с другим живим сином покојниковим, а стрицем својим, и са њим поделио наслеђе дедино.

204. — Из овог дејства права представљања истичу ове последице:

а) Потомак може представљати и *оног* свог умрлог претка, *чијег се наслеђа он одрекао*; тако н. пр. сину, који се одрекао очевог наслеђа, ништа не смета да, представљајући свог оца, наследи заоставштину дедину, заједно са стричевима.

б) Потомак може представљати и *оног* свог претка, за *чије је наслеђе* оглашен као *недостојан*.

в) Представник не мора бити ни *зачет* за живота онога кога представља. Тако н. пр. унук, рођен по смрти дедовој, може, представљајући и оца и деда свог, наследити неког трећег сродника свога (нпр. брата дедовог односно стрица очевог); и

г) Представник *не одговара* за *дугове онога, кога представља*, већ за *дугове покојника*, чију заоставштину наслеђује.

205. — *Деоба наслеђа међу потомцима, који представљају своје разне претке, у истом степену сродне с покојником, дели се по стаблима, а не по главама потомака; а они, пак, потомци, који заједно (укупно) представљају само једног претка деле део тог претка по главама тј. на равне делове.*

Да објаснимо ово једним примером:

Петар је умро. Имао је *три сина*: Б. В. и Г., који су сви, пре њега, помрли и након себе оставили децу, и то: Б. једног сина: *а*, В. два сина: *б.* и *в.*, а Г. три сина: *г.* *д.* и *ђ.* Заоставштина Петрова поделиће се у *три дела*, јер има *три стабла*, три његова сина. Један ће део добити *а*, син Б-ов; други: *б.* и *в.*, синови В-ови; а трећи: *г.* *д.* и *ђ.*, синови Г-ови. За овим ће: синови В-ови поделити међу собом део свога оца на равне делове (по $\frac{1}{2}$); а синови Г-ови, поделиће опет део свога цао такође на *равне делове* (по $\frac{1}{3}$).

206. — IV. Првенство (приоритет) мушке лозе над женском. — То се првенство огледа

а) у томе: *што синови („мушка деца“) умрлога и њихни потомци први наслеђују умрлога, искључујући из наслеђа ћери („женску децу“) умрлога и њихне потомке, мушке и женске; и што и од синовљевих потомака, кад они при наслеђивању представљају свога умрлог оца а сина покојниковог, први наслеђују опет његови мушки потомци (тј. унуци умрлога) искључујући такође његове женске потомке (тј. унуке умрлога).* То је смисао §§ 396 и 397. у вези с § 399;

б) у томе: *што, кад оца умрлога нема, браћа умрлога и њихни потомци први наслеђују искључујући из наслеђа своје (а и умрлога) сестре и њихове потомке; и што од браћњевих потомака, кад ови при наслеђивању представљају свог умрлог оца а брата покојниковог, први наслеђују опет његови мушки потомци (тј. синовци умрлога) искључујући такође његове женске потомке (тј. синовце покојникове).* § 402. „начином опредељеним“ а тим се мисли на §§. 396 и 397.

У оба случаја је, дакле, у основи једна иста идеја: да и при *непосредном* наслеђивању и при *посредном*

(тј. по праву представљања) наслеђивању: *синови* и њихово потомство искључују из наслеђа *ћери* и њихно потомство, или, *браћа* и њихно потомство искључују *сестре* и њихно потомство.

Та се идеја провлачи кроза *сва колена*. И

в) у томе: што се у трећем колену одваја линија *деда по оцу* од линије *деда по мајци*, тако, да на претке покојникове *по мајци* и на њихово потомство прелази наслеђе тек кад нема наследника ни из *шестог колена по очевој лози*.

§ III. Наслеђивање појединих колена

207. — I. У опште. — Главни је кључ у нашем законском реду наслеђивања, вели сасвим уместо г. М. Стојановић, ово: *„којим редом долазе на наслеђе сродници једнога колена, тим истим редом долазе и сродници сваког другог колена, кад је оно на реду да да наследнике.“*

„А из сваког колена долази на наслеђе *отац колена*, по свом *власитом праву*; па, ако њега нема, онда, *представљајући њега*, долази *његово потомство*. Само код *првог колена* долази *одмах потомство*, и то: *деца умрлога лица*, по свом *власитом праву*, па, ако деце његове нема, онда долази, *по праву представљања*, њихово *потомство*; јер је овде отац колена само умрло лице, које се наслеђује.“

„Потомство у сваком колену долази најпре *мушко*, па, ако њега нема, онда *женско*.“

А из потомства, било мушког било женског, долазе на наслеђе прво они, који су у *ближем степеноу* сродства с умрлим лицем. А ако је, пак, који потомак из тог *ближег степена* сродства *раније умро*, а оставио је иза себе свог потомства, онда ово *место њега* долази на наслеђе (тј. на његов део) по праву представљања.“

Све ово што је као *опште* речено излази јасно, кад се пажљиво проуче ова наређења: §§ 396—400 и 401—403., са законодавним тумачењем §-а 402. од 29. маја 1853. год., која се баве наслеђивањем сродника *првог и другог колена*, јер она не само да *једна*

друга допуњују, него много штошта из њих вреди и за сва остала колена."

208. — II. *Наслеђивање првог колена.* — Ово колено чини само умрло лице, које се наслеђује (*de cuius*), и његово потомство, мушко и женско; али на наслеђе одмах долазе његова деца, по свом властитом праву, а ако је које од њих умрло, онда место њега (тј. по праву представљања) долази његово потомство.

О реду наслеђивања деце умрлога лица и њиховог потомства говоре наређења §§-а 396—400. Из тих наређења истичу ова правила:

208. — 1. *Синови* („мушка деца“) *умрлога лица*, ма били из разних бракова, *први наслеђују искључујући ћери* („женску децу“) *његове*, односно сестре своје, и *њихово потомство*. § 396. — Дакле:

а) ако је само *један син*, он ће сам наследити сву заоставшину очеву или материну, или, имање родитељско (§ 397); а

б) ако има *више синова*, онда ће они *сви заједно* наследити родитељско имање и поделити га на *равне делове* (квоте), дакле по *главама*. § 397.

Ћери, пак, умрлога лица, ако их има, и ако су још *девојке*, имају право само на *издржање* и *пристојно удомљење* из тог родитељског имања по *постојећем обичају* у месту, где им је родитељ живео. § 397.

210. — 2. *Деца преминулога сина умрлога лица* (а то су „унучад мушка“, тј. унучад по сину, § 399.), и *то опет прво мушка* (тј. унуци), наслеђују, *представљајући свога оца*, из заоставштине дедине или бабине део свога оца (тј. „онолико, колико би он добио да је жив био.“ § 399.) и *деле га на равне делове* (§ 397.), а *искључују из тог наслеђа и ћери умрлога лица* (тј. сестре свога оца) и *ћери свога оца* (а сестре своје); а ако, пак, нема синовљеве мушке деце ни њихог потомства, *наследиће синовљева женска деца* (тј. унуке умрлога лица), *шакође по праву представљања, део свога оца*, који деле на *равне делове* (§ 400.). И оне *искључују ћери умрлога лица* (а *сестре* свога оца.)

По овоме дакле:

I. — Ако је *преминули син умрлога лица* био

једини син његов, те би, по § 396., *он сам*, да је жив, наследно *сву заоставштину* очеву или материну (т. ј. „родитељско имање“), то ће, *место њега* учинити *његова деца* а *унучад* умрлога лица, и то овако:

а) ако су та *синовљева деца*, или *унучад* умрлога лица само *мушка*, дакле: један син или више синова, онда ће тај син или ти синови (односно *унук* или *унуци*), представљајући свога оца, наследити *сву заоставштину* дедову или бабину и, ако их има више, поделити је међу собом на *равне делове*; а *искључиће* из тога наслеђа *ћери* умрлога деда или бабе а сестре свога оца, ако их има, зато, што би то исто учинио и њихов отац да је жив и да он наслеђује (§ 396.). Али ће и они бити дужни да из наслеђа дају *ћерима* умрлога лица, ако су оне још *девојке*, *издржање* и *пристојно удомљење* по постојећем обичају (§ 397.), јер би им то морао дати и њихов отац (resp. њихов брат), место кога они наслеђују;

б) ако су, пак, та *синовљева деца* или *унучад* умрлога лица и *мушка* и *женска* (т. ј. и синови и *ћери*, односно и *унуци* и *унуке*), онда ће само *мушка деца* (синови; унуци), представљајући свога оца, наследити *сву заоставштину* дедову или бабину на *равне делове*; а *искључиће* из тога наслеђа не само *ћери* дедове или бабине (а сестре свога оца) него и *ћери* свога оца (а сестре своје). Али ће и они бити дужни да из тога наслеђа дају и *једнима* и *другима*, ако су још *девојке*, *издржање* и *пристојно удомљење* по постојећем обичају; и

в) ако су та *синовљева деца* или *унучад* умрлога лица само *женска*, т. ј. *једна ћерка* или *више њих*, онда ће та *ћерка* или те *ћерке* (*унука* или *унуке*), представљајући свога оца, наследити *сву заоставштину* дедову или бабину и, ако их је више, поделити је међу собом на *равне делове*; а *искључиће* из тога наслеђа *ћери* делове или бабине а сестре свога оца, ако их има, којима ће, ако су још *девојке*, бити дужне давати *издржање* и *пристојно удомљење* по постојећем обичају; јер би им то морао давати и њихов отац, место кога оне наслеђују. — Дакле, и *унука* по

сину искључује из наслеђа *ћери* умрлога лица. Неки правници ово оспоравају види ниже.

II. — Ако, пак, *преминули син* умрлога лица *није* био *једини син* његов, него има још *преживелих синова* његових, онда ће *деца преминулога сина* (односно унучад умрлога лица), представљајући свога оца, а по горе, под I. под а, б и в означено у реду, наследити заоставштину дедову или бабину заједно *с преживелим синовима* дедовим или бабиним, а својим *сиричевима*, но тако, што ће она, сва у скупу, добити *очев део* тј. *онолико*, колико би добио и њихов отац да је жив и да он лично учествује у наслеђу; па ће потом тај очев део, као очево имање, међу собом поделити на равне делове. А у размери тога очевог дела према целокупној заоставштини дедовој или бабиној, даваће и одговарајући *део издржања и удомљења ћерима* дедовим или бабиним (тј. сестрама свога оца), ако их има и ако су још девојке. — И најзад

III. — Ако је умрло лице имало *два или више синова*, па су оба или сви *преминули* а иза себе оставили *децу своју*, онда ће *деца сваког сина понаособ*, и то прво *мушка*, па ако њих нема, онда *женска*, дакле по реду означеном под I. а, б и в, *представљајући свога оца*, доћи на наслеђе умрлога деда или бабе и наследити из тога *део свога оца*, а искључити из наслеђа *ћери* дедове или бабине. У овом ће се случају, дакле, заоставштина умрлога лица поделити *по таблицама* тј. на *онолико делова*, колико је било *синова умрлога лица*, па ће, по том, *део сваког сина* међу собом поделити *по главама* (на равне делове) *деца његова*, а унучад умрлога. Разуме се да ће и у овом случају *искључене* из наслеђа *ћери* умрлога лица имати право да траже од деце свих синова *сразмерни део издржања и пристојног удомљења*.

211. — 3. *Унучад синовљева, а праунучад умрлога лица, којима је отац или мати* (а унук или унука умрлога лица *по сину*) *преминула*, наследитиће заоставштину умрлога лица (прадеда или прабабе) *по праву представљања* овако:

Прво ће праунучад (и то опет најпре *прауници*, па ако њих ни њиховог потомства нема, онда *прау-*

нуке) представљајући свога оца или своју маћер (а унука или унуку по сину умрлога лица, како је који случај: а, или б или в под I. у броју 210), *сташа* *нипоредо* с осталим преживелим унуцима или унукама умрлога лица, (тј. с браћом или сестрама свога оца), а ако ових нема, онда с њиховим потомством (како је који случај: II. или III. у броју 210);

Зашим ће с њима заједно представљати заједничког им прешка: свога деда а сина умрлога лица и доћи на наслеђе свога прадеде или своје прабабе (de cuius-а), и добити или сву заоставшину умрлога лица (de cuius-а), или само ово свога деде или своје бабе (како је кад случај: а) или б) у броју 209).

Зашим ће ту заоставшину или тај део наслеђа поделити на толико равних делова, колико је било унука по сину умрлога лица, па део свакога унука наследиће деца његова (односно праунучад која га представљају, на равне делове.

Ето то је смисао друге тачке у § 399. „Тако и праунучади мушкој припада део својих родитеља умрлих“ (т. ј. унука умрлога лица).

212. — 4. Ако нема синова умрлога лица ни њихова потомства (ни мушког ни женског) онда наслеђују ћери његове и деле заоставшину његову („родитељско имање“) на равне делове. (в. § 400., у коме се помиње само очино имање, али ово несумњиво важи и за маћерино; стога би боље било да је речено *родитељско* имање, као и у §-у 397.).

213. — 5. Ћерино потомство (или „женско потомство“, § 400) наслеђује, по праву представљања преминуле ћери умрлога лица, и дели га међу собом онако као и синовљево потомство (§ 400.).

Дакле:

I. Ако је умрло лице имало само једну ћер, која је преминула и иза себе оставила и мушку и женску децу (тј. синове и ћери, односно унуке умрлога лица), онда ће прво мушка деца њена (дакле синови њени а унуци умрлога лица) наследити, престављајући своју матер а ћер умрлога лица, сву заоставшину дедову или бабину и поделити је међу собом на равне делове (§ 397.), а искључиће из тога наслеђа женску

децу преминуле ћери умрлога лица (односно сестре своје), којима ће бити дужна дати из тог наслеђа *издржање и пристойно удомљење* по § 397., ако су још *девојке*. — А ако су деца преминуле ћери умрлога лица, *сва женска*, онда ће она, представљајући своју матер, наследити *сву заоставшину* дедову или бабину и поделити је међу собом на *равне делове*.

II. — Ако је умрло лице оставило *више ћери*, од којих је *једна* преминула и иза себе оставила децу, онда ће ова, и то прво *мушка*, па ако ових нема, онда *женска* (в. напред I.), представљајући своју *матер* (а ћер умрлога лица), доћи на наслеђе дедово или бабино, *заједно с преживелим ћерима* дедовим или бабиним, и наследити *део своје матере*, тј. онолико, колико би и она наследила да је жива (§ 399. у вези с § 400. друга тачка), па ће тај део између себе поделити на *равне делове*.

III. — Ако је *ћерин син* (а *унук* умрлога лица) такође умро, а оставио иза себе *децу* (тј. *унучад* ћерину а *праунучад* умрлога лица), онда ће опет прво његова *мушка деца*: синови (тј. ћерини *унуци* а умрлога прауници) доћи на наслеђе, представљајући свога оца, па заједно са *преживелом браћом* његовом (а синовима ћериним односно унуцима умрлога лица) представљати своју бабу (односно преминулу ћер умрлога лица), па затим заједно с *преживелим ћерима* умрлога лица поделити наслеђе на толико делова, колико је ћери умрлога лица, и они, сви скупа, добити део преминуле ћери умрлога, коју они представљају. Тај ће део затим поделити на толико делова, колико је преминула ћер имала синова, па део преминулог јој сина добиће деца његова и поделити га међу собом на *равне делове*.

А ако *ћерин син* није оставио мушку децу већ женску, онда ће га ова у наслеђу представљати и његов део добити из наслеђа (прадеда или прабабе) и међу собом га поделити на *равне делове*.

Али кад год *потомци преминуле ћери* умрлога лица (синови, унуци и т. д.) долазе, по праву представљати, на наслеђе па искључују *своје сестре*, они су као год и синовљеви потомци дужни давати им из

наслеђеног дела *издржање и приспојно удомљење*, ако су још *девојке*.

IV Ако су *две* или *све ћери* умрлог лица преминуле и иза себе оставиле потомство (синове и ћери, унучад и праунучад и по сину и по ћери) онда ће *потомство сваке ћери* понаособ доћи на наслеђе умрлога лице оним редом и онако, како је то речено под III.

(Наставиће се)

О УРАЧУЊИВОСТИ БЕЗ ОБЗИРА НА СЛОБОДНУ ВОЉУ.

КРИТИЧКИ ПОГЛЕД НА ДАНАШЊЕ СТАЊЕ У НАУЦИ И ЗАКОНОДАВСТВУ.

ПИСАО

Др. М. Миљковић

— Сиршета —

V. О смањеној урачуњивости.

Што је појам о смањеној урачуњивости нашао места у науци кривичнога права има се благодарити психијатрији и њеним представницима.

Колико је год важно и интересно питање о урачуњивости по себи, толико је исто од значаја и питање о смањеној урачуњивости. Ово питање је изазвало у науци велику научну препирку, и мишљења су исто тако подељена, као и у самом питању о урачуњивости у опште.

Но да би могли ово питање претрести с научне стране и о њему дати свој суд, потребно је најпре одредити: шта се у науци разуме под тако званом *смањеном урачуњивошћу*?

Пошто је и сам појам смањене урачуњивости понижао међу психијаторима, то су се они и трудили да га што ближе одреде. Они су пошли са тачке гледишта, да има и таквог душевног стања, у коме се неко не може огласити за неурачуњива, а међутим ни ослобођење од сваке казне не би било целисходно.

Психијатор *Dr. Виле* (18) мисли, да се ово сумњиво душевно стање налази у овим случајевима:

1. у добу сумњиве урачуњивости (без сумње малолетства) и у дубокој старости;
2. у извесним физиолошким периодама полне зрелости код жена;
3. код слабоумних и глуво-немих;
4. под утицајем извесних нервних болести, као хистерије, хипохондрије, епилепсије, сомнамбулизма и хипнотизма;
5. у извесним случајевима алкохолизма, морфинизма, грознице и трауматизма;
6. под утицајем наслеђа, ако је ко год од предака преболео неку душевну болест.

На ову мисао о смањеној урачуњивости дошли су лекари из простог узрока, што су законске дефиниције о урачуњивости махом непотпуне и скучене, и што ни сами лекари нису увек у стању тачно да одреде, да ли у конкретном случају постоји душевна болест. По медицинској науци, има доста случајева, у којима се не може неко огласити за умоболна, а његово психичко стање опет зато није сасвим нормално.

Као што се, дакле, види, нешто услед празнине у закону, а нешто услед несавршенства у медицини долази се до погрешних закључака, који хоће да се прогласе као научне догме.

Ако узмемо у обзир све оно, што смо о урачуњивости у опште казали, онда сасвим логично изилази да човек може бити или у стању урачуњивом или неурачуњивом. Ако неко под утицајем какве теже нервне болести или хистерије и т. п. учини какво кривично дело, онда је бесмислено таквога осуђивати, ма и на најмању казну. Јер, чим се код некога констатује јаче нервно растројство или каква душевна аномалија, онда је то болестан човек, коме је место у болници или заводу за такве болеснике, али ни у ком случају у казнионици. Веома леп пример наводи у том погледу професор Лист у своме предавању: „die strafrechtliche Zurechnungsfähigkeit“ (19) које је држао на III. међународном конгресу психолога 4/VIII 1896 г. Пред судом одговара једна дванаесто-годишња девој-

(19) Z. XVII стр. 78—79.

чица због убиства једног детета од две године, које јој је било поверено на чување. Убиство је извршила с тога, да би детету могла одузети неке минђушице, за који је новац купила себи слаткиша. Она нити одриче дело, нити се каје. Због ове моралне блесавости порађа се сумња у њену урачуљивост. Лекари веле, да је ово случај моралног лудила, али судије се не даду завести сумњом психијатора — вештака. Они осуђују девојчицу, али због *смањене урачуљивости*, на блажу казну. И шта је последица? Девојчица ће у најбољем добу изићи из казненог завода и вратити се у друштво. Њено унутарње биће остало је непромењено. Затвор није могао изменити њено душевно поремећење. Она је поново опасна по друштво, у које се она „по закону“ пушта као дивља звер. Она је слободна и нико је не може спречити да понова убија децу.

Из овога лепог примера Листовог изилази јасан закључак, да је појам смањене урачуљивости апсурдан. Јер, смањена урачуљивост претпоставља изрицање блаже казне, после које дотични може опет понављати чињење кривичних дела и опет бити осуђиван на сразмерно блаже казне.

Што се тиче правника, они су се различито држали према теорији о смањеној урачуљивости.

Има их, који су је усвајали потпуно, полазећи са гледишта слободне воље. Узимајући да човек има слободну вољу, они веле, да има случајева у којима слободна воља није поништена, али је услед разних узрока као: нервних болести, старости и т. п. знатно ослабљена. У таквом случају, веле, не може се дотични огласити за неурачуљива, а било би неправдо осудити га као сасвим нормалног злочинца. И у овом случају огледа се како је слободна воља непоуздан ослонац за одређивање урачуљивости. Индетерминисте, као заступници слободне воље, тврде, да у нормалним приликама човек има слободу избора у предузимању својих радњи. А када се појави сумња у душевно стање оптуженога, онда се мора испитивати, да ли је и у колико слободна воља била искључена. Ми налазимо, да баш и када се човек стави на гледиште слободне воље,

да се ни онда не може утврдити, у случајевима душевне аномалије, да је слободне воље било ма у ком ступњу. Психичка радња је недељива и веома компликована, тако, да се она може оцењивати само по делима. И чим неко услед каквог абнормног душевног стања изврши какав злочин, мора се узети, да је услед таквог стања воља била поништена, баш и када би се претпоставило, да има слободне воље. Као год што нема оправдања тврђење, да слобода воље постоји, исто тако нема смисла делити слободу воље на неке ступњеве.

Када је и самом науком утврђено, да ма и најмања душевна поремећеност или аномалија утиче на целокупну индивидуалност једнога човека, онда је сасвим неоправдано и управо заблуда говорити о некој урачуњивости код таквих људи. Степена урачуњивости нема нити може бити. Човек је или урачуњив или неурачуњив; средине нема.

Према свему, што смо о урачуњивости у опште казали, било би излишно напоменути, да су сви приврженици позитивне (италијанске) школе, као и сви заступници детерминизма противници теорије о смањеној урачуњивости. А то је само доказ о њиховој великој доследности. Међу детерминистима чини изузетак пок. проф. Меркел (Lehrbuch стр. 54.), који жали, што немачки крив. законик није о томе донео нарочиту одредбу. Меркел сматра, да би оне, који су стално слабоумни, али имају минимум душевне способности, као и оне, код којих постоје болесни абнормитети и поремећаји душевних функција, требало уврстити у ред оних, код којих је смањена урачуњивост. Међутим, ово су неурачуњива лица, и она припадају нарочитим заводима.

Да се не би много губили око излишних разлагања у овом питању, главно је истаћи најважнију страну питања и о њој дати своје мишљење.

Као главна страна у питању о урачуњивости истиче се питање: *ко ће и под којим условима бити осуђен, а ко не?* И ми смо о тој страни питања на своме месту говорили.

Питање о смањеној урачуњивости поникло је услед

бојазни, да се извесна опасна лица по друштво не би извукла испод казне, или да не би била осуђена на неправедну казну.

Међутим ово питање треба схватити овако. Урачуњив човек одговара и казни се. Неурачуњив се не казни, али, ако је код њега душевна болест или ма каква аномалија, он ће се предати нарочитом заводу за таква лица, где ће остати све дотле, докле код њега та болест или аномалија траје. Ово је једино правилно решење овога питања.

Смањене урачуњивости нема. Јер, казнити слабоумника једног или душевно абнормног човека била би и неправда и бесмислица.

Ради потпунијег решења овог питања ми ћемо навести дотичне одредбе швајцарског пројекта крив. законика и неке друге законске одредбе, из којих ће се видети, како је ово питање схваћено, а како га треба схватити.

Пројекат швајцарског кривичног законика у II. одељку чл. 11. даје овакву одредбу о смањеној урачуњивости:

„Ако су душевно здравље или свест учиниоца били само окрњени, или ако је он био недовољно душевно развијен, онда судија ублажава казну по своме нахођењу.“

Ова нам одредба најјасније показује, да је швајцарски пројекат подвео под смањену урачуњивост случајеве, који се убрајају у случајеве неурачуњивости. Као што смо раније видели, руски пројекат (сада већ закон) обухватио је и ове случајеве својом одредбом о неурачуњивости. И, као што смо напред изнели разлоге, сасвим оправдано. У потврду овога нашег мишљења навешћемо чл. 13. швајцарског пројекта, који у овом питању није био доследан. Он гласи:

„Ако јавна безбедност изискује, да се неурачуњиво лице или лице са смањеном урачуњивошћу чува у каквој заводу за лечење или неговање, онда то суд наређује. Исто тако наређује суд и отпуштање, када нестане узрока за чување.“

Ако стање неурачуњивог лица или лица са смањеном урачуњивошћу, ради његовог бољитка, изискује

да се оно лечи или негује у каквом заводу за лечење или неговање, онда суд упућује таквог болесника управној власти, ради пријема у такав завод.

Ако је лице са смањеном урачуњивошћу осуђено на казну лишења слободе, и ако време његова издржавање казне, на дан отпуштања из завода за лечење или негу још није истекло, онда ће он имати да издржи и онај остатак казне."

Одредба о упућивању неурачуњивих у заводе за лечење сасвим је на своме месту, и суд треба увек, ради безбедности, да својом одлуком упућује таква лица у заводе за њих одређене. А одредба о лицима са смањеном урачуњивошћу противуречи одредби, по којој се ова лица осуђују, ма и на блажу казну. Јер, када се у чл. 13. увиђа, да такво лице треба упутити у завод за лечење или негу таквих болесника, онда нашто осуђивати такво лице на заточење или затвор? Чим постоји ма каква душевна аномалија, њу треба лечити. Казна, у овом случају, без икакве је цељи. Исто тако бесмислица је, да се лица са тако званом смањеном урачуњивошћу, пошто се отпусте из завода за лечење, упућују на издржавање казне. Ако је лице, које је у неурачуњивом стању, или, као што неки веле, у стању смањене урачуњивости, извршило кривично дело, услед лечења оздравило, онда отпада опасност, да ће такво лице поново учинити кривцу у таквом стању, због кога је било упућено на лечење. — Па, на што онда казна?

Јасно је, дакле, да је швајцарски пројекат унео одредбу о смањеној урачуњивости само због св. је непотпуне дефиниције о урачуњивости, те је с тога морао донекле бити и недоследан.

Да видимо, како су ово питање решила друга законодавства.

Од позитивних законодавстава нису усвојила појам о смањеној урачуњивости ни француско, ни немачко, ни аустријско, ни наше, па ни нови руски кривични законик, који је својом одредбом о неурачуњивости обухватио и оне случајеве, које би извесни научари хтели да уврсте у случајеве смањене урачуњивости.

У аустријском крив. законнику налази се до душе

једна одредба, која би се могла у неколико односити на смањену урачуљивост, али се она опет коси са једном тачком одредбе, која говори о урачуљивости, те се с тога примена те одредбе може доводити у сумњу.

У ублажавне околности, о којима говори § 46. аустр. крив. законика у тач. под а) убројава законодавац и случај, ако је учинилац кривичног дела слабог разума. Међутим у тач. е — по цитирању српског превода, иначе тач. f. оригинала — § 2., који говори о неурачуљивости, сматра се за неурачуљива онај, који учини крив. дело, а није знао какве последице отуда могу произићи. А пошто је ово могуће код људи слабог разума, то се ове две одредбе косе.

Наш кривични законик сматра овакав случај као олакшавну околност — тач. 1. § 59. казн. зак. која гласи: „ако кривац није разумевао, колико зло може изаћи из његова дела, и какво ће велико зло њега самога за то постићи.“

У колико се ова одредба односи на субјективну страну кривичнога дела, ово неразумевање од стране оптуженога морало би се теоријски сматрати као основ за неурачуљивост. А ако је на пр. учинилац кривичнога дела желео као последицу извесно зло, онда у том случају постоји урачуљивост, али би му се могла узети као олакшавна околност то, што није желео онакве последице. Па пошто стилизација поменуте зак. одредбе није сасвим јасна и одређена, то би је требало разумети онако, како одговара тенденцији закона. Законодавац је, без сумње, хтео да казни мањом казном онога, из чије радње произиђе веће зло, но што је он сам желео, а не да казни у опште онога, који није *разумевао* шта ради и какве ће последице отуда произићи.

Норвешки пројекат крив. зак. усвојио је принцип смањене урачуљивости, што се види из § 39. у вези са § § 44—47. и 56. пројекта. Разлика између швајцарског и норвешког пројекта у овом погледу у томе је, што норвешки не наређује, да се онај, који се из завода за лечење отпусти, упућује у казнени завод, ради даљег издржавања казне, ако време осуде није

истекло за време његова бављења у заводу за лечење. У том погледу је норвешки пројекат рационалнији, и ако се начелно појам о смањеној урачуњивости не може одобрити.

Међутим, нови бугарски кривични законик који заузима једно од бољих места међу модерним крив. законцима, није усвојио принцип смањене урачуњивости.

Досадањим својим излагањем ми смо се трудили да докажемо, да је појам о урачуњивости поникао услед рђавог схватања саме урачуњивости и да је тај појам у основи погрешан. Чим се у позитивни закон унесе рационална одредба о урачуњивости, онда ће и појам о смањеној урачуњивости по себи отпасти. Наш крив. законик има одвећ непотпуну и нејасну одредбу о урачуњивости, као што смо то раније показали, те с тога би ту одредбу требало што пре изменути.

VI. О урачуњивости малолетника.

За појам урачуњивости тражи се, да је дотично лице достигло извесан ступањ умне развијености и зрелости. Само у том случају може оно оценити, да ли је радња, коју предузима, противузаконна и да ли из ње могу произићи рђаве последице.

Као што знамо, човек се и телесно и умно развија поступно, и до потпуног његовог развића треба да прође извесан низ година. Ово време се не да тачно одредити, јер и телесно и умно развиће зависе од индивидуалних особина, које опет зависе делимично од наслеђа, а нешто опет од прилика, под којима се индивидуа развија, од климатских утицаја и најзад од особина саме расе. Према томе, доба потпуне телесне и умне развијености и зрелости не може се тачно одредити.

Када је, дакле, утврђено, да се до умне зрелости долази тек у извесном добу старости, онда је сасвим оправдано, што и наука и позитивно законодавство, у извесном добу малолетства, искључују урачуњивост и кривичну одговорност.

Но сада настаје главно питање: коју границу

старости треба поставити за неурачуњивост, т. ј. од кога доба старости треба да почиње урачуњивост једнога лица?

Према ономе, што смо мало час рекли о умној зрелости, изилази, да је праву границу неурачуњивости тешко одредити. С тога се и научари и позитивна законодавства разликују у одређивању ове границе. Нарочито се мимоилазе и наука и законодавство у погледу одређивања границе апсолутне неурачуњивости, т. ј. до кога се доба старости дотично лице има сматрати као неурачуњиво и без нарочитог испитивања: је ли то лице урачуњиво или не.

Француски *code pénal* не поставља границу апсолутне неодговорности, већ тражи да се у конкретном случају испита, да ли је дотични радио с *разбором* (*avec discernement*). Према томе, ако је оптужени испод шеснаест година, а радио је без разбора, онда се пушта, али ће се, према приликама, дати или родитељима или у какав завод за поправку, где ће остати онолико времена, колико се пресудом одреди, али не може ни у ком случају прећи време његове двадесете године старости (чл. 66. *code pénale*-а).

А ако је овакав малолетник радио с разбором, онда ће се казна одређивати блаже, а закон одређује, како ће се те казне одређивати, у чл. 67-ом.

Овај систем француског крив. зак. бра. и *Garò*(20) Између осталог он наводи, да је тешко одредити границу апсолутне неодговорности и због тога, што је у земљи, као што је њихова, тешко подвести под један општи закон људе различне расе и који живе под разним климатима. Међу тим, могло би се десити, да се неко извуче испод кривичне одговорности, због тако постављене границе, и ако се има уверење, да је радио с разумевањем или разбором.

Али овај француски систем одређивања урачуњивости код малолетних има и својих противника, и то међу самим француским криминалистима, као што су: *Роси*, *Ели* и *Ортолан*. * У главноме међу њима, што се

(20) Garraud, Précis de droit criminel, стр. 185. и др.

* в. Grotener, Zurechnungsfähig. стр. 142 и 143.

на оптуженичку клупу могу доводити и деца од 5—6 година.

Код законодавстава, која одређују границу апсолутне неурачуљивости, наилазимо на одвећ различно постављање те границе. Шта више, не може се рећи, да је ово постављање границе диктовано ни особинама расе ни климатских односа, под којима живе дотични држављани. Докле на пр. руски крив. законик поставља као границу апсолутне неодговорности 10 година старости, докле немачки крив. зак. у § 55. поставља границу од 12 година, швајцарски пројекат, у чл. 9., 14 година, норвешки такође 14 година, наш крив. зак. у § 55., као и немачки, 12 година, а аустријски у § 237., као и руски, поставља границу од 10 година.

Као што се види, ова граница неодговорности постављана је од ока и произвољно, без нарочитог критеријума.

Ми ћемо радо признати, да је веома тешко одредити границу старости, до које се код индивидуе узима апсолутна неурачуљивост. Али, да ли то треба да буде разлог, да се и сасвим мала и умно неразвијена деца доводе пред суд и на оптуженичку клупу? Треба само замислити, колико би оптуживање и мале деце (на пр. од 7—8 година) давало посла судовима и отежавало процедуру.

Ми држимо, да је одређивање законске границе о апсолутној неодговорности потребно и целисходно.

Настаје само питање: које доба старости треба узети као границу неодговорности?

Одговор на ово питање може бити само тај, да ово питање треба свака држава да реши с обзиром на особине расе својих држављана, климатске односе и остале прилике, које утичу на интелектуално развиће дотичног народа.

Што се нашег народа тиче, ми држимо, да би та граница требала да буде 10 година. Ово је свакако доба, до кога интелектуално развиће једнога детета не може бити такво, да је оно у стању да појми каквоћу и значај извесних радња и њихове зле последице. Ако би се у овом погледу десно и какав изузетак, он би био тако редак, да се с њиме не сме рачунати.

Ми видимо, да је ово доба, као границу апсолутне неурачуњивости, узело и руско законодавство, које има да рачуна и с тим фактом, да је у северним покрајинама руским умно сазревање доцније, но у средњој Европи. Поред руског ово доба усвојило је и аустријско, па и бугарско законодавство у свом новом кривич. закону.

Али, сада се истиче као по све важво питање: на који начин треба решити питање о урачуњивости малолетника, који су прешли границу апсолутне неурачуњивости?

И ово питање решавају и наука и позитивно законодавство разнолико.

Пре свега, истичу се као главни моменти, да сви малолетници нису у једном истом добу подједнако умно развијени, и да њихова урачуњивост не може бити подједнака за сва кривична дела. Неко дете може бити, на пример, потпуно урачуњиво за крађу, докле ће за дело фалсификата бити неурачуњиво. Ово су факта утврђена искуством, те се с њима мора рачунати.

Према томе изилази јасно, да се малолетници, пошто пређу границу апсолутне неурачуњивости, морају увек испитивати, до извесног доба, колико су умно развијени, и да ли је за дотично дело код њих могло бити урачуњивости.

Поред овога истиче се питање: да ли код малолетника треба испитивати само интелектуалну страну, или треба гледати и на оне моменте, који и код пунолетних условљавају урачуњивост?

И у овоме погледу мишљења су се мимоилазила, те отуда и у позитивним законодавствима разнолико регулисање овога питања.

Француски *code pénal*, који тражи да се испита, да ли је малолетник радио с разбором (*avec discernement*), не упушта се у даље испитивање онога, што условљава урачуњивост, а тако исто и остали крив. законици, који су усвојили *discernement* — разбор као критеријум за кривичну одговорност малолетника. У ове спада наш крив. законик (§ 55—57.) и немачки (§ 55.—57.), који се разликују само у толико, што наш крив. законик гледа на разбор од навршене дванаесте

до шеснаесте, а немачки од навршене дванаесте па до осамнаесте године. Сем тога, немачки крив. законик помиње изреком, да се мора увек испитати, да ли је малолетник при вршењу крив. дела појмио или разумео да је то дело кажњиво — „die zur Erkenntniss ihrer Strafbarkeit erforderliche Einsicht nicht besass.“

Према овоме може се ипак узети, да је немачки законодавац ипак ставио захтев, да се код малолетника између навршене 12-те и 18-те године испитује, да ли је у конкретном случају код њега постојала урачуљивост или не. Док, међу тим, према тексту француског чл. 66. и нашег § 56. крив. зак. мора се извести закључак, да је законодавац хтео да се код малолетника испита само интелектуална страна, без обзира на психолошко-правничку страну.

Међутим ми држимо, да је испитивање и психолошко-правничког момента код малолетника, т. ј. истраживање, да ли је малолетник појмио правну и моралну страну свога дела потребно, јер иначе не може бити говора о његовој урачуљивости. Од констатовања овога момента зависи, како ће се поступити са малолетним злочинцем и у какав ће се завод он упутити. Јер и код малолетника, који су у добу испод границе апсолутне неурачуљивости, може суд одредити, да се предаду у какав завод за поправку, а код нас родитељима или таторима, да их они казне.

Има криминалиста, који су противни томе, да се код малолетника испитује, је ли он у опште урачуљив или не. Тако је проф. *Фоиницки*(21) био противан томе, да у руски пројекат крив. зак. уђе и тај захтев о урачуљивости малолетника. Он је противан томе у главном са тог разлога, што налази, да би суд више требао да се бави испитивањем саме личности, но онога дела, које је малолетник извршио. По *Фоиницком*, судије треба само да реше питање, да ли малолетника треба ставити под јавно старатељство у виду принудног васпитања, па ако суд нађе да треба, онда га предати надлежној власти, која ће се о извршењу тога старати.

(21) Mitteilungen der Internationalen krimin. Vereinigung, II Bd. стр. 47 и др.

До оваквог мишљења могао је Фоиницки доћи само с тога, што данашњи казнени заводи ни за одрасле, а толи за малолетнике, не одговарају своме циљу, те он с тога хоће да избегне упућивање малолетника у казнени завод, што би морало бити, ако се малолетник огласи за урачуљива и на казну осуди.

У овоме погледу Фоиницки има право. Но, пошто све теорије крив. права могу имати практичне вредности једино тада, ако се казнени заводи из основе реформишу, те постану заводи за рационално васпитавање и навикавање на одговарајући рад, — то је онда јасно, да принципијелно решавање појединих питања у крив. праву стоји у тесној вези с питањем о казни и казним заводима.

Према овоме, ми свакојако сматрамо, да се питање о урачуљивости мора и код малолетника испитивати и решавати.

Нови руски крив. законик у своме чл. 34. усвојио је ово гледиште. Од навршене десете па до навршене седамнаесте године мора суд да испита, да ли је малолетник појмно каквоћу и значај кривичног дела, које је извршено, и да ли је могао владати својим поступком.

Према чл. 10. швајцарског пројекта, код малолетника, који су навршили четрнаесту, а још нису осамнаесту годину, има суд да испита малолетникову *моралну* и *умну* зрелост.

Пошто пројекат даље прописује у какве ће се заводе за поправку малолетник упућивати и на које време, и пошто се малолетник, испод навршене осамнаесте године, не осуђује на обичне казне, које прописује крив. законик, могао би се извести закључак, да је пројекат игнорисао питање о урачуљивости малолетника.

Но ми држимо, да испитивање *умне* и *моралне* зрелости обухвата потпуно питање о урачуљивости. А што пројекат не одређује за ове малолетнике обичне казне, то је сасвим умесно, јер обични казнени заводи били би за малолетнике више од штете но од користи.

Норвешки пројекат у § 46. ставља као границу апсолутне неурачуљивости навршену четрнаесту годину.

Од тога доба па до навршене 18-те године, по § 55., не може се осудити на доживотно заточење, а код појединих казни може се сићи и испод минимума.

Као што се види, према норвешком пројекту, судија мора испитивати код малолетника и урачуљивост, јер се на њих примењују обичне казне, само са извесним ублажавањем.

Бугарски крив. законик у чл. 42. од навршене десете па до ненавршене седамнаесте испитује, је ли дело с разбором извршено. Ако је дело извршено с разбором, онда се казне, према чл. 57.—59., ублажавају.

Дакле, и бугарски кривични зак. захтева код малолетника урачуљивост, па да се могу осудити, наравно блаже од пунолетних.

Као што се види, урачуљивост се мора испитивати и код малолетника, без обзира на то, хоће ли се они осуђивати на исте казне као и пунолетни, или ће се упућивати у нарочите заводе за поправку.

Што се тиче максималне границе малолетства ни њу није лако одредити, али би се за средњу Европу могло узети доба старости од 17 година, као што и чине многа законодавства.

Пре но што завршимо ову расправу налазимо за потребно да објаснимо, шта нас је руководило да се бавимо питањем: да ли урачуљивости може бити, без обзира на слободну вољу?

Од колике је важности питање о слободној вољи у кривичноме праву, доказ је не само велика борба, која се око тога питања водила и води, већ се важност тога питања огледа поглавито у томе, што од правилнога схватања и решења тога питања зависи, хоће ли се целокупна зграда кривичнога права поставити на правилну основу.

Закон узрочности је један општи закон у васиони, а истраживање узрока саима појавама, па и социјалнима даје не само објашњења, већ и могућности, да се пронађу средства било за отклањање или смањивање узрока, чије су последице штетне по појединца и друштво.

Претпоставка о слободној вољи човечјој учинила

је велика зла друштву. Сматрајући злочин као израз слободне воље злочинчеве, друштво не само што није ништа предузимало, да се узроци злочина отклањају и смањују, већ је завело тако свирепе казне за сузбијање злочина, да је тиме, с једне стране, вршило велику неправду и свирепост, а с друге стране, пропустило учинити оно, што је могло, да се број злочина бар смањи.

Али није слободна воља у вези само са питањем о казни. Казни мора претходити кривично дело, које се извесноме лицу у кривицу приписује. Отуда је постављено и начело у кривичноме праву, да кривично одговоран може бити само онај, који је у времену вршења кривичнога дела био урачуњив, т. ј. коме се кривично дело може у кривицу урачунати. И сада је настало питање: када ће се извесном лицу неко кривично дело у кривицу урачунати?

Постављено је као начело: да се за појам кривичнога дела тражи, да је оно учињено из *зле намере*. Тражи се, дакле, да неко зна, да је извесно дело кажњиво, законом забрањено, па да га он при свем том учини. И овоме се начелу не би имало шта замерити.

Али, сада су криминалисте од једном дошле на сасвим погрешну мисао, да урачуњивост доведу у везу са слободном вољом. Они су вољно или хотимично вршење кривичнога дела идентификовани са слободном вољом и тиме изазвали велику забуну у науци и законодавству.

Ми смо на своме месту износили доказе против постојања слободне воље код човека, а уједно смо изнели и принцип, да кривична одговорност злочинца треба да се оснива на његовој антисоцијалној радњи и праву самоодбране од стране друштва. Друштво ради свога опстанка и културног развића мора живети по извесним законима, и огромна већина се потпуно и лако прилагођава тим друштвеним законима. Један мањи део друштвених чланова, нешто услед индивидуалних особина, а нешто услед социјалних прилика, под којим се развија и живи, не може да се прилагоди захтевима друштва. Њихове су радње детерминисане разним факторима (антрополошким и социјалним) и то

7. 11. 1917.

у рђавом правцу, исто тако, као што су радње осталих чланова детерминисане у добром правцу, јер су или наследили боље антрополошке особине, или живе у бољим социјалним приликама. Према томе, она мањина друштвених чланова сматра се као абнормна и антисоцијална појава. Од њих се друштво мора заштитавати и бранити. Међутим њих не треба мешати са душевно болеснима, који такође могу бити опасни по друштвени ред. У осталом ми смо, на своме месту, поменули и ту разлику.

Према овоме, практична страна питања у овоме је. Када се већ не може узети, да је злочин последица слободне воље, већ да је он резултат детерминисане радње, на што онда правити разлику између злочинца урачуњивог и неурачуњивог? — Ево зашто.

Када се код урачуњивог лица зна, да је оно потпуно свесно, да је његова радња законом забрањена и да су њене последице зле, онда је претпоставка, да ће се такзо лице, ако се на њ примене средства према теорији о индивидуалисању казне, моћи временом дотерати да се прилагоди правилима друштва. Претпоставка је, да ће се индивидуалним утицањем моћи његове будуће радње детерминисати у добром правцу. Код оних, код којих ово утицање остане без успеха, мораће се прибећи вечитом заточењу у казненем заводу.

А пошто је код душевно болесних узрок злочину друге природе, то се и они морају подврћи нарочитој процедури у болницама за њих одређеним.

Држимо, да је резиме нашег излагања јасан.

1) *Казна мора престати да буде шаблонска. Она се мора индивидуалисати.*

2) *Казнени заводи морају се претворити у васпитне заводе, у којима ће се осуђени привикавати на строги и озбиљни рад. Без тога нема прилагођавања друштву.*

Ето, у којој смо цели написали ову расправу. Када држава изврши реформу у горњем смислу, онда ће отпасти многе заблуде из кривичног права, па и заблуда о слободној вољи. Кривично право ће престати бити скуп апстрактних догама и постаће саставни део социологије, што оно и треба и мора да буде.

ПРАВО НА ЗАКОНИ ДЕО

У

НЕМАЧКОМ ПРАВУ

с погледом на римско, по Конраду, Козану и Хајнриху Дернбургу

од Д-раг. Вељковића, адвоката

А

Историско развиће права на закони део.

Закони део — *portio legitima* — је онај део заоставштине покојникове, који мора извесним сродницима покојниковим, који би му и иначе, по законом реду наслеђа, били најпречи сродници, остати неповредним.

Једна овакова врста прибављања наслеђа важила је у Риму још од старијих времена као сродничка дужност — *officium*. У прво време није држава приморавала, да закони део остане наследницима неповредим. Утицај породичног дружења и притисак јавнога мњења били су толико јаки, да су створили правила за осигурање законога дела.

Кад су у последње време републике ови фактори почели да слабе и слобода тестирања почела да се злоупотребљава, постала је од ове, раније само сродничке дужности, законска дужност. Ова је новина, дакле, постала из крила самога народа, а преко великог народнога суда *центумвирата*, који је у оно време, и судио о наслеђу.

У томе добу није била никаква тужба, којом би се закони део могао директно да тражи. Целъ се постижавала заобилазним путем, тужбом званом *querella inofficiosi testamenti*, са којим је и развиће права на закони део најтешње везано.

Querella inofficiosi testamenti била је првобитно и још у класичноме добу једино правно средство, којим је овлашћени на закони део могао, да се бори противу тестаментa, којим му је закони део окрњен.

У почетку се за одбрану законога дела употребљавала тужба *hereditatis petitio ab intestato*, а доцније, у току развића, *querella* је постала једино право средство за одбрану законога дела, која је сасвим различна од обичне тужбе за наслеђе (*hereditatis petitio*).

Највише је био сопствен начин, како се ова тужба заснивала. У доба, када се *querell-a* уводила, тужилац, коме није био остављен закони део, није био правно повређен, јер старо доба није познавало право на закони део. На место правног гледишта стављено је гледиште части. Повређени тужио се на неправу, које му је учињено, што му тестатор, у пркос његовом блиском сродству, није ништа или му није довољно оставио.

На овоме се ређало даље тврђење тужиочево, да тестатор, који му је без основа повредио част, није био, управо, при свести. На овоме дупломе основу, остварила се, најзад, његова молба, да му се, као интестатском наследнику, досуди интестатски део.

Ова молба, кад се добро разгледа, битно се разликовала од обичне тужбе за наслеђе.

Тужбом за наслеђе тражио је онај наследник, који не држи заоставштину, да му онај наследник, који држи заоставштину, уступи припадајући наследни предмет на основу његовог по закону наследног права.

Кверелом, на против, тражио је онај, који има право на закони део, од тестаменталног наследника смањивање (*Rescession*) тестаментa до висине његовог интестатског дела. Често се овоме прикључивало и пресуђење, да се и сама ствар изда, али не увек.

Тужба за наслеђе хтела је остварење права, које постоји, а кверела заснивање правнога стања, како би оно требало да је.

На тужбу за наслеђе имали су права они блиски сродници, који би били интестатски наследници покој-

никови, а којима није четвртина наследнога дела, која би им по закону припала, остављена, ако за то није било законских основа.

Ова се четвртина у пракси утврђивала по аналогiji на *lex falcidia*. Који су сродници имали права на ову тужбу, у пракси није било утврђено. На њу су имали права и рођаци по оцу и рођаци по матери у усходећој и нисходећој линији, а браћа и сестре само под нарочити претпоставкама.

Истицала се једна нарочита *successio in querellam*. Ако покојник своме најближем интестатском наследнику и ономе, који има права на закони део нпр. своме сину, није оставио закони део, па син не може или неће да подигне тужбу (*querell*) онда је право на подизање ове тужбе прелазило на најближег интестатског наследника и онога сродника, који би имао право на закони део нпр. на унука, ако, наравно, ни оване, опет без узрока, није ништа остављено.

Основ је кверели увреда онога сродника, који је овлашћен на закони део; циљ јој је ублажење услед смањивања тестаментa; она је *vindicatum spirans*.

Овим се објашњавале следеће особености:

а). *Querell-a* је била чисто лична. Само, кад је, већ, подигнута или, бар, припремљена, наслеђивао ју је наследник оштећенога.

б). Свако, ма и индиректно, признање тестаментa искључивало је тужбу, јер је оно доказивало, да увреда није била толико велика.

в). Тужба је застаревала за 5 година, рачунајући од дана, кад је наступио случај наслеђа за тестаменталне наследнике. Оволико време нерада увређенога показивало је, да уврда није била тешка.

г). *Querell-a* је била помоћно (*subsidiärisch*) правно средство.

Пошто је кверела имала за целъ смањивање тестаментa у корист овлашћених на закони део, то се, у погледу на личности тужиоца и туженога, имало да примети као нужно:

а). Тужбу је могао подићи и онај, у чијим се рукама налазила заоставштина.

б). Могли се оптужити тестаментални наследници

као и универзални фидеикомисари и закони потомци њихови. Није се тражило, да је заоставштина у њиховим рукама.

Легатари по тестаменту, који је противно дужности направљен, могли су, у исто време са тестаменталним наследницима бити оптужени, а тако исто могли су, и по својој вољи, интервенисати. Самостално, пак, са *querell*-ом нису могли бити оптужени.

Смањивање тестаментата ишло је до висине интестатског дела наслеђа тужиочевог, а никако само до количине законог дела.

Део тужиочев повећавао се нарочитим правом за повећање деловима других интестатских наследника као и деловима оних, који су неправедно више овлашћени на закони део, а који нису *querell*-у употребили.

Кад су више тестаменталних наследника, онда је требало сваког од њих особено оптужити. Пресудом се није више тестаментат смањивао но онолико, колики је тестаментални део наслеђа туженога био. Пресуда, према једном тестаменталном наследнику није имала правне силе и према осталима.

Према овоме ово смањивање овако, како је описано, вредило је апсолутно само према легатима, који су теретили део туженог тестаменталног наследника.

Ко би *querell*-у подигао, па пропао, губио је као недостојан све, што би му тестатор последњом вољом оставио.

У току вромена постало је утврђено право сродника на закони део. Гледиште, да је сроднику повређена част, што му није ништа остављено, није, у доцније време, било пресудно. Чак и онај сродник, који је дошао у егзистенцију после тестаментата и кога тестатор није ни могао имати на уму, добијао је, према овоме, право на закони део.

Нарочито је Јустинијан тражио, да се ово право на закони део консолидује и прошири.

Јустинијан је дао сродницима овлашћеним на закони део којима тај закони део није у целости остављен, једну самосталну тужбу за допуну законога дела т. зв. *actio ad supplendam legitimam*.

Он је наредио, да терети стављени на закони део не вреде.

Он је закони део у новели 18 подигао, кад су била четири наследника овлашћена на закони део, на $\frac{1}{3}$, а кад су била 5 или више на $\frac{1}{4}$ онога, што би им по интестатском реду наслеђа припало било.

Он је, најзад, у 115 новели желео, да асценденти своје десценденте и обрнуто морају да позивају на наслеђе и одредио је строго и прецизно основе недостојности, који су тестатору допуштали, да сроднике лиши наслеђа.

Кверела после новеле 115.

До новеле 115 имао је овлашћени на закони део, коме је овај повређен, као једино правно средство *querell-y inofficiosi testamenti*, којом је војевао противу инофициозног тестаента. Питање је: колико је кверела остала као правно средство после новеле 115?

1.) Новела је остала као правно средство браћи и сестрама, јер њихов правни однос није ни додириван новелом 115;

2.) Какве су, пак, последице, биле, ако асцендент није своје десценденте и обрнуто, што је било противно дужности, позвао за наследника, што практично значи, што му није ништа материјално дао?

Новела је утврђивала, да је тестаментално позивање на наслеђе било без законске вредности, докле год је интестатски део наслеђа овлашћенога на закони део остао у целости; остала су наређења тестаента, нарочито легати на корист трећега, остајали, у колико нису скраћивали закони део.

Да ли су ова позивања на наслеђе била ништавна или само инофициозна?

О овоме у главноме била су три система: *систем уништења, смешани систем и инофициозни систем*, а осим овога било је и врста.

а) Браниоци система уништења узимали су позивање на наслеђе као ништавно. Они су се позивали на поједине промене новеле, које су водиле до других резултата. Првенство су они заснивали ништавост на томе, што је новела прописивала форму, и што је по-

вреда прописа о овој форми, по правилу, имала за последицу ништавост. Овако се извођење није никада догодило. Није било речи о форми изјашњења воље, за које је оно правило и постављено, но о нарочитом начину определења воље, дакле, о једној тако званој правној форми.

Присталице ове системе само су онда били конзеквентне, ако су узимали потпуно уништење. Оно је требало да буде од користи сваком интересованом, нарочито, ако је овлашћени на закони део пре тестатора умро или се одрекао наслеђа, онда треба да користи и најудаљенијем интестатском наследнику. Ово би, пак, био потпуно преокренут резултат и велики назад.

Услед овога су се многе присталице ове системе изјашњавале за ограничено уништење, које би, појединама, ступало, кад би наследник овлашћени на закони део преживео тестатора; по другима, пак, кад би се овлашћени на закони део изјаснио, да хоће од свога права да прави употребу; а по трећем мишљењу, најзад, само у корист наследника, који је био овлашћен на закони део.

Сва су ова три мишљења без позитивне подлоге; она су, дакле, својевољна.

в). По мешовитом систему наступала је ништавост, кад тестаменат није садржавао ни један основ за лишење наслеђа, јер је онда била форма повређена, на против, кад је био основ за лишење наведен, дакле, кад је форма била испуњена, а само је била оспорена ништавост основа, употребљавана је *querell-a* као и по инофициозном систему.

Ни за ово разликовање није имала новела никавог ослонца.

с). Инофициозни је систем, најзад, сматрао непажњу прописа новеле 115 као противљење дужности и дозвољавао је кверелу. Само је овај систем у хармонији са кверелом. Он је хтео да ојача право на закони део и сматрао је као увреду, ако наследник овлашћени на закони део није имао част, да буде позван на наслеђе. За овакове увреде употребљавала се кверела као тужба.

Кверела је била целисходније средство; оно је принадежила само овлашћеноме на закони део; била је највише лична и за кратко је време застаревала; дизана је само противу тестаменталних наследника, што је све одговарало бићу одношаја.

Дужност позивања на наслеђе од сиране десцендената и асцендата.

1). По новели 115 тестатор је морао не само своје на закони део овлашћене десценденте и асценденте са њиховим законим делом да именује, но је, шта више, морао ове, овлашћене на закони део, да почастије и позивањем за наследнике.

Овим се није мислило, да је тестатор могло овлашћене на закони део да именује за наследнике на њиховом пуном законом делу. Било је довољно позивање на наслеђе, па ма и на минимум, ако је закони део другојаче дат. Позивање на наслеђе на једну одређену ствар, или суму, било је довољно, као што је то изрично објашњавала новела 115.

Спорно је поступање при условном позивању на наслеђе, јер о томе новела ништа не одређује. Правилно је, да је позивање под потестативним условима могло да буде, а за друге услове важило је, као да нису ни били додавати.

2). Наредба Јустинијанова да се десценденти и асценденти почастију позивањем на наслеђе, била је још у добу Јустинијановом један анахронизам (хронолошка погрешка). Већ у хришћанскоме добу царева није била ни једна више одређена изрека за позивање на наслеђе, у чијој би се употреби могло да види указивање неке особите части за хонорираног.

У пракси се због ове неразумљивости прописа и њихове строгости помагало тако, што се у сваком прибављању десцендата и асцендата, наредбом на случај смрти позивање на наслеђе гледало и узимало, да је евентуално на неку одређену ствар.

3). При уговорима о наслеђу није се освртало на то, да ли су асценденти и десценденти позвати као наследници.

У немачком закону није позната дужност, да по-

којник, оне, који су овлашћени на закони део, поставља и за наследнике.

Основи за лишење наслеђа.

Новела 115. је тачно побројала основе, који су давали право покојнику, да својим десцендентима и асцендентима откаже право на закони део, па и ту част, да их позове за наследнике. Ових тако званих основа за лишење наслеђа било је 14 односно искључења десцендената, а 8 односно искључења асцендената. Они су се заснивали од чести на преступима према личности покојниковој, а од чести на неком другом неправу. Умножавање ових основа није било допуштено, а њихово екстензивно тумачење било је неопходно.

Сви су ови основи престављали кривицу; опростај покојников, пре тестаментa, одузимао им је силу.

Искључивање десцендената и асцендената условљено је било тиме, што је основ за лишење наслеђа изрично у тестаменту морао бити наведен и, што је тај основ, у спору, био дужан, да докаже тестаментални наследник. Изрично одузимање наслеђа није се тражило.

Основи, са којих је покојник смео да откаже право на закони део браћи и сестрама, нису били нарочито утврђени. О њиховој важности сам је суд одмеравао.

Допуштало се т. зв. лишење наслеђа у доброј намери — *exheredatio bona mente*. Покојник је могао, да не позове на наслеђе овлашћене на закони део, па и да им ни закони део не да, ако би то било у интересу самога овлашћенога на закони део или његове породице. Ово је могло бити у случају презадужености овлашћенога на закони део или услед његове наклоности за расипањем. Приход из његовог законог дела, морао му се давати за издржање.

В.

Лица овлашћена на закони део.

По римскомe праву били су овлашћени на закони део само сродници покојникови, а ти су:

1) Потомци (*descendentis*) свију степена. Небрачна

деца имала су право на закони део само према њиховој матери и њеним асцендентима.

Није се тражило, да наследник постоји у времену тестаментa. Сви они потомци покојникови, који би се затекли у времену смрти покојникове, па и они, који су у утроби материној, имали су права на закони део, па, чак, и ако тестатор није ништа знао о постојању њиховом у утроби материној.

Што се тиче усвојене деце, важило је правило: да, ако су деца била непотпуно усвојена, имала су права на закони део само према њиховим природним родитељима а не и према усвојитељу, и ако су му она била интестатски наследници; усвојена, пак, деца потпуно имала су права на закони део само према усвојитељу, докле је год трајао тај уснињенички однос, а према природним родитељима губила су то право.

2.) Претци свију степена имали су право на закони део према својим потомцима.

3.) Рођена браћа и сестре као и полубраћа и сестре, који су имали једнога оца — *consanguinei* — имали су право на закони део, кад им је била истакнута нека извикана личност. Полубраћа и сестре по матери — *uterini* — нису били овлашћени на закони део.

Стварно: био је овлашћен на закони део само сродник, који би, да није било тестаментa, био најпречи интестатски наследник.

Према овоме, ако није био најближи интестатски наследник покојников овлашћен на закони део и ако није најближи на закони део овлашћени сродник покојников био, у исто време, и најближи његов интестатски наследник, онда није ни било никакovo потраживање законага дела.

Uслед successio in querellam могао је сваки, који није био најближи интестатски наследник, добити право да закони део тражи.

Недостојне личности нису имале право потраживања законага дела.

По немачкоме праву имају право на закони део они сродници покојникови, који су му по законском схватању тако близу, да могу да траже, да им по-

којник један део свога имања, на случај његове смрти, остави и ако би сам покојник другаче наредио. Ово право назива се *право на закони део*, а сродници, који имају ово право називају се *овлашћени на закони део*.

Овлашћени су на закони део само они сродници покојникови, који су живи у времену смрти покојникове (у времену, кад је наступио случај наслеђа). Право на закони део немају они сродници покојникови, који су зачети после смрти покојникове.

И од оних сродника покојникових, који су у времену смрти покојникове живи, имају права на закони део само они, који су му најближи, а то су:

Потомци, природни родитељи и брачни супруг покојников.

Браћи и сестрама и деди покојниковом отказано је право на закони део.

Покојник је овлашћен, да и овим својим сродницима, који имају права на закони део, одузме ово право наредбом на случај смрти.

Ово одузимање не може покојник својевољно да учини. Он то може само са тачно у закону одређених правних основа да учини. Ти су основи:

1.) за потомке покојникове:

а) кад потомак покојнику или његовој супрузи или другом ком потомку покојниковом ради о глави;

б) кад потомак према покојнику или његовој супрузи намерно рђаво поступа;

в) кад потомак намерно према покојнику или овога супрузи учини какво тешко кривично дело;

г) кад потомак дужност издржавања, за које је обвезан према покојнику, злонамерно повреди; и

д) кад потомак, преко воље покојникове, неморалан и бешчасан живот води.

2.) Родитељу може покојник да одузме право на закони део, ако је он учинио коју од оних кривица, које су означене под а, б и в. Бешчасан живот као и рђаво поступање према опоручитељу, ако то није какав тежак преступ, не може бити довољан основ, да се родитељу одузме право на закони део.

3.) Брачном супругу може да се одузме право на

закони део, кад он учини, коју од оних кривица, које покојника овлашћују, да тражи развод брака.

Ови основи дају законску силу одузимању права на закони део само онда, ако они постоје у времену, кад покојник чини ово одузимање. Они морају, да се изрично именују у расположењу. Да су наведени основи истинити, терет је доказивања на онога, који хоће да се користи одузимањем.

Сваки од ових основа, који би доносио одузимање права на закони део, губи силу, чим је покојник овлашћеноме опростио, па било одузимање већ учињено или не. Ако је одузимање права на закони део учињено на основу томе, што се овлашћени бешчасно и неморално владао, оно може да отпадне и без опрштаја покојниковог, ако се овлашћени до смрти покојникове сасвим оставио таквог живота.

Одузимање права на закони део није у исто време и одузимање права на интестатски део наслеђа; није, дакле, лишење наслеђа, јер право на закони део и право на наслеђе, и ако су тесно једно с другим везани, ипак су две сасвим различне ствари.

Пример. А остави после себе од сродника сина Б и сестру В; он одузме сину из законих разлога право на закони део и именује за наследника своју жену, а после њене смрти у доцнијем тестаменту своју сестру В, и, у исто време одреди за извршиоца тестаamenta свога пријатеља Д. В умре пре неколико дана од брата јој А, те је њено позивање на наслеђе постало невредеће и наступио је закони ред наслеђивања. Ако би се узело, да је, у овоме случају, одузимање права на закони део у исто време и одузимање права на наслеђе (*Enterbung*), онда би био наследник покојник А држава. Но, наследнику Б није, у истини, одузето и право на наслеђе; остало му је, дакле, право на закони ред наслеђа. Али, ипак, наследник, услед тога, што му је одузето право на закони део, има да трпи нека ограничења и у законом реду наслеђивања, а то је: он мора, да се покори наредбама извршиоца тестаamenta, а наследник, који није лишен права на закони део по § 2306 грађ. зак. не мора, да се покорава наредбама извршиоца тестаamenta.

Од одузимања права на закони део треба разликовати само ограничење овога права — § 2338. гр. зак.

Ограничење права на закони део може покојник да учини само према својим потомцима.

Ограничење се ово дозвољава само онда, кад се потомак у толикој мери одао расипању или је у толикој мери презадужен, да је његова доцнија привредна очито стављена у опасност.

Ово ограничење права на закони део сме да буде на тај начин:

а) Да су интестатски наследници ограниченог потомка по смрти овога, а по односу њиховог интестатског наследног дела, позвани као накнадни наследници или накнадни примаоци легата; или

б). Да је управа онога, што је потомку из заоставштине покојникове пропало, предата извршиоцу тестаменту за цео живот потомков, *а њему да је предах на слободну управу само чист годишњи приход.*

Ограничење права на закони део одређује се на исти начин као и одузимање његово. Оно је без дејства, кад је у времену, кад је наступио случај наслеђа, потомак стално одустао од распикућњег живота или је нестао више основ, који је стварао продужење.

Овако ограничење, како је допуштено за право на закони део потомака, може да се утврди и према једним од оних наследника, који је заједничким тестаментом или уговором о наслеђу добио право на наслеђе или право на легат — §§ 2271 одељак, 3, 2289 одељ. 2, 1513 одељ. 2. грађ. зак.

Право на закони део сродника губи се даље:

1. уговором одрицања — § 2346. грађ. зак.,
2. тиме, што је овлашћени на закони део оглашен за недостојног за наслеђе — § 2345. грађ. зак., и
3. ако је овлашћени на закони део супруг тиме, што супруг, услед тужбе, коју би покојник противу њега за развод брака подигао, губи право на део, који би му по законом реду наслеђа припао.

Право на закони део деце покојникове.

Ово право деце покојникове различно је, јер се оно појављује час као закони легат а час као инте-

татско наследно право. У првome случају, оно има за предмет једну новчану суму, тако звану суму законскога дела, а у другом, има за предмет један део заоставштине или, по изузетку, и целу заоставштину.

Те разне врсте права на закони део деце јесу:

1. *Први случај*: Дете, које је овлашћено на закони део, буде тестаментом покојниковим или уговором о наслеђу изрично или прећутно сасвим искључено из законoг (интестатског) реда наслеђа, а тако исто и легат му не буде остављен. Дете овде може:

а) да, силом свога права на закони део, тражи од наследника плаћање једне новчане суме, која одговара вредности половине наслеђа, које би му по законом реду наслеђа припало — § 2303 грађ. зак. Ова сума дакле, треба да представља пун износ законoг дела детињег.

Пример. Удовац А. остави једнога сина Б. и једну ћерку В., тестаментом именује као једину наследницу ћерку В., његова заоставштина износи 60.000 м. Овди може Б. да тражи од своје сестре исплату половине од половине од 60.000, дакле 15.000 мар.

б) право на закони део детета знатно се пење, кад покојник направи тестамент, којим дете из наследнога реда искључује, не знајући, да оно постоји или, кад је дете рођено, или постало овлашћено на закони део тек, кад је покојник тестамент направио. Овде није довољно, да се дете задовољи са тражењем законoг дела, но се треба цео тестамент да обори и да наступи закони ред наслеђа. Последица је овога, да детету припадне потпун део по законом реду наслеђа, а ако је оно и једини наследник по закону и цела заоставштина. Али, ако би се узело, да би покојник, и да је знао право стање ствари (да дете постоји), ипак овакав тестаменат хтео да начини, онда се не би могао тестаменат потпуно уништити.

Пример. У случају под а) кад је А. правио тестаменат и огласио ћерку В. за једину наследницу, био је у заблуди и држао, да му је син Б. умро, онда Б. може, нападајући тестаменат свога оца, да тражи, не само закони део од 15.000 м., но може да тражи

пун део наслеђа, који су по законом реду наслеђа припада у 30.000 м.

Исто важи, кад би А., пре прављења тестаментa, сину Б. одузео право на закони део, па му накнадно опростио.

Исто ово важи и онда, кад је Б. ванбрачно дете покојника, али после начињеног тестаментa, легитимирано. Не би се у овоме случају могао нападати тестамент, кад би легитимација била, већ, свршена у времену прављења тестаментa, јер би се онда узело, да је А. и ако му стање ствари било познато, био намеран, да своју брачну ћерку В. именује за једину наследницу.

2) *Други случај*: Дете је по самом закону или тестаментом покојниковом позвано за наследника, а није га покојник у погледу на наслеђе ни оптеретио ни ограничио — § 2305 грађ. зак.:

а) Овде мора дете са остављеним му наслеђем да се задовољи, кад оно износи више од половине онога дела, који би му по законом реду наслеђа припао, па и онда, кад би ово, што му је остављено, управо половину интетатског дела износило. Ако би дете одбило ово, што му је, у овоме случају, остављено, оно онда не добија ништа.

б) Ако је остављени део наслеђа мањи од половине интетатског дела, онда дете, ако није тиме задовољно, може тражити од осталих наследника плаћање једне суме, која би се додала остављеном делу наслеђа и која би одговарала разлици вредности између остављеног дела и половине интетатског наследног дела. Ова се сума назива *додатак законом делу*.

Пример. А. именује за наследника сина Б. на $\frac{1}{6}$, ћерку В. на $\frac{1}{3}$ а матер Г. на $\frac{1}{2}$ своје заоставштине од 60.000 марака. Наследник Б. може да прими остављену му шестину ($\frac{1}{6}$) и да тражи додатак законом делу, који се састоји у $\frac{1}{2}$ од $\frac{1}{2}$ од 60.000— $\frac{1}{6}$ од 60.000=5000 м. Његова сестра В. на против, мора се задовољити са својом $\frac{1}{3}$ заоставштине.

3) *Трећи случај*: Дете је позвано као наследник али је, при томе, од стране покојникове, ограничено у погледу његовог наследног дела; било Легатом, било

налогом, било наредбом за деобу, било остављањем једног претходног или накнадног наследника, било, најзад именовањем извршиоца тестаментa. У овоме случају, дете не треба да прими оптерећено и ограничено наслеђе, јер се може помоћи (§ 2306 грађ. закона):

а) Ако остављени део наслеђа прелази половину интестатског дела, онда дете може да тражи исплату пуног законога дела, али тада мора да одбије остављени му део наслеђа. Неће ли дете да одбије остављени му део наслеђа, не може да тражи исплату законога дела и мора да се покори наредбама покојниковим, које му остављени део наслеђа оптерећавају и ограничавају.

б) Ако је остављени део раван половини интестатског дела, онда, по самом закону, опадају оптерећења и ограничења, као и да нису ни била наређења. Дете тада добија остављени му део неоптерећен и неограничен, а никаква даља потраживања нису му призната.

в) Ако је, пак, остављени део мањи од половине интестатског дела, у исто време, и опадају наређења о оптерећењу и ограничењу, и дете има право, да од санаследника тражи допуни закони део.

Пример. Узмимо у примеру под 2) да је покојник А. и свога сина Б. и ћерку В. у погледу њиховог наследног дела ограничио тако, да њихово позивање на наслеђе важи само док су они живи а после смрти свакога од њих, да је накнадна наследница сестра покојникова Г. Ћерка В. позвана на $\frac{1}{2}$ има права избора: или да наслеђе одбије, па да тражи пун закони део, који се састоји у $\frac{1}{2}$ од $\frac{1}{2}$ од 60.000, дакле, 15.000 м. без икаквог ограничења и отежања, или хоће, да прими намењену јој $\frac{1}{2}$ са ограничењем. Што се тиче сина Б. који је позван на $\frac{1}{6}$, за њега не важи никакво ограничење. Он има права, да узме своју $\frac{1}{6}$ без икаквог ограничења, а осим тога има права, да тражи и додатак закономе делу, до изравнања законога дела, као и у случају под 2.

4). *Четврти случај:* Детету је остављен легат — § 2307. грађ. зак.:

а). Дете ни у коме случају не мора на ово да

пристане, но може легат да одбије и да тражи пун закони део од наследника. Овде се и не узима у обзир, да ли је легат мали или велики, да ли је с теретом или је без терета, или, да ли је ограничен или не.

б). Ако, пак, дете прими легат, опет му не пристаје право на закони део, јер оно може, у крајњем случају, ако је вредност остављеног му легата мања од половине интестатског дела, да тражи додатак за кономе делу до изравнања његове вредности. Оно, онда, мора, да прими сва отежања и ограничења, која према њему, услед легата, проистичу, а не може да тражи, да се, при одређивању његовог додатка за кономе делу, има на уму његова корист, ма да је тим отежањима и ограничењима смањена вредност остављеног му легата.

Пример. Ако се узме у случају под 1), да је А оставио легат своме сину Б једну кућу у вредности 35.000 м. Овде Б може овај легат да одбије нпр. за то, што му је неугодно да кућом управља и да тражи свој пун закони део од 15.000 м.

Исти случај, само је А оптеретио овај легат тиме, што је наредио, да његова ћерка В са својом породицом бесплатно у овој кући станује, због чега је вредност легата спала на 10.000 м. Овде не може Б, ако је примио легат, да тражи додатак за кономе делу, што при одређивању вредности легата није узето у обзир право бесплатног становања сестре В.

Појединости

1. Под интестатским делом наслеђа (gesetzlichen Erbteil) разуме се онај део заоставштине, који би детету припао, у случају закономг реда наслеђа. При утврђивању овога дела убројавају се све оне личности, које би, по правилима закономг реда наслеђа биле позване као санаследници и ако нису фактички постале санаследницима, пошто их је покојник од наследнога реда искључио, или, пошто су они наслеђе одбили, или за недостојне оглашени. Не убројавају се, према овоме, она лица, која су се одрекла права на наслеђе по законом реду наслеђа — 2310 грађ. зак.

Примери. 1. После смрти А остану брачни синови:

Б, В и Г, и небрачан син Д. А позове за наследнике Г и Д, на по $\frac{1}{2}$; одузме права на закони део сину Б; његова заоставштина износи 60.000 м. Овде сада може В да тражи као закони део $\frac{1}{2}$, дакле 10.000 м. Добит услед лишења наследника Б припада само Г-у и Д-у; II. Исти случај, само Г откаже наслеђе. Овде остаје закони део наследника В на 10.000 м. Корист од добијања, што Г неће да прими наслеђе, припада само В-у; III. Исти случај, само што се Г одрекао законога дела по уговору пре, њега га је А и позвао за тестаменталног наследника. Овде се подиже закони део наследника В на једну четвртину, дакле на 15.000 м.

2). Није редак случај, да покојник оставља својој деци закони део изрично тестаментом или уговором о наслеђу. Ово може да значи: I. да је он њих поставио за наследнике на половину њиховог интестатског дела, или II. да им је он завештао једну новчану суму, која је равна њиховом законом делу, или III. да он само њихово, по закону, право на закони део утврђује. У сумњи узима се ово последње.

3). За права овлашћенога на закони део, коме је покојник његово интестатско наследно право скратио, не тиче се, ни у коме случају, личности онога, коме је то скраћење користило, те је: закони део детета, које је његова мати, која је удовица, као јединца лишила права на наслеђе, раван половини вредности материне заоставштине, па било да је она позвала као свога наследника, њену браћу и сестре, било њенога љубавника или државу.

4. а). Хоће ли дете, које је под отежањима и ограничењима позвано на закони, намењени му део наслеђа, да одбије, да би себи сачувало право на пун закони део, оно то мора, што се само по себи разуме, да учини у року одређеном за одбијање наслеђа. Но, овај се рок у овоме случају тиме продужује, што он почиње тек, кад дете дозна о овим отежањима и ограничењима. — § 2306 одељ. 1, алинеји 2.

б). Другојаче је то, кад дете, да сачува своје пуно право на закони део, не одбије остављени део наслеђа, но одбије остављени му легат. Овде нема никакав рок за примање; он не тече по закону, но га детету

одређују наследници, који су оптерећени легатом, по своме нахођењу. Ако дете не да о року никакво изјашњење, онда се узима, да је легат одбијен. § 2307. грађ. зак.

в). О нападању на одбијање наслеђа или легата говори § 2308. грађ. зак., који гласи: Ако је овлашћени на закони део, који је као наследник или прималац легата оптерећен или ограничен, одбио наслеђе или легат, он може да напада ово одбијање, ако је оптерећење и ограничење отпало, у времену одбијања па му то није било познато.

5). Дете овлашћено на закони део може да обара тестаменат или уговор о наслеђу по истим правилима, која важе за обарање тестамената и уговора о наслеђу у опште с тим, да право на обарање припада само и једино детету овлашћеном на закони део, као и опоручитељу, ако се обарање тиче уговора о наслеђу. Ово се право покојнику (опоручитељу) гаси, кад умре дете овлашћено на закони део, или оно изгуби право на закони део. — § 2080 и 2281. грађ. зак.

Овде треба приметити, да обарање од стране детета овлашћеног на закони део, не користи само њему, но и другим интестатским наследницима.

Пример: А позове за наследника своју жену Б на $\frac{1}{2}$, а свога јединога сина В на $\frac{1}{2}$ и наложи легат на добротворне цели. Накнадно се покојнику роди још један син Г. Онда у овоме случају, ако Г нападне тестаменат, он пада у целом своме обиму, дакле заједно са легатом, пошто се не би држало за сигурно, да би покојник оволики легат наредио, кад би могао знати, да ће му жена остати са двоје деце.

КРИВИЧНО ПРАВО И ПСИХОЛОГИЈА

од

професора Д-РА ЛИСТА

Када је пре некога времена прив. доцент психологије у Бреслави Dr William Stern у берлинском психолошком друштву држао своје предавање о психологији исказа (сведочења) и када први гласови о садржини тога предавања, кроз дневну штампу, у јавност продреше, тада је, до душе, могло некоме од наших криминалиста практичара доћи на ум страховито питање: шта ће бити од нашег казненог правосуђа, када његова најпоузданија основица, искази несумњивих сведока, буде тачним научним истраживањима уздрмана; када вера у поуздање најдрагоценијег доказног материјала сахрањена буде?

Питање је са свим на своме месту, а одговор се не може избећи. Ну он гласи, тако сам ја убеђен, много повољније, него што је човек, у првом тренутку расположен да представи.

Резултати до којих је Штерн дошао нису по себи нови. Да није потребно да се казивање опажања једнога догађаја с тим догађајем и онда поклапа, кад дар посматрања, верност сећања, љубав ка истини и вештини у казивању тога сведока просечност интелигенције нормално развијеног сведока далеко надмашују, одавно смо знали. Боље рећи: могли смо знати и требало је да смо знали.

Ново у истраживању Dr. Штерна јесте труд да се дође до тачне методе посматрања; да се преко анегдотског доживљаја појединце продре ка научној истини. Ну, наука не руши, она ствара. Она растерује слепа веровања или поставља боље на то место. Наше казнено правосуђе може само добити а никако изгубити ако истраживање криминалистичких проблема, које се на стварно посматрање ослања, под критичку лупу стави.

Штернова су извођења почетак а не крај истраживања

о психологији исказа. Свака даља, у истој правци предузета, посматрања донеће нове резултате.

Покушаји, који су у криминалистичном семинару универзитета у Берлину, пре кратког времена, предузети, пружају, још сада, пре него што је једно исторично остварење тога могуће, нека поучна изненађења. Код првога покушаја би изнет један кривични догађај као исказ оптуженога и то пред групом слушаца; за тим од једнога од ових слушаца испричан некој другој групи; даље од једнога од ове друге групе некој трећој и, на послетку, од једнога члана ове треће групе четвртој групи. Ово треће изношење (четврто причање) показало већ потпуно промењен тај кривични догађај, како у главном тако и у свима његовим битним појединостима, а тада и убилачку критику, „сведочењу по чувењу“. При једном другом покушају, када учесници у тим вежбањима нису знали за то, при завршетку једног научног предавања, по једном, напред спремљеном плану, два слушаоца почеше се свађати а при свршетку тога сукоба један од њих и револвер употреби. Искazi сведочки показиваху, без обзира на разне, са свим чудновате несигурности и неправилности, да потезање нишањење и окидање револвера ни од присутних или никако примећено не беше или, пак, да се тачно не могаше утврдити; да се, дакле, оптужба за покушај убиства, без признања оптуженог, у себи самој потрети мораше.

Ми стојимо тек сада на почетку истраживања. Др. Штерн је сам на то обратио пажњу да ова истраживања треба да врше читав ред људи: правници, психолози, учитељи и т. д. по једноме једноликом плану и применом једне и исте методе.

Ну и данас ми изгледа сумњиво да ће се моћи по таквоме, по писму предузетом и продуженом истраживању, неколико реченица добити, које ће судији, помогнуто од неколико вештака, омогућити да вредност исказа неједнако поузданог боље оцени него што је то данас могуће. Психологија ће се и у овом питању показати као најдрагоценија и најпоузданија савезница казненог правосуђа.

Разуме се, да једно мора, баш у овом случају непрестано бити покретано, па да наше казнено правосуђе свој, увек све тежи, задатак испунити може а то је: нарочито образовање криминалистичких практичара. Нека се не заборави, да задатак крив. поступка јесте са свим другојачи него грађанског

поступка. Овде парничне стране судији материјал за суђење и пресуду приносе и на њихово тврђење и доказе судија је везан. У кривичном поступку има сам судија да утврди поједине чињенице. Стране, разуме се да мало услуге дају. Државни тужилац, по своме опажању — лично — не зна ништа о случају, а оптужени, који би судији могао најбољег обавештења дати има, готово увек, највише интереса да мало заведе остави на догађају.

Судија кривичних дела доиста треба да буде добар правник али, по томе, он мора и много више да зна него судија за грађанске парнице. Пре свега он мора да буде добар психолог. То исто, разуме се по себи, важи и о државном тужиоцу.

Искуства, до којих је дошла криминална полиција у великим варошима, требало би да нам покажу прави пут. У борби против професионалног злочинца она је законодавца, у многеме, далеко прешла. Она је сву своју организацију подесила према организацији злочинаца по занату и сви специјалитети будућега лопова огледају се понова у децертатима криминалног комесара. Криминална полиција за све своје успехе има да захвали студији злочинаца. Али за што баш та иста криминална полиција, тако често у главним случајевима, отказује нам своје услуге? Јер се замршени конци мишљења, осећање и воље, који су учиниоца до убиства довели не могу тако јасно показати и изнети, као трагови једнога кесароша или опаснога лопова и јер психолошки дубоки оглед, коме само може дати скроз научно образовање, и најискуснијем криминалисти недостаје.

Браниоцу или судији, било приликом истраге или кад дели правду, недостаје са свим ово психолошко образовање а што он, претоварен радом, у пракси при том научи, јесте недовољно. Ко хоће да утврди учиниоца једнога злочина, томе неће много *corpus iuris* или грађански законик помоћи.

Ако хоћемо да имамо казнено правосудје које доиста правном поретку штити против злочина пружа онда су нам потребни нарочито образовани криминални практичари.

Већ је доста година прошло како је немачки одељак међународног криминал. друштва био ставио себи у задатак приређивање криминалистичких курсева. За што тај план није тада успео није место овде спомињати. Може бити да истраживање *Dr Штерна* доприноси томе, да се неочекиване сметње, које су нам тада пут закрчавале, отклоне. А тада би се, ма

да у најскромнијем обиму, могућност дала, да резултати научног истраживања на целокупном делокругу психологије (са закључком психиатрије) у казненом правосуђу примене нађу и у интересу правнога поретка везу, која сада недостаје, учине, а која се и тражи у овим редцима а то је: веза кривичног права са психологијом.

превао с немачког
М. М. Милићевић
суд. поручник

Из Суднице

Не вреди интабулација према осталим повериоцима интабулираним, ако је стављена у времену, кад дужник није био власник имања.

По благовременом незадовољству пуномоћника тужилачке стране, Апелациони је Суд расмотрио акта и пресуду првостепеног Суда за град Београд од 25 фебр. 1902. год. Бр. 5043., која гласи: „да је од добијеног новца у 1849-27 дин. за продато имање П. З., пречи у праву наплате:

- 1). А. К. за суму од 700 дин. у злату са 12% год. интереса од 1. дец. 1898. год. до наплате — од тужиоца Ј. М. због чега се Ј. М. од туженог првенства спрам А. К. одбија, и
- 2). Ј. М., за суму од 2220 дин. пречи је у праву од туженог А. К. за другу тражбину у 43-55 дин. и повериоца Р. С. ако по измирењу А. К. за прву тражбину преостане новца, и т. д.“ — па је нашао да пресуда првостепеног Суда не одговара закону у погледу питања о пречем праву наплате тужиоца Ј. М. као интабулираног повериоца за суму од 2000 дин. и туженог А. К. за тражбину од 700 дин. у злату са 12% год. интереса од 1 децембра 1898 г. до наплате.

Кад се из потврђеног извода из интабулационих књига у акту № 4199 види, да је тужилац Јеврем ставио прибелешку на продато имање 14 августа 1899 г. за рест куповне цене у 2220 дин. на имање које је пренео по тапији на дужника П. З. ондашњег купца, и пренос по тапији потврђен на купца реченог Зечевића 14 априла 1899 г. № 8683. — када је речени дужник П. З. постао сопственик продатог имања по § 294 грађ. зак. а тужени А. К. и Р. С. ставили су своја обезбеђења на поменуто имање пре но што је речени П. З. постао сопственик истога и то: тужени А. К. 23 јуна 1898 г. под № 4049 и № 327. за дуг П. З. од 700 дин. са 12% год. интереса од 1 децембра 1898 године, а тужени Р. С. 17 јула

1887 г. под № 8073. и № 426. онда по § 314 грађ. зак. ова њихова обезбеђења не могу имати законе вредности 1, јер су стављена на туђе имање пошто је пре 14 априла 1899 г. исто имање по гласу тапије било својина тужиоца Ј. М.

Па како је тужилац Ј. М. ставио поменућу своју при-
белешку на продато имање 14 августа 1899 год. када је ре-
чени П. З. већ био сопственик тога имања, онда је тужилац
Ј. М. по § 330 грађ. зак. и § 381 грађ. суд. пост. стекао прече
заложно право на том имању од тужених: А. К. и Р. С. а
према томе и прече право наплате из депозита П. З. од
1848-27 дин.

Ову је пресуду и Касациони су решењем својим од 16
авг. 1902. год. Бр. 5263. оснажио. —

Саопштио
Б. М. Ђ.

Оцене и прикази

Cesare Lombroso: Delitti Vecchi et delitti nuovi.

Ова књига садржи пабирке, као што и сам Ломброзо у предговору вели, његових научних радова на пољу антропологије и криминалне психијатрије. Па при свем том мора се признати, да ови пабирци садрже веома драгоцен научни материјал.

У првом делу говори се о модерном и старијем криминалитету према американској и аустралијској статистици. Према статистици у сједињеним америчким државама број убиштава расте, докле у свима другим културним стално опада тај број. Ова појава, међутим, објашњава се у неколико тиме, што се у Америци многа кривична дела увршћују у убиства, док се она у Европи увршћују у други ред кривичних дела. Тако на пр. у Америци квалификују повреду тела, услед које смрт произиђе, као убиство, па ма и не била намера на то управљена, исто тако и двобој, па и убиство из нехата. Нарочиту вредност полаже Ломброзо на кривичну статистику Аустралије. Ну мора се приметити, да се Ломброзо вара што држи, да ће у Европи, у погледу криминалитета, бити таква слика за које столеће. Мењањем услова за живот, променуће се и облици злочина, па и средства за њихово сузбијање. Ту слику будућег криминалитета није могуће предвидети ни одредити.

Други и трећи део књиге, као главни по садржини, бави се изношењем старијих и модерних злочиначких типова. Веома су интересна саопштења: о разбојничком вођи *Гаспарону*, о убици женскиња *Вахеру*, о варалици и фалсификатору *Дру Холмесу*, о *Лукенију* (убици царице Јелисавете) и *Брешију* (убици краља Умберта), као и о чувеном разбојнику *Музолину*.

У четвртном делу износи Ломброзо један низ савремених злочина, који стоје у вези са новим проналасцима на пољу научном и техничком. У последњој глави говори нарочито о *злочинцу и луди у драми и у модерном роману*.

За свакога криминалисту ова је књига веома драгоценна и пружа обилат материјал за изучавање злочина и злочинца.

Dr. M. M.

Oesterreichische Rechtskunde für jedermann von Dr. Alois A. Seidel ordentlicher Professor der deutschen königl. bö-

mith. landwirt. Akademie. — Wien, Hofverlangsbuch handlung Karl Fromme.

Ово дело представља збирку најважнијих одредаба из уставног аустријског права, из грађанских права, из грађанског поступка и екзекутивног поступка. Писац је према својим предавањима дело удесио као уџбеник за пољопривреднике, занатске и трговачке школе. Али ће од њега имати користи и сви они, који траже да се за кратко време упознаду са најпотребнијим правним принципима из свакидашњег живота.

М.

*

Das Recht, volkstümliche Zeitschrift für österreichisches Rechts leben,*) Herausgeber: Dr. J. Ingwer und Dr. J. Rosner Wien, Verlag Ignatz Brand.

Под овим насловом почео је недавно излазити у Бечу правни часопис, два пут месечно са особито занимљивом и стручном садржином. Поред чланака из области јавног и приватног права, часопис овај поклања и ретку пажњу развоју *радничког законодавства*. Цена му је веома мала, да га свако може набавити, годишње 5 круна.

— L.

*

Soziales Strafrecht, ein Prolog zur Strafrechtsreform, von Dr. Fritz Auer. (München, C. H. Beck).

Кратким, збијеним, али јасним стилем расправља писац захтеве, које социјолошка школа тражи од новог кривичног закона, на коме се већ поодавна ради у Немачкој. Полазећи са гледишта, да је злочинац нужни продукт социјалне средине, економне и друштвене изопачености у којој је одрастао, узима да је *целъ казне* да и непоправљивог злочинца учини безопасним, као и да васпита *анти социјалне индивидуе* да постану социјалне у чему гледа њихову безопасност по друштво. *Задатак кривичног права састоји се у заштити правних добара од противправног нападаја антисоцијалних елемената*. И ту заштиту треба применити онде где ни васпитање, друштвени морал, и самопомоћ нису довољне. Ако се ови принципи упореде са кривичним законом који важи, наћићемо читав низ злочина, који нашем модерном погледу више не изгледеју као кажњиви.

Односно питања о казнама писац је одсудан противник смртне казне. Хтео би да уведе т. зв. *васпитне казне*, ко-

*) Може се добити у књижари Драгише Лапчевића у Београду.

јима би држава стварала од злочинца употребљивог члана друштва. Одсудан је противник и *пришварању дужника*, а с доста топлине писац истиче *условно помиловање одн. осуду* у чему гледа темељ будућем кривичном праву.

Дело нема особито нових, оригиналних идеја, али ко би хтео да има збијен преглед свих модерних захтева који се истичу при реформи кривичног права, може га с коришћу читати.

Јов. Б. М.

Белешке

Адвокатске вести. Министар Правде поставио је за правозаступнике: *Лазара Јосимовића*, председника првостепеног суда у пенсији при лесковачком првостепеном суду; *Косту Љ. Тодоровића*, председника прв. суда у пенсији при ваљевском првостепеном суду; *Димитрија Љ. Павловића*, судског писара у оставци при нишком првостепеном суду; *Др. Ђорђа Бошковића*, бив. судију првостепеног суда на расположењу при крушевачком првостепеном суду; *Живадина Ј. Живадиновића*, председника првостепеног суда у пенсији при првостепеном суду округа београдског; *Јована М. Јовановића*, председника прв. суда у пенсији при неготинском првостепеном суду; *Велимира Милојковића*, председника прв. суда у пенсији при алексиначком првостепеном суду; *Алексу Васиљевића*, судију прв. суда у пенсији при ћуприском првостепеном суду; *Драгољуба Бранковића*, судију првостепеног суда у пенсији при првостепеном суду за варош Београд; *Драг. Рад. Пејића*, судију првостеп. суда у пенсији при чачанском првостепеном суду; *Љубисава Панџића*, бив. судију прв. суда и пређ. правозаступника, при јагодинском првостепеном суду; *Милана Дескашева*, председника првостепеног суда у пенсији при пожаревачком првостепеном суду; *Јована С. Тодоровића*, судију првостеп. суда у пенсији при зајечарском првостепеном суду; и *Чедомира Човића*, бив. председника првостепеног суда и пређ. правозаступника при крушевачком првостепеном суду.

Адвокатске вести. — Милана Милетића судију Касационог Суда у пенсији поставио је Министар Правде за правозаступника при крушевачком Првостепеном Суду а Миливоја Боровића, бив. судију Првостепеног Суда поставио је за правозаступника при пиротском Првостепеном Суду.

Судске вести. — За писара друге класе врањског Прв. Суда постављен је Дим. траје Прошић, писар исте класе пиротског Прв. Суда, и за писара друге класе пиротског Прв. Суда Бранислав Ђурић свршени правник, практикант нишког Првостепеног Суда.

Пројекат закона о заштити проналазача, мустара и робних знакова на изложбама. — Немачком Рајхстагу подишен је предлог законски о заштити проналазача, мустара и робних знакова на изложбама. То су у неколико извршни прописи чл. 11. међународног споразума за заштиту занатске својине, који је допуњен на конгресу у Брислу овом одредбом: „Уговорне државе дају повремену заштиту (protection temporaire) за све проналаске, занатских мустара и модела као и за фабричне и трговачке марке за производе, које би се у свакој појединој држави званично, или на званично признатим међународним изложбама изложиле.“ —

Нови немачки законски пројекат који ту одредбу допуњује гласи:

„Проналасци, мустара и модела који би били зложени било на изложбама у земљи или на страни, као и робни знаци, којима би се јавно означавала извесна врста неке робе, могу се заштитити за извесно време под овим условима:

1. Објавом (публикацијом) државног канцелара у службеном листу у поједином случају означити се изложба на коју ће се та повремена заштита применити.

2. Повремена заштита има дејство да се позната употреба или публикација каквог проналаска, мустре или робног знака ради регистрација неће узимати у обзир ако пријава за добијање ове заштите није од излагача или његовог правног наследника на шест месеца пре отварања изложбе издејствована.“

»

Појам „радника“ — Gewerbe Gericht у Прагу 13. октобра пр. г. имао је овакав случај да реши: *Тужилац* тврди да га је тужени узео да му ради у кући и да му је без разлога изненада одказао рад. Тражио је, да му се плати оно

време, за које му је отказ требао учинити, дакле, да му се плати надница за 14 дана. Тужени је изјавио, да је суд не-
надлежан, пошто *није* тужилац *радник* већ *самостални занатлија*, који је као такав предузео од њега — туженог — да извесне послове сврши. Међутим Суд је у одлуци огласио себе за надлежног, пошто су утврђена ова факта: тужилац је до душе занатлија, који, као такав, и порез плаћа; има истина и своју радионицу, међу тим већ по одавна не држи радника. Пошто дуже времена није добио посла, обратио се туженом с изјавом, да због оскудице у послу, вољан је, да од њега прими посао као и сваки други радник. Тужени му је дао посла и пошто овај није био готов за условљено време, послао је свога момка к тужиоцу да види, да ли тужилац ради посао. Момак је заиста затекао тужиоца да ради једино онај посао, који му је тужени дао. — На основу овог исказа узео је суд, да је тужилац, премда је самостални занатлија у односу према туженом само *радник* и као такав има права на 14 дневну накнаду. — L.

Библиографија

Schultze, Ernst, Prof.: Der Arzt als Sachverständiger und sachverständiger Zeuge. (Sonderabdruck aus der Vierteljahrsschrift für gerichtl. Medicin u. öffentl. Sanitätswesen, 3 Folge. XXV. Suppl. — Heft) 1903. Berlin.

Aschaffenburg G., Prof.: Das Verbrechen und seine Bekämpfung. Kriminalpsychologie für Mediziner, Juristen und Sociologen, ein Beitrag zur Reform der Strafgesetzgebung. S. VI u. 246. Heidelberg, 1903. Carl Winters Universitätsbuchhandlung.

Lucas Hermann: Anleitung zur strafrechtlichen Praxis. Berlin, Liebmann, 1902.

Gross, Hans: Die Erforschung des Sachverhalts strafbarer Handlungen. Ein Leitfadens für Beamte der Polizei — und Sicherheitsdienstes d. deutschen Reichs. München, Schweizer, 1902.

Lombroso, Cesare: Delitti vecchi e delitti nuovi. Torino 1902, Fratelli Bocca. 8°. XII. u. 335 S.

Pascaud, H. M.: La houille blanche. Étude périodique et économique sur les conditions d' utilisation de la force motrice provenant des cours d' eau non navigables ni flottables. Un volume in — 12 de VIII — 143 pages. Nancy, Albert Fontemoivy, 1903.

Abribat, Marie, Jean: Le droit de Magellan au point de vue international. Un volume in — 8° de 312 pages. Paris, A. Chevalier — Maresq et Cie, éditeurs, 1902.

V. Bogišić: Pièces de mariage. Communication faite, sur les pièces de sa collection, à la séance de la Société des Excursions Scientifiques du 5. decembre 1901. — Paris 1904. Imprimerie G. Maurin, rue de rennes, 71.

С тога по овом узроку и нема места промени 425. грађ. зак., ни §. 783 истог зак., јер се први пропис односи на друга лиц, а други на изјаву воље и правну способност супруга, као уговарача, а не и на предмет уговора. Овде је пак сагласије воље уговарача несумњиво, а тиме је баш испуњен и пропис § 531. грађ. зак., те према наведеном, јасно је, да овде не решава, према § 537. грађ. зак., та околност, што је пок. М. приликом уговарања имала преко 20000 дин., а тужени њен муж В. није имао непокретно имање, које њој обећава, јер је он обећао како *садање имање* — дакле, оно што је у времену уговора имао, — тако *и будуће*, које буде имао у часу смрти! Садање имање јесте битни услов за уговор *о поклону за живото*, а за предмет уговора на случај смрти служи *будуће имање*.

Осим тога, примени § 537. грађ. зак. и осталих горе наведених могло би бити места само код *шеретних*, а не и код добротних уговора, као што је по битности својој и уговор на случај смрти или уговор о наследству између мужа и жене.

У осталом, прописом § 783 грађ. зак., како се из самог текста његовог види, може се послужити само један од уговарача (муж или жена) а никако наследник раније умрлог супруга, јер је право за нападање тог уговора, односно на опозивање поклона учињеног тим уговором, који се како § 781. грађ. зак. каже „*сматра као и тестаменат*“, *искључиво везано за личности дошачног супруга*, те се оно у име тог супруга — да-родавца, — не може од стране другог лица ни вршити.

Општа седница Касационог Суда одлуком својом од 26. марта 1898 год. 2668. нашла је да је пресуда Апелационог Суда саобразна закону.

35

**Признање учињено пред судијом о пречем праву наплате не вреди кад се порече, а није учињено у па-
ници пред пленарним судом.**

(Одлука опште седнице Касационог Суда од 24. 1. 1898. Бр. 59-).

Првостепени суд неготински пресудом својом од 29. априла 1897. Бр. 5700. пресудио је: да се тужи-

Одлука Касационог Суда (Грађанско правосудје)

лац одбије од тражења пречег права наплате као неумесног и недоказаног.

Кад је тужилац на поменутом протоколу код овога суда 29. марта 1888. при распореду новаца по дуговању дужника Стевана, који је протокол по § 187. грађ. пост. јавна исправа и као какав потпун доказ о својој садржини по § 188. грађ. пост., признао пред судом туженој страни првенствено право наплате за њену интабулисану тражбину од дужника Стевана, као првом интабуланту из новаца добивених за продату нову механу с тим да се он после тужене стране из остатка за своје интабулисано примање наплати као други интабулант, (које је признање учињено по § 180. и § 183. грађ. пост. и као таково има потпуно доказну снагу и важност), онда је и спорно тражење тужилачке стране — услед таковог њиховог сагласија о начину исплате — неумесно, кад ничим и не доказује, да је тужилац ово признање учинио у незнању ствари или закона, те да би се порицањем истога могао користити сходно § 182. грађ. пост. и § 14. и 902. грађ. закона.

По незадовољству тужилачке стране, Апелациони Суд у II одељењу пресудом својом од 22. октобра 1897. Бр. 2724. одобрио је пресуду првостепеног неготинског суда, ну без обзира на § 902. грађ. закона који је првост. суд у побудама своје пресуде навео, а чијој промени овде места нема, — као и без обзира на разлог о обмани односно права која неби тужилачкој страни користила све и да је доказано опозивање учињенг признања § 182. грађ. пост.

По жалби тужилачке стране Касациони Суд приредбама свога II. одељења од 30. децембра 1897. Бр. 9309. поништио је пресуду Апелационог Суда са ових разлога: „Кад се из решења неготинског првостепеног суда од 14. априла 1893. Бр. 7839. по предмету дуговања Стевана Живковића види, да првенствено право наплате туженој страни од тужилачке стране на основу признања није утврђено судском одлуком, већ је истим решењем тужилачка страна за првенствено право наплате упућена на парницу, онда Апелациони Суд није могао овај спор расправљати по реченом признању тужилачке стране већ је требао да цени друге подне-

сене доказе, које су парничари за доказ првенственог права наплате поднели и по томе да пресуду изрече."

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе, већ је 15. јануара 1898. Бр. 189 дао противразлоге које општа седница Касационог Суда од 24. јануара 1898. Бр. 598 није усвојила, већ је одржала у снази напред наведене примедбе II одељења касационог суда.

Усвојивши ове примедбе Касационог Суда, Апелациони Суд пресудом својом досудио је Стојчи прече право наплате из суме добивене за продату нову механу дужника Стев. Живковића.

36

Право на новчано јемство из § 400 грађ. суд. пост. дужник има само онда, кад редовном парницом докаже: да је услед забране, прибелешке или обуставе стављене пре рока обвезе, претрпео штету.

Касациони Суд, примедбама од 10. априла 1898. г. Бр. 3058., поништио је апелациону пресуду са свих разлога:

Апелациони Суд погрешно је разумео пропис § 389. грађ. суд. пост., кад је туженој страни досудио кауцију положену од стране тужилачке при траженој обустави: јер овај законски пропис, осим што се строго односи на одношај при забранама, и прибелешкама, а не и при обуставама као што је овде случај, као одредба формалног закона не даје туженој страни безусловно право на кауцију на случај, да тужилац изгуби парницу, већ се у истом пропису излаже *правни основ*, по коме тужилац може тражити накнаду за *доказану* штету и срамоту, која се опет налази према прописима грађанског закона, изложеним у глави XXX о накнади штете.

Апелациони Суд није примио ове разлоге, већ је дао следеће противразлоге:

Апелациони Суд сматра да је добро разумео смишљао § 329. грађ. суд. пост. Ова грађанска одредба при свем том, што јој је место у законнику о поступку судском у грађ. парницама, опет није одредба чисто *формалног* закона.

Као што је познато, циљ је грађанској јурисдик-

цији тај: да осигура како одређеност приватно правних односа, тако и задовољење приватно-правних тражења, другим речима, да одржи подударност између *фактичког и правног* стања. Тај циљ држава, односно законодавац, као чувар правног поретка, тежи да постигне поменутим законом, као једним од два начина (други је начин ванпарнички поступак или правила за неспорна дела), који су му за то на расположењу.

У том циљу а као санкција дотичних прописа поменутог законика (§ 421. и § 422) који се тичу овог предмета обуставе, о коме је овде реч, а који иду на то, да се одржи подударност између фактичког и правног стања приликом тражења обуставе, и узаконена је одредба § 389. грађ. суд. пост. По томе ова одредба с тога, што прописује последице за онога тражиоца, који не докаже узроке из § 422. грађ. пост. којима се утврђује опасност за потраживање, и јесте природе *материјалног* а не формалног закона, по коме се постизава казна таквог тражиоца губитком кауције у име накнаде штете и срамоте, као год што уговорена казна (*causa poenalis*) постизава оног уговарача, који закључени уговор не испуни.

Дакле, и овде као и код уговорне казни, не истражује се *стварна* штета, јер се она увек подразумева — претпоставља — за противну страну и то: овде код обуставе у количини, коју представља или износи положена кауција по § 400. грађ. суд. пост., а у случају уговорне казни за неиспуњење уговора, у казненој суми, која представља у напред одређену количину накнаде штете услед неиспуњења уговора.

С тога одредба § 389. грађ. суд. пост. и прописује да тужитељ у случају, о коме је овде реч, *губи* новчано јемство, које се *одмах* даје обвезанику, односно противној страни у накнаду за штету и срамоту. И с тога даље прописује и то, да обвезаник већу накнаду од новчаног јемства може само нарочитом парницом тражити.

Као што се из наведеног види, у овој одредби не излаже се *правни основ*, по коме тужени може из кауције тражити накнаду за *доказану* штету и срамоту, која се изналази по прописима главе XXX грађ.

зак. о накнади штете — како то одељење Касационог Суда узима, него према напред наведеном, ова одредба која се тиче *правног поретка* садржи не само правни основ за тражење накнаде у величини положеног јемства по § 400 грађ. пост., већ уједно и пропис природе *материјалног* закона, по коме се даје задовољење за таково приватно — правно тражење.

Да се одредба § 389 грађ. суд. пост. односи и на случај тражења обуставе, а не само при тражењу забране и прибелешке, то је ван сумње према изречном пропису у § 420. грађ. суд. пост., у коме се као допуњујући пропису § 376. истог закона каже: да у срества за обезбеђење долази и обустава.

Касациони Суд у општој седници од 28. априла 1898. год. Бр. 3702. одржао је у снази примедбе свог II одељења, а против разлоге Апелац. Суда одбацио, и тако упоредно: да дужник на случај, да поверилац изгуби парницу, нема право на новчано јемство које је поверилац положио, док грађанском парницом не докаже: да ја заиста и претрпео какву штету услед тога, што је поверилац и пре рока тражио обезбеђење.

37

Вреди меница, на којој је накнадно после употребе код суда, стављен потпис издавача ако издавач тражи наплату по меници и ако је неписмен не мора бити поред његовог имена крст, нити имати два сведока, јер је то потребно само онда, кад се из издавачевог потписа обвеза изводи.

М., жена В. из Пожареваца за обезбеду 536 дин. што јој дугује по меници М. П. тражила је, да суд одобри забрану на покретност дужника.

Првостепени суд решењем својим од 6 јула 1891 г. Бр. 16536 одбио је тужитељку (поверитељку) од тражења с разлога, што на меници нема потписа издаваоца. За тим је тужитељка на меници ставила свој потпис као издавалац и понова тражила забрану, коју је суд решењем својим Бр. 24143. уважио.

Но по жалби дужника Касациони Суд примедбама својим Бр. 8518. поништио је горње решење са овог разлога:

„Кад је жалилац у жалби за доказ поднео извр-

шно решење тога суда од 6 јула 1891. Бр. 16536, у повереном препису, којим је поверитељка Марија раније одбијена од тражења забране по истој меници, и којим је та меница оглашена за неважећу, а поднео је и препис исте менице из акта раније забране, онда према томе а по § 323 а. грађ. суд. пост. суд је требао да цени и те *нове* доказе па онда решење изрече.

Услед ових примедба, први суд решењем својим Бр. 9887 одбио је тужитељку од тражења забране.

После овога тужитељка је *редовном* парницом (тужбом) тржила наплату од дужника по истој меници. И првостепени суд по извиђају парнице пресудом својом од 18 фебруара 1894 г. Бр. 4645 одбио је тужитељку од тражења са ових разлога:

Да би каква вучена меница добила свој правни значај, и да би она повлачила за собом менично-правну обвезу оних, који су по њој обвезани, да о року своју обвезу испуне према правном господару исте, таква меница треба да је издата у оној форми која је прописана за вучене менице у § 80 трг. зак. Ако и један од оних услова оскудева на меници, онда таква меница према § 81. трг. зак. нема меничне важности као ни преноси, приједи и т. д. на њој немају никакве вредности. —

Из акта овога спора види се, да је тужитељка *неписмена*, и према томе њен је потпис као трасанта на истој меници требао бити снабдевен онако, како се тражи у тач. 5. § 80. трг. зак. а тако исто треба да је тај потпис снабдевен одобрењем њенога мужа, да може меницу издавати по § 77. истог зак. те да би та меница имала своју вредност. Па пошто тужитељка није поднела меницу онакву какву § 80 трг. зак. прописује, то се она од тражења према туженоме по § 81. истог зак. има одбити.

По незадовољству тужитељке Апелациони Суд расмотрио је пресуду горњу, па је исту пресудом својом од 12. августа 1894. Бр. 1747 одобрио.

Но по жалби пуномоћника тужитељке, Касациони Суд примедбама свог II одељења од 12. јануара 1895. под Бр. 183. поништио је пресуду Апелационог Суда са ових разлога:

Меница у акту под Бр. 24143 поднета као вучена и упућена са извештајем, показала је у исто време пријемом који је издавалац и његов домицил. Према томе отпада разлог Суда, да у спорној меници нису испуњени сви законски прописи из § 80 трг. зак. *јер је тужитељица, као притежалац менице, могла свој потпис у свако доба да стави, па чак и да га не стави, што је довољно.* А ако њен потпис у опште није извор њеној обвези већ њеноме праву, то кад га она не протестује, нико нема права да то чини, па ма да и нема крста и два потписа, *јер то право вреди само онда, кад хоће да се из њега изводи обавеза.*

Апелациони Суд није усвојио горње примедбе Касационог Суда но је под 31. јануаром 1895. Бр. 271 дао следеће против разлоге:

„По § 80 трг. зак. један од битних услова за постојање пуноважне меничне обвезе јесте тај, да меница носи име издатеља.

Како је спорна тужитељчина меница приликом њеног тражења забране на имање туженога оглашена за невредећу с тога што на меници није био потпис издатеља, а приликом тражења наплате тужитељка није имала право да накнадно исправља меницу додавањем њенога потписа, као потписа издатеља, — то онда јасно излази, да спорна меница по наведеном § 80 трг. зак. нема све законом прописане услове, те према томе нема ни меничне ни законске силе ни важности“.

Касациони Суд у општој седници својој од 8. марта 1895 Бр. 1748. усвојио је примедбе свога II одељења а противразлоге Апелационог Суда одбацио. —

Представник општински, кад за општину изда обвезу, ако не прибави за то одобрење по тач. 5. чл. 66 о устројству општина, одговоран је сам по тој обвези.

У парници Ђ. С. из Десина, да му М. плати 800 дин, што је као председник за општину узео и на ту му суму обвезу издао — првостепени пожаревачки

суд пресудом својом од 25 новембра 1897 Бр. 33475 одбио је тужиоца од тражења, коју је пресуду и Апелациони Суд пресудом својом од 18 фебр. 1898. Бр. 623 одобрио.

Но по жалби тужилачке стране Касациони Суд примедбама свога III одељења од 17 априла исте год. Бр. 2807 уништио је пресуду Апелационог Суда са ових разлога:

„Кад је тужени Милорад у спору тужиоца против општине Десинске по гласу бележке приложене у тужби, штитећи тужену општину, признао дуг по признаници тужиоцу у име општине, и кад је суд у првој парници нашао, да не може тужена општина бити одговорна за овај дуг тужиоцу за то, што нема прописног одобрења које се за задужење општине по тач. 5. чл. 66. зак. о устројству општине тражи, које је одобрење у своје време тужени М. требао и да прибави као преставник општине, а он то није учинио у времену задужења, онда суд није могао њега као издаваоца признанице ослободити од плаћања спорног дуга.

Апелациони Суд усвојивши примедбе Касационог Суда пресудом својом од 16 априла исте год. Бр. 1510 осудио је туженога на плаћање спорне суме.

39

Рад предузимача није исто што и рад раденика и надничара, те за то на зараду предузимача не може се применити рок застарелости из § 928. а. већ из § 930 а. грађ. зак.

По незадовољству тужене стране Апелациони Суд расмотрио је акта и пресуду првостепеног пожаревачког суда од 18 марта 1896. Бр. 10754. изречену у спору Ф. М. цимермана и Ј. Г. тесача из Београда противу И. К. због заслуге проистичуће од новоподигнуте школе, а која гласи: *да тужени плаћа тужиоцу спорну суму*, па је пресудом својом од 11 децембра 1896. Бр. 3784. одбио тужиоца од тражења као застарелог.

Но по жалби тужилачке стране Касациони Суд,

примедбама свог II одел. од 1. фебруара 1897. Бр. 240. поништио је горњу пресуду Апелационог Суда из ових разлога:

„По § 928. а. грађ. зак. застарева за време у истом закону одређено, свака тужба по тражењу заслуге раденика и надничара.

Како се из акта овога спора види, да тужиоци нису ни једно од овога двога, већ један је *цимерман*, а други *шесач* мајстор, то је Апелациони Суд с погледом на § 928. 3. грађ. зак. погрешно тужиоце горњом својом пресудом одбио од њиховог тражења, на основу горњега закона, а сем тога Апелациони Суд погрешно је у побудама ове своје пресуде навео, да је тужена страна себе бранила застарелашћу у одговору на тужбу кад тужена страна у опште на тужбу ни одговарала није“.

Апелациони Суд под 20. фебр. 1897. Бр. 148. није усвојио горње примедбе Касационог Суда, но је дао ове своје против разлоге:

„Пропис § 928. 3. грађ. зак. на који упућују примедбе, не односи се на овај спорни случај, већ регулише трајање одговорности архитекта и предузимача за тврђу (солидност) грађевина и предузећа изричући, да таква одговорност престаје после 10 година. Како је овде спор о награди раденика, која има основа у глави XXVI грађ. зак. која говори о *најму*, и како под појам раденика, посленика, спадају сви раденици у опште, били они прости раденици или учени људи, вештаци, лекари, и т. д. међу које долазе и предузимачи и мајстори (§ 719. грађ. зак.) то онда и застарелост тужбе ових раденика регулише § 928. а. пом. зак., на коме је Апелациони Суд своју пресуду и засновао.

По доношењу ове своје пресуде Апелациони Суд није се огрешио о пропис § 949 грађ. зак., јер се тужена страна позвала на застарелост у акту Бр. 8014/95.

Касациони Суд у општој својој седници од 17 марта 1897 Бр. 1798., није усвојио горње противразлоге Апелационог Суда, то је одржао у сили и важности примедбе свога II одељења Бр. 240. без об-

зира на § 938. 3. грађ. зак. већ с погледом на § 930. а. грађ. зак.

Услед ових примедба Апелациони Суд у смислу § 332. грађ. пост. усвојивши ове примедбе Касац. Суда нашао је, да у овоме спору не стоји случај застарелости из § 928. а. грађ. зак. већ из § 930. а. грађ. зак., те с погледом на § 317. грађ. пост пресудом својом од 26 марта 1897 г. Бр. 933 одобрио је пресуду првостепеног пожаревачког суда под Бр. 10754. као на закону основану. —

40

Залога коју поверилац има на главној ствари, простира се и на њене доцније прираштаје.

Касациони Суд примедбама од 21. марта 1898. Бр. 2590, поништио је апелациону пресуду са ових разлога:

„Досуђујући тужиоцу првенство наплате из цене добивене од продатог дућана, на супрот ранијој залози коју су тужени на сам плац стекли, пре но што је дућан на истом подигнут, Апелациони је Суд изгубио из вида, да зграда на плацу подигнута није самостални предмет, већ *прираштај* плаца као главне ствари (accessio) по опредељењу §§ 189 и 258 грађ. зак. и да се сви правни односи, у које дође главна ствар, неминовно простиру и на прираштаје њене, који са главном ствари чини једну целину — § 191. грађ. зак. тако:

1, ако је главна ствар непокретна, и прираштај као део њен мора бити непокретан — § 189 грађан. зак. (на пр. цреп, врата, прозори на згради);

2, ко је сопственик главне ствари, сопственик је и прираштаја — §§ 277 и 278 грађ. закона. „Зграда припада господару земље,“ па слетствено и

3, ако је заложена главна ствар, право заложно распростира се и на све постојеће и *доцније* прираштаје њене, на пр. изникло или посађено дрвеће и друго растиње, подигнуте зграде и т. д.

Истина § 315. грађ. зак., распростира залог, која

стоји на једној ствари, само на необрате плодове њене, али, пошто се у § 258. грађ. зак. плодови а и оно што се природом или *рукошворином* једној ствари прилаже, једним именом прираштајем ствари назива, а то све са оног тесног односа, који између главне и споредне ствари (плода, зграде и т. д.) постоји, то се онда појам овог законског прописа има раширити и на све прираштаје заложене ствари, који су са главном ствари *скопчани* (тач. 1. § 315. грађ. зак.), јер ће само такво тумачење његво одговарати намери законодавца израженој у §§ 189, 191, 258 и т. д. у којима је дао дефиницију прираштаја и определио природу њихову, а слагаће се и са основама здравога разума и природне правиче (§ 8. грађ. зак.)

Према изложеноме, залог тужених као раније од тужиоцеве на продатом плацу имају се распростраити и на дућан и све остале прираштаје плаца па према томе они имају прече наплате из цене од продатог плаца и дућана.

Апелациони Суд усвојио је ове примедбе Касационог Суда.

41

Постојање брака не може се сведоцима доказивати.

Примедбама Касационог Суда од 10. октобра 1887. год. Бр. 25 2. уништена је пресуда Апелационог Суда у спору под горњим натписом са ових резлога: Височајшим решењем од 9. септембра 1853. год. Бр. 859 уз § 60. грађ. зак. јасно је одређено да се бракови између православних сматрају за пуноважне само онда кад су чрез надлежног свештеника православне вере благословени и у надлежне књиге венчаних при православним црквама установљене заведени.

Брак између тужиоца Н. и умрле Ј. могао је бити закључен у добу после овог решења, дакле, кад су већ књиге венчаних заведене биле, јер се из извода умрлих види да јој је први муж С. умро 1854. год. према чему за важност М. брака и његових доказа вреди поменуто височајше решење, а то је извод из књиге венчаних, а не сведоци као што је први суд узео.

Ове је примедбе усвојио Апелациони Суд пресудом од 18. новембра исте године Бр. 1873.*)

42

Кад се тужена страна позвала на застарелост тражбине, онда не мора да прими понуђену главну заклетву, јер суд мора узети у оцену застарелост.

По спору А. Б. противу Ф. и Р. из Костолца због дуга од еспапа, пуномоћник тужене стране изјавио је незадовољство на пресуду првостепеног пожаревачког суда од 19. марта 1898. год. Бр. 9748. којом је тужиоцу досуђена главна заклетва на истинитост тражбине, пошто је тужена страна, позивајући се на застарелост тражбине није примила, те се узима, да је тужиоцу исту вратила (§ 140. и 162. грађ. пост.).

Но Апелациони Суд није се упуштао у разматрање ове пресуде, већ је претписом својим од 20. марта т. г. Бр. 2058 вратио акта првостепеном суду с напоменом: „да по 2. тач. § 310 грађ. пост. ова пресуда не подлежи разматрању Апелационог Суда, пошто је основана на главној заклетви“.

Првостепени Суд решењем својим од 2. јула бр. 18052. одбацио је незадовољство тужене стране.

По жалби тужене стране Касациони Суд примедбама од 10. јуна Бр. 5184. уништио је горње решење првостепеног суда са ових разлога:

„Погрешно је првостепени суд одбацио незадовољство тужене стране на пресуду тога суда Бр. 9748. јер ова није донета искључиво на основу главне заклетве, већ је предмет оцене њене била и за старелост, којом се тужена страна брани.“

43

Авалиста је дужан платити меничну суму тек онда, кад се констатује неисплата менице од стране меничних потписника.

С. К. трг. молио је Суд, да за обезбеду 800 дин. дуга са 6% год. интер. од 1. јула 1898 г. до наплате

*) Види сличне случајеве у *Новој Зорници* књ. II, стр. 68. у у *Браничу* 1898. стр. 59. што показује да пракса судска о овоме питању није стална.

таксе и трошкова одобри забрану на половину плате и покретност његова дужника М. К. чиновника.

За доказ свога тражења поднео је меницу издану у Београду 1. марта 1898 год. на којој је акцептант и једини дужник Б. А. трг. и писмено дужника М. К., које гласи:

„Београд, 2. маја 1898.

Господину С. К. у месту,

Овим вам се као платац обвезујем, да вам исплатим 1. јула о. г. меницу од дин. 800. која гласи: „У Београду 1. марта 1898 год. од дин. 800. у сребру за три месеца од данас платите за ову прву меницу по наредби С. К. суму од динара осам стотина у сребру, вредност у готову и ставите исту у рачун по извештају на госп Б. А. из Београда. Плаћање у Београду.

С. Н.

Признајем

Б. А.

ако исту не би акцептант Б. А. измирио о меничном року 1. јула о. г.

С поштовањем

М. К.

Решењем суда од 28. јула 1898. Бр. 8163. одобрена је тражена забрана.

По жалби дужника М. К. Касациони суд у III. одељењу свом примедбама својим од 19. августа 1898. год. Бр. 6414. поништио је горње решење судско наставши да исто не одговара закону.

„Кад меница на основу које је забрана тражена нема свога домицила, нити има доказа, да је меница о року поднесена акцептанту ради исплате т. ј. меничкога протеста, онда је суд погрешно, што је тражену забрану одобрио, кад се авалиста М. К. обвезао да плати меничну суму, ако је акцептант о року не буде могао платити, о чему нема никаквих доказа“.

Повериоци фидеикомисарног наследника не могу тражити наплату из прихода тога имања, кад се он тога права одриче.

У парници стечајне масе Ж. Н. противу малолетне деце његове, која су с њиме заједно фидеикомисарни

наследници да се приходи масеног имања уносе у стечајну масу и одатле повериоци Ж. исплаћују, првостепени пожаревачки суд пресудом својом од 2. јануара 1896. Бр. 159. пресудио је у смислу тужбе.

Но по незадовољству заступника малолетње деце, Апелациони Суд, пресудом својом од 12 новембра исте год. Бр. 3248 одбио је тужилачку страну од тражења са ових резлога:

Пошто је по §§ 338. и 393. праћ. зак. по тестаменту пок. Димитрија дато лично право уживања прихода са имања пок. Димитрија Живку, сину Димитријевом под теретом, да се о осталим лицима у тестаменту означеним брине, у противном да приходе имања прибирају остала лица у тестаменту означена са правима која су им по истом тестаменту уступљена — то овде уживање прихода са имања пок. Димитрија везано је за личност сина му Живка, с тим, да се Живко стара о издржавању и васпитању осталих наследника по тестаменту означених: Али пошто Живко неће своје право да употреби, па према томе и своју дужност да врши, да издржава и васпитава наследника, већ га напушта у корист осталих наследника по тестаменту, то тужилачка страна не може се никако користити личним правима уживања Живковог на име, да се из прихода имања пок. Димитрија, који су искључиво везани за личност Живкову за своја примања наплаћују, кад сам њихов дужник то право уживања напушта.

По жалби тужилачке стране Касациони Суд оснажио је горњу пресуду Апелационог Суда, решењем својим од 22. маја 1897. Бр. 2938.

45

Између оца и синова нема задруге.

Касациони Суд примедбама свога III одељења од 9 септембра 1895. Бр. 9381., поништи пресуду Апелационог Суда из разлога: „Кад је тужилац навео, да је спорно имање сам стекао и зарадио, и да му га тужени сада још за живота хоће да одузму и рас-

парчају, онда је суд требао да по закону оцени: је ли могао одбити тужиоца од његовог тражења.

„Пропис § 121. грађ. зак. вели: да што год деца под родитељском влашћу и под његовом управом прибаве то прибављају својим родитељима а не себи и са таквим имањем сопственик је властан по § 211. грађ. зак. да по својој вољи за живота располаже и свакога отуда искључи.

„Изузетак од тога по § 122 грађ. зак. односи се само на оно имање, које деца изван родитељске управе и то својим трудом, поклоном или другим засебним начином стеку или прибаве.

„Према томе кад и сами тужени своје право не оснивају на пропису § 122. грађ. зак., већ су исто заузели и држе по том основу, што и они полажу право на исто по томе, што су и они на истоме радили и заједно га са тужиоцем стекли, — онда је суд требао да оцени, је ли њихово право умесно по § 121. грађ. зак.

Апелациони Суд не усвоји предње примедбе и налазећи, да је његова пресуда на закону основана, изјави против разлоге у следећем:

„Примени §§ 121. и 122. грађ. зак., као што Касациони Суд горњим примедбама то хоће, Апелациони Суд налази, да у случају овога спора не може бити никако места, што по гласу § 123. грађ. зак. само се оно имање и приновак сматра да је родитељско у смислу §§ 121. и 122. грађ. зак. које *малолетна* деца под родитељском управом стекну, а кад су тужени по признању самог тужиоца и поднесеним крштеницама били пунолетни, далеко пре пре дана поднесене тужбе, онда према § 123. грађ. зак. *све што су од дана пунолетства у очевој кући зарадили и привредили њима и припада*, а што су и после пунолетства остали у очевој кући, имају се сматрати као *задругари* а никако као деца деца у смислу §§ 121. и 122. грађ. зак“.

Касациони Суд у својом општој седници од 4. октобра 1895. Бр. 9914. нађе да су примедбе одељења свога умесне, и зато их одржи у снази.

Суд је дужан по писмену с недовољном таксом продужити свој рад, ако се недовољна такса положи и после рока означеног у наредби за таксу.

Касациони Суд у своме III. одељењу 20. маја 1898 под Бр. 4550 донео је следеће примедбе: „кад ко по каквом предмету не положи таксу у остављеном року, последица је, да суд неће по својој иницијативи ништа даље радити. Али неиспуњавање такве једне формалности не може се односити на губитак права, већ ако страна, која таксу није на време положила, исту доцније положи, суд је дужан по томе предмету да продужи рад, а у овом случају тим пре, што суд колегијално није донео никакву одлуку после протеклог рока, а пре положене таксе о томе: да тражење тужене стране, да се задржи осудно решење од извршења и не постоји и да се акта у архиву оставе.“

Ц Е Н А Л И С Т У :

Годишњи улог за редовне чланове „Удружења јавних правозаступника“ стаје 24 динара годишње, и они добијају лист бесплатно.

За остале цена је листу :

У Србији :

На годину 12 динара

Ван Србије :

На годину 12 фр. или круна.

Поједини бројеви стају 1 динар.

Лист излази једанпут месечно, и обухвата пет штампаних табака велике осмине.

Уредништво скреће пажњу читаоцима Бранича, да располаже извесним бројем комплета из ранијих година, и да ће их продавати по цену од 6 динара.

БРАЖЖЧ

Повремени лист

ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

Удружење јавних правозаступника
У СРБИЈИ

M. N. X.

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Ј. А. ЖИВКОВИЋ, М. МИЛОВАНОВИЋ, П. ТУЦАКОВИЋ И К. ПРОТИЋ

УРЕДНИК

Д. С ПЕТКОВИЋ
АДВОКАТ

ГОД. X.

МАРТ

БРОЈ 3.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА САВИЋА И КОМП.

1904.

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
1. Наследно право (наставак) од Андре Ђорђевића	129
2. Право на закони део у немачком праву (наставак) од Драг. Вељковића, адвоката	145
3. Кривична страна злочинства од Dr. Августа Фингера, превео Dr. Андра Гвозд. Живковић	159
4. О надлежности наших војних судова, написао Гојко Павловић, аудитор — мајор	175
5. Из суднице: Обвеза умрлога јемца, који није дао залоге, застарева за три године од дана уговореног рока исплате облигацијоног дуга, ако је јемац умро пре тога рока. — Признање дуга повериоцу од стране наследника таквога јемца по маси истога пред старатељским и неспорним судом и пред изабраним судом приликом деобе наслеђа, не прекида застарелост. —	184
6. Оцене и прикази: Prof. Dr. Ernst Schultze: Der Arzt als Sachverständiger und sachverständiger Zeuge.	
7. Белешке: Адвокатске вести — Нови закони — Једна новина — Бечко јуристичко друштво — Право на пенсију страних поданика — Судске вести — † Михаило Стевановић. —	199
8. Библиографија:	202

На засебном табаку Одлуке Касационог Суда.

НАСЛЕДНО ПРАВО

по нашем грађанском закону

НАПИСАО

— АНДРА ЂОРЂЕВИЋ —

— Наставак —

(7)

214. — III. Наслеђивање другог колена. — Друго колено чини *отац* умрлога лица и *његово (очево) потомство*. Амо долази и *маћи* умрлога лица и *њено (материно) потомство*, али из *другог* ког брака њеног а не из оног с оцем умрлога лица.

215. — А. Очево потомство чине:

1. *Очеви синови* и то, како они, који су рођени у оном *истом* браку, у коме је рођено и умрло лице, а то су *рођена браћа* (т. ј. браћа и *по оцу* и *по матери*) умрлога лица; тако и они, који су рођени у ком *другом* браку очевом, а то су *браћа* само *по оцу* или *полубраћа* умрлога лица.

2. *Потомство* помрлих очевих синова односно *помрле браће* умрлога лица. А у то потомство спадају:

а) *деца помрле браће*, т. ј. њихови синови и ћери, а *синовци* и *синовице* или *браћанци* и *браћанице* умрлога лица, према томе, да ли је ово лице брат или сестра очевима те деце. Ова су деца „мушка унучад“ *оца* умрлога лица, шефа овог колена; и

б) *Потомство браћине деце*, дакле, праунучад, прапраунучад, чукунунучад итд. *оца* умрлога лица.

— Даље,

3. *Очеве ћери* и то, како оне, које су рођене у оном *истом* браку, у коме је рођено и умрло лице, а то су *рођене сестре* (т. ј. сестре и *по оцу* и *по*

матери) умрлога лица; тако и оне, које су рођене у ком другом браку очевом, а то су *сестре* само по *матери* или *полусестре* умрлога лица. И

4. *Потомство* помрлих очевих *ћери* односно *помрлих сестара* умрлога лица. А у то потомство спадају:

а) *деца помрлих сестара*, тј. њихови синови и *ћери*, а *нећаци* и *нећаке* односно *сестрићи* и *сестричине* умрлога лица, према томе, да ли је ово лице брат или сестра матерама ове деце. Ова су деца „женско потомство“ *оца* умрлога лица, шефа овога колена; и

б) *потомство те деце сестара* умрлога лица, дакле, праунучад, прапраунучад, чукунунучад и т. д. *оца* умрлога лица.

216. — Б. **Материно потомство** чине:

1. *Материни синови* и то из ког *другог* брака њеног, а не из оног с *оцем* умрлога лица, а то су умрломе лицу *браћа* само по *матери* или *браћа по млеку*.

2. *Потомство* помрлих материних синова односно *помрле браће* само по *матери* умрлога лица. А у ово потомство спадају:

а) *деца помрле браће по матери*, т. ј. њихови синови и *ћери*, а *унучад матере* умрлога лица; и

б) *потомство те браћине деце*, а праунучад, прапраунучад, чукунунучад и т. д. *матере* умрлога лица.
— Даље,

3. *Материне ћери* и то опет из ког *другог* брака њеног, а не из оног с *оцем* умрлога лица, а то су умрлога лицу *сестре* само по *матери* или *сестре по млеку*. И

4. *Потомство* помрлих материних *ћери* односно *помрлих сестара* само по *матери* умрлога лица. А у ово потомство спадају:

а) *деца помрлих сестара по матери* т. ј. њихови синови и *ћери*; а *унучад матере* умрлога лица; и

б) *потомство те деце сестара*, а праунучад, прапраунучад, чукунунучад и т. д. *матере* умрлога лица.

217. — Сви ови сродници долазе на наслеђе тек тада, кад нема наследника из *првог* колена, и то овим редом:

218. — I *Отац* умрлога лица. Он наслеђује свог умрлог сина или своју умрлу *ћер* сам, по свом вла-

стишом праву. Из тога наслеђа он *искључује*, дакле, сву осталу децу своју, и синове и ћери, односно *сву браћу и све сестре* умрлога лица и *све њихово потомство*, а тако исто и своју жену а *матер* умрлога лица (§ 401.).

Ако, пак, *нема оца*, онда наслеђује:

219. — II *Очево потомство*. Оно наслеђује *по праву представљања оца* умрлога лица, а шефа овога колена, и то: оним *истим редом*, којим наслеђују и деца *њиховога оца* и *њихово потомство*. То показују ови изрази: „начином опредељевим“ у §-у 402., и „по назначеном реду“ у §-у 403. А тај „начин“ и „ред“ опредељен је у §§ 396—400.

Дакле, очево потомство наслеђује овим редом:

220. — 1) *Очеви синови* односно *браћа* умрлога лица, и то: како *рођена* тако и она само *по оцу*, јер се ова, по законодавном тумачењу §-а 402., *сматрају* као *браћа рођена*.

Сва ова браћа *искључују* из наслеђа *све* своје и умрлога лица *сестре* и *рођене* и оне само *по оцу*. По овоме, дакле,

ако је само *један брат*, он ће *сам* и наследити *сву заоставштину* умрлог му брата или умрле му сестре;

а ако има *више браће*, онда ће она *сва* заједно, *представљајући свога оца*, наследити *сву заоставштину* умрлога лица, брата или сестре, и *поделиће* је међу собом на *равне делове* (квоте) онако, као што чине и синови, кад наслеђују родитељско имање (§ 397.)

А у оба случајева, *искључене сестре* умрлога лица, и *рођене* и оне само *по оцу*, ако су још девојке, имају *право на издржавање и пристојно удомљење* (§ 397.), зато, што браћа не наслеђују свог умрлог брата или сестру непосредно, већ *посредно* т. ј. представљајући свога и умрлога лица *оца*, а да је овај био жив и да је он био наследио умрло лице, па умро, онда би она (браћа), наслеђујући ову братњеву или сестрину заоставштину непосредно од оца, као *очево имање*, била дужна по § 397. давати својим сестрама издржање и пристојно удомљење. Уз *право* иде, дакле, и *дужност*. —

Ако је, пак. који очев син, односно *браш* умрлога лица раније умро, онда ће, *место њега*, доћи *његово поштомство*, то јест

221. — б) *Очева унучад по сину* („мушка унучад“ § 399), односно *брашњева деца*, и то опет:

а) прво *мушка деца* његова, дакле, *његови синови* (односно *унуци* очеви а *синовци* или *брашанци* умрлога лица), који представљајући *свога оца* а брата умрлога лица, наслеђују из заоставштине тога лица (а *свога старица* или своје *тешке по оцу*) *део свога оца* (§ 403) и *деле га* међу собом на *равне делове*. — Братљеви синови *искључују*, дакле, из овог наслеђа и *своје сестре* (ћери свога оца и *синовице* или *брашанице* умрлога лица) и *сестре* *свога оца* и *умрлога лица* (а своје тетке по оцу). Али су и они *дужни* да и једнима и другима, ако су још девојке, *дају издржање* и *приспојно удомљење* а у *сразмери* свога наследничког дела.

А ако, пак, нема братљеве мушке деце ни њиховог потомства, ни мушког ни женског, онда наслеђују:

б) *женска деца* или *ћери брашњеве*, (односно *унуке* очеве а *синовице* или *брашанице* умрлога лица), које, такође *по праву представљања*, наслеђују *део свога оца*, део преминулога брата умрлога лица, и *деле га* међу собом на *равне делове* (по тач. 1. §-а 400.)

И тако, у овом случају (под а) бива оно исто, што је напред већ, у броју 210., речено за *децу преминулога сина* умрлога лица. —

А ако је који *очев унук* по сину, односно *брашњев син* (в. случај под а) раније умро, а иза себе оставио *децу* своју, односно *праунучад* очеву; или, ако је *очева унука* по сину, односно *брашњева ћерка* (в. случај под б), раније умрла а иза себе оставила *децу* своју, такође *праунучад* очеву, онда:

222. — б) *Очева праунучад*, а *брашњева унучад*, којима је *отац* односно *маши* преминула наследнице заоставштину умрлога лица (односно брата или сестре свога деда) онако, како је то речено напред, у броју 211, за *унучад синовљево* а *праунучад* умрлога лица.

То исто важи и за *очеву прапраунучад*, а *брашњеву праунучад* итд. (в. другу тачку § 399 у вези с

§-ом 403. и са последњом тачком законодавног тумачења §-а 402.).

А ако нема *брашњевог потомства*, ни мушког ни женског, онда долазе на наслеђе:

223. — 2) *Очеве ћери*, односно *сестре* умрлога лица, и то како *рођене* тако и оне само *по оцу* (в. законод. тумачење § 402.). С њима долази напореда и **мати** умрлога лица. Оне *искључују* из наслеђа и *браћу* и *сестре* умрлога лица само *по матери*. (В. законод. тумачење § 402.) Те сестре и мати *деле* наслеђе на *равне делове*. —

А ако је, пак, која очева кћи, односно која *сестра* умрлога лица, раније умрла, онда ће, *место ње*, доћи на наслеђе *њено потомство* то јест:

224. — а) *Очева унучад по ћери* („женско потомство“ § 400), или *сестрина деца* и то опет:

а) прво *мушка деца* или *синови сестрини* (односно очеви унуци по ћери, а *нећаци* или *сестрићи* умрлога лица), који, *представљајући своју матер* а *сестру* умрлога лица, наслеђују из заоставштине овога (а свога *ујака* или *своје тешке по матери*) *део своје матере* и *деле* га на *равне делове* (§ 403 у вези с тач. 2. §-а 400 и посл. тачком законод. тумачења §-а 402.). — И сестрини *сннови* *искључују*, дакле, из овог наслеђа *своје сестре* (а *ћери* *своје матере*, односно *нећаке* и *сестричине* умрлога лица.) Али су и они *дужни* да тим сестрама својим даду, ако су још *девојке*, *издржање* и *пристојно удомљење*, а у *сразмери* свога наследничког дела. —

А ако нема сестрине мушке деце ни њиховог потомства, ни мушког ни женског, онда наслеђују:

б) *женска деца* или *ћери* сестрине (односно *унуке* очеве а *нећаке* или *сестричине* умрлога лица), које такође *по праву представљања*, наслеђују *део своје матере*, део преминуле сестре умрлога лица, и *деле* га међу собом на *равне делове* (по тач. 1. §-а 400). —

И тако у овом случају (под а) бива оно исто, што је напред већ, у броју 213, речено за *децу преминуле ћери* умрлога лица. —

А ако је који *очев унук по ћери*, односно *сестрин син* (в. случај под а) раније умро, а иза себе оставио

децу своју, односно праунучад очеву; или, ако је *очева унука по ћерп*, односно *сестрина кћи* (в. случај под в), раније умрла, а иза себе оставила децу своју, такође очеву праунучад, онда

225. — б. *Очева праунучад по ћери*, а *сестрина унучад*, којима је *отац* или *маћи* преминула, наслеђиће заоставштину умрлога лица (односно брата или сестру своје бабе), онако, како је то напред већ, у броју 213, речено за *унучад ћерину*.

То исто важи и за *очеву прапраунучад*, а *сестрину унучад* и т. д. (в. другу тачку § 399. у вези с § 400 и 403). —

А ако нема ни *рођених* ни *само по оцу сестара*, ни *њиховог пошомства*, ни мушког ни женског, ни *машере* умрлога лица онда долази:

226. — III. Материно потомство из другог ког брака њеног: *деца* њена и *њихово пошомство*. И ово потомство наслеђује *по праву представљања машере* умрлога лица, и то оним *истим редом* којим наслеђује и *очево пошомство* (бр. 219—225); дакле.

227. — 1. *материни синови*, односно *браћа* умрлога лица *симо по матери*. Они наслеђују овако:

ако је *само један браћ* *по матери*, он ће *сам* наследити *сву* заоставштину умрлог му *браћа* или *сестре* по матери;

а ако их *има више* онда ће *сва браћа* наследити *сву* ту *браћеву* или *сестрину* заоставштину и *поделиће* је међу собом на *равне делове*, онако као што чине и *рођена браћа*.

Браћа по матери *искључују* такође *своје рођене сестре* а умрлога лица *сестре по матери*: али су *дужни* да им, ако су још девојке, дају *издржање* и *приспојно удомљење*, из истог разлога, из којег су и *браћа рођена* и *браћа по оцу* дужна то чинити према својим сестрама, (в. у броју 220).

А ако је, пак, који *браћ* умрлога лица *по матери* раније умро, онда ће, *место њега*, доћи *његово пошомство*, дакле,

228. — а) *материна унучад по сину* („мушка унучад“, § 499.) односно *браћњева деца* и то опет
а) прво *мушка деца* његова, т. ј. *синови* (односно

унуци материни а синовици или браћаници умрлога лица). Овде бива све оно, што је речено у броју 221. под а) а за очеву унучад по сину.

А ако нема братњеве мушке деце ни њиховог потомства, ни мушког ни женског, онда долазе:

β) *женска деца* или *ћери* његове (односно *унуке* материне а *синовице* или *браћанице* умрлога лица). И овде бива оно, што је напред, у броју 221. под β), речено за очеву унучад по сину. —

А ако је који *материн унук* по сину, односно *брашњев син* (в. случај под а) умро; или, ако је *материна унука*, односно *брашњева ћерка* (в. случај под β) умрла, па је онај или ова иза себе оставила децу своју, а материну праунучад онда

229. — б) *материна праунучад* а *брашњева унучад*, којима је *оцац* или *мајка* преминула, наслеђиће онако, како је то речено у броју 211. за *синовљеву унучад* (в. и бр. 222.).

То исто важи и за *материну прапраунучад*, а братњеву праунучад, и т. д. (в. другу тачку § 399. у вези с последњом тачком законодав. тумачења §-а 402.).

А ако нема *потомства браће* по *матери* умрлога лица, ни мушког ни женског, онда наслеђују:

230. — 2) *Материне ћери* односно *сестре* само по *матери* умрлога лица.

Оне деле заоставштину умрлог им брата или сестре на *равне делове*.

А ако је, пак, која *сестра* по матери раније умрла, онда ће, *место ње*, доћи на наследство *њено потомство* и то овим редом:

231. — а) *Материна унучад по ћери* („женско потомство“ § 400.), односно *сестрина деца* и то опет

α) *мушка деца* или *синови сестрини*, односно *унуци* материни а *нећаци* или *сестрићи* умрлога лица. Овде бива оно, што је речено у бр. 224. под а) за *очеву унучад по ћери*.

А ако нема *сестрине* мушке деце ни њихова потомства онда долазе:

β) *женска деца* или *ћери сестрине*, (односно *унуке* материне а *нећаке* или *сестричине* умрлога лица). Овде

бива оно што је речено у бр. 224. под 3) за *очеву унучад по ћери*. —

А ако је који *машерин унук* по ћери, односно *сестрин син* (в. случај под 2) раније умро, или, ако је *машерина унука*, односно *сестрина кћи* (в. случај под 3), раније умрла, па је онај или ова иза себе оставила децу своју, а материну праунучад, онда та

232. — б) *Машерина праунучад*, а *сестрина унучад*, којима је *ошац* или *маши* умрла, наслеђиће онако, како је то речено у бр. 225. за *очеву праунучад по ћери*.

То исто важи и за *машерину прапраунучад* а сестрину праунучад и т. д. (в. другу тачку § 399. у вези с другом тачком § 400. и последном тачком законод. тумачења §-а 402).

233. — Из свега овога, што је разложено о наслеђивању сродника из другог колена, излази овај ред наслеђивања:

1. *Ошац*,

2. *Браћа рођена и браћа само по оцу*, са својим *пошомством* по праву представљања.

3. *Маши* заједно са *рођеним сестрама* и *сестрама* само *по оцу* и *пошомство* тих свих *сестара* по праву представљања.

4. *Браћа* само *по матери* са својим *пошомством*, опет по праву представљања. И

5. *Сестре* само *по матери* са својим *пошомством* по праву представљања.

234. — **Спорно питање о унуци, односно о синовници или братаници.** — Бива врло често да *ошац* или *маши* остави, по смрти својој, ове своје потомке: *унуку* од *сина*, који је раније умро, и *једног сина* или *једну ћер*. Та је *унука*, у првом случају, *синовица* преживелом сину умрлога лица, а овај њој *стриц*, брат њенога оца; а у другом случају, она је *братаница* преживелој ћери умрлога лица, а ова њој *шешка по оцу*, сестра њенога оца. А *умрло сице* (de cuius) је тој унуци, сивовљевој ћерци, *дед* односно *баба по оцу*.

Питање је сад, да ли та *унука по сину* умрломе лицу, односно *синовица*, има право да, *представљајући свога оца* а *сина умрлога лица*, заједно са *стрицем* дође на наследство свога *деда по оцу* или своје

бабе по оцу и да из тога добије део свога оца (§ 399); као и то: да ли та унука, односно брашаница има право да, *представљајући свога оца* а сина умрлога лица, *сама наследи сву заоставшину* свога деда по оцу или своје бабе по оцу и да, према томе, *искључи* из тога наслеђа *своју тетку по оцу* а ћер умрлога лица, као што би то учинио и њен отац (односно син умрлога лица) да је жив и да он лично наслеђује (§ 396.)?

По нашем разумевању целокупног система законског наслеђивања ми држимо, да унука по сину има право и да, као синовница, дели са *стрицем* и дедово и бабино наслеђе, и да, као *брашаница*, искључује из тога наслеђа ћери дедове и бабине а сестре свога оца, кога она представља, па и онда, кад нема ни једног дедовог или бабиног сина у животу ни његовог потомства.

Међутим, нижи су судови ова питања, покренута у појединим споровима, често *противно* решавали. Шта више и сам Касац. Суд је та питања, и то у својим општим седницама, *неједнако* решавао.¹

235. — Тежиште је спора о овом питању у разумевању §-а 399, или још тачније, у значењу речи: „*унучад мушка без оца оставша*“.

Браниоци противног мишљења тврде: да речи „унучад мушка“ значе *уцуци*, а не и *унуке* по сину умрлога лица. По томе, дакле, само *уцуци* могу, *представљајући свога оца*, конкурисати са *стрицем* у наслеђу дедовом или бабином; односно само *уцуци* могу *искључити* из тог наслеђа *ћер* дедову или бабину, а *сестру* свга оца. А унука по сину има право да, *представљајући свога оца*, конкурише само са *ћерком* дедовом или бабином у наслеђу, а на основу друге тачке §-а 400., јер она, као *женско*, спада у „*женско потомство*“, у женске потомке.

У потврду таквог разумевања речи: „унучад мушка“, они се позивају на § 396., по коме: „*деца мушка* умрлога и *њихни мушки потомци* добијају први наследство; они *искључују сестре*, оца и матер и све

¹ Види у „Браничу“ од 1901. год. стр. 189., чланак Ст. Максимовића, адвоката.

претке њихне и њихово потомство или побочне сроднике", Дајући првенство у наслеђу *мушкој деци* т. ј. *синовима* умрлога лица а наспрам *ћерака* његових закон даје, веле ти браниоци, то исто првенство и *мушким пошомцима* (т. ј. синовима) његових синова, дакле само *унуцима* по сину, а *не* и женским потомцима (*ћеркама*) његових синова или *унукама*.

236. — А у одбрану нашега мишљења ми истичемо ове разлоге:

1. Законодавцу је стајало на избору: или да *не прави разлике* између *мушке* и *женске* деце умрлога лица и *њиховог потомства* у давању права на законско наследство, дакле да их *изједначи* у том праву; или, да *мушкој деци (синовима)* умрлога лица и *њиховом потомству* даде *првенство* над *женском децом (ћерима)* његовом и *њиховим* потомством; дакле, да се на наследство умрлога лица позивају најпре *његови синови* и *њихови потомци* најпре *мушки*, па *женски*; па тек тада, кад ни женског потомака синова његових нема, да се позову *ћери* његове и *њихни пошомци*, и то опет најпре *мушки*, па *женски*. И наш је законодавац, из економских и социјалних разлога, усвојио ово разликовање између *мушке* и *женске* деце, као и *њиховог потомства*, па је *првенство синова* и *њихове (мушке) лозе* провукао, сасвим доследно и једнообразно, кроза *цео* систем законског наслеђивања, кроза *сва колена*, као што смо то напред, у броју 206., изложили.

То, пак, *првенство синова* и *њихове лозе* огледа се у § 396. и 399.

2. Реч „унучад“ у § 399. је *збирно* име; оно означава и *мушку* и *женску* децу *сина* умрлога лица; под тим именом разумеју се, дакле, и *синови* и *ћери* синовљеве, или, и *унуци* и *унуке* умрлога лица; исто онако, као што се и под речи *пасторчад* разумеју и *пасторци* и *пасторке*; (Сличне тим речима су и *брашчад* и *сводчад* тј. *пасторчад* мужевљева и *пасторчад* женина). А придев „мушка“ пред речи „унучад“ означава да су *унучад од сина*, дакле *синовљеве* или *мушко* потомство а за разлику од *ћериног* потомства, које се назива „женско потомство“ (женска унучад)

у §-400. Истина из оваког значења речи „мушка“, на први поглед, излази да би речи „без оца“ биле излишне, али оне нису излишне, него су ипак потребне: да јасно нагласе да се „отац“ (син умрлога лица) може *представљати* при наслеђивању само тада кад он *није више жив*. А то наглашавање: да се само *мртав* предак може представљати, било је овде потребно још и зато, што је *праву представљања* при наслеђивању средиште баш овај § 399.

А да је законодавац под речима: „*унучад мушка*“ разумевао само *мушку децу* синовљеву, он би, без сумње, пре употребио речи: „*унуци* без оца оставши“ ра.и веће јасноће.

3. А кад се овако појми § 399., како га ми схва-само, онда је јасно: да обе тачке §-а 400., у погледу на *ћери* умрлога лица и на *њихово потомство* („женско потомство“), казују оно, што §§ 396, 397 (прва тачка) и § 399. говоре за *синове* умрлога лица и *њихово потомство* („мушке потомке“). И тако прва тачка §-а 400. одговара §§ 396. и 397. а друга тачка §-а 400 §-у 399. — Најзад

4. да је наше разумевање §-а 399. правилно, утврђује нас и законодавно тумачење §-а 402., по коме *браћиној деци* најпре *мушкој*, па ако ове нема, онда *женској* деци, припада, по праву представљања, у наслеђе део њиховог оца (а брата умрлога лица); па ако нема ни мушке ни женске деце браћине, онда тек (матери) и *сестрама* умрлога лица“. А кад стоји то, да браћа наслеђују свог умрлог брата или сестру *посредно* (представљајући свога оца, као шефа другог колена), онда су она у истом положају, у коме су и синови умрлога лица. Затим, кад по том законодавном тумачењу и *женска* деца братњева (односно *унуке* шефа овог колена) наслеђују, по праву представљања свога оца, *пре сестара* свога оца и умрлога лица, онда су та деца братњева таман у положају синовљеве женске деце у првом колену према деди своме а оцу умрлога лица, преко кога (тј. представљајући га посредством свога оца) управо и наслеђују умрло лице (свога стрица или своју тетку по оцу) заједно с *преживелим браћом* свога оца и умрлога лица; дакле,

наслеђују *синовице са стрицем*, и тада, па и кад саме наслеђују, *искључују сестре* свога оца и умрлога лица; дакле, *братанице* искључују своје *тешке по оцу* из наслеђа стричевог. А пошто се у § 402. вели да наслеђе „припада браћи рођеној и њиховој деци *начином одређеним*“, а он је одређен у првом колону (§§ 396, 397, 399 и 400.), и пошто се законодавним тумачењем даје право *женској* деци братњевој (односно *унукама*) да конкуришу у наслеђу са *стрицем* и да имају *прече* право наслеђа од *сестара* умрлога лица, онда је, несумњиво, да ово тумачење важи и за прво колено тј. и за *унуке по сину* умрлога лица.

237. — По себи се разуме, да се оно мишљење, које се усвоји за унуку, мора доследно усвојити и за праунуку и чукунууку, и да се оно мора доследно изводити и кроза сва колена и у очевој и у материној лози.

238. — III. Наслеђивање трећег колена. — Ово колело чини *дед по оцу* умрлога лица и *његово (дедово) потомство*. Амо долази и *баба* (очева мати), али не и њена деца и даље потомство из другог ког брака њеног а ван онога с дедом умрлога лица (§ 404).

239. — Ови сродници долазе на наслеђе тек тада, кад *нема* наследника из *другога* колена, и то овим редом:

240. — I. Дед по оцу. Он наслеђује свог умрлог унука или своју умрлу унуку *сам, по свом властитом праву*. Из тог наслеђа он *искључује*, дакле, сву осталу децу своје: синове и ћери (односно *стричеве* и *тешке по оцу* умрлога лица) и *њихове потомке*; а и своју жену, а *бабу* (очеву матер) умрлога лица.

Ако *нема* деда, онда наслеђује:

241. — II. Дедово потомство. Оно наслеђује *по праву представљања деда* умрлога лица, а шефа овога колена, и то оним *истим редом*, којим наслеђују и *деца умрлога лица* и *њихово потомство*, или, онако како наслеђује *потомство оца умрлога лица* (бр. 220—222). Дакле:

1. *Дедови синови* односно *стричеви* умрлога лица, а *браћа* његовог оца, како рођена тако и она само *по оцу му*. А ако је који дедов син (односно *стриц* умрлога лица) раније умро, онда, *место њега*, долазе:

а) *дедова унучад по сину*, односно *стричева деца* и то опет прво *мушка деца* његова, па ако ових нема ни њихових потомака, онда *женска деца* његова. И једна и друга наслеђују онако како је речено у бр. 221. под а и в.

А ако је који *дедов унук по сину* (односно *стричев син*) раније умро, или ако је која *дедова унука по сину* (односно *стричева ћерка*) раније умрла, па је оставио гспр. оставила иза себе децу своју, а праунучад дедову онда

б) *дедова праунучад*, а *стричева унучад*, којима је *отац* односно *маћи* преминула, наслеђују заоставштину умрлога лица онако, како је речено за *унучад синовљеву* а праунучад очеву (бр. 222).

Ово исто важи и за прапраунучад и чукунунучад дедову. —

А ако, пак, нема *дедових синова* (односно *стричева умрлога лица*) ни њиховог потомства, ни мушког ни женског, онда долазе на наслеђе:

2. *Дедове ћери* односно тетке по оцу умрлога лица, а *сестре* његовог оца, како *рођене* тако и оне *по оцу му*. С њима учествује и *баба* (очева мати а дедова жена).

А ако је која *дедова кћи* (односно очева сестра) раније умрла, онда, *место ње*, долазе:

а) *дедова унучад по ћери* (односно теткина деца) и то опет прво *мушка деца* њена, па ако ових нема ни њихових потомака, онда *женска деца* њена. И једна и друга наслеђују онако као и очева унучад по ћери, в. бр. 224. под а и в.

А ако је *дедов унук по ћери* (односно *теткин син*) раније умро, или, ако је која *дедова унука по ћери* (односно *теткина ћерка*) раније умрла, па је иза себе оставио гспр. оставила децу своју, а праунучад дедову онда

б) *дедова праунучад а теткина унучад*, којима је *отац* односно *маћи* умрла, наслеђују заоставштину умрлога лица, како је речено за унучад *ћерину*, а прапраунучад очеву, бр. 225.

Ово исто важи и за дедову прапраунучад и чукунунучад.

242. — IV. Наслеђивање четвртог, петог и шестог колена. — У сваком колену понавља се оно, што бива

у трећем колену. Прво наслеђује *сам шеф колена*, па после њега, *његова деца*, и то најпре *мушка* (синови) и његово потомство, па затим *женска* (ћери) и *њихово потомство* (§§ 405. 406. и 407).

Но *прабаба*, *прапрабаба* и *чукунбаба* умрлога лица не учествују у наслеђу.

243. — V. *Натлеђивање колена из материне лозе*. — Ако нема наследника ни из шестог колена у лози очевој, онда долазе на наслеђе сродници из *материне лозе*, и то најпре из колена *шрећег* (дед по матери и његово потомство), па из *четвртог*, затим из *петог*, па најпосле из *шестог*.

Сродници из ових колена наслеђују „оним истим редом и начином“ као и у очевој лози § 408.

§ IV. Законско наслеђивање између ванбрачне деце и њихових родитеља.

244. — I. *Ванбрачна деца*. — Она су уопште искључена из *сродства* и *породичних права*; она добијају *права* (и одличија) према *оцу* и *родбини* овога *само шада*, кад се законим путем за *брачну* огласе тј. кад се *позаконе*, легитимирају (в. 2. тач. §-а 133.). А како, пак, у та права спада и *право* на *законско наслеђивање* родитеља, коме је *основа* крвно сродство по *браку* (в. §§ 395 и 398), то *ванбрачна деца*, као *незакона*, *немају права* на законско наследство својих *ванбрачних родитеља*¹ (в. 2. алин. §-а 409.); а кад га немају према родитељима, онда га још мање имају и према сродницима својих родитеља.

245. — II. *Позакоњена деца*. — Ванбрачна се деца могу *позаконити* (легитимирати) и с *брачном* или *законом изравнати* на три начина:

1. *Оважавањем* (конвалидацијом) у почетку *реалитивно ништавног брака*, у коме су рођена деца о којима је реч. То је т. зв. *legitimatio ex lege* (в. тач. 1) §-а 134.);

¹ По Аустријском Законику, § 754: „У обзир на *матер*, ванбрачна деца имају исто право, које припада и брачној деци, у законском наслеђивању имовине, која се може слободно пренети на наследника. Али ванбрачна деца немају никаква права законског наследства на заоставштину *оцевог* и *очевих* сродника, као ни на заоставштину родитеља, деда и бабе и осталих сродника *материних*.“

2. *Познијим браком* родитеља ванбрачне деце. То је т. зв. *legitimatio per matrimonium subsequens* (в. тач. 2. §-а 134.) и

3. *Краљевом одлуком* а по *молби* само једног или оба родитеља ванбрачног детета, „да им се оно, а без *штете трећега*, *постави* у одношаје *права брачног* детета.“ То је т. зв. *legitimatio per rescriptum principis* (в. тач. 3. §-а 134. Грађ. Зак. у вези с чл. 145. *правила о поступању у неспорн. делима*).

246. — По првој алинеји §-а 409. „*ванбрачна деца добијају право на наследство као и други закони наследници само онда*, кад би *познијим браком* она *позакоњена* била.“

Из овог би наређења, на први поглед, излазило, као да немају права на законско наследство свога оца или своје матере и она ванбрачна деца, која су *позакоњена* на она *друга два начина*. Али то не стоји. У §-у 134. вели се јасно и гласно: да се *уопште*, ма којим било начином, *позакоњена* деца *изравнавају с брачном или законном*, а у чем се другом изравнавају ако не у *сви-ма правима* и дужностима према родитељима, а у та права несумњиво спада и право на законско наследство и очево и материно. А осем тога, очевидно је: да је *позаконанавање* деце *конвалидацијом* условно ништавог брака њихових родитеља и у *моралном* и у *правном* погледу *претезније* од *позаконанавања* ванбрачно рођене деце *познијим браком* њихових родитеља, што су она већ рођена у неком браку, а ова друга у *конкубинату*, и што се *уопште* условно ништав правни посао сматра да важи још од свога постанка, ако се поништај истога не узтражи, или, ако отпадне онај *основ*, са кога би се могао тражити поништај таквог правног посла;¹ па то исто важи и за брак, јер је и он правни посао. Једино би се могао посумњати да има право на законско наследство свога родитеља оно ванбрачно рођено дете, које је, по молби тог свог родитеља, *позакоњено краљевој одлуком*, а то зато, што се оно „*без штете трећега*“ поставља у одношаје права брачног детета, те би се из подвучених речи

¹ Види моје дело *Систем Приватног Права за Краљевину Србију*. I књ. *Општи део*, бр. 636 и 638.

могло извести да овако позаконљено дете не може имати право на законско наследство свога родитеља, ако овај има *законе деце*, јер би онда ова била у штети, што би родитељско имање морала делити с позаконљеним дететом. Али и та сумња отпада. Овако позаконљено дете нема права да учествује само у оним правима, која су, *пре* позаконљења његовог, већ конституисана у *користи законе деце* (нпр. породични фидеикомис или друга каква породична задужбина), јер су та права за њих већ *стечена*. А право на законско наследство родитеља, који је молио за позаконљење ванбрачног детета, дакле, који је у времену позаконљења *жив* био, закона деца нису била још стекла, те стога им право позаконљеног детета, да *по смрти* тог родитеља с њима учествује у наслеђивању родитељског имања, *не вређа* никакво раније већ стечено право.

Из свега разложеног излази: да су непажњом редактора Грађ. Законика ушле у § 409. ове речи: „познијим браком“.

247. — Позаконљена деца добијају право на *законско* наследство, вели се у §-у 409. 1. ал., „*као и други закони наследници*“. А тим хоће да се каже то: да позаконљена деца имају право на законско наслеђе не само према својим родитељима, који су их позаконили, него и према *свима сродницима њиховим* (по §§ 395—408), који такође имају исто право наслеђа према тој деци онако исто, као да су она брачна деца.

248. — III. Родитељи ванбрачне деце. — Родитељи *ванбрачне* деце имају, *само тада*, ако су уједно и *хранитељи* њихни, *сва права*, и дужности спрам *ванбрачног* детета и *његовог* имања, као и према брачним (§ 132); а у та права, ван сваке сумње, спада и право на законско наслеђе ванбрачног детета у случајима §§ 401—404. И тако, ванбрачни родитељи наслеђују своје ванбрачно дете, које је умрло без свога потомства, *не* као родитељи, него као *хранитељи* (§ 411.) Иначе наслеђује га *хранитељ* (§ 132. при крају).

А родитељи *позаконљеног* детета имају исто право на законско наслеђе његовог имања, које имају и *брачни* родитељи.

ПРАВО НА ЗАКОНИ ДЕО

у

НЕМАЧКОМ ПРАВУ

с погледом на римско, по Конраду, Козаку и Хајнриху Дернбургу
од Драг. Вељковића, адвоката

(2)

*Право на закони део осталих сродника овлашћени
на закони део.*

Право на закони део удаљенијих потомака, родитеља и супруга у основи је тако исто регулисано, као и право на закони део деце покојникове. И за њих је, нарочито, утврђено, да и њихов пун закони део износи половину вредности њиховог интестатског наследства дела. Ипак је, удаљенијим сродницима и родитељима право на закони део у толико отказано, у колико један потомак, који их искључује по законом реду наслеђивања, може за себе да тражи закони део, или у колико прими оно, што му је остављено — §. 2309. грађ. зак. Њихово је, дакле, право на закони део супсидијерно.

Да би се супсидијарно право на закони део удаљенијих потомака и родитеља покојникових како треба оценило, узмимо случај, да се налазе једно поред другог четири генерације: отац покојников (опоручитељев) А; сам опоручитељ Б, који је, рецимо, удовац; два сина В. и Г. и унук од сина В, рецимо Е.

1. *Први случај*: Синови покојникови овлашћени су на закони део:

а) Овде је правило, да право на закони део синова, конкуришући, искључује право на закони део унука и оца. Ово важи и онда, кад синови одбију свако примање из заоставштине покојникове, јер је

одбијање права на закони део невредеће (изузима се случај, кад је још за живота покојниковог закључен уговор о одбијању).

б) Има ипак један изузетак, кад су синови покојникови као наследници позвани, а то је позивање, или без сваког отежања и ограничења, или се односи на један део наслеђа, који не прелази половину интестатског дела синова. Овде може унук или отац да добије право на закони део, ако би један од синова покојникових наслеђе одбио. Ако нпр. В. одбије наслеђе, онда је унук Е. наследник; одбије ли, пак, Г, онда је отац покојников А. наследник. (Очево право на закони део сумњиво је). Право на закони део унука и оца неограничено је, ако су синовима остављени делови, који прелазе половину интестатског дела, или су са половином једнаки; у противном, пак, право на закони део унука и оца ограничено је на новчану вредност онога дела, који је синовима припао, а они га одбили. Основ је изузећу, што је, у овоме случају, синовима, код свег одбијања њиховога наследнога дела, потпуно отказано право на закони део, или им је само признато право на тражење додатка законне делу. На овоме је, управо, и засновано право на закони део унука и оца.

Примери: I. Б. је као једину наследницу позвао своју ванбрачну ћерку Ж. и наредио јој легат за оба његова брачна сина; оба сина одбијају легат и право на закони део. Овде не може бити ни речи о каквом праву на закони део унука и оца. II. Б. је позвао за наследника В. свога сина на $\frac{1}{16}$ а сина Г. на $\frac{15}{16}$, искључио унука Е. из законног реда наслеђа и као наредног наследника позвао варош М.; оба сина одбију наслеђе. Овде добијају право на закони део, поред сина В, још унук и отац. Према овоме могу да траже као закони део из заоставштине покојникове једну новчану вредност и то син В $\frac{3}{16}$ унук $\frac{1}{16}$ и отац $\frac{1}{4}$.

2. *Други случај:* Синови покојникови нису овлашћени на закони део:

а) овде је обрнуто правило, да на место права на закони део сина В. долази право на закони део унука,

а на место права на закони део сина Г, долази очево право на закони део.

б) и овде има један изузетак, ако је покојник синовима, без обзира на то, што они немају права на закони део, оставио један део наслеђа или легат, па ови приме то, што им је остављено. Овде се унуку и оцу признаје право на закони део, само што им се одбија вредност онога, што су синови примили из заоставштине покојникове.

Пример. Као пример за ово могу да послуже оба случаја под 1, кад се узме, да је отац одузео право на закони део обојици синова, а заоставштина му износи 16000 М. У оба случаја могу да траже и отац и унук пун закони део од 4000 М. Ако је у другом случају В. примио своју $\frac{1}{16}$, онда би се право на закони део унука свело на 300 м.

Из до сада наведених правила следује, да су удаљенији сродници и родитељи покојникови, под извесним околностима, овлашћени на закони део, и ако има неких потомака, који би их, да је закон, ред наслеђа, искључивали из наслеђа. Кад овака претпоставка наступи, онда, мора да се изнађе један део интестатског наследног дела, да се одреди право на закони део унука и оца. Из овога се види, да се ова замисао (фикција) има да изведе под претпоставком, да се онај потамак, који у истини искључује из законног реда наслеђа унука и оца, одрекао наслеђа (закон ћути о овоме).

Пример. М. позове као јединог наследника свога пријатеља Н. а ништа не остави својим сродницима: жени, сину и брату; сину је одузео право на закони део. Овде би био у истини интестатски део очев, кад се узме, да је син одбио наслеђе, једна половина ($\frac{1}{2}$), а женин $\frac{1}{4}$ заоставштине. Према овоме, ако би заоставштина пок. М. износила 80.000 марака имао би отац право, да тражи 20000 м. а жена 10000 као закони део. (Врло је сумњиво).

Потраживање законног дела

Ако су испуњене претпоставке, под којима је онај, који има права на закони део, овлашћен да закони део тражи, онда следују ова нарочита правила:

I. 1. Овлашћени на закони део добија право на тражење законога дела, чим наступи наследни случај, а по сили самога закона — § 2317 грађ. зак. Ово важи и онда, кад је тражење зависно од околности, које долазе, пошто је наступио случај наслеђа. Стицање права, да се тражи закони део, фактички ступа тек после, пошто је наступио случај наслеђа и враћа се на време, кад је случај наслеђа наступио.

2. Ако је стицање права на тражење законога дела што друго а не наслеђе или легат, оно је одмах коначно. Одбијање законога дела невредеће је. (Закон о овоме ћути).

II. Потраживање законога дела има сасвим облигаторно деобање. Овлашћени на закони део стицањем права на тражење законога дела, ни у коме случају, не добијају део наслеђа, но добијају само право тражења од наследника; они нису, докле год могу тражити закони део, санаследници, но *повериоци заоставштине*.

1. Овлашћени на закони део нису санаследници, те су искључени из саучешћа у управи са имањем; не тражи се њихово одобрење за какво уређење заоставштине; они се не позивају при расправљању између наследника и т. д.

Пример. А најмлађи син покојника В. желео би да од очеве заоставштине, добије дворац и за то понуди својој браћи и сестрама, да се он прода путем лицитације или да се њему преда по процењеној вредности са 10% додатка. Ако је А. овлашћени на закони део, онда могу његова браћа и сестре, који су позвани као наследници пок. В, ову његову молбу, по своме нахођењу, да одбију и дворац другом да продаду и ако би овај дао мању цену, но брат им А.

2. Овлашћени на закони део део јесу повериоци заоставштине, те, према томе, они потпадају потпуно под она правила, под која потпадају и остали повериоци заоставштине, нпр. у колико се тиче ограниченог или неограниченог јамчење наследника као дужника законога дела.

Но, од овога има изузетака:

а) Основно правило: да, кад су више наследника,

сви наследници јамче повериоцима заоставштине као заједнички — нераздељени или почесни дужници, трпи изузетак, кад је поверилац, у исто време, и наследник, који је овлашћен на закони део: Он, као овлашћени на закони део, може, пошто је заоставштина подељена, исплату потраживања осталих поверилаца заоставштине у толико да оспори, колико је довољно, да њему његов сопствени закони део остане у целости. — § 2319 грађ. зак.

Пример. Удовац А. позвао је од своја три сина Б, В и Г за наследника Б. на $\frac{5}{6}$ а В на $\frac{1}{6}$, а сину Г оставио право на закони део, па наследници Б и В поделе одмах заоставштину. Наследнику Г за његов закони део јамчи само наследник Б, је је В из очеве заоставштине добио само толико, колико чини његов закони део, и од овога се ништа не може одбити.

б) Овлашћени на закони део у колико имају првенство над примаоцима легата, како у случају, кад је над заоставштином отворен стечај, тако и кад није, у толико они јамче осталим повериоцима заоставштине за њихово потраживање. Ако су њих више овлашћени на закони део, имају исти ранг, мањ ако су неки од њих искључени услед протеклог рока. Ако наследници или заступници заоставштине исцрпе заоставштину, пошто су један закони део употребили на исплату првенствено овлашћеног повериоца, то онда важе она иста правила, која важе за случај, кад би они неки легат исплатили на штету првенствено овлашћеног повериоца. — §§ 1979, 1978, 1985, 1991, 1992, 1973 и 1974. грађ. зак.

в) Ако је при судском позивању поверилаца искључен један овлашћени на закони део са својим потраживањем законога дела, то он онда, услед овог искључења, трпи само толико, колико и један прималац легата, који је искључен у поступку за позивање — § 1972 и 2060 грађ. зак.

г) При принудном равнању, ако је стечај над заоставштином отворен, овлашћени на закони део, услед тражења њиховог законог дела, имају учешћа толико мало, као и примаоци легата (Тачније о овоме говори се у немач. стедишном поступку §. 220 од 2).

III. Потраживање законога дела је наследно, а може се отуђити и заложити (§ 2317 грађ. зак.). Оно може бити отуђено и заложено тек онда, кад је уговором са наследницима признато или законско постало.

IV. Тражење законога дела застарева:

1) За три године од дана, кад је овлашћени на закони део дознао, да је опоручитељ умро и кад је дознао за тестаменат, којим покојник крњи његово право;

2) Без обзира на сазнање, ако је прошло 30 година од кад је наступио случај наслеђа.

Право на закони део брачног супруга.

У §. 2303 грађ. зак. за немачко царство утврђено је, да има право на закони део, поред сродника покојникових: деце и родитеља, још и брачни супруг покојников.

Ради правилног разумевања овога, ваља напоменути, да је брачни супруг по §. 1931 грађ. зак., један од најближих интестатских наследника покојникових, јер он, заједно са децом покојниковом који су му интестатски наследници у првome реду, има права да један део заоставштине наследи. По интестатском реду наслеђа, жена, кад је са децом покојниковом остала, наслеђује једну четвртину ($\frac{1}{4}$) заоставштине покојникове, а остало наслеђују деца покојникова. Кад је, пак, жена остала на наслеђе без деце, а са родитељима покојниковим, она онда дели заоставштину покојникову са родитељима покојниковим и наслеђује $\frac{1}{2}$ заоставштине.

Према овоме, кад је жена са децом интестатски наследник на $\frac{1}{4}$ заоставштине, онда је њен закони део $\frac{1}{4}$ од $\frac{1}{4}$ заоставштине покојникове; а ако је са родитељима покојниковим интестатски наследник, онда јој је закони део $\frac{1}{2}$ од $\frac{1}{2}$ заоставштине. Овако је исто и онда, кад је муж као брачни супруг остао после жене, па се расправља питање о наслеђу заоставштине њезине.

Примери: I. А остави сина Б и удову В. његова заоставштина износи 16.000 м. онда је закони део од удовице $\frac{1}{2}$ од $\frac{1}{4}$ од 16.000=2000 м. II. А остави оца Б и удову В и заоставштину од 16.000 м. Позове за

наследника пријатеља Г. Овде је закони део удове $\frac{1}{2}$ од $\frac{1}{2}$ од 16.000 м. = 4000 м. пошто јој је, у овоме случају, интестатски наследни део 8000 м.

Кад је покојник после себе, поред детета и удове оставио и оца Г, онда у овоме случају право на закони део имају само син и удова, а не и родитељ. Он би у овоме случају, по §. 1969 грађ. зак. имао права, да тражи од наследника издржање, и то од интестатских наследника у првome реду, а од тестаменталних, ако им је, осим припадајућег им законом дела, још што у наслеђе припало, јер наследници овлашћени на закони део, нису дужни, да дају издржање родитељу покојниковом на штету њиховог законом дела, пошто им закони део у сваком случају мора остати без икаквог отежања и ограничења.

С.

Количина законом дела.

Старо право утврђивало је закони део једноставно на четвртину онога дела, који би наследницима припао по законом (интестатском) реду наслеђа. Новела 18 претеривала је у подизању законом дела и увела је, у исто време, прогресивно срачунавање његово.

Основна је замисао ове новеле била: чији је интестатски део $\frac{1}{4}$ или више од целе заоставштине, тога је закони део био $\frac{1}{2}$ овога дела; чији је, пак, интестатски део био $\frac{1}{4}$ или и мање од целе заоставштине, тога је закони део износио $\frac{1}{4}$ овога дела.

Ово није важило само за децу и унукe покојникове, но и за претке, па и браћу и сестре његове.

Закони се део имао да рачуна за свакога, који је био на закони део овлашћен, одвојено из његовога дела, који би му по законом реду наслеђа припао — дистрибутивно рачунање. Закони се део није никада израчунавао, као што су то узимали старији правници, за све овлашћене на закони део укупно из целе заоставштине — колективно рачунање — тако, да би га овлашћени на закони део сами после могли да поделе на извесне делове.

За одређивање законом дела узимало се у обзир:

а) За одмеравање количине законом дела, убро-

јавале се све оне личности, које би биле интестатски наследници, кад не би било тестаментна покојниковог.

Овде се није урачунавао онај, који се за живота покојниковог пуноважно одрекао наслеђа, а урачунавао се, на против, онај, који је био пуноважно лишен наслеђа.

Убројавање овога није увек смањивало закони део. Оно је, шта више, и увеличавало закони део, а на име онда, кад је ексередирани (лишени наслеђа) доспео да буде по реду четврти овлашћени на закони део. Кад се ексередирани не би убројавао, онда би закони део сваког појединца износио $\frac{1}{3}$ интестатског дела, дакле $\frac{1}{6}$ заоставштине. Али, како се и он урачуњавао, онда се интестатски део сводио на $\frac{1}{6}$, а закони је био $\frac{1}{6}$ овога, дакле $\frac{1}{6}$ заоставштине.

Отуда је и била у римском праву изрека: „*exheredatis partem facit minuendam numerum ad augendam legitimam*“.

б) За одмеравање вредности интестатског дела узимата је за основ вредност у времену смрти покојникове.

Процена активе заоставштине вршила се по општој вредности; дугови заоставштине и погребни трошкови одбијали су се, а трошкови око ликвидације нису се ни узимали у рачун.

в) овлашћени на закони део могао је да тражи, да му тестаментални наследник положи инвентар целе заоставштине, па и манифестацију истога под заклетвом. Он је могао ово тражење нарочитом тужбом да оствари, а тако исто и кверелом или тужбом за допуну законага дела.

У немачком праву а по § 2303. гр. зак. као што се то из досадањег виђило, закони део износи увек половину вредности интестатског дела наслеђа.

Израчунавање законага дела.

1. 1.) Закони је део одломак вредности чисте заоставштине. Према овоме, при израчунавању законага дела, прво се одбијају од активе заоставштине потраживања поверилаца заоставштине. При овоме одбијању не узима се у обзир ни потраживање законага дела, ни потраживање из легата или налога. Ипак има један

изузетак за претходни легат (Vorausvermächtniss) брачног супруга: он се, у крајњем случају, одбија од заоставштине, кад треба да се израчуна закони део родитеља покојниковог. — § 2311. гр. зак.

Пример. А остави као интестатске наследнике: оца Б и жену В; оба су оптерећени са легатом од по 15.000 м.; као накнадни наследник за оца Б позван је његов брат Г; Б одбије наслеђе а жена В и брат Г приме га; Б тражи пун закони део, а В додатак закономе делу; актива заоставштине износи 32.000 м., од које суме долази 8000 м. на првенство женино; других дугова заоставштине нема, сем легата и законног дела. У овоме случају закони део очев био би $\frac{1}{4}$ од $(32.000 - 8000) = 6000$ м. а женин додатак закономе делу био би $\frac{1}{4}$ од $32.000 - (8000 + \frac{1}{2} \text{ од } 24.000 - 15.000) = 3000$ м.

2.) Меродавна је вредност заоставштине у времену смрти покојникове — § 2311. гр. зак. Потраживање законног дела остаје у потпуној својој висини и ако је актива заоставштине после, пошто је наступио случај наслеђа, смањена или пропала. Правило: да наследници јамче својом приватном имовином за дуг законног дела, као и за остале дугове заоставштине привремено или коначно, може у овоме случају добити велики практичан значај. Потраживање законног дела остаје по својој почетној висини и у обрнутом случају, ако је вредност заоставштине накнадно повећана.

3.) Ако у заоставштину улази какво непокретно имање, онда може покојник наредити, да се, при израчунавању законног дела, не узима добро у пуној вредности по процени, но само у вредности његовога износа (Ertragswert). — § 2312. 2311. гр. зак.

4.) Овлашћени на закони део може да тражи од наследника објашњење о стању заоставштине, па и инвентар заоставштине, осим, ако је он сам санаследник. — § 2314. гр. зак.

II. 1. Ако су више потомака покојникових и један би од њих у случају интестатског реда наслеђа имао ради изравнања да принесе нешто, што је од покојника добио, то је онда, кад се овај рачун изравнања и при одређивању законног дела потомака изведе: за-

кони део сваког потомака раван половини онога, што би му по законом реду наслеђа припало на његов део наслеђа с обзиром на дужност изравнања — § 2316. гр. зак. Услед овога се и закони део, према положају случаја, или повишује или смањује.

Пример. Удовац А дао је на име спреме својој ћерки Б. 15.000 м. а ћерки В. 5000 м; доцније лиши он наслеђа обе ћери и позове за наследника Z.; његова заоставштина износи 20.000 м. У овоме случају, кад не би био рачун изравнања, могле би Б и В да траже као њихов закони део по $\frac{1}{4}$ од $20.000 = 5000$ м. Али, кад се узме у обзир рачун изравнања, онда, у ствари, њихов закони део износи и то:

за Б $\frac{1}{2}$ од ($\frac{1}{4}$ од $[20.000 + 15.000 + 5000] - 15.000$) = 1500 м.

за В $\frac{1}{2}$ од ($\frac{1}{4}$ од $[20.000 + 15.000 + 5000] - 5.000$) = 7500 м.

При рачуну изравнања узимају се у обзир и такви потомци, који за своју личност нису овлашћени на закони део. Ако је у горњем случају А својој ћерки Б. отказао право на закони део, то њен закони део отпада, док закони део ћерке му В остаје непромењен на 7500. марака. Само такви потомци, који су се уговором о наслеђу одrekli права на наслеђе, не узимају се у обзир. — § 2316. одељ. 1. реч. 2.

Ако је потомак, који је овлашћен на закони део, позван као наследник свога претка, па његов закони део, по горе споменутом правилу, износи више но вредност остављеног му наследног дела, онда он може од санаследника овај вишак да тражи као додатак закономе делу, и ако би остављени му део наслеђа достигао половину интестатског дела или би га и прелазно. — § 2316. одељ. 2. гр. зак. Ако би у горњем случају узели, да је А поставио за наследницу Z на $\frac{3}{4}$ а В на $\frac{1}{4}$, онда би могла В, осим њене четвртине наследног дела, чија би вредност била 5000 м., још један додатак закономе делу од 2500 м. да тражи.

2.) Рачун изравнања, који је предузет у цели, да се потомцима покојниковим одреди припадајући закони део, отступа од обичног рачуна за изравнање у томе, што се опрема, коју је покојник дао једном потомку, може и онда узети за изравнање, и ако је

покојник при давању исте забранио, да се она доцније узима у рачун при изравнању. — § 2316. одељ. 3. гр. зак.

III. 1.) а) Ако је покојник једном овлашћеном на закони део нешто за живота поклонио или иначе нешто дао, што не би подлегло принудном равнању у случају законог реда наслеђа, онда би се ово узело у рачун при утврђивању законага дела онога, који је тај поклон за живота покојникова примио само онда, ако би покојник при самоме давању нарочито прописао, да се и то узме у рачун. Ово урачунавање бива онда на тај начин, што се вредност добијенога, коју је оно у почетку имало, убројава у заоставштину, па се од овако увеличане заоставштине израчунава инте-статски наследни део, и, најзад, од половине вредности овога дела, одбије вредност добијенога, те је онда новчана сума, која се из оваког рачуна добије, припадајући закони део онога, који је поклон (или што друго) примио. — § 2315. од 1. и 2.

Пример. А је платио дугове свога оца, који из-носе 20.000 м. и наредио је урачунавање ове суме у закони део очев; својим тестаментом одреди за на-следницу своју невесту; заоставштина његова износи 100.000 м. Покојник није оставио никог другог овлашћеног на закони део, сем оба своја родитеља и онда би очев закон и део био $\frac{1}{2}$ од $(100.000 + 20.000)$ — $20.000) = 10.000$ м.

в) Ако отпадне један од потомака покојникових, који је потчињен принудном равнању пре или после то што је наступио случај наслеђа, онда се принудно равнање преноси на оне потомке, који су иступили на место отпалога, па било да је њихово потраживање законага дела постало тек, услед отпадања овога, било да је отпадањем овога њихово потраживање законог дела повећано. — § 2315. одељ. 3. гр. зак.

Пример. Син Б удовца А мора да пристаје да му се 20.000 м. урачунају у његов закони део; он умре пре оца А, а после себе не остави никакво по-томство. Ако би заоставштина покојникова била 80.000 м., рачунао би се закони део другог сина покојнико-

вог на $\frac{1}{4}$ од 80.000 + $\frac{1}{4}$ од (80.000 + 20.000) — 20.000 = 25.000 м.

2.) Овај горе описани поступак изравнања битно се разликује од онога под II. описаног:

а) Овај се употребљава и ако је само један овлашћени на закони део и важи не само према потомцима но и према родитељима и супругу покојниковом.

б) Овај може само смањивање а никако и повишење законога дела да принесе. Ако су више њих овлашћени на закони део, неће се сва прибављања, која су потчињена принудном равнању, на један пут убројати у заоставштину, па од тако увеличане заоставштине, да се сви закони делови израчунавају. Убројавање сваког прибављања одвојено је за себе, на име, само при израчунавању законога дела онога, коме се оно и урачунава. Тако у случају под I, према овоме, узеће се да је заоставштина 100.000 + 20.000 само при израчунавању законога дела очевог, а при израчунавању материног законог дела, узеће се, да је заоставштина просто 100.000 марака, те би закони део материн био 25.000 м. Корист од урачунавања ових 20.000 м. има само невеста покојникова.

IV. Могуће је, да покојник и при прибављању, које, по правилима под II, подлежи принудном изравнању, опет нареди урачунавање његово у закони део. Ово би се просто извршило, што би се прво закони део онога, коме је урачунавање наложено, израчунао по поступку за изравнање, па би се онда половина вредности прибављенога одбила од законога дела. — § 2316. одељ. 4. гр. зак.

Пример. А је дао на име опреме својој ћерки Б 20.000 а ћерки В 10.000 м. и наредио, да се опрема од 10.000 м. урачуна у закони део ћерке В. После смрти покојникове остале су као овлашћене на закони део обе његове ћерке и жена Г, за наследника је позван Z; заоставштина износи 40.000 м. Овди има прво да се утврди закони део Г без обзира на изравнање и урачунавање, који је $\frac{1}{2}$ од $\frac{1}{4}$ од 40.000 = 5000 м. После овога од заостале три четвртине заоставштине, што би по законом реду наслеђивања обе ћери наследиле, има да се, по поступку за изравнање,

утврди закони део ћерке Б на $\frac{1}{2}$ од ($\frac{1}{2}$ [30.000+20.000+10.000] — 20.000) = 5000 м. и закони део ћерке В на $\frac{1}{2}$ од ($\frac{1}{2}$ [30.000+20.000+10.000] — 10.000) = 10.000 м. и, најзад, има да се одбије од законага дела В половина вредности њене опреме од 5000 м., тако, да и њен закони део буде 5000 м. као и њене сестре.

Терет на закономе делу.

1. Ако су више санаследника оптерећена дугом на закономе делу, онда они имају да снесе тај терет сразмерно по количини њихових наследних делова. Изузетак је, кад је неко од њих постао, у место овлашћенога на закони део, наследник: онда он има терет на закономе делу у толико сам да сноси, у колико се користио прибављањем (оним, што је добио) — §§. 2320, 2321, 2322 и 2324 грађ. зак.

Пример. А је од своје жене Б раздвојен и у другом браку ожени се са В. Из првог брака има сина Г; других сродника, сем родитеља, није оставио. Он тестира овако: „моје наследнице су моја мати, а на место мога оца, кога овим лишавам наслеђа, моја ташта“. Овде мора жена В сама да сноси припадајући закони део наследника Г.

2. Ако је наследник у исто време оптерећен са дугом на законом делу а и са легатом, он онда може легат да скрати на тај начин, што ће он сразмерно са примаоцем легата да сноси терет законага дела — § 2318 одељ. 1. грађ. зак. Изузеци су:

а) Ако је прималац легата овлашћен на закони део, онда наследник може да скрати легат само у толико, да примаоцу легата остане закони део. — §. 2318 од. 2. грађ. зак.

б) Ако је обрнуто, да је наследник овлашћени на закони део, онда он може легат у толико да скрати, да њему самом остане закони део — §. 2318 одељ. 3. грађ. зак.

Пример. Удовац А позове као наследнике: најстаријега сина Б на $\frac{1}{2}$, своју пасторку Б на $\frac{1}{2}$ и нареди сину Б један легат од 10 0 м. Његова заоставштина износи 36.000 марака. Своме другоме сину Г не остави ништа. Овде мора наследник Б. да сноси

терет припадајућег законог дела наследнику Г са $\frac{1}{6}$,
дакле са $\frac{1}{6}$ од $\frac{1}{4}$ од 36.000=3000 м. Његов део очеве
заоставштине због овога спада на 9000 м. Последица
је овога, да он може исплату легата, који му је на-
ложен, сасвим да одбије.

(Наставиће се).

Кривична страна злочинства

од

Dr. Августа Фингера, проф. универзитетског

превео с немачког

Dr. АНДРА ГВОЗД ЖИВКОВИЋ

1. Суштина кривице.

А. Појам кривичног дела, урачуљивост.

Крив бити, извршити нешто кривично, скривити, значи према смислу саме речи на првоме месту утврдити каузалну везу између два догађаја; у обичном животу каже се, да је нпр. извесна животиња побегла и да је томе узрок хрђаво чување исте; густа магла или наступајућа ноћна тама бејаху криви што се је пут погрешно. Испита ли се садржина пресуде у којој се каузална веза између два момента са речју „крив“ излаже, то се онда може видети, да у овој речи лежи доказ, да догађај, који у узрочној вези са једним другим стоји, неочекивани и нежељени беше; нико међу тим не каже, ово или оно бејаше кривица што се је радостан догађај десно. Према овоме „крив бити“ значи двојако, значи: доказ каузалне везе између два момента и израз извесног негодовања у погледу онога што се је догодило а које у каузалној вези са нечим другим стоји.

Ово двострано потврђивање налази примену такође и у оним случајевима, где се због извесног догађаја кривица свалује на човека; но излагање узрочне везе у овакој једној пресуди има још једно специјално значење; реч „кривица“ не употребљава се овде у сваком случају, ако нам неко неку непријатност, нешто што не желимо, проузрочи, већ тек онда, када један такав догађај у узрочној вези са вољом учинио-

чевом стоји. Само се на овај начин може протумачити извињење неког, да он није „крив“, јер оно што је он учинио, није хтео учинити, то се је случајно догодило.

Према овоме за појам кривице мора се узети троје:

1. Воља извесног лица мора да стоји у узрочној вези са догађајем.

2. Овај догађај мора да буде нежељени, штетан и који изазива негодовање.

3. Онај који је догађај проузроковао, мора у моменту извршења истог имати довољно свести у погледу противуречности или исту имати могао — ово не значи ништа друго до свест појединаца у погледу факата, да ће једна таква воља, односно вољна делатност и од стране права, или што је и обично, и од стране правних другова, међ којима се живи неодобрена бити.¹⁾

Мишљење, да у појам кривице има да дође још и свест кривчева у погледу казнивости самога дела, не може да важи за кр. зак. аустриски с погледом на § 3. Према наређењу овога параграфа и § 233 кр. зак. кривица не извињава незнање закона, чиме закрнодавац мисли на незнање извесне норме; законодавац је овим хтео једино да утврди, да доказ,

¹⁾ Са свим је другог мишљења Лист. Кривица је према његовом мишљењу „фактична одговорност за извршено кривично дело“ или што би било исто, крив је онај, кога у самој ствари закон као таквог за извршење дела, одговорним чини. Ову одговорност изводи закон на основу двеју претпоставака: 1. урачуљивост извршиоца и 2. урачуљивост последице т. ј. да је као таква законом припрећена. Закон сматра сваког оног да је за последицу крив, противу кога се казном извесан успех постићи може, пошто се исти успех самом казном опредељава, он је њоме детерминисан. Према овом Листовом мишљењу је свакојако само нормалан човек урачуљив али нормална опредељеност једног човека је релативна и тако према конзеквенци Листовог мишљења, он не прави разлику између наредбе управљене противу једнога по опште добро опасног духовно оболелог и једног обичног злочинца. „Разлика између казне којом се друштво од једног непоправљивог злочинца осигурава и чување од једног по опште добро умно оболелог, не само да је практично у суштини својој немогућа већ у сваком погледу мора се у основи својој одбацити“. Овоме противно, ја се морам чврсто држати оног мишљења, да није свако урачуљив, кога закон, — јер је исти казном или казни сличним средством као нормалан означен — за таквог овом наредбом означава, већ само онај који је горе у тексту означене претпоставке испуњава, а које закон не ствара већ једино као пронађене, односно дате, констатује. Околност, да се између урачуљивих и не урачуљивих не даје сигурна граница повући, не износи ништа противу тога, да се једна таква разлика не може правити. Упоредо с разликом између урачуљивих и неурачуљивих иде и разлика између казне и наредбе противу умно оболелих; суштанствена разлика постоји у томе, да је негодовање једино казном а не и наредбом противу умно оболелих у погледу недозвољених радња људских изражено.

оптужени је закон познавао, није у сваком случају потребан, јер апелата на факта у погледу незнања закона није вероватна. Но законодавац је овим сажаљевајући једно опште правило створио.

II. *Урачуњљивост*. Урачунавати, значи судити, да је нешто што се догодило, људском вољом проузроковано. Урачуњивост извесног дела према последицама или садржини истог у односу наспрам заслуге или греха извесног лица садржи поред логичне пресуде, да је извесна последица резултат вољне делатности извесног лица, још и пресуду у погледу вредности или невредности самога дела, односно његове последице. С обзиром на вредност или невредност онога што се догодило, на одношај онога са извесним лицем, говори се о урачуњивости нечијој у погледу заслуге или греха т. ј. вредност пресуде у погледу онога што се догодило јесте вредност тога човека који је исти догађај хтео и проузроковао. Суђење човеково почива на извору процене онога што се догодило. Према овом је само онај добар, чија је воља као извор добра и онај хрђав, чија је воља као узрок хрђавог призната.²⁾

Урачуњивост је или морална (*imputatio moralis*), када је неко оно што је проузроковао, односно хтео проузроковати, испитао у односу наспрам себе са гледишта етичких прописа или правила (*imputatio iuridica*), када иста следује у односу наспрам правних прописа а која двогубо од важности може бити: 1. Правни прописи могу урачунавањем на пресуду утицати а која међу тим узрочну везу између онога што се догодило и једног човека потврђује (формални утицај); 2. правни су прописи основа за одобравање или неодобравање онога што се у пресуди као такво износи (материјални утицај). Последњи моменат садржи метеријалну и етичку урачуњивост, први пак моменат је карактерна црта правне урачуњивости. Кад право при проналаску извесних карактерних знакова заповеда да се извесна кривица или бар један део исте има да призна, онда то долази у област првога момента.

Појам правне урачуњивости који се често поред оне у погледу делатности у кривичионом праву употребљава, ра-

²⁾ Упореди Макса Мајера „Кривично делање и његове врсте“ стр. 24; под субјективном урачуњљивошћу се не разуме ништа друго, до пренос пресуде у погледу извесног дела на проузроковача истог. Вредност дела је на рачун вредности извршиоца истог постављена и то било у његову корист или његову штету. Упореди и Биндинга, прописи II. стр. 41.

умева се често са овом последњом у истоме смислу и често између ове две врсте урачуњљивости разуме она у погледу делатности, с обзиром на извесно конкретно дело извесног лица које га као такво терети. Редовно урачуњљив би према томе био онај, који би у самој ствари био способан, да извесно дело као кривично учини. Препоручује се у кривичном праву, да се ова два појма идентификују, те како би се лако могла правити разлика између оних лица којима или због година старости или других узрока, а с обзиром на њихова субјективна својства, способност за чињење кривичних дела недостаје и лица која у опште потпуну способност за извршење кривичних дела имају, а која су једино с обзиром на особите прилике у времену извршења дела за овај тренутак и ово дело кривично неодговорна. Прва су лица неспособна какво дело да изврше, друга су способна, али им се дело не може урачунавати.

III. Свака противуправна радња има две стране: спољну страну онога што се догодило и унутарњу страну његову т.ј. вољу, на основу које изгледа, да је извесно лице на урачуњљив начин извесно дело извршило. Прва је страна друштву намењена и у њој лежи главни узрок, зашто извршилац извесног дела има да се гони. Субјективна страна показује нам увек вољу која често не стоји у сагласности са захтевима прописа.

Захтев, да се оно што се је у спољном свету догодило, само у онолико урачунавати има, у колико се је исто вољно као такво хтелo учинити, доводи на закључак, да се у недостатку сагласности онога што се је догодило и онога што се у самој ствари, вољно, хтелo извршити, томе мора врло велика важност приписати. Не сме се порећи, да је у погледу чињеница које друштво штете, са свим свеједно, да ли се је противуправни догађај вољно или не вољно извршио. (Друштво је за једног човека сиромашније, било да је смрт истога вољно или извињавајућом непажњом проузрочена) и да овај моменат у данашњем кр. праву у неколико с обзиром на тежину саме последице казну пооштрава, без обзира, да ли је та последица већом кривицом учиниоца произашла. Етичка оцена кривице ни у ком случају не сме да буде промењена с кривично-правном.³⁾

³⁾ Тако исто Колер у кривично-правној расправи. Бенске св. 14. 1898. год.

Тако исто увек све више и више развијено крив. право наших дана захтева поред објективних услова повећане казнивости још и пресумцију кривице т. ј. кривично право узима неоправдано, да је при постојању извесних претпоставка кривица извесног лица утврђена. При овом се не сме рећи да кривич. право томе циљу тежити треба да „правна заштита казне при престанку кривице границу своју налази“⁴⁾ и да се с усавршавањем друштва казна у етичком одношају овоме циљу све више и више приближује.

IV. Питање у погледу урачуњивости мора са свим независно од питања у погледу слободне воље решено да буде. Право као практична наука, задовољава се искуством постојећих факата, да су на дела појединих индивидуа прописи законски, који иста изближе карактеришу и зло којима се непослушност наспрам истих прописа прети, од утицаја. Ма како чудновато изгледало, мени се чини као најправилније тврдити, да готово свако ново учињено злочинство садржи у себи мотив у погледу оправдања кривичне претње на исто јер се у опште сваки злочинац труди, да своје дело сакрије, да се казне курталише, да дакле казну као једно зло избегне. Самим извршењем злочинства мора се дакле закључити, да циљ кривичне претње у једном оваком конкретном случају није постигнут, с друге стране пак, да се казна избегне и тако тиме да се у неколико на исту људским делањем утиче. У овој су тачци детерминисте са индетерминистима једног и истог мишљења. Ова сагласност задовољава потпуно кривично право, онако исто, као што је то случај на пољу техничких наука у погледу употребе моторске снаге према досадашњем учињеном искуству, без обзира на свађу која постоји у погледу суштине електрицитета.

Б. Основи са којих је урачуњивост искључена.

а) *Принуда.*

Урачуњивости нема, када се једно дело не може довести у везу са вољом учиниоцем. Овакав случај на првоме месту заступљен је онда, када је неко под притиском несавладљиве принуде морао да дела. Принуда у опште може се у двојакој форми појавити: као психичка и као физичка. Онда се мора још и то споменути, да се једна оваква принуда може извести

⁴⁾ Сојферт, извешће интернационалног криминалног удружења.

једино противу оних који су у стању вољно да делају и да према томе једна таква радња под притиском принуде, не сме им се у кривицу урачунати.

Способне личности могу путем психичке или физичке принуде у погледу извесних кривичних дела опредељене да буду. Оба случаја ових двеју принуда разликују се једна од друге у томе, јер психичка принуда, као елеменат при добијању воље у погледу нечега, извесну улогу игра, она је дакле од утицаја на вољу извесног лица, док међу тим физичка принуда, добијање воље или вољно делање извесног лица немогућном чини. Као основ, са које се урачуњивост као искључена има узети, јесте физичка принуда. У свима тим случајевима психичке принуде, привидни злочинац је пролазни објект и предмет — за извесну делотворну радњу која лежи изван његове личности; принуђени се у оваком случају узима у обзир као предмет а не као подмет свога делања; противу правни радња, оно дакле што је оно у самој ствари привидно учинио, стоји у каузалној вези са покретом његовог тела али не и вољом његовом и према томе, он за исту не може ни у ком случају одговорати.

6. *Заблуда.*

Заблуда је несугласност преставе са оним фактима, на које се иста односи, другим речима, несугласност између преставе и истине и то: било да нешто што се преставом за истинито држи, у самој ствари не постоји или обрнуто, да нешто што се оспорава, у самој ствари постоји или да замишљени одношај између двеју или више престав у самој ствари правоме одношају не одговара. Овај одношај може опет бити између два предмета или истоме може предметност у толико да оскудева, у колико су предмети на одношај између себе путем искуства и помоћу апстракције и општности добивених чињеница упућени. Строга деоба заблуда на оне, које се као такве не могу узети, не може се лако извести. Заблуда се не може такође делити на заблуду опажања и заблуду расуђивања, суђења, јер и најпростије опажање које у погледу извесног делања предузето буде, у исто је време суд; за овај суд, ово суђење као претпоставку извесног делања је свакојако свеједно, да ли нпр. кратковиди А. постојећи плод на дрвету држи за крушку, док је међу тим исти у самој ствари јабука или нпр. В. који изванредним видом располаже, са врло велике даљине перципирајући јабуку,

мисли да је крушка, јер се у његовом субјективитету неправилна представа у погледу својства крушке створила, пошто није могао да прави разлику између својства крушке којом се иста од јабука разликује.

II. Заблуди се у области кривичног права врло велика важност приписује; кривично право има увек посла с људима. Делати значи извршити извесну промену у спољноме свету према извесној представи. Онај који дела, дела према извесној слици коју он у погледу света има, дакле у одношају његовом према другом чему; нападајући човек дакле на спољни свет он доводи у самој ствари праву енергију, односно праву снагу у извештај одношаја а не ону која вероватно одговара његовој слици у погледу спољнога света. Постоји ли каква разлика између спољног света и слике коју он у својој глави има, то се онда могу неизлечиме последице непотпуног безазленог делања појавити.

Човек може да дела, али он треба право да дела т. ј. њему треба да је одношај његовог делања у погледу права потпуно јасан и са истим док је у потпуном складу потврди да је извесно делање у складу са правом, да је дакле у границама законских прописа, а резултат извесног расуђивања, чији је саставни део с једне стране правни пропис, с друге стране пак слика самога дела; ко стоји пред извесном делатношћу, мора исту у одношају наспрам правних прописа да доведе. Правилност једног оваког расуђивања послова на правилности оних саставних делова; закључак, односно расуђивање онога који дела, биће неправичан, лажан, у заблуди, ако је исти у погледу оних саставних делова нетачан, ако постоји заблуда у погледу важности и пространства правног прописа, ако је он дакле у заблуди у погледу своје делатности према горе наведеном мишљењу. Према томе дакле, у погледу расуђивања односи на онај први саставни део или други, разликује се иста на правну и фактичну заблуду а која деоба има значење једино у томе што је правна заблуда у већини случајева извињавајућа.

III. Узме ли се наше мишљење као правно т. ј. да право делати, значи, испитати одношај између делања с једне и права с друге стране, довести у склад једно с другим и да право ни од кога ништа више захтевати не може до то, да сваки сходно прописима права дела — то онда излази, да је за питање

кривице са свим свеједно, у коме је од горе поменутих момената основа заблуде извршиоца извесног дела дата.

Овome се још мора додати, да је строга деоба између правне и фактичне заблуде у многим случајевима тако рeћи немогућа, нарочито због тога што се право у самој ствари ни на што у везу довести не може, да на фактичне одношаје наћи, изгубити, украсти, оружје, средство за штампање и т. д. Све су то фактички као и правни појмови и са свим је право, односно својевољно, када извесна заблуда у погледу ових појмова постоји, да ли ће се о истој као фактичној или правној заблуди говорити за чије су тумачење горе означени појмови од големе важности. Са свим је својевољно нпр. да ли ће се искоме, који без дозволе надлежне власти какав аутографски апарат (§ 327. крив. зак.) као штампарску машину држи, приписати фактичка заблуда или заблуда у томе, до које границе законски пропис силу своју има и да ли се истим забрањује и држање штампарских машина без дозволе надлежне власти. У таквим случајевима не помаже често употребљавани начин обавештења: да ако је неко у погледу каквог аутографског апарата у заблуди, јер мисли, да је иста штампарска машина, да тада фактична заблуда постоји, не зна ли пак он, да се без дозволе надлежне власти аутографски апарат не сме држати, то се онда налази у т. зв. правној заблуди. Поседник аутографског апарата такође не зна, да је за држање истог потребно одобрење надлежне власти, јер он исти апарат не сматра као штампарску машину, он је у заблуди у погледу права само толико, јер се заблуда његова односи само на факта, од којих обим законских наређења зависи.

Такође и они који деобу између правне и фактичке заблуде потпунице признају, хоће у извесним приликама заблуду у погледу извесних претпоставака казнимости дела нпр. заблуду у погледу прописа грађанског права, у фактичку заблуду урчунају а као правну заблуду која не извињава посматрати је једино у погледу забрањености или незабрањености дотичне делатности. Заблуда у погледу казнимости извесне кривично забрањене радње мора се управо за неважећу узети.

Неотесаво захтевање, да правна заблуда не сме и не треба да извињава, хоће тиме да се правда, што се правни ред при вршењу својих прописа и при задобијању важности у погледу истих не може да доведе у зависност од воље по-

јединаца; овом се примедбом не увиђа, да се позив на правну заблуду са фактички пронађеном заблудом не слаже. Наука о неважности правне заблуде губи према овоме сву оштрину своју, јер готово за све важније приватне случајеве извесних делатности противуправност фактички у народној свести чврсто почива, а у погледу којих је забрана код појединаца ма и под најпримитивнијим животним одношајима бар у неколико позната⁵⁾).

IV. Аустриско кривично право држи се чврсто деобе између правне и фактичке заблуде и оглашава последњу за извињавајућу а прву за неизвињавајућу. Незнање кривичног законика никога не извињава (§ 3.) Овим није само речено о незнању у погледу казнимости извесног дела већ као што се из додатака к § 3 од 1803 год. и § 233 види и незнању у погледу норме и забрањености дотичног дела. С овим наређењем стоје привидно у сагласности и она § 2 под е и f а која се на фактичку заблуду односе; у самој ствари она су са свим противна једна другој и благодарећи том контрасту, донесена су многобројна решења највишег земаљског суда која овај контраст потврђују.

Са станишта постојећег права мора се приметити: 1) заблуда у погледу важности и пространства извесне норме не извињава, 2) заблуда у погледу казнимости извесне делатности не извињава, 3) заблуда у погледу фактичких одношаја извињава, ако се је у извесном релевантном, моменту од важности догодила⁶⁾. Узме ли напротив извештај учинилац у

⁵⁾ Тако исто Ламаш у своме предавању стр. 20. Код великог броја тежих кривичних дела је урачуњивост оптуженог претпостављена а чије се тврђење, да није знао у погледу казнимости свога дела, не сме узети као безвредносни изговор. Код извесних преступа и истуза, такође и код извесних злочинастава, чији је извор више мање у каквом позитивном статуту или норми каквог етичког закона, не може се једној таквој примедби безусловно свака вера одрећи. § 3. би и сувише далеко забраздио, када би се категорички узело: незнање позитивног законика у погледу злочинства, не може никог да извини — па према томе огласити и онога за крива који је потпуно у исправност своје делатности уверен.^{*}

⁶⁾ Мишљењу Ламаша на дотичном месту страна 20. да аустриски законодавац за други део кривич. законика није пресумцију у погледу познања закона изложио, не могу да се сагласим. Кривични законик не захтева, да се другом одељку § 233. пресумција у погледу познања законика, као што Ламаш мисли, доведе у везу са означеним претпоставкама, јер се у § 233. кр. зак. само једно оснивање, оправдање реченице која се благодарећи свом „дакле“ из ранијих саставака да извести: да незнање овог кривичног законика не може никог да извињава. Ово оснивање у § 233. кр. зак. не показује ништа, да је кривич. законик из године 1803 у § 1. нешто слично томе оправдању садржавао; аустриском кривичном законнику нису такви делимично јасни, делимично и оправдани

заблуди, да је извесна правом дозвољена радња противу-правна, то се исти неће због исте казнити, ако је он исту једино из разлога тога предузео што је иста противуправног карактера (*Putativdelict*). Кривично право казни једино она зло-чинства која су кривичним законом предвиђена; учинилац не може дати ову важност оним радњама, коју оне немају на основу закона.

V. С погледом на фактичку заблуду мора се још у по-јединости споменути:

1. а) Несагласност између преставе о радњи и слике која је у самој ствари требала да буде, постоји у извесном моменту који је за стање чињеница у погледу извесног зло-чинства од важности (неко је приликом лова пуцао на човека мислећи да је дивљач), овде је урачуњивост долозног извр-шења дотичног злочинства искључена, а према приликама може кулпозна кривица да се узме; у исту категорију може да се стави случај, када неко нпр. из незнања прописа гра-ђанског права туђе ствари себи присвоји, мислећи у моменту присвајања да су његове (§ 2 под е).

б) Несугласност може у томе да се састоји, да се из једнога дела, које је с потпуним разбором како у погледу истог тако и у погледу његове последице од стране учиниоца из-вршено, не појаве жељене последице; како се последице не могу приписати намери учиниоцевој (односно кулпи његовој) § 2. под f. У појединим случајевима законодавац условљава тежу казнимост једино од тога, да ли се је извесна после-дица појавила или не, те је према томе оскудица у погледу предвиђања без икакве важности по казну.

в) Несугласност се може у томе састојати, да учинилац у заблуди држи, да су сви моменти извршеног кривичног дела дати, који га у погледу предузетог дела потпуно правдају. Извесно лице верује, да је противуправно нападнуто и држи у заблуди, да је у нужној одбрани, отац верује, да има узрока своје дете да каштигује. И овде не лежи долозно извршење дотичног дела, али се може узети да је исто кулпно извршено.

предговори страни; упореди нпр. § 431 реченицу прву, § 434 кр. зак. Ово се објашњава из форме коју је аустриски законодавац за своје кривично право изабрао а особито која је у години 1403 оштро изло-жена; закон требаше, као што се Цајлер изражава, да буде: „један за све образоване грађане разумљиви пропис, одакле би они јавну заштиту свога права и важније дужности под претњом казни у погледу тога, која се дела не смеју чинити, могли и требали да упознаду“.

2. а) Кривично правна је заблуда у погледу извесних факата без важности, ако исто не сачињавају елеменат стања чињеница и ако иста ни у колико не утичу на казниност самога дела; тако нпр. ако претпостављена последица извршиоца наступи на са свим другом путу а не на оном, на коме се иста желела. Нпр. Х. нанишани на В у намери да га убије, В. скочи у страну, у намери да се спасе, падне у амбис и тако погине; А да В-у отров, В. не умре од отрова већ од страха што је отрован; умре од капље.

Одступање између једне такве фактичке последице и последице коју је учинилац замислио био, не сме толико далеко да иде, да узрок наступеле последице не лежи у радњи учиниоцевој већ у једној другој са свим особитој и од узалудног учиниоца независној појави. (Ближе о овоме у одсеку о каузалној вези).

б). На сличан се начин (аустр. кр. зак. у погледу убиства с предумишљајем § 134) има решити питање, од какве је важности то, када се наступила последица десила на са свим другом предмету а не на оном, на коме је учинилац једног таквог дела желео. Овде се хоће разлика да прави између *error-in-objecto* и *aberratio ictus-a*, где се о првом говори у оном случају, где је заблуда у извесном моменту, који је у погледу изостанка воље од големе важности, а о другом онде, где је заблуда у погледу самог оживотворавања, извршења воље.

а. Према овоме је *error in objecto* дат, кад А, који хоће да убије, у помрчини пуца на У а кога за Х међутим држи. Ова промена између Х и У играла је извесну улогу при образовању противуправне воље, јер фактичка воља је управљена противу У и извршено дело одговара потпуно истој; за правну оцену садржине извесне воље је са свим свеједно, да ли је намера за убиство управљена на Х. или У.

В. *Aberratio ictus* би се могао узети, кад би при извршењу дела због заблудног расуђивања у погледу одношаја у спољном свету наступила последица код једног учиниоцу са свим нежељеног предмета. Пуцањ који је од стране А. противу В. управљен, није правилан, јер истим погађа не В. већ С. Овде се дело учиниоца са целокупном сликом замисли учиниоцеве у свима правним релевантним тачкама слаже, те је према томе заблуда без важности.

Аустр. кр. зак. је изрично у §. 134 казао, да *aberratio ictus* у погледу убиства с предумишљајем апсолутно ништа

не помаже. Исто важи за сва друга злочинства, изузев оних случајева, где је то самим појмом наређења у погледу стања чињеница изрично казано.⁷⁾

Одступи ли напротив дело у погледу својих релевантних тачака од преставе, то је онда за толико заблуда од важности; тако се нпр. има Х. због обичног а не убиства сродника, због повреде тела а не због издајства отаџбине осудити, јер у место што је хтео У убити, он убије случајно свога оца; или у место што је хтео У да повреди, он нападне случајно на свога владоца.

2. Врсте кривица.

А. 1. Хотичност

1. Хотичност је престава у погледу извесног дела које има тек да буде, то је психичка чињеница (психички факт-истина) која се састоји једино из елемената преставе, а која путем чувственог излагања истих (престав) садржи оно што је за будуће образовање воље потребно. Хотично делати, значи делати по извесној у напред створеној слици — имати воље у погледу извесне делатности — створити извесну слику света, извршити нешто реално према преставама онога који дела, а у онакој форми, какву је у напред замислио. Хотично делање се састоји из елемената воље и елемената преставе.

1. Оно садржи елементе воље, јер исто у самој ствари и није ништа друго до једна врста вољне делатности.

2. Хотично се делање одликује тиме, јер исто почива на основи једне у напред скројене слике, слике у погледу самога дела (елементи преставе). Ове се преставе односе:

а.) на покрет тела који има да се изврши [ове преставе дугим вежбањем покрета тела постепено ишчежавају — војник који је извежбан, на заповест свога старешине врши читаву врсту комплицираних покрета тела, без да је о појединим покретима што мислио — преставе су једино више мање у делатворној свести дале, док у почетку вежбања, мораше сваки покрет, да би се онако као што треба извршио, тачно прво да га замисли];

б.) при извесном делању, при коме покрет тела није

⁷⁾ Тако исто Лист у својој теорији стр. 156; Ламанш у својим предавањима стр. 36. Са свим другојачије Јанка у својој теорији стр. 103 и т. д.

последњи циљ истога, на даље промене у спољноме свету које се као последице тога покрета појављују.

3. Онај који дела, зна, да ће његов покрет тела бити узрок оне последице коју он радњом својом постићи жели [суд, логични елеменат].

Елементи преставе могу или да буду дати или да их са свим нема; напротив суд, који се као трећи елеменат хотичне делателности сматра, може да се и јави у веома различитим формама.

Ако онај који дела у спољном свету, дела једино из узрока, да би извесну последицу створио, то може у своме расуђивању са већом или мањом сигурношћу увидети, да ће његов делатељ бити узрок дотичне последице и тако се овом приликом може поставити питање, да ли су модалитети различитог расуђивања од важности у погледу хотичног делања.

а.) Држи ли учинилац извесног кривичног дела за сигурно, да ће се његовим покретом тела извесна последица појавити (аподиктичко расуђивање), то се онда последица има сматрати као хотична па ма било расуђивање његово неправилно. Последица се као хотична има узети у овом слушању и онда, када је злочинац и жели. Из садржине воље не може се издвојити оно што се је као последица делателности која се од учиниоца хтела извршити, увидела. Неће ли и не жели ли злочинац последицу, то онда он неће хотично дело ни извршити, јер зна, да ће исто узроком нечега другог постати.

Држи ли пак злочинац као сигурно, да се покретом његовог тела извесна последица неће и не може појавити (аподиктичко негирајуће расуђивање,) то се онда таква последица, ако би расуђивање лажно било, не може истоме као хотична урачунати.

б.) Држи ли злочинац за вероватно, да ће последица наступити, то се онда иста има као хотична сматрати, ако је злочинац делао једино из разлога тога, да би исту постигао или када исти дела, у намери, да какву другу последицу изазове, но с ризиком, да се вероватно и ова десити може.

Нада ли се пак, да се једна таква последица избећи може (негирајуће проблематично расуђивање,) то му се онда, ако би он, знајући, да ће једно такво делање његово бити узрок последици, од истог одустао, таква последица не може као хотична урачунати па ма такво расуђивање његово и погрешно било.

II. Појам хотичности је, као што то Меркел с правом карактерише, у погледу етичком и правном без икакве фарбе; добра дела могу се онако исто хотично извршити као и зла.

Извесно кривично дело има се узети као хотично, ако је учинилац истог у моменту извршења ове карактерне знаке његове појмио и желео. У појам хотичности долази још и свест у погледу противуправности једног таквог делања.⁸⁾

III. Хтети и желети морају се разликовати; не може се нешто хтети желети, што се није у стању остварити; поље на коме се хотење распростире је врло променљиво, зависи све од снаге дотичне индивидуе и могућности, да се иста стави у службу спољне природе. Ја хоћу данас да путујем, постанем ли сакат, то се онда то моје путовање мора из области моје воље, мога хотења издвојити. Такође не могу ја нешто да нећу, када то не лежи у области. Ја не могу мога непријатеља са овога света смаћи, ако га наговорим, да се подухвати каквог дугог пута, у очекивању, да ће на истој крај своје животу наћи, јер моменти, од којих ова последица зависи, не леже у кругу моје делатности.

IV. Од хотичности мора да се разликује намера као воља управљена на извесну последицу. Намера садржи у себи преставу и потврду последица која се има путем унутрашњег покрета — унутрашње делатности (активитета) остварити. Разлика између хотичности и намере је релативна; учинилац хотично жели извесан моменат каквога дела, који стоји у одношају наспрам других који се као намеравани означити могу. Крајна тачка дотичне врсте дела је активитет — унутарња делатност извесне индивидуе а који се у самој ствари као главни моменат сматрати има; рефлектирајући у свести учиниоцевој, ова се крајна тачка дотичне врсте дела зове мотив, повод или узрок истог. При оживотварењу намераваног дела изгледа овај моменат као последњи који у психичком процесу душе учиниоцеве први беше. Ко се подухвати извесног пута, у намери, да свога пријатеља види, томе је његово делање опредељено самим тим виђењем, односно ра-

⁸⁾ Са овим неће да се тврди, да злочинац тог хотичног дела, мора у исто време поред жељене противуправне последице још да жели, да иста правну повреду изазове. Учинилац извесног дела врши исто хотично, ако увиђа, да је исто узрок последици. Овако хотично делање је од правне важности услед тога што злочинац зна, да је исто противуправно; према оном, воља се учиниоцава односи једино на дело, односно његову последицу; противуправна воља је пак у друштву сазнања што се тиче одношаја између дотичног дела и правних прописа.

дошћу, да истога види и то је мотив, разлог његов. Путовање је хотично предузето с намером, да се до куће пријатељеве стигне и ово предузеће је такође хотично, у намери, да се пријатељ тамо потражи.

Кад, тражи закон на извешан хотично предузети елеменат каквог делања извесну последицу, с обзиром на намеру учиниоцеу; једно и исто ограничење слободе извесног лица може кривично од различите важности да буде што зависи од намере учиниоцеу: у цели нпр. крађе, полне на-сладе и. т. д.; у овоме је погледу деоба хотичности од намере од врло велике важности.

Хотична делателност може све до потпуног извршења намере да траје, но она може и пре ове тачке времена да престане; ово се догађа, када онај који је своју енергију у покрет ставио, не мора више да дела а да се тим покретом ипак извесна последица постигне. Онај који дела, очекује, односно сматра у оваквом једном случају, да ће последица, за коју су његови интереси скопчани, сама по себи доћи и то са свешћу, да иста, ако се појави, у узрочној вези са његовим делањем стоји. Тек с наступањем последице, његова се је намера остварила.

V. Аустр. кр. зак. (§ 1.) означава *dolus* као замисао, суђење у погледу зла које је с злочинством — кривичним делом — скопчано. Према овоме а на основу аустр. права у појам „хрђава хотичност“ долази:

1. Елеменат преставе који је законом ближе опредељен с речима: „замисао у погледу зла“; злочинац мора, ако му се у опште хоће извесно злочинство као *dolus* да урачуна, зло при извршењу дела да замисли, односно себи представи.

2. Елеменат воље, јер злочинац мора у напред да се реши, да једно такво замишљено зло изведе.

Према аустриском праву је хотичност карактерна црта злочинства у ужем смислу, као када кулпозних не би било. Напротив има како долозних тако и кулпозних преступа и иступа; они могу такође противуправни бити. § 238. кр. зак. садржи у погледу овога извесно тумачење према коме је за преступ или иступ потребан само тамо *dolus* или извесна штета, где је то закон изрично захтевао.

Примедба: У погледу терминологије аустр. кр. зак. има се приметити, да исти употребљава у смислу хотичности час реч хотично, час намерно нпр. § 89 намерно рушење; § 139

намерно невршење; § 144. намерно.... предузме; § 163 намерно допринесе; § 214. намерно... препречи; § 289 намерно сакривено држи; § 299 намерно прећути; § 319. намерно штећење и т. д. За хотичност употребљава још и израз: злонамерно: § 317, 411. Намера и хотичност морају се строго разликовати у случајевима, у којима при једној и истој хотичности различите намере, различите карактеристике различите карактеристике различитих злочинастава образују, упореди §§ 93 и 98; 90 и 96 и т. д.

(свршиће се)

О НАДЛЕЖНОСТИ НАШИХ ВОЈНИХ СУДОВА

написао

ГОЈКО ПАВЛОВИЋ

аудитор-мајор

Питање о надлежности војних судова јесте једно од најзаплетенијих питања, како у науци војног кривичнога права, тако и у војном кривичном законодавству. Ова заплетеност и тешкоћа долази услед сувишне разноликости права оптужених и услова, који се односе на начин њиховога суђења; јер надлежност војних судова зависи и од тога, да ли је стање редовно, мобилно или ратно, да ли се војска налази на територији своје државе или је прешла границе, а тако исто и нарочити карактер кривичног дела утиче на одређивање надлежности војних судова: једнима се делима вређају искључиво одредбе војног казненог законика, другима општи казнени законик; у једном случају кривично дело врше само војна лица, у другом пак војна лица у саучешћу са грађанским лицима. Све ове околности, као што рекох, питање о надлежности војних судова чине сложеним и заплетеним. С тога ћу се ја потрудити, да ово питање детаљно разрадим, у колико ми допуштају простор листа и време.

I.

Обим надлежности војних судова у погледу кривичних дела.

Војна правна наука.

Питање о надлежности војних судова у погледу кривичних дела, које је од веома великог значаја за војничке интересе, јесте једно од питања, које на се

привлаче највећу пажњу друштва и законодавца и која ни у литератури нису пречишћена. Суштина овога питања у главном састоји се у томе: *да ли треба надлежности војних судова ограничити само на војничка кривична дела или се надлежности војних судова мора простирати и на општа кривична дела.*

У војној правној науци данас постоје у главном три система у погледу овога питања.

По првом систему, војни судови су надлежни не само за војничка кривична дела, но и за сва, без изузетка, општа кривична дела, која су извршила војна лица.

По другом систему, који је у основи противан првом, војни судови су надлежни само за војничка кривична дела, а за општа кривична дела војних лица надлежни су грађански судови.

По трећем систему, тако званом *мешовитом*, војни судови надлежни су осим војничких кривичних дела такође, са неким изузетцима и за општа кривична дела, која изврше војна лица. По овом систему у исто време, при извесним условима, простире се надлежност грађанскога суда на војничка кривична дела.

Први систем за данас не примењује се ни у једној држави, а нема присталица ни у војној правној литератури, док последњи мешовити систем, као што ће се то видети из даљег излагања, преовлађује у савременом војном законодавству.

Што се тиче другог система, по ком се надлежност војних судова простире само на војничка кривична дела, он има присталица у неким политичким круговима западне Европе и у литератури. Овако ограничење надлежности војних судова предлажу само за време рата, пошто тада, усред ванредних ратних прилика надлежност војних судова мора се проширити и на општа кривична дела војних лица, за која су надлежни војни судови. Суштина овога гледишта, по коме се надлежност војних судова ограничава само на војничка кривична дела, састоји се у овом. Ако би се војном суду дало да решава и општа кривична дела војних лица, он би за њих био привилегисан суд, који би противуречио начелима једнакости свих пред законом; надлежност војних судова као изузетна, иза-

звана нарочитим потребама војничке службе и дисциплине, треба да допуњује општу надлежност, а не да дејствује упоредо са њом, услед чега војно лице, које и на служби остаје грађанин државе, мора одговарати пред општим грађанским судовима за нарушење опште казненога законика; чланови војних судова који се узимају из реда војних лица, компетентни су за решавање војничких кривичних дела, али могу наићи на тешкоће при решавању општих кривичних дела услед недовољне спреме и искуства; најпосле при решавању општих кривичних дела, војни судови, полазећи с друге тачке гледишта, могу доносити одлуке, које би се у основи разликовале од одлука грађанских судова о једним и истим кривичним делима, услед чега подобни случајеви могу да повуку за собом различне казне, што се ствара неједнакост у вршењу правосуђа. Због тога неки, полазећи са гледишта, да нека војничка кривична дела, која су предвиђена у војном казненом законiku, могу извршити и грађанска лица, као нпр. издајство, шпијунажа, крађа оружја и других предмета наоружања, грабеж, рушење војничких здања и т. д. пред лажу реални (стварни) систем одређивања надлежности војних и општих — грађанских судова. По овом систему, под надлежност војних судова потпадају сва војничка кривична дела, ма ко да их изврши т. ј. војна или грађанска лица; а под надлежност општих грађанских судова потпадају сва општа кривична дела, па ма да су их извршила и војна лица. Присталице овога система тражећи да се грађанска лица предају војном суду за војничка кривична дела, мотивишу ово своје гледиште тими: што слобода грађана и њихова независност неће бити нарушена, што ће они, који предузимају ма шта противу војске, знати чему себе подвргавају; што они не заслужују сажаљења; што су сами криви, ако буду предати војном суду; никакав казнени законик није ограничавао оне, који га поштују, војни ће суд, боље него ико други, знати да оцени тежњу и озбиљност кривичнога дела издајства и шпијунаже и одредити ону казну, коју извршиоци буду заслужили.

Из овога се види да они, што хоће да ограниче

војну надлежност само на војничка кривична дела, полазе у главном од општих правних правила; не обзирајући се на интересе војничке службе и дисциплине, чиме се једино и може објаснити потреба војних судова. Међу тим, општи погледи чак и с чисто теориске тачке гледишта могу имати значај само тада, кад потпуно одговарају животним интересима и потребама оне средине, на коју се односе. Осим тога, питање о одређивању надлежности војних и грађанских судова није тако просто као што неки мисле. Овде пре свега настаје тешкоћа односно разлике појма општег и војничког кривичнога дела. Ма да под војничким кривичним делима треба разумети само она дела, којима се руше специјалне војничке обавезе и према томе могу бити извршена само од стране војних лица, као што је повреда стражарске службе, ипак оваквом одредбом кривичнога дела не ограничава се ни једно законодавство. Сви војни казнени законици војничким кривичним делима сматрају и тако звана *квалификована* војничка кривична дела т.ј. она, што по својим карактерним особинама, ма и да припадају општим кривичним делима, но за које законодавац, у тежњи да очува интересе војничке службе и дисциплине, одређује нарочите казне, које се разликују од казни одређених општим казним законима. Тако, нека законодавства уносе у војни казнени законик крађу војних државних ствари од стране војних лица својим друговима, војним лицима. Према томе, са практичке стране, војничким кривичним делима сматрају се она, што су предвиђена у војном казном закону, па ма каква била природа ових дела. Ну овака формална дефиниција војничког кривичнога дела и сувише је непотпуна за теориско разграничење војних и грађанских судова, пошто уношење кривичних дела у војни казнени законик зависи чисто од практичког гледишта законодавца. Због тога је тешко, па чак и немогуће, ограничити надлежност војних судова само на војничка кривична дела.

У том погледу присталице мешовитог система одређивања надлежности војних и грађанских судова, по ком, под надлежност војних судова подпадају не само

војничка, но, са неким изузетцима, и општа кривична дела војних лица — наводе у одбрану свога мишљења основаније и темељније теориске и практичке разлоге.

Неки новији писци овога правца полазе од историског изучавања питања о надлежности војних судова и интереса војничке службе и дисциплине. По њиховом мишљењу, надлежност војних судова, која се простире и на општа кривичка дела војних лица, постоји ради одржавања дисциплине у војсци а не као привилегија, слична сталешкој надлежности, која је постојала у средњем веку због духовништва и племства. Војничка дисциплина безусловно захтева, да само надлежни војни старешина може повући војника на одговорност за извршено кривично дело. Због тога је данас највећи број присталица овог система, по ком се надлежност војних судова простире и на општа кривична дела. Војничка служба и дисциплина пострадале би, кад би општа кривична дела, извршена од стране војних лица, била предата грађанским судовима на суђење. При одређивању казне за општа кривична дела извршена од стране војних лица мора се имати у виду друкчија тачка гледишта, него што је она, када се одређује казна за та иста дела, која изврше лица грађанскога реда. Тако н.пр. велеиздаја, коју је извршио војник или официр, јавља се не само као најтежа повреда своје дужности према отаџбини, него и као најтежа повреда верности и заклетве Врховном Команданту Војске.

Неки пак, признавајући питање о надлежности војних судова у погледу на кривична дела као животно питање по војску, у одбрану свога мишљења о распростирању надлежности војних судова не само на војничка, него и на општа кривична дела војних лица, наводе основе двојакога рода: *унутрашње* — више теориског карактера и *спољашње* — више практичког карактера. Као унутрашње основе између осталог, сматрају:

1., Да свако опште кривично дело, што га изврши војно лице, увек, собом носи у већој или мањој мери нарушење нарочитих обавеза војничкога позива, пошто се ове последње јављају као појачање општих гра-

ђанских обавеза. Ну ако се ствар тиче нарушења обавеза војничког позива, то војни суд, који је упознат са духовним животом оне средине, којој припада оптужени, и јавља се као једино способан да одреди одговарајућу, по роду и мери, казну, која би у исто време била и од васпитног утицаја по кривца.

2., Осим тога, свако опште кривично дело, што га изврши војно лице, у већој или мањој мери, тиче се војничких интереса, а нарочито ако је извршено при отправаљању војничких обавеза или у вези са овима, или када нека општа кривична дела учестају у војсци. При овоме, у главном, мора се имати у виду да и опште кривично дело задире у дисциплину и да се одлуком суда морају загладити зле последице, које су произашле извршеним кривичним делом. Нема сумње да свако кривично дело представља код извеснога лица одступање од правог пута, недостатак врлина идеалнога војника, радње противне дисциплини у ширем смислу; у души извршиоца кривичнога дела није могуће разликовати војничку и грађанску област — он је просто нарушио закон. Тако исто и другови, сазнавши за његову казну, не питају да ли је он кажњен за војничко или опште кривично дело. Због овога се и код општих кривичних дела јавља питање о дисциплини извеснога лица. Целокупно војничко васпитање оснива се на васпитању појединих лица; дисциплина целога јесте сума дисциплине, која постоји код појединих лица; васпитни утицај казне појединих војних лица подиже ниво целе војске, услед чега се и одлука мора доносити, имајући у виду целину. Татим начином војни судови су једино позвани и способни за правилну оцену не само субјективне већ и објективне стране чак и општих кривичних дела.

3. Границу између општих и војничких кривичних дела често је веома тешко наћи. Услед овога на пракси се може десити, да се прави карактер дела испољи тек при даљем току истраге или чак за време судскога претреса. Тада при деоби надлежности по природи кривичних дела, или претходну или редовну истрагу могу ненадлежни да воде, а ово би повукло за собом решење о ненадлежности, предају дела на-

длежној власти или суду, продужење започете истраге од стране других органа, често по са свим другом плану, у опште одуговлачење истраге.

4. Јединство надлежности јавља се као неопходно и с тачке гледишта ауторитета, услед чега сви разлози, који говоре за неопходност нарочитог војнога правосуђа, могу послужити и за распростирање надлежности војних судова и на општа кривична дела.

Спољашњим, више практичког карактера, основима о неопходности простирања наолежности војних судова и на општа кривична дела, сматрају пре свега ону штету, коју може нанети интересима војничке службе и дисциплине стално мешање грађанских власти у унутрашњи живот војнички, ако би грађански судови били надлежни за општа кривична дела војних лица. Ако би се ово установило, у ком би случају грађанска власт морала да дејствује преко војних старешина, повело би одуговлачењу целе истраге и довело би грађанску власт у незгодан положај. С друге стране, сам грађански судија, и не говорећи о томе, да при одређивању казне, што се тиче рода и мере, не влада довољним разумевањем објективног и субјективног састава извршеног кривичнога дела, био би у веома тешком положају при одмеравању споредних казни, које утичу чак и на то, да ли може оптужени и даље остати у војсци или не. Осим тога, пошто се надлежност војних судова за време рата, услед ратних прилика и околности, простире на сва кривична дела, војничка и општа, то се неби ни могло очекивати од војних судија, који за време мира разматрају само војничка кривична дела, правилно отправљање својих дужности и остварење своје задаће. Најпосле, разматрање свих кривичних дела војних лица од стране војних судова има тај огромни значај, што општа (грађанска) кривична практика и наука могу да буду од повољног утицаја и на практику војних судова односно војничких кривичних дела. На тај начин, гледиште, по коме се простире надлежност војних судова не само на војничка но и на општа кривична дела војних лица, преовлађује данас у војној правној литератури.

2. Наше законодавство

Наш законодавац односно надлежности војних судова у погледу на кривична дела не чини одступање од општега правила, које је, као што се види, усвојено како у науци, тако и од већине страних законодаваца; дакле, држи се другог система, а то је, да војни судови свим лицима, која потпадају под надлежност војних судова, суде за сва кривична дела. Ово је опште правило наш законодавац изрекао у § 3. војног казненога законика, по коме се војна лица за кривична дела, која нису предвиђена војним казним законом ни уредбом о војничкој дисциплини, казне по општем казненом закону.

Овако решење основног питања односно надлежности војних судова у погледу на кривична дела мора се признати као потпуно правилно, јер потчињавање војске грађанском правосуђу без крајне нужде, створило би извор неизбежних конфликта и лишило би казну, којом се војник казни, оне брзине, која ју прави примерном и застрашавајућом, а и стога, што по нека општа кривична дела добијају нарочити значај, када их изврше војна лица. Осим тога нашег законодавца за стварање оваквог општега правила руководило је и то, што је веома тешко разликовати војничко од општег кривичнога дела, и кад би се надлежност војних судова ограничила само на војничка кривична дела, то би дало повода безбројним сукобима између војних и грађанских судова, а то би био повод одуговлачењу дела.

И ако је наш законодавац у § 1. војног казненога законика, у колико је могуће било, дефинисао шта је војнички злочин а шта преступ, говорећи за прво, да је то оно дело, за које се у војном казненом закону одређује заточење, робија или смртна казна, а за друго, да је опет оно дело, за које се у војном казненом закону одређује затвор дужи од једног месеца или губитак чина или звања — ипак оваку дефиницију не треба сматрати за потпуно исцрпну, као што у опште све дефиниције имају недостатке у томе што сматрају да је војничко кривично дело само оно дело, које је предвиђено у војном казненом зако-

нику. Данас нема ни једног војног казненог законика потпуно савршеног, тако да се може рећи, да су у њ с једне стране унесена сва она дела, која се морају признати као војничка, и да с' друге стране у њега није унесено ни једно дело које нема нипта општега са војничком службом. И баш то, што је ово огромна ташкоћа, на коју наилазе сви законодавци па и наш, да издвоје војничка од општих кривичних дела, и јесте најглавнији узрок, због чега сви, па и наш законодавац, не изузимају испод надлежности војних судова општа кривична дела, која изврше војна лица.

(наставиће се)

Из Суднице

Обвеза умрлога јемца, који није дао залог, застарева за три године од дана уговореног рока исплате облигационог дуга, ако је јемац умро пре тога рока. — Признање дуга повериоцу од стране наследника таквога јемца по маси истога пред старатељским и неспорним судијом и пред изабраним судом приликом деобе наслеђа, не прекида застарелост. —

По жалби тужилачке стране Бр. 16592. и тужене Бр. 16579. Касациони Суд примедбама свог II одељења од 4 децембра 1902. № 9993. поништио је пресуду Апелационог Суда са ових разлога:

„По § 840. грађ. зак. ако би јемац умро такав који не би ни ручне залоге дао нити би своја непокретна добра у јемство потписао, онда за три године престаје уговор на јемство. Према томе, кад је пресудом првостеп. јагодинског суда ода 18 марта 1902. № 4935., коју је у свему одобрио и Апелациони Суд. утврђено, да је тужба за наплату дуга од јемца К. поднесена после рока одређеног за наплату, а то је после 1 новембра 1885.; да је јемац К. умро 17 априла 1882. а није никакву залогу дао, онда је суд погрешно кад налази да примени § 840. грађ. зак. овде нема места. Разлог Суда да туженој страни не може тај пропис користити, што § 840 грађ. зак. не долази у главу IV. трећег дела грађанског законика, која говори о застарелости, па да због тога не може ни бити речи о застарелости — отпада самим тим, што горњи пропис говори само о престанку јемства и о начину његова престајања, да кад поверилац у времену означеном у § 840 грађ. зак. своје право не употреби већ пропусти, да и уговор о јемству тиме престаје. Суд је био дужан да оцени и то је ли поверилац, тражећи наплату дуга од јемца, односно његових наследника, пропустио рок предвиђен у § 840. грађ. зак. или не, и изведе последице које отуда произлазе, што овде није учинио.

Тако исто не може опстати ни други разлог Суда, да и кад би имало места застарелости, ова нема вредности за тужену страну, што су дуг наследници јемчеви код старатељског судије а по маси пок. Ј. К. као и доцније приликом деобе наслеђа признали и тиме застарелост прекинули. Из изјава наследника код старат. судије према извршном решењу од 20 новембра 1884. Бр. 10587. као и из доцнијих њихових изјава датих по маси њиховог оца и приликом деобе наслеђа код избраног суда, где су наследници говорили и о овом дугу, не види се, да су те изјаве и признање о дугу потекле по тражењу тужиоца, већ се њиховим изјавама регулише однос само између наследника ради расправе масе њиховог оца умрлог Ј. К., те по томе тужиоцу такво признање не може да користи а ово у толико пре, што овако признање није оно, које по § 180. грађ. суд. пост. може да веже парничара као исказано на суду у парници од парничара. Сем тога за расправу овога спора није од важности признање тужених о постојању јемачке обавезе, пошто они то нису никако ни порицали у овоме спору, већ су се само бранили од те обавезе на томе основу да је њихова јемачка обвеза престала и угасила се на основу постојећих законских прописа по којој су јемачкој обавези они и тужени, а не по основу какве приновљене обавезе.“

Усвојивши ове примедбе Апелациони Суд је понова размотрио акта и пресуду првостеп. суда па је нашао, да иста пресуда није на закону основана:

Кад је, као што и првостеп. суд својом пресудом утврђује, тужба за наплату дуга од јемца К. поднесена после рока одређеног за наплату, а то је после 1. новембра 1885. год. и кад је јемац К. и умро 17. априла 1882. год. а није никакву залогу дао, дакле да је поверилац тражио наплату *после рока* предвиђеног у §. 840 грађ. зак., то је и обвеза К., као јемца, услед пропуштеног рока од стране повериоца по поменутом законском пропису престала и тужилац се од тражења по §. 178. грађ. суд. пост. има одбити.

То што пропис §. 840. грађ. зак. не долази у главу IV трећег дела грађ. законика, која говори о застарелости, не може тужиоцу користити за то, што горњи пропис говори само о престанку јемства и о начину његова престајања да кад поверилац у времену означеном у §. 840. грађ. зак. своје

право не употреби већ пропусти, да и уговор о јемству тиме престаје.

Тако исто не може опстати разлог о прекиду застарелости тиме, што су дуг наследници јемца код старатељског судије а по маси Ј. К. као и доцније приликом деобе наслеђа признали, а то за то, што ове изјаве наследника и признање о дугу није потекло по тражењу тужиоца, већ се њиховим изјавама регулише однос само између наследника ради расправе масе њиховога оца пок. Ј. К. те по томе тужиоцу такво признање не може да користи тим пре, што овако признање није оно, које по §. 180. грађ. суд. пост. може да веже парничара, т. ј. није од парничара учињено пред судом у парници.

Осем тога, за расправу спора није од важности признање тужених о постојању јемачке обвезе, пошто они то никако нису ни порицали у овоме спору, већ су се само бранили од те обвезе по томе основу да је њихова јемачка обвеза престала, а не по основу какве преновљене обавезе.

На основу ових разлога Апелаци. Суд својом пресудом од 4. јануара 1903. № 5022/902. пресудио је: да се тужилац одбије од свога тражења као неумесног.

Касациони Суд у свом II одељењу, одобрио је ову пресуду.

Оцене и прикази

Prof. Dr. Ernst Schultze: Der Arzt als Sachverständiger und sachverständiger Zeuge. 1903. Berlin.

Писац је лекар и ову расправу написао је за лекаре. Али, пошто Шулице показује, да се у извесним правним питањима добро разуме, то је ова расправа и за правнике од интереса.

У првоме одељку расправе прави писац разлику између вештака и сведока стручњака. Разуме се, да је тешко одредити границу, која међу њима постоји, али је то веома потребно. Сведок саопштава судији један догађај, који се десило; а вештак упознаје судију са једним принципом у својој струци (своме послу). Разуме се, да вештак често пута саопштава судији и конкретне догађаје, али када он то чини, он у таквом случају износи своје искуство, примењено у нарочитом случају. А ово искуство и јесте од важности. Сведок, међутим, причајући судији догађај, износи често и свој суд о томе, позивајући се на своје апстрактно искуство. И у томе исказивању свога мишљења или суда и лежи сва неупутност таквог сведока. Свакако може се десити, да је извесан сведок и стручно лице, и да он, саопштавајући конкретни догађај, чини то, на основу свога стручног посматрања. И у овом случају он долази у положај *сведока стручњача* (sachverständiger Zeuge). Али чим овакав сведок, на основу свога посматрања, изводи и стручне закључке, он престаје бити сведоком већ га треба сматрати као вештака.

Оваквом резонувању пишчевом не би се могли ни у ком случају придружити. Граница између вештака и сведока стручњака мора се свести на границу између вештака и сведока у опште. Јер, сведок стручњак у ствари је опет једна врста сведока. С тога не би имало смисла да се ова врста

сведока у науци нарочито помиње, што и сам писац признаје. Према томе, општа законска одредба о сведоку треба да је довољна, да га разликује од вештака. Шулице, међутим, захтева ближе опредељење сведока стручњака. По његовом мишљењу, дужност је сведока да судији све оно изложи, што је у стању да му догађај расветли. Често пута сведок стручњак не може друкчије изложити своја стручна посматрања, ако уједно не саопшти о томе и свој суд. Ако би се сада, као што Шулице предлаже, сведок стручњак од једном претворио у вештака, тада би се изгубила сведошва, која може бити од неоцењене вредности. Вештак се, свакако, увек може заменити и другим каквим вештаком, док тај случај није са сведоком.

Према овоме изилази овај закључак: да код сведока који је уједно и стручњак, може се допустити и давање стручног мишљења једино тада, када је то давање мишљења у нераздвојној вези са посматрањем тога сведока. Чим те везе између посматрања догађаја и мишљења о томе нема, долази мишљење у ред вештачког мњења.

Исто тако, примећује писац, догађа се, да лекар, као вештак, износи и своја ранија посматрања дотичнога лица, за време ранијег лечења. У оваквом случају потребно би било, да се лекар сматра као сведок и да се као сведок на свој исказ и закуне.

И из овог кратког излагања садржине ове књиге може се увидети, да писцу не оскудева и правничко разумевање ствари, те се с тога може расправа и правницима топло препоручити.

Д-р М. М.

Белешке

Адвокатске вести. Г. Николу Николића, министра правде у оставци и пређ. правозаступника поставио је Министар Правде за правозаступника при првостеп. суду за варош Београд а Војислава П. Алексића, судију смедеревског првостеп. суда у пензији за правозаступника при смедеревском првостепеном суду.

Нови закони. Обнародовани су следећи закони: Закон о замени сребрног новца и о ковању ситног новца; Закон о изменама и допунама о задругама за узајамно помагање; Закон о уступању Рибарске Бање Врачарској Штедионици у експлоатацију; Финансиски Закон за 1904. годину (буџет), Закон о изменама и допунама о општој царинској тарифи.

Једна новина. Београдске Општинске Новине почеле су да у сваком другом броју доносе, као додатак од једног штампаног табака, а у формату обичне осмине, збирку свих закона уредаба, правила, расписа и наредаба, који се односе на све гране општинских послова, а специјално општине београдске.

Бечко јуристичко друштво. — Пред многобројним слушаоцима међ којима су били и бечки универзитетски професори Менцел, Еренцвајг и Лефлер, многи судски чиновници и адвокати, држао је недавно у бечком јуристичком друштву предавање д-р. *Ото Франкл* проф. универзитета у Прагу: „О судовима и циљевима реформе стечајног права.“

Као циљ доброг стечајног законодавства предавач је истакао потребу да се повериоци по могућству што боље измире са искључењем сваке превенције и избегавањем да се

имовина оштети. Аустриски стечајни поступак, који је израђен на принципу слободног располагања сваког повериоца познат је. До душе кривични закон прописује да је трговац дужан да се одмах пријави суду да се над његовом имовином стечај отвори, кад је пасива већа од активе. Али сама та одредба не доноси бог зна каква плода. На против, баш из страха да не буде осуђен, па чак и из страха због истраге многи трговци одлажу и развлаче у недоглед своје презадужено стање и отварање стечаја. Да би се томе стало на пут проф. Франкл предлаже да кривичну истрагу против презадуженог учини зависном од поверилаца. А да би се избегло да поједини повериоци буду са залогама пречи у наплати препоручује Франкл да се што више време *пред-стечајно* продужи, у коме би и заложни повериоци били изједначени са обичним. Поред тога предлаже, да се олакша *принудно равнање*, како би повериоци што пре дошли до већег количника. Односно трошкова препоручује на место специјалне тарифе да се уведе паушална тарифа, која је с успехом код неких судова уведена. Поред тога треба тежити, да се стечај ослободи такса.

Предавач је за тим истакао неколика питања из стечајног права и на крају изјавио је жељу ако дође до реформе стечајног права, да се интересентима не подноси готов законски пројекат, већ да се као и код реформе немачког трговачког закона саслуша мишљење трговаца, судија и адвоката. —

На другој седници дошло је у јуристичком друштву до дискусије о тој теми. *Д-р Штрос* означио је као задатак добро стечајног законодавства профилактичне мере. Као такве предложио је, да се допусти презадуженом један мораторијум приликом престанка плаћања као што прописује *италијански трговачки законик*. Даље треба, као у многим културним државама увести *судско равнање*. — Адвокат *Улман* говорио је о америчком стечајном праву и прихватио је предлог *д-р Франкла* да се отварање кривичне истраге учини зависним од поверилаца, пошто је таква одредба у Америци имала успеха.

L.

Право на пензију страних поданика. — Један учитељ предавао је веронауку у моравској вишој реалној школи у Брину

и био је оптужен дисциплинарном суду. На основу сведочења два лекара да није душевно нормалан стављен је у пензију, коју је годишње примао у 1280 круна. Учитељ се тај доцније пресели у Дрезду, пошто је добио тамо службу, али је прешао из аустријског у немачко поданство. За то је Моравски земаљски одбор одбио учитеља од даљег примања пензије. Учитељ се жалио, али је бечки касациони суд на послетку потврдио одлуку и одбио учитеља од даљег примања пензије зато, што је прешао у поданство.

М.

*

Судске вести. — Г. Андра Филиповић, судија крагујевачког првостеп. суда постављен је за председника смедеревског првостеп. суда; а за судију крагујевачког првостеп. суда постављен је г. Сава Т. Миловановић, судија првостеп. суда у пензији.

За писара I кл. ужичког првостеп. суда, а да врши дужност секретара постављен је г. Драгољуб Л. Јеремић, писар прве класе истог суда; а за писара друге класе истог суда постављен је г. Драгомир М. Јанковић, судски писар у оставци.

За интабулационог протоколисту јагодинског првостеп. суда постављен је г. Влајко Богдановић, интаб. протоколиста крагујевачког првост. суда, а за интабулац. протоколисту крагујевачког првост. суда постављен је г. Сава Симеуновић, интаб. протоколиста јагодинског првост. суда.

*

† **Мијајло Стевановић**, судија Касац. Суда, један од најодличнијих наших судских службеника, преминуо је 14. ов. мес. Бог да му душу прости! — Некролог донећемо у идућем броју.

Библиографија

G. Behringer: Die Gefängnisschule. Leipzig Verlag von C. L. Hirschfeld, 1901. 132. S.

Zucker A. Dr. Prof.: Ein Wort Zur Aufhebung der gerichtlichen Voruntersuchung. Verlag J. Guttentag, Berlin, 1903.

A. Bolliger: Die Willensfreiheit. Berlin, Reimer, 1903. VI und 125. S. 8°.

Benedikt: Die Advokatur unserer Zeit. Wien, 1903. Verlag Manz.

Grosch: Das deutsche Auslieferungsrecht und die Rechtshilfe in Strafsachen im Verhältniss zum Reichsausland. Karlsruhe, 1902. Verlag Macklot.

W. Wiest: Das Reichsgesetz über die Beurkundung des Personenstandes und die Eheschliessung von 6. Februar 1875. in der vom 1. Januar 1900. ab geltenden Fassung. Ellwangen 1900. X. und 482. S. 8°.

Estanislao S. Zeballos: Bulletin argentin de droit international privé. Buenos — Ayres, 1903.

A. Mérignac: Les lois et coutumes de la guerre sur terre. Ouvrage précédé d'une lettre du ministre de la guerre et d'une préface par F. de Martens. Un vol. in — 8° de 407. pages. Paris, 1903. Chevalier — Marescq éditeur.

Dr. W. Meyer: Usurpazioni austriache nell' autonomia della Toscana durante la dominazione loreno — absburghese. Berne 1902. Fischer.

Прекорачење граница нужне одбране.

(Одлука опште седнице Касационог Суда од 29 марта 1900. број 2852).

Тужиоци, 12. марта 1895 године, у повратку са рада, ударе странпутицом преко ливаде тужених, а ови их одбију пуцањем из пушака. Првостепени је суд оценио дело као прекорачење нужне одбране. Апелација узела да постоји покушај хотичног убиства без предумишљаја у раздраженом стању; јер није било ни намере за незакони напад, ни предмета за одбрану.

Примедбе I одељења. Касационог Суда од 7. марта 1900. године бр. 2.111.

„Погрешно је Апелациони Суд узео, да овде нема праведне нужне одбране зато, што ислеђењем није утврђено да је оптуженима било угрожено какво право, у томе што су приватни тужиоци само прешли преко имања оптужених, куда им није био пут, без да су ово штетили.“

„Да би се у овом случају могло узети да има праведне нужне одбране, према § 54. крив. зак. не тражи се, да је какво право оптужених било заиста угрожено, већ је карактеристично то, да је било *противзаконога напада на имање* оптужених, а таквога је напада било, кад Апелациони суд у разлозима својим налази, да је ислеђењем констатовано да су тужиоци прешли преко имања оптужених и ако туда пут није био, те је ово и дало повода свађи; јер оваквим поступком својим, тужуоци не само што су узнемирили оптужене у употреби имања, већ је овај поступак њихов противзакон и по томе, што се службеност пута, честим употребљавањем, може застарелошћу стећи § 335, 340 и 341. грађ. законика.

„Према овоме, Апелациони Суд је имао да оцени, пре свега, то, чиме се утврђује, да су оптужени имали намеру да приватне тужнице убију, а не да пуцањем само заплаше и тако одагнају са имања; па, у случају да нађе да овде стоји дело покушаја убиства, према свему оном што је ислеђењем сазнато, оцени, има ли прекорачења граница нужне одбране од стране оптужених (§ 54. II и III одељ. крив. зак.) или нема.“

„II. Примећује се, такођер Апелациономе Суду, да су сведоци Петар и Никола Вуковић, чије је сведоштво Апелациони Суд узео као доказ о околности да тужиоци нису штетили имање оптужених, рођена браћа тужиоцу Луки и да при оцени њихових сведоштва треба да има у виду тач. 2. § 43. и тач 1. § 92. крив. с пост.“

Противразлози I одељења Апелационог Суда од 20. марта 1900. године Бр 1293.

„Доказано је ислеђењем, да је имање оптужених, преко кога су тужиоци прелазили, ливада; и да у оном времену, кад се дело догодило, није могло бити никакве штете, услед проласка, јер није било траве. Оно није било тада под сеоским потесом, јер овај настаје од Благовести сваке године, и траје док се плодови не поскидају са земље (обично до Митрова дана); дакле, у времену дела оптужени нису имали шта да бране, и свет је могао слободно да прелази пољем. Према томе, спречавање пролаза није појава дозвољене нужне обране имања, јер му оскудева карактерни знак — *неправедни нападај и штета*; него је поступак тужилаца могао бити само повод раздражењу, како је и Апелациони суд узео, пошто су оптуженици могли држати, да није у реду да непознати људи прелазе преко њиховог поља без дозволе, и тим поводом дошли са њима до свађе и употребили оружје, те је извршено дело покушаја убиства.“

„У овако изузетном пролазу, чије понављање није ничим утврђено, не може лежати ни доказ о покушају употребе сталног пролаза; и по томе отпада поставка примедба, да се извршеним делом предузело нешто, чиме се брани нападнута својина од могуће службености.“

Одлуком Ошине Седнице Касационог Суда од 29. марта 1900 године Бр. 2.852 одржане су примедбе одељења.

32

Не вреди у кривичним делима сведоштво умрлог сведока ако није заклет.

(Одлука општ. седнице Касационог Суда 1. Априла 1900. број 3176.

Примедбе I одељења Касационог Суда од 23. марта 1900 год. бр. 2893.

„Наш законодавац, стављајући одредбом § 113. крив. пост. суду у дужност, да у последњем моменту још, пре заклињања сведока, опомене истог на светињу заклетве и последицу кривоклества, прећутно наређује у исто време, да се само онај исказ сведока има сматрати као за суд вредећи, који је заклетвом утврђен, што се потврђује и прописом § 229 крив. пост. На основу наведенога Апелациони је суд погрешно, што је оптуженога осудио на основу исказа Светозара Пејића и умрлог Живана Поповића, јер Живан није на свој исказ *пред судом заклеш*, према чему његово сведочење остаје без вредности по овом оптужењу т. ј. има се сматрати као да не постоји.“

Против разлози Апелационог Суда I одељења од 29 марта 1900 год. бр. 1510.

„У системи доказа у кривичним делима, сведоџба лица, које је умрло пре заклетве, не губи ништа од своје важности; јер је одредбом § 184 и тачке 2 § 123 казн. судс. поступка, принципијелно утврђено правило, да таква лица могу бити меродавни докази дела или кривике оптуженика.“

„Посебице у овом случају, сведоџба умрлог Живана Поповића, остаје у снази већ по томе, што је овај сведок на саслушању код полиције изјавио, да своје речи може утврдити заклетвом, па је и доцније на суочењу, остао на њима са поновном изјавом, *да је гошов заклеш* се. Доцнија смрт није пореметила веродостојност речи, *које су исказане под обећањем заклеш*ве, или правилније рећи, *са позивом на ову светињу*. Тај моменат дакле у сведоџби као правном инструменту, чини, те је она ако не по форми равна, а оно бар по садржини подобна сведоџба заклетог сведока.“

„Противно гледиште дозволило би могућу злоупотребу нпр. у случају кад су очевидци дела убиства и једини доказ о кривичи два поштена и веродостојна сведока, па умру пре заклетве. Ако се њихова сведоџба не би примила, злочинац би био на правди Бога ослобођен казне.“

„Био је случај у ужичком суду, да је поштени сведок, у сведоџби којом је теретио оптуженике, као

очевидац дела, изјавио да се на своје речи може заклетити додавши, да се боји што је овом сведоцбom обелоданио злочинце, и да због тога лако може погинути; *иа је доиста и погинуо после три дана, пред својом кућом из намештене заседе; но поротном пресудом у којој је био главни мотив овај сведок осуђени су злочинци на робију, и ако сведок није био заклет.*

Принципијелна основа оваквом сматрању о важности незаклетог сведока, на основи справедљивости и потребе у правним односима, унета је у одредбу § 240 грађ. судс. поступка, што се овде само нотира ради ширег погледа на ствар.

Одлуком опште седнице Касационог Суда од 1. априла 1900 год. бр. 3176 одржане су у сили примедбе одељења.

33

Убиство ванбрачног детета.

(Одлука опште седнице Касационог Суда од 20 Априла 1900. бр. 3729.)

Оптуженица породи се у самоћи; дете замота џаком, остави га, и оно се угуши. Пресудом првостепеног Суда осуђена је на две године робије без окова за убиство ванбрачног детета (тачка 2. § 164. каз. законика). Апелација казнила је са 6 месеци затвора, за *кривицу напуштања детета*, са намером да умре лишено сваке помоћи „без даљег њеног садејства око његове смрти“ (први став § 165. каз. зак.).

Разлози Апелационе пресуде.

„Одредбом тачке 2. § 164. каз. законика, под коју је првостепени суд подвео ово дело, казни се мати, која своје новорођено ванбрачно дете убије, дакле лиши га живота позитивном радњом. Протоколом секције леша детињег, није утврђен ни један траг који би открио насиље, или другу какву позитивну радњу, која би произвела смрт детету. Напротив, из околности у којима је дете нађено (увијено дебелим џаком), изведен је закључак, да је оно угинуло у џаку услед угушења и ниске температуре која је тада била. Ове околности потпуно утврђују одбрану опту-

жене да је порођај прикрила и дете пренебрегла услед чега је и угинуло, — а у овакој њеној радњи или боље нерадњи (пренебрегавању детета услед чега је оно *без даљег њеног садејства* угинуло), стоје карактерни знаци дела из § 165. крив. закона, по коме има оптуженој да се суди.“

Примедбе Касационог Суда I одељења од 14. априла 1900 године бр. 3471.

„Погрешно је Апелациони Суд узео да овде стоји дело из § 165. крив. зак. отуда, што ислеђењем није доказано да је оптужена лишила дете позитивном радњом, већ је констатовано то, да је оптужена прикрила порођај и дете пренебрегнула, те је оно *без њеног садејства* угинуло. Јер, кад се из свеколиког ислеђења не види, да је оптужена прикрила порођај с намером, да дете том приликом убије или да оно *тамо* (где је рођено), лишено сваке помоћи, умре; кад се признањем оптужене, полициским увиђајем и протоколом секције утврђује да је дете „услед даљег садејства оптужене“ по порођају — услед тога, што га је оптужена однела на друго место, туђу башту, и покрила џаком, — умрло од угушења, насилном смрћу; и кад оптужена признаје, да је дете оставила у башти у намери, да га на тај начин живота лиши; онда оваква противправна радња оптужене не сачињава дело из § 165. крив. зак., већ садржи карактерне знаке дела из тач. 2. § 164. ист. законика.“

„Разлог Апелационог Суда да нема дела из § 164. тач. 2 крив. зак. зато, што ово дело претпоставља позитивну радњу оптужене, а такве радње овде нема не стоји. Прво с тога, што се из ислеђења види, да дете није угинуло отуда, што би било лишено неге и хране, већ поглавито зато, што га је оптужена покрила дебелим џаком, те се оно под џаком угушило, које последње и сам Апелациони Суд у својим разлозима констатује, а оваква радња оптужене има се сматрати за позитивну. Друго с тога, што се с погледом на § 154. крив. зак., убиство из § 165., ако је извршено на онај начин и у оној намери, како овај § предвиђа, а у конкретном случају, према горе наведеном, радња није онаква каква се § 165. тражи.“

Противразлози Апелационог Суда I одељења од 19. априла 1900. године Бр. 1772.

„По начину извршења дела, јасно је, да случај потпада под први став § 165. казн. законика; јер је оптужена, завивши дете у џак, оставила га у туђој авлији, у намери да се ослободи старања о њему; а смрт детета, појављује се као последица загушења и хладноће, дакле, без икаквих доказа о даљем садејству оптужене на упропашћењу детета.“

Одлуком Опште Седнице Касационог Суда од 20. априла 1900. године Бр. 3729 одржане су у важности примедбе његова одељења.

34

Издајничко предузеће, кажњиво у целини, и у посебним преступним радњама.

(Општа седница Касационог Суда од 20 Априла 1900 бр. 3793).

За велеиздају, дражење на непокорност према власти, и растурање забрањених књига, оптужени је пресудом Првостепеног Суда осуђен на 20 година робије у тешком окову. Пресудом Апелационог Суда I одељења од 3. марта 1900. бр. 948. сва изложена дела окарактерисана су као *један злочин, у облику сиреме за издајничко предузеће*, што је кажњиво по другој тачци § 90. казн. законика; и оптужени би осуђен на пет година затвора.

Разлози поменуше Апелационе пресуде гласе:

„Из прибраног материјала по свима делима, за која се Н. Н. оптужује (набављање и растурање забрањених и других анархистичних списа и састава; њихово састављање и превађање; одржавање писмених веза са сумњивим и према династији непријатељски расположеним личностима итд. итд.) добија се уверење, да је он у превратној намери, управљеној против владајуће династије и државног поретка, систематички предузимао средства, којима се само припрема издајничко предузеће, без икаквог доказа о предузетим делима, којима би се злочина намера непосредно у извршење привести имала. По том разлогу, сва извршена његова дела, оставши у ограни-

ченој употреби спреме, дакле без доказа о покушају или извршењу самог дела, појављују се *као припрема издајничког предузећа* а то је кривица која се казни по другој тачци § 90 каз. законика, по старом тексту као блажијем, пошто се сва дела догодила пре измене од 9. октобра 1899. године."

„Није *свршено дело издајства* у смислу § 87. каз. законика као што у опште узима првостепени суд, зато, што тамо предвиђени случајеви, претпостављају и у извршеном као и у покушаном предузећу, несумњиве доказе о утврђеној злочиначкој намери, било индивидуалној било колективној, у целини; о начину њеног извршења; и о предузетим делима, којима се та намера *непосредно* у извршење приводи а овде ти докази сасвим оскудевају."

„Не постоје ни засебна дела из § 92. II одељка § 91. б. каз. законика, у вези са чл. 10. зак. о штампи; јер се и она, по начину излагања и систематичкој употреби писане речи, у непрекидном злонамерном критиковању владалачких права и државничких задатака, *смашрају само као саставни делови злочиначке намере о прикупиљању средстава за издајничко предузеће, па се зашто у њему и губе*; а никако се не појављују, као последица засебних намера о увреди или омаловажавању владоца и државних установа."

„Ни околност, што је решењем Касационог Суда од 2. октобра 1899. Бр. 6843, одобрено решење првостепеног суда о стављању оптуженог Н. Н. под суд, за *издајничко предузеће у смислу § 87. каз. законика*, не смета ни у колико доцнијој измени квалификације дела, онако како налази Апелација, и то из ових разлога:

Прво зашто, што одредба поменутог закона, као општа квалификација издајничког предузећа у побројаним случајима (а. б. в.), у основу поклапа и одредбе § 90 каз. законика, претпостављајући, да кажњива припрема средстава за издају, увек има основа у једном од дела под а. б. и в. § 87. истог законика;

друго зашто, што је решење првостепеног односно Касационог Суда, донето по ограниченој оцени доказа

у колико је то нужно било само за акат о стављању оптуженика под суд; и тек доцније на претресу, по целокупној оцени доказа, долази стална судска квалификација дела; и напослетку;

шреће зашто, што су судови самим законом позвани, да мотре на измену дела и примењују ону казну, која је за њ прописана (§ 209. и тач. 5 и 6. § 264. кр. с. поступка).“

Примедбе I одељења Касационог Суда од 30. марта 1900. Бр. 2763.

„1. Погрешно је Апелациони Суд узео, да овде односно оптуженог Н. Н. стоји само дело припреме издајничког предузећа, кажњиво по § 90. крив. зак., а да се сва остала дела за која се он оптужује губе у овоме делу; јер, кад су противправне радње, којима су ова остала дела учињена самосталне без обзира на то, што је тим радњама у исто време извршено и дело из § 90.; кад се овим радњама вређају разни прописи кривичнога законика; и кад стоје карактерни знаци, који се за ова дела по закону траже, онда се та дела имају узети као самостална, и ако су она у исто време средства, којима је учињено друго кривично дело.“

„2. Што се тиче саме квалификације ових осталих дела, пре свега Касациони суд налази, да је и Апелациони Суд усвојио оцену првостепеног суда односно тога, шта се у конкретном случају има узети да је ислеђењем констатовано; јер је Апелациони Суд својом пресудом преиначио пресуду првостепеног суда само зато, што је изменио квалификацију дела и нашао да се оптуженом Н. Н. не може узети олакшавна околност из тач. 4 § 59. крив. зак., а не и зато што би првостепени суд погрешно узео, да је нешто ислеђењем констатовано, што у ствари не би било.“

„Према ономе, дакле, што су првостепени и Апелациони Суд нашли да је ислеђењем констатовано, овде не може стајати дело из § 92. крив. зак. За постојање овога дела траже се као карактерни знаци његови, да ко јавно позива или дражи на непокорност према законима, уредбама или законим наредбама власти, а ти знаци нису констатовани оним, што је

изложено у разложима пресуде првостепенога суда под б. I и II. Инкриминисани изрази, цитирани под I, не садрже карактерне знаке дела из § 92., јер се њима ни у колико не позива јавно или дражи свет на начин и у циљу представљеном у овоме §-у, већ се напротив њима наноси увреда Народној Скупштини и они сачињавају кривично дело, кажњиво по § 104. крив. зак. Исто тако, ни из инкриминисаних изрази под II не могу се извести карактерни знаци дела из § 92., кад се њима не позива или дражи свет на непокорност према законима, уредбама или законим наредбама власти, већ се њима неповерење према уређењима државним подиже, а таква противправна радња оптуженог сачињава кривично дело из § 113. I одељ. пом. законика.“

„Поред тога, што према наведеном; односно оптуж. Н. Н. стоје дела из § § 90., 103. I одељ. и 104 крив. зак. и чл. 10. зак. о штампи, имао би Апелациони Суд да цени, да ли овде нема дела увреде Његовога Величанства Краља, кажњивог по § 91. б. крив. зак. отуда, што се инкриминисаним изразима изложеним под а у разложима пресуде првостепенога суда вређају претци Његовога Величанства. Ну, како се за судско ислеђење и суђење оваквога дела тражи претходно одобрење Министра Унутрашњих Дела — § 91. б. послед. одељак крив. зак. — то ће Апелациони Суд дужан бити да ово оцени само у томе случају, ако буде прибављено овако одобрење.“

„Сва доведе под 2 означена дела, за која је Касациони Суд нашао, да оптужени Н. Н. може кривично одговарати, и ако су учињена у идеалном стицају са делом из § 90. крив. зак., међусобно сачињавају реални стицај, пошто су извршена, као што је речено, самосталним противправним радњама којима су повређени разни прописи кривичнога законика (§ 69. ист. зак.).“

„3. Пресуда Апелационог Суда не одговара закону ни са тога разлога што Апелациони Суд, одобравајући пресуду првостепеног суда по кривичној части за оптуж. Николу, није показао карактерне знаке ни дела из § 91. б. II одељ. крив. зак. ни дела из

чл. 10. а. зак. о штампи, за која се Никола оптужује, јер за постојање ових дела и кривичну одговорност оптуженог није довољно само то да су код овога нађене забрањене брошуре, већ по делу из § 91. б. II одељ. крив. зак. Апелациони суд има да оцени, да ли је ислеђењем доказано, да је оптужени забрањене брошуре другима читао, или садржину ових другима достављао, или брошуре другом на читање давао са знањем да оне садрже увредљиве изразе; јер тек ако би ово стајало, могло би овде бити дела увреде, а по делу из чл. 10. а. зак. о штампи, да оцени, да ли је оптужени Никола забрањене списе заиста и растурао, пошто је по закону то карактерни знак овога дела.“

„4. Напоследку, примећује се Апелационом Суду, да је погрешно у разложима своје пресуде назначио, да против оптуж. Н. Н. не стоји као засебно дело из § 91. б. крив. зак., кад се он за ово дело и не оптужује.“

Противразлози Апелационог Суда I одељења од 12. априла 1900. бр. 1637.

„Основа пресуђењу у овом случају може бити само једна: или је саставом разних поступака образован појам о постојању *једне кривице* у смислу § 90 каз. законика, као припрема издајничког предузећа; или је постојање *одељитих кривица* које својом самосталношћу искључују јединство престопа, и свака повлачи засебну кривичну одговорност у облику стицаја. Не може се никако узети да у овом конкретном случају, постоји и припрема издајничког предузећа, и опет засебна одговорност за она дела или учинке, који укупно састављају ту издајничку кривицу.“

„Квалификацијом, која је обележена Апелационом пресудом, представљено је довољно, да све радње Н. Н. против престола и државног опстанка, улазе у категорију једне кривице — припреме издајничког предузећа; и по томе не може бити речи о њиховој кажњивој самосталности, јер се губе у представљеној целини.“

„То гледиште Апелационог Суда, у кривици овога рода, изволео је Касациони Суд I одељења већ акцен-

товати у ранијој кривици другог лица, решењем од 12. децембра 1899. бр. 10305; и по томе његова садашња одлука само је оступање од утврђеног правила. И тамо — у ранијој кривици — поред других дела, из којих се изводило издајство у најширем смислу, постоји и оптужба за штампарске преступе у смислу чл. 10. а. зак. о штампи, као год и овде; па су ипак Апелација и Касација нашле, да у свима тим радњама постоји једно дело — припрема издајничког предузећа.“

Одлуком опште седнице Касационог Суда од 20 априла 1900 бр. 3793 усвојене су примедбе његова одељења.

35

Некажњиво дело обзнане службене преписке.

(Одлука опште седнице Касационог Суда од 27. Априла 1900. г. бр. 3902.)

Касациони Суд одобри решење првостепеног суда, којим је Х. Х. као писац извесног чланка стављен под Суд, за кажњиво дело из тачке 2. члана 30. Закона о Штампи.

Ранијом пресудом *преког суда*, по истом је делу ослобођен као невин, уредник листа, у коме је изашла инкриминисана садржина.

На претресу првостепени суд нађе, да не постоји дело обзнане службене преписке, и ослободи оптуженика решењем.

Прво одељење Касационог Суда уништи то решење примедбама, које је затим усвојила и *општа седница Касационог Суда*. Нађено је: да ислеђењем на претресу није измењено стање ствари. Постојање кажњивог дела, утврђено је решењима Првостепеног и Касационог Суда, и зато је по мњењу опште седнице Касационог Суда, погрешно узето у изреченим пресудама, да оптуженик није одговоран за недозвољено штампање службене преписке.

По овој обавезној одлуци Опште Седнице Касационог Суда, Првостепени Суд осуди оптуженика Х. Х. на казну за изложену кривицу. Ову пресуду одобри Апелациони Суд I. одељења; али I. одељење

Касационог Суда примедбама од 14. Априла 1900. године бр. 3569. унушти ову пресуду, следећим разложима: „Ни једним законом није оптуженику било забрањено да штампа пресуду дисциплинарног суда, у којој је изложена инкриминисана службена преписка. У сумњи, треба узети оно, што је блаже за кривца; и зато се у овом конкретном случају мора претпоставити потребно одобрење о дозвољеном штампању садржине, кад је већ изложена била у дисциплинарној пресуди.“

Противуразложи Апелационог Суда I. одељења од 21. Априла 1900. године бр. 1827.

„Решењем Првостепеног Суда стављени су били под суд писац Х. Х. и уредник листа Н. Н. за недозвољено дело обзнане службене преписке. Касација је разматрала ово решење по њиховим засебним жалбама, и одобрила га је оба пута. У времену, кад се то догађало разматрање по жалби писца Х. Х. уредник је листа већ био ослобођен за исто дело пресудом преког Суда, и ако је раније Касација одобрила решење Првостепеног Суда и о његовом стављању под Суд. При разматрању истог првостепеног решења по жалби писца Х. Х. у судским актима већ се налазила и та пресуда преког Суда о ослобођењу уредника, али је Касација ипак одобрила то решење, *констатијући да има дела, и да је уредник одговоран.*

„После претреса Првостепени Суд пусти оптуженика испод суђења, са оскудице кажњивог дела. Прво одељење Касације и њена Општа Седница, пониште то судско решење, *налазећи да постоји дело*, пошто стање ствари није измењено после решења о стављању под суд, које је већ одобрио Касациони Суд. Затим Првостепени Суд и Апелација осуде оптуженика на закону казну за недозвољено штампање службене преписке. Садања Општа Седница то поништава *и налази да нема кажњива дела.*“

„Императивна садржина прве Опште Седнице, у констатовању дела, налагала је безусловно извршење, и с тога разлога Апелација, као нижи Суд, *није била власна*: да поново покреће питање о квалификацији дела, и тим путем да ослобођава Х. Х. од одговор-

ности, пошто дослеђењем на претресима није ни у чему измењено стање ствари. Противно поступање, дало би маха бескорисном одуговлачењу ове иначе хитне кривице.“

„Утврђено стање ствари, искључило је дакле сваку доцнију измену дела, јер се одлука Опште Седнице односи на рад Првостепеног Суда у фази суђења *после исцрпљених доказа на претресу*. Напротив садање примедбе одељења Касације, одузимљући делу карактер службене преписке, враћају ствар у стање које је било утврђено после првог претреса решењем Првостепеног Суда, које има значај пресуде. Ако се то гледиште усвоји, значило би, да је неоснована одлука Опште Седнице, јер је Првостепени Суд, правилно оценио све оно, што је садањим примедбама Касационог Суда усвојено за основу ослобођавања од казне, и опет је *Општа Седница* тај рад Првостепеног Суда поништила, необзирући се на противразлоге, којима је брањена ствар.

„Из ових дакле, у највећој мери оправданих разлога, Апелациони је Суд сасвим умесно обишао у својој пресуди питање о измени квалификације дела; а тим је остранио од поновне оцене и друга важна питања, која не би могла бити искључена, кад би се противно одлуци Опште Седнице дозволила другојача квалификација дела; а то су:

а., како стоји кривица Х. Х. према основима у пресуди преког суда којом је за исто дело уредник ослобођен као невин;

б., у каквом одношају стоје радови дисциплинског суда, као последица партикуларног или нарочитог закона, према закону о штампи који је по своме устројству ограничен на редовне одношаје и т. д.“

Одлуком Опште Седнице од 27. априла 1900. године бр. 3902. одржане су у снази примедбе одељења, са следећом допуном разлога:

1. „Касациони Суд, разматрајући решење Првостепеног Суда бр. 13984., које је својим решењем бр. 9640. оснажио, ценио је, да ли има дела у *општо кажњивог по закону*, и стоји ли све остало што се по §. 161. крив. с. пост. тражи, па да се оптужени

може под суд ставити и његова кривица потпуно на претресу иследити. По свршеном претресу тек, могао је Касациони Суд потпуно и свестрано оценити, како питање о постојању кривичног дела, тако и питање о кривичној одговорности оптуженог; и у овој оцени он није ни по каквој одредби законској био везан за своју ранију поменућу одлуку, па и ако стање ствари није измењено на претресу; јер за правилну оцену наведених питања у извесном случају може бити од важности не само то, да ли ће се стање ствари на претресу изменити, већ и то, да ли ће се, на против, оно што је претходном истрагом сазнато утврдити.“

„2. Примедбама I одељења Касационог Суда од 26. јануара ове год. бр. 805. поништено је решење првостепеног суда бр. 176, којим је оптужени био пуштен испод суђења, зато, што је првостепени суд, (и ако је раније, како његовим решењем, тако и решењем Касационог Суда, утврђено да има *штампана службена преписка*, а стање ствари није измењено на претресу), узео да оптужени није штампао службену преписку већ публикувао акта кривичне парнице, и да *по томе* не стоји дело из чл. 30. г. зак. о штат. Касациони Суд је поништио решење првостеп. суда *само са тога једног разлога* стога, што је и првостеп. суд само са једног (наведеног) погрешног разлога нашао да дела нема. Тек, кад су првостепени и Апелациони Суд, поступајући по реченим примедбама одељења Касационог Суда, које је примедбе и Општа Седница овога суда усвојила, дали у својим пресудама свестрану оцену онога што је ислеђењем констатовано, онда је и Касациони Суд могао, према жалбама, да ствар опширније цени. У овим је пресудама први пут, поред осталог, цењена свеколика одбрана оптуженог и зато је и Касациони Суд, расматрајући пресуду Апелационог Суда бр. 1236., и доносећи своје последње примедбе (I одељење) бр. 3569., могао први пут, после претреса, да цени свеколику одбрану оптуженога, и тада је поништио Апелациону пресуду и нашао, да је оптужени имао одобрења за штампање службене преписке, као што се он брани.“

„Према овоме, погрешно Апелациони суд наводи

у против разлозима, да примедбе одељења одузимајући делу карактер службене преписке враћају ствар у стање које је било утврђено одлуком првост. суда и да према оваквом гледишту излази одлука Опште седнице неоснованом, пошто је првостеп. суд правилно оценио све *сна*, што је садањим (последњим) примедбама Касационог Суда усвојено за основу ослобођавања оптуженог од казне, па је опет Општа Седница тај рад првостепеног суда поништила. Јер пре свега, последње примедбе I одељења овога суда (бр. 3569) не одричу да овде има службене преписке и да је оптужени ову штампао, као што се то из примедба довољно јасно види по Касациони Суд у њима налази, да је оптужени имао одобрења за штампање зван. *преписке*, као што он у својој одбрани наводи. А, исто тако, не стоји, да се овим примедбама враћа ствар у стање, које је било утврђено одлуком првостеп. суда и да би по томе одлука Опште Седнице могла бити неоснована, кад првостепени суд у решењу своме бр. 176., којим је по свршеном претресу, пустио оптуженог испод суђења, није никакo ни ценио оно, што се последњим примедбама Касационог Суда констатује. Првостеп. Суд је у поменутом решењу нашао само то, да нема службене преписке, већ да је оптужени публикувао акта кривичне парнице, и само по томе узео да нема дела, док се примедбама ништи пресуда Апелационог Суда с тога што је Апелациони Суд погрешно узео да не стоји одбрана оптуженог да је имао одобрења за штампање службене преписке, а ову су одбрану оптуженог ценили и првостепени и Апелациони Суд први пут тек у својим пресудама, како је горе наведено, док она у решењу првостеп. суда (бр. 176) није цењена."

36

Одредбе § §. 211 и 212 казненог законика о увреди и клевети приватног карактера, важе и за увреде и клевете у званичној дужности (§ 104 истог законика).

(Одлука опште седнице Касационог Суда од 4. маја 1900. г. број 3993).

Оптужени рекао у општинском одбору, да је председник првостепеног суда у ортаклуку са извесним

правозаступником; и од једног одборника примио 200 динара, да му уради нешто, што иначе не би урадио без новаца.

Првостепени суд одбацио сведоке, на које се позвао оптуженик, да докаже истинитост навода о примљеном миту; и осудио га за доказану увреду и клевету, на два месеца затвора.

Апелациони суд није уважио представку увређеног председника којом одустаје од тужбе, јер се дело казни по званичној дужности; и својом пресудом одобрио је првостепену пресуду, са следећим појачаним разлозима.

„Испиту сведока, на које се оптужени позива нема места, у основу, стога, што би садржина њихових сведожаба по каквоћи коју наводи оптужени, представљала дело примања мита у званичној дужности, а то је кривица која се у смислу §§ 48 и 56 зак. о чиновницима грађанског реда, извиђа засебним путем по одлуци министарске седнице, односно опште седнице Касационог суда (чл. 30 зак. о судијама). Само тим путем извиђене и доказане околности, могу доћи пред суд као доказна средства, у пречишћеном стању. Противно поступање отворило би поље злоупотребама на штету савесности и исправног рада судија, односно чиновника, обилазним доказивањем њихове кривице, што се са обзиром на интересе државне службе не може дозволити.“

Примедбе Касационог суда I одељења од 18. Априла 1900 год. Бр. 3619.

I. „Апелациони суд, узимајући да се дело казни по званичној дужности, није ценио одустанак приватног тужоца од тужбе, а ово је с погледом на § 5 крив. суд пост. дужан био да учини ценећи том приликом навод оптуженог у акту о одустанку од тужбе (прилог незадовољству Бр. 27873) да се увредљиви изрази не односе на тужоца г. Божића, већ на г. Којадиновића.“

ЦЕНА ЛИСТУ:

Годишњи улог за редовне чланове „Удружења јавних правозаступника“ стаје 24 динара годишње, и они добијају лист бесплатно

За остале цена је листу:

У Србији:

На годину 12 динара

Ван Србије:

На годину 12 фр. или круна.

Поједини бројеви стају 1 динар.

Лист излази једанпут месечно, и обухвата пет штампаних табака велике осмине.

Уредништво скреће пажњу читаоцима Бранича, да располаже извесним бројем комплекта из ранијих година, и да ће их продавати по цену од 6 динара.

Рукописе ваља слати уреднику, Кнег. Љубице ул. бр. 11.

Претплату и рекламације, које се тичу администрације листа, ваља упућивати г. Милану Лазаревићу, адв. олд., благајнику и члану Управе Удружења.

Администрација се налази у Јакшићевој ул. бр. 11.

Уредништво.

БРАЖЖЧ

Повремени листи

ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

Удружење јавних правозаступника
У СРБИЈИ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Љ. А. ЖИВКОВИЋ, М. МИЛОВАНОВИЋ, П. ТУЦАКОВИЋ И К. ПРОТИЋ

УРЕДНИК

Д. С. ПЕТКОВИЋ
АДВОКАТ

Д. С. Петковић

ГОД. X.

АПРИЛ

БРОЈ 4.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА САВИЋА И КОМП.

1904.

САДРЖАЈ

	Страна
1. Наследно право (наставак) од Андре Ђорђевића	192
2. Право на закони део у немачком праву (свршетак) од Драг. Ваљковића, адвоката	208
3. Кривична страна злочинства (свршетак) од Др. Августа Фин- гера, превео Др. Андра Гвозд. Живковић	218
4. О надлежности наших војних судова, (свршетак) написао Гојко Павловић, аудитор — мајор	228
5. Листак: Правне студије од Габриела Анотоа, превео А. Р. Х.	240
6. Правна природа новинарског предузећа, с немач. од Јов. Б. М.	245
7. Белешке: Нови адвокати — Судске вести — Међународни ад- вокатски савез — Конгрес чешких правника — Законодавство — Адвокатски пензионни фондови — Реформа таксене тарифе — Реформа у немачком Reichsgericht-у — Амерички казнени заводи — Наклада штега због превапе извршене Лендер- баини — Genie, Dandy und Verbrechertum	249
8. Оцене и прикази: Пројекат закона за накнаду невино при- творених у Немачкој	255
9. Библиографија	256

На засебном табаку Одлуке Касационог Суда.

НАСЛЕДНО ПРАВО

по нашем грађанском законнику

НАПИСАО

— АНДРА ЂОРЂЕВИЋ —

— Наставник —

(8)

§. V. Законско наслеђивање између усвојеног детета и његових усвојитеља.

249. — I. Право наслеђа усвојеног детета. — Усвајање туђег детета бива на *три* начина (§. 137.) те отуда и *тројако* усвојење: *потпуно* и *непотпуно* (ограничено) и *хранитељство*.

250. — I^о Потпуно усвојење. — Потпуно је усвојено оно *шуђе*, мушко или женско дете, које су, место сина (*посинак*) или место ћери (*поћерка*), а без сваког *услова* и *изузећа*, усвојили муж и жена или само једно од њих. Усвојитељи се називају: *пародитељи* односно *поочим* или *помајка* усвојеног детета. Овако усвојено дете потпуно се *изједначује* с *рођеним* т.ј. брачним дететом усвојитеља (§. 137.). Оно ступа у *род* т.ј. породицу њихову, па стога и добива не само *породично* *име* (презиме) њихово него и *сва породична права*: лична, уговорна и *наследна*, која има и у породици својих *рођених* родитеља и која и даље задржава (§. 138.).

По овоме, дакле, потпуно усвојено *дете* има *право* на *законско наследство* свога *поочима* односно своје *помајке* (§. 410.), *онако исто*, као што га има и *брачно дете* његово или њено, и то не само кад је оно *само*,

него и онда, кад поред њега има и *рођене* (брачне) деце усвојитељеве. То право има овако усвојено дете и на законско наследство *пошмока* усвојитељевих, јер и ови имају то исто право на његову заоставштину (тач. 2. §-а 410.); а у наслеђу влада у опште *начело узајамности* (реципроцитета), где год оно није изречно изузето.

251. — Али, усвојено дете *нема* право на законско наследство *предака* и *побочних сродника* усвојитељевих, а то зато, што је усвојење *уговор* између усвојитеља и усвојеног детета, а овај уговор, као и сваки уговор у опште, *не* производи своја *правна дејства* и *према шрећима* већ само према *уговорницима* и *њиховим наследницима*, јер они ове при закључивању уговора заступају (§. 552.); као ни зато, што ни *претици* ни *побочни сродници* усвојитељеви *немају* право на законско наследство усвојеног детета.

252. — И сва савремена законодавства ограничавају *средство*, које се заснива усвојењем, само на *усвојено дете* и његових *пародишела* као и на *његово* и *њихово потомство*; па с тога и не дају усвојеном детету право на законско наследство ни *предака* ни *побочних сродника* усвојитељевих.¹⁾

253. — 2° Непотпуно (ограничено) усвојење. — Непотпуно је усвојење онда, кад је оно *уговорено* по *неким условима*, којима се *ограничавају правна дејства* потпуног усвојења. По тим условима се тумаче и *права* усвојеног детета према усвојитељу и родбини његовој; но у *сумњи* они се увек тумаче у *корист* усвојеног детета а на штету усвојитеља (§ 143.). По озоми и *право* тога детета на законско наследство *усвојитеља* и *његових пошмока* зависи од уговора усвојења тј. од тога, *је ли* оно и *како* уговорено.

253. — 3° Хранитељство. — Ово усвојење

¹⁾ Н. пр. Француски законик, чл. 350., Италијански, чл. 212. и 737., Шпански, чл. 177. не даје га ни усвојенику према усвојитељу, ако није уговорено; *Аустријски*, §. 183: „... Одношаји међу усвојитељима и усвојеним дететом немају никаква уплива на остале чланове породице усвојитеља;“ и §. 755: „...У погледу на сроднике, усвојитељеве или супруга усвојитељевог, без чијег је пристања дете усвојено, не припада усвојеној деци право наслеђа.“

не ствара ни какву *сродничку* везу међу усвојеним дететом (које се овде назива: *храњеник* или *храњеница*) и усвојитељем (*хранитељем*), већ даје усвојеном детету само *право на издржвање и упућивање* тј. припремање за будући грађански живот, према хранитељу. Усвојено дете, дакле, не *задобива* право ни на *породично име* (презиме) хранитеља ни на *остала родбинска* (породична) *права* према хранитељу и породици овога. (§ 144.). Стога оно и *нема* право на законско наследство свога хранитеља ни његових потомака.

255. — II. *Право наслеђа усвојитеља и његове родбине.* — 1) Усвојитељ. У §-у 410 не предвиђа се случај: да је усвојено дете, а без деце и њиховог потомства, умрло *пре* усвојитеља, јер би само у том случају могло бити речи о праву усвојитеља на законско наследство свога *посинка* или *своје поћерке*. А из тога, што се тај случај не предвиђа, а сасвим је природно да се предвиди и регулише, даје се логички закључити само то, да га законодавац *није хтео* предвидети зато, што није хтео *дати* усвојитељу то право, а из разлога: да спречи *усвајање* туђега детета из *користољубља*, јер се оно обично чини, а и треба да се чини, из неких узвишенијих, племенитих побуда.

И тако, *усвојитељ* (поочим или *помајка*) *нема* право на законско наследство свога усвојеног *детета*, *посинка* или *поћерке*.

256. — 2° *Родбина усвојитељева.* — а) *Потомство усвојитељево* (деца, унучад праунуџад итд.) *има* право на законско наследство усвојеног *детета*, а у случају његове смрти без деце и потомства, и то не само на *ону имовину* његову, коју је оно *наследило* од *поочима* или *помајке*, него и *ону*, коју је оно само *стекло*, ма каквим било начином, па дакле и *наслеђем* својих *рођених родитеља* и *других сродника* из своје природне породица, као и на *ону*, коју је *прилодом* од усвојитеља наслеђене имовине увећало (в. тачку 2. §-а 410).

И тако, *потомство усвојитељево* *искључује* из законског наслеђа усвојеног детета не само *рођену браћу и сестре* овога и њихова *потомства*, него и

све природне претке његове и њихова пошомства.

Но и потомство усвојитељево наслеђује усвојено дете *оним истим редом* и *онако*, којим би, и како би оно наследило и рођено (брачно) дете усвојитељево (§§ 402. и 403).

А ако нема усвојитељеаих потомака онда

257. — б) *Остали сродници усвојитељеви* (његови претци и њихови потомци) *имају право да*, по *законом реду*, наследе само *ону имовину* усвојенога детета, коју је оно *наследило од усвојитеља* и *његових пошомака*; а сав *приплод* од те имовине, као и *она имовина*, коју је усвојено дете *само стекло*, дакле његова лична *пековина*, припада *сродницима* из *природне* породице његово као *законом наследство*, које они наслеђују по *законом реду* (в. тач. 3. и 4. §-а 410).

Но ово право *усвојитељевих* сродника на заоставштину усвојеног детета *није*, у суштини својој, право *наслеђа*, него *право да траже повраћај* оних добара, која су путем наслеђа од стране усвојеног детета *изишла из усвојитељеве породице*; оно је, дакле, само *право повраћаја наслеђа* (le retour successoral).

258. — Право повраћаја наслеђа обухвата не само оно *добро*, које је усвојено дете *наследило* од усвојитеља или ког његовог потомка, него и оно *добро*, које је оно *добило* од усвојитеља а *за живота* овога (аналогија из §-а 500.). Истина, у §-у 410. помиње се само „наслеђено добро,“ али и све оно, што дете добије од свог родитеља за живота овога, није у самој ствари ништа друго до *антиципирано* (напред примљено) *наслеђе*.

259. — Повраћају речених добара из заоставштине усвојенога детета може се тражити само тада, *како се она у напути налазе још у тој заоставштини*. Ово логички истиче из речи „наслеђено“ (§. 410.).

По томе, дакле, том повраћају *нема места*:

а) кад је усвојено дете *шестамесетом* својим наслеђено добро коме као *легат* завештало, јер је овде реч о законском наслеђивању; и,

б) кад је оно, *за живото* свога, то добро *сасвим ошћуило*, другоме у својину пренело, тј. *продало*, па ма да је новцем од те продаје добијеним друго које добро купило, или, за друго које добро *разменило* (трампило).

На против, повраћају *има* места:

а) ако је наслеђено добро само *делимично ошћено* нпр. хипотеком или службеношћу каквом оптерећено. Или,

б) ако купац није није још исплатио *куповну цену*. У овом случају *тражбина продајне цене* замењује наслеђено добро, којег се повраћај тражи, јер је несумњиво да она представља дотично добро.

260. — Израз „наслеђено добро“ у §-у 410. је генерални израз; он се односи не само на *непокретну* него и на *покретну ствар*, као економско добро. *Lege non distinguente nec postrum est distinguere.*¹⁾ С тога се из заоставштине усвојеног детета може, у даноме случају, тражити *повраћај* и оних *покретних ствари*, које је оно од усвојитеља или његових потомака наследило, а налазе се још у *нашури*, у *истовешности* (н.пр. адиђар, оружје, слике породичне и т. д.)

261. — И *сам усвојишел*, држим, *има право на повраћај* оних добара, које је усвојеном детету био дао; јер не видим претежног разлога зашто га он не би имао, кад га *кроз њега*, имају његови сродници.

§. VI. Законско наслеђивање између супруга.

262. — И *супрузи* имају, по нашем Грађанском Законику, *узајамно право да по закону* (abintestato) *један другог наслеђују*. Они су га имали и у Римском Праву (bonorum possessio unde vir et uxor), а имају га и по скоро свима грађанским законцима модерних држава.

263. — Супрузи имају ово право под овим *претпоставкама*:

1° да раније *умрли супруг нема законих наследника* ни из *шестог* колена из *материне* лозе (в. допуну §-а 408. од 21. окт. 1850. в. № 2085. и §. 416. при крају). И

¹⁾ Види моје дело *Систем Прив. Права*, I. књ. *Општи део* бр. 90. под 50.

2° да је законити брак међу њима постојао све до смрти раније умрлога супруга (§. 417. „Ово (узајамно наслеђивање) се разумева код мужа и жене, који по закону у браку живе...“)

А сматра се, да је законити брак између њих постојао и онда, ако су они, по пресуди духовнога суда, пред смрт једнога од њих и раздвојено (од постеле и трпезе) живели, без обзира, ко је од њих за то крив, јер се раздвојени животи сматра само као покушај измирења између завађених супруга, који чини сам духовни суд (§. 102.). Истина, у §. 417. вели се даље: „јер ако су растављени судом... онда и ово право у смотрењу... узајамног наслеђивања њиховог престаје.“ — али се под тим растављањем свде, разуме само развод брака, који је изречен извршном пресудом Великог Духовног Суда (§. 219. зак. о цркв. властима), јер тек услед развода брика (а још само и услед смрти једнога супруга) брак престаје (§. 93. грађ. зак.). А да, пак, брак не престаје услед пресуде духовног суда, којом се досуђује „одвојени живот“ види се јасно из §. 93., по коме „супружници, ако би се оиет састали, јављају то само своме свештенику, а овај исто доставља својој духовној власти,“ и из чл. 218. зак. о цркв. властима, по коме „ако се у парници за развод брака досуди одвојен живот, па се муж и жена у року од пет година не измире, епархијски ће духовни суд после тога рока, на захтев обе парничне стране, развести брак.“

Но изузетно, и ако је брак међу супрузима постојао све до смрти једнога од њих, преживели супруг (муж или жена) нема, по §-у 417., право на законско наследство раније умрлога супруга, а у случају: „ако је онај овога вероломно оставио“ (т.ј. „с намером друга свог изневерити удаљио се незнано куда,“ §. 96.); а муж нема право на законско наследство своје раније умрле жене још ни тада, „ако је по жетини срца жену од себе отерао,“ те је ова, разуме се, умрла ван куће мужевљеве.

264. — Ово узајамно право супруга на законско наследство њихово постоји у нас тек од допуне §-а 408. од 21. окт. 1850. год., јер, пре те допуне,

жена није имала право да наследи заоставштину свога мужа, него само да је *ужива* до преудаје или до смрти своје (§. 416.), и ако је међутим, у §-у 417. било наглашено право узајамног наследства њиховог.

Али, и данас, кад то право узајамног наслеђивања међу њима постоји, ипак *има разлике* између права мужевљевог и права жениног. А разлика је у томе:

а) *што* само *жена*, односно „заоставша удовица“, има право да по закону наследи свог *умрлог* мужа, а *не* и њени закони наследници (нпр. деца њена из ког ранијег брака, а пасторчад мужевљева); а

б) *што* не само *муж* него и *његови закони наследници* имају право на законско наследство женино (§. 417. при крају); но ови последњи имају га, држим, само тада, ако је муж жену био *прежињео*, па умро не дочекав да сам њено наследство прими.

265. — Истом допуном §- 408., управо законодавним решењем од 21. октобра 1850. год. В№ 2085., узаконено је још и ово: да *непокрешно имање* какве *прњаворске породице*, т.ј. такве породице, која је била настањена на *земљи каквог манастира*, само онда може и има припасти манастиру, кад сва таква породица изумре, не оставивши после себе никог свог, па дакле не само *кћер*, девојку, него ни *удовицу*: те по томе, где је из које *прњаворске породице* остала или само *кћи* или само *удовица без деце* онда да *непокретна добра* те породице *наследи заостала кћи*, по §-у 400. Грађ. Зак., или *заостала удовица* по аналогiji §-а 416. ист. зак., по коме муж наслеђује женино имање, кад њених законних наследника не би било.“

§. VII. Законско наслеђивање у задрузи или задружној кући.

266. — Остављајући, за сада, на страну проучавање *задруге* и *правних одношаја* међу члановима њеним, ми се овде задржавамо само на *положеном питању*.

У погледу на то питање §. 418. упућује нас на главу XIV: о *наследним правима и одношајима у задрузи*, да тамо видимо: „у *колико се* од ових по-

љених општих правила у задрузи *отступа*." А ој глави наилазимо прво на :

§. 527: „У случају наследства и деобе у задрузи ваља поступати по општем пропису наследства и деобе.“

Из §-а 527. као год и из §. 418. („...у колико се.. од општих правила.. *отступа* у задрузи) излази:

1° Опште је правило о законском наслеђивању умрлога задругара: да и у том случају ваља поступати по општем пропису о законском наслеђивању.

А то значи:

И у задрузи је главна основа законском наслеђивању *брачно крвно сродство* (§. 395.) Слествено, и умрлога задругара наслеђују они крвни сродници његови, који су му најближи, а по означеном *реду колена* и по *првенству* мушких над женским. И

2° Од тих општих прописа има извесних *отступања*. А та се отступања тичу:

267. — I. Крвних сродника умрлога задругара изван задруге. — Ово отступање поставља:

§. 528. (прва тачка): „Сродство у задрузи при наследству има *првенство* над сродством изван задруге, ма ово било и у *ближем* степену.“ Да се под овим сродством разуме *крвно* сродство види законодавно тумачење тога §-а од 22. маја 1852. год В№ 625. 36. VI. стр. 103.

Ово наређење значи:

да су они *крвни сродници* умрлога задругара, који су с њим живели, до смрти његове, у задрузи, *пречи* у наслеђу његовог дела у задружном имању од оних крвних сродника његових, који су у време смрти његове живели *изван* задруге, и ако су ови и у *ближем* степену с њим сродни од оних у задрузи. Слествено, они су први пречи од ових других и онда, кад су ови и у *оном истом степену* крвног сродства с умрлим задругаром, у којем су и они у задрузи.

А из овога отступања излази:

а) да део умрлога задругара у *задружном* имању наслеђују *само* они крвни сродници његови, који су с њим у задрузи, а не и они, који живе *изван* задруге. По томе, *синови* умрлога задругара, који су у

задрузи, сами наслеђују свог умрлог оца, те искључују оног сина његовог, а браћа свог било рођеног било само по оцу, који је изван задруге, па и његово пошомство. Тoga сина умрлога задругара, који живи изван задруге, и његово пошомство, искључује из наслеђа и пошомство оних синова који су у задрузи, кад оно по праву представљања наслеђује дедов део (§. 399.); дакле, унук по сину умрлога задругара, који је у задрузи, искључује из наследства дедовог свога старица (односно преживелог сина умрлога задругара), који живи изван задруге, па и његово пошомство. То исто важи и за праунука, прапраунука ит.д по сину умрлога задругара, који се затекао у задрузи. — И

б) да, изузетно од општег правила, по коме крвни сродници из поштоњег колена, као даљи сродници, не долазе на наследство док год има сродника из прешходног, као ближњих сродника, — да овде, дакле, наслеђују они крвни сродници умрлога задругара, који су с њим у задрузи и у даљем сродству, а не и они, који су изван задруге ма били и у ближем сродству с њим. По томе, дакле, и отац умрлога задругара, а ако њега нема, онда браћа његова (и њихово потомство), ако су он или она с њим у задрузи, наследиће га пре него његов син (и синовљево потомство), ако је овај (или ово) изван задруге. Ово нас логички води и даље, наиме к томе: да је и део по оцу умрлога задругара, а ако њега нема, онда синови тога деда (односно старичеви умрлога задругара) и њихово пошомство, ако је он или ако су они (односно њихови потомци) с умрлим у задрузи, опет пречи у наслеђу задругаревог дела и од сина и од оца и од рођене браће умрлога задругара, ако су сви ови изван задруге. И тако даље редом.

268. — Из свога досад реченога излази то: да се на законско наследство задругарског дела позивају само они крвни сродници његови, који су с њим до смрти његове били у задрузи и да они долазе на то наследство оним редом, по коленима, како је то напред у §§-има 395—408., као општи пропис (§. 527.), опредељено. По томе, они крвни сродници умрлога

задругара, који живе *изван* задруге, сматрају се као *и да не постоје*.

269. — Но као *крвни сродници* умрлога задругара, који су *још задрузи*, сматрају се:

а) она *малолетна деца* ког раније умрлог задругара, која су за *својом матером*, услед *одласка* њеног *из задруге* (због *преудаје* или *поврашка* у своју родитељску кућу, в. §. 525.), *отишла*, а нису још оделена од задруге (§. 520.); и

б) они *чланови задруге*, који живе *изван* задруге због *ројства* или *сужанства* (т.ј. због осуда на *затвор* или *робију*) или друге какве *подобне нужде*, и *опасности* или *службе отачастивене* (нпр. у војсци);

па с тога и једни и други *задржавају*, по тач. 3. §. 528. и даље *своје првенство* на законско наслеђе умрлога задругара према оним *крвним сродницима* његовим, који живе *изван* задруге.

270. — II. *Грађанског (цивилног) сродства* или *усвојења*. Ово друго отступање поставља:

§. 528. (тачка друга): „И само *усвојење*, које је *достоверним начином* и са *општим сагласијем задруге* учињено, *искључава* и само *сродство по крви изван задруге*.“ А под *општим сагласијем* задруге разуме се „*пристанак старешине* и *осталих учесника* у правима *кућарским*“ (§. 142.) или „*задругара* т.ј. *свију пунолетних мушких глава*“ §. 510.

Овде се, ван сваке сумње, разуме *потпуно усвојење* (§§. 138 и 139.). Али овим усвојењем усвојено дете и овде ступа само у онај *правни одношај* и само према *усвојитељу*, у који оно ступа и у случају, кад му усвојитељ није у задрузи; дакле, *не* и према *задругарима*. Ови му својим пристанком на усвојење признају само *она права* према усвојитељу-задругару, која би имало и његово *законско дете*, па наравно и *право на законско наследство* оног дела усвојитељевог, који овај има с њима у задрузи. И овде, дакле, вреди *општи пропис* о законском наследству (§. 527. у вези с §-ом 410).

А *отступање* је од тог *општег прописа* само у томе: што усвојено дете каквог задругара, које је дакле у задрузи, има *прече право* („*првенство*“ §. 528.)

на законско наследство задружног дела свога усвојитеља од оних *крвних сродника* овога, који су *изван* задруге. По томе, дакле, усвојено дете умрлог задругара *искључује* из тог законом наследства рођеног и законитог *сина* усвојитељевог, који је *изван* задруге, и *његово потомство*. Иначе, какав би други који смисао могло имати ово наређење: „и само усвојење... *искључава и само сродство по крви* изван задруге?“

И управо ово наређење потпуно оверава напред изложено схватање или разумевање прве тачке §-а 528, јер, кад *и сам усињеник*, који је *у задрузи* с усвојитељем, *искључује* из законом наследства усвојитељевог задружног дела и самог *сина* његовог, који је *изван* задруге, *одељен*, онда га још много пре *искључује* и његов рођени *браћ*, односно онај *син* усвојитељев, који је *у задрузи*. А ово *једнако* или *равно* право и *усвојениково* (*посичково*, а не и *поћеркино*) и *сина* усвојитељевог, који су *у задрузи*, да *искључе одељеног сина* усвојитељевог из законског наследства дела овога у задружном имању, — то је право само логичка *последица изравнавања* усвојенога детета са *брчаним*, законим дететом усвојитељевим у свима *породичним правима* у која спада и *наследно право* (в. §§. 136 и 138.).

271. — Али, ако је усвојено дете узето из његове природне а *задружне* породице, дакле из *једне* у *другу задругу*, онда оно, по §-у 528., *нема* више *права* на законско наследство у тој ранијој задрузи, које би иначе имало, по §. 138. при крају, да му природна породица *није* задружна.

272. — III. *Женска неудата деца или девојке у задрузи нису*, по §. 529., *имале* право на законско наследство *дела свога оца* и *осталих крвних сродника* у задружном имању, а које им даје најпре §. 399. као *унукама*, *праунукама* ит.д. по *сину* умрлога задругара, затим §. 400. као *ћерима* (тач. 1.) и *унукама* и т. д. *по ћери* његовој (тач. 2. тога §-а), као и остала наређења као *сестрама* и т. д. (§§. 402.—408.). Оне су имале само *право на издржавање* и *пристојно удомљење* по постојећем обичају из *задружног* имања.

Наређење §-а 529. је, у почетку, било потпуно

„изузеће од општих правила о наследству,“ као што се то сасвим изречно вели у законодавном тумачењу §-а 529. од 7. фебруара, 1847. год. ВМ 158. (зб. IV. стр. 6.).

Но законодавним решењем од 28. новембра, 1859. год. ВМ 5282., (зб. XII. стр. 96.) укинуто је оно прво тумачење, па је допуњен §. 529. овако:

„Женска деца умрлога у задрузи, кад овај не остави по себи мушке деце, имају право наследства на део задружног имања свога оца; но то им имање (т.ј. део), у колико се оно у земљама и у опште у непокретностима састоји, може задруга по процени вештака исплатити.“

А из ове допуне §-а 529. излази:

1° да само ћери умрлога задругара, које су, у часу смрти свога оца, још девојке и у задружној кући, имају право законског наследства (тач. 1. §. 400.) на део счев у задружном имању. Дакле, оне то право немају, ако су удајом или иначе раније изишле из задружне куће, јер их тада искључују из наслеђа остали крвни сродници њиховог оца, који су у задрузи, ма да су они и у даљем сродству с њиме, а оне у ближем (тач. 1. §. 528.). — Ово право наследства имају, под горњим условима, још и унукe и т. д. (§. 399.) по сину умрлога задругара.

Иначе, женска деца (девојке) у задрузи, у другом ком односу сродства (н.пр. као сестре умрлога задругара) немају права на законско наследство у задрузи по §-у 529., јер он није укинут већ само допуњен; али имају право на издржавање и пристojно удомљење. И

2° да речена женска деца немају права да наследни део умрлога им оца (resp. деда по оцу) у задружном имању, ако се и у колико се он састоји у непокретним добрима, траже у натури дакле издвајање истих из задружног имања. Задруга им може, ако је за њу повољније, да им у новцу процењену вредност наслеђа исплати.

А онај део наслеђа, који се састоји у покретностима, имају право да траже у натури.

273. — IV. — Мати умрлога задругара, која се,

у часу смрти овога, затече у *задрузи* као *удовица*, *нема права* на законско наслеђе *дела* свога сина у задружном имању, које би иначе имала по §-у 402. заједно са сестрама умрлога сина а својим ћерима. А још мање га има, кад је *изван* задруге. Ово се јасно казује у законодавном тумачењу §-а 523. од 28. ј. на, 1849. год. В№ 1147. (зб. V. стр. 49.). „Како §. 523. гласи: да *жена удовица* после смрти свога мужа у *задрузи* заоставша, била она *са* децом или *без* деце, задржава *право* уживања на делу свога мужа у задрузи и смеси заоставшем, то се разуме: да *ни* оваква *жена удовица*, *којој* у *задрузи* *дете* умре, *не може* део овога у *задрузи* **ни у каквом случају** *наследити*, него и њој остаје само право уживања до смрти или преудаје, *по гласу постојећих правила о женскињама у задрузи*“ (т.ј. по §-у 529.).

И најзад последње отступање:

274. — V. *Удовица умрлога задругара*. — Она *нема* права да по допуни §-а 408. наследи део свога мужа у задружном имању. Истина, ово отступање од те *допуне*, као *општег прописа* о *удовичином* праву на законско наследство свога мужа, *није* нигде *изречно* исказано; али оно неминовно истиче као логичка последица, прво, из оног отступања, по коме: *удовица задругара* ни као *маћи* *нема* *ни у ком случају* права да наследи *део* свога детета, које је умрло у *задрузи*, а друго, и из оног отступања, по коме: *ни кћи* умрлога задругара, и ако мушке деце његове *нема*, *није* имала, у почетку, права да наследи *очев део* у задружном имању, „но је тај *део остајао* *задрузи* као *најпречем* наследнику“ (в. законод. тумачење §-а 529. од 7. фебруара 1847. год.). У опште *женскиње* је, дакле, *искључено* из законског наследства у *задрузи*, изузев сада, по допуни §. 529. од 28. нов. 1859. год., једино оне *кћери* умрлога задругара, које се као *девојке* затеку у *задрузи* и које, ипак, *немају* право да наследни део свога оца у *непокретном* задружном имању траже *унатури*.

275. — Но и *удовица умрлога задругара* има, и онда кад је *без деце* остала, право *удовичког уживања* *дела* свога мужа у задружном имању све до смрти

или преудаје своје, *ако остане* до тог времена *да живи у задрузи*, а у накнаду за то уживање и она је дужна по могућству припомагати задрузи. На случај, пак, своје *преудаје из задруге*, или, *повратка у родитељску кућу*, она има право само на *пристојну опрему* по постојећем обичају (в. §. 523. с објашњењем од 28. јуна 1849. год., и §§. 524 и 525.).

А да, пак, та удовица губи право тога уживања, *ако не остане у задрузи да живи*, то се јасно види из законодавног решења од 6. јуна, 1853. год. (зб. VII. стр. 54.), које је отпечатано испод §-а 414., по коме: „ако би се (удовица у задрузи) *вратила родитељима својим*, за то јој *не пристоји издржавање из мужевљево куће*, што она *не испуњава дужности §-ом 523. себи прописане речима: „Но и она је дужна по могућству задрузи припомагати.“*

На случај *деобе задруге*, та удовица, *ако је још у задрузи*, има право да се користи *правима*, која има и удовица у *инокусној кући* по §-у 414. (в. законодно решење од 6. јуна, 1853. г. испод тога §-а).

Али она није власна тражити *деобу* задруге ради *остављања дела* њенога мужа, те да она сама њим управља и да га ужива; јер би то било очигледно противно јасној тежњи, законодавчевој да *одржи* задружно имање *неподељено*, у заједнини. Управо из те тежње законодавац и чини *сва побројана отступања од општих прописа* о законском наслеђивању у погледу на законско наследство *дела* умрлога задругара у задружном имању. Том се тежњом објашњава и то, што је у почетку, у опште *све женскиње у задрузи*, без изузетка, било *искључено* из законског наследства у задрузи, и што је доцније допуштено *право наслеђа ћерака* умрлога задругара *ограничено* тиме, што оне не могу тражити да им задруга изда *у напури* наслеђени *део очев у непокретном* задружном имању, јер би то изазивало *реалну деобу* задружног имања па слествено и *распад* задруге. Па, кад ни ћерка не може изазивати *реалну деобу* задружног имања ради остварења (реалисања) свога *коначног* права наслеђа, одкуда онда може ту деобу тражити удовица ради свога, само привременога, права уживања?!

Најпосле, кад из те тежње законодавац *краиш* и *самим задругарима*, сусопственицима задружног имања, да се „због маловажних узрока“ (н.пр. због свађе или заваде) раздвајају, *да задругу деле* (в. законод. решење од 22. јуна, 1846. год. В№ 270, испод §-а 492.); онда му је још много мање била намера да допусти реалну деобу задруге само због тога, „што се не би сложила“ (§. 414.) удовица задругарева с осталим задругарима, кад је она само привремено још у задрузи?!

276. — Што се, пак, *миразних добара* удовице задругареве тиче, *она* и даље, и после смрти свога мужа, *задржава* своје *искључиво право својине* на њима, као и на све своје *покретне ствари*, и на *све*, што је *њој* и *мужу* *њеном на употребу служило*; па све то, ако оде из задруге, као своје сопствено *собом односи* (§. 524. у вези с §-ом 509.).

Али, ако она *умре у задрузи*, а без потомства у задрузи, онда је наслеђују по *општим прописима* (§. 395—408) *њени крвни сродници* (§. 416.), ако ових нема, онда *мужевљеви закони наследници у задрузи* (§. 416.).

(наставиће се)

ПРАВО НА ЗАКОНИ ДЕО

У

НЕМАЧКОМ ПРАВУ

с погледом на римско, по Конраду, Козаку и Хајнриху Дербургу

од Драг. Вељновића, адвоката

(3)

— СВИДЕТАК —

Г.

Право на закони део и послови међу живима.

Закони део, по римскоме праву није смео да буде повређен пословима на случај смрти, као што смо то већ из досадањег видели. Али будући опоручитељ, по римскоме праву, није био обвезан, да води рачуна о законом делу наследника овлашћених на закони део и у пословима међу живима.

Ово правило није смело да се неограничено утврди, јер би покојник могао, поклонима међу живима и давањем мираза, тражење овлашћених на закони део, да учини илузорним. Због овога је и постала у римском праву тужба *querella inofficiosae donationis et dotis*.

Спорно је било, да ли се ова тужба употребљавала само, кад се претпостављало, да је скраћивање законога дела учињено у (варљивој) фrawdолозној намери, или се она могла употребити за свако објективно скраћивање законога дела.

Већина је за ово последње мишљење.

1. Претпоставке *querell-e inofficiosae testamenti* биле су:

а) Објективно сужавање законога дела услед по-

клоне. Питање је како је било, кад је било више сукцесивних поклона?

Тада се узимало за основ време првога поклона и, према томе се утврђивале резервне суме за наследнике овлашћене на закони део. У колико се поклон садржавао у овој суми (износу), у толико је и важио. Ако су за овим долазили други поклони или последњовољна наређења, који су ову суму крћили, били су невредећи. Није се приступало узајамном срачунавању поклона ни сразмером редуцирању истих.

б). Поклонодавац морао се долозно понашати према овлашћенима на закони део. Није се узимало, да је долозно поступање, ако је покојник што поклопно овлашћенима на закони део.

Повреда се није смела понова да изравна. Али и то је могло бити, кад је покојник доцније, после поклона, дао нешто од свога имања, или је то наредбом на случај смрти учинио.

2). На ову тужбу имао је права:

а). Сваки овлашћени на закони део, коме је он повређен, претпостављајући, наравно, да он није ово скраћивање својим поступцима заслужио. Да ли је покојник после себе оставио тестаменат или не, било је за ову тужбу равнодушно.

б). Она се подизала само противу поклонопримаца и његових наследника. Докле год обдарени није имао учешћа у долусу (није био крив) он је био одговоран само, у колико је обогаћен.

в). Целъ тужбе није био ресцесија (смањивање) целога тестамената, но само до испуњења законога дела тужиочевог.

г). Ова је тужба као и *querella inofficiosi testamenti* застаревала за пет година, она је супсидиерна и чим је поклон ма у колико признат, она се искључивала.

3). Као поклон, који је противу дужности учињен сматрао се и сваки предујам (*Dotirung*), а по данашњем праву свака опрема.

4). Поклонодавац је сам овлашћен, да обара поклоне, који би накнадно рођеној деци, право на закони део скраћивали. Ово је једно самостално правно средство.

Осим ове тужбе у римском је праву постојала и тужба т. звана *actio ad supplendam legitimam*, којом је овлашћени на закони део могао да тражи, ако му је износ његовог законог дела скраћен, допуну законог дела.

Тужба ова није заснована на увреди. Она није апсолутно лична; она је безусловно наследна и не одстрањује се тиме, што је овлашћени на закони део признао тестаменат. Ко ову тужбу подигне па пропадне, не важи као недостојан, да што прими по тестаменту, он задржава, дакле, што му је остављено. Тужба се ова диже противу тестаменталних наследника. Ако су тестаментални наследници у исто време и овлашћени на закони део, они је у толико трпе, колико су више добили, но што је њихов интестатски део.

У римскоме праву допуштала се и тужба т. зв. *cautela socini*, по којој је овлашћени на закони део могао нешто и преко износа његовог законог дела да добије, под условом, да прими сва ограничења, под којима је давање учињено.

У немачкоме праву, што се тиче односа законог дела према поклонима, које је покојнику за живота учинио стоји, као што следује:

1. Ако је покојник неком трећем учинио поклон међу живима, онда може овлашћени на закони део, без обзира на досад изнета правила за одређивање обичног законог дела, још један изванредни закони део да тражи т. зв. *допуни закони део* (*Ergänzungspflichtteil*) — § 2320—2324, гр. зак. — Овај се допуни закони део састоји у износу, којим се обичан закони део повећава, кад се поклоњени предмет урачуна у заоставштину — § 2325 гр. зак.

1). Допуни закони део може да се тражи од свију врста поклона. Изузеци од овога:

а). Ако је од учињеног поклона па до наступања случаја наслеђа прошло десет година; ако је, пак, поклон учињен брачном супругу покојниковом, то овај десетогодишњи рок не почиње пре, док брак не престане — § 2325 гр. зак.

в). Ако је поклон због достојанства или морала забрањен — 2330 гр. зак.

2). При израчинавању законног дела узима се вредност поклоњеног предмета, коју оно има у времену, кад наступи случај наслеђа; ако је, пак, вредност поклоњеног предмета у времену поклона била мања, то ће се онда ова мања вредност узети у рачун (§ 2325). Ако је овлашћени на закони део добио више, но што је обичан закони део, онда ће се тај вишак одбити од допунога законнога дела — § 2326. гр. зак.

Пример. Удовац А поклони својој сестри Б у 1900. години, а одмах за тим и своме брату В по 90.000 м; доцније претрпи он велике штете у своме имању тако, кад би он 1905 године умро његово би имање износило само 40.000 м; у тестаменту, који је начињен 1901. год. оставио је своме брачном сину Г легат од 30.000 м; а своју ванбрачну ћерку Д позвао као једину наследницу; Г прими легат. Овде ће Г из очеве заоставштине да прими више 10.000 м. но што је његов обичан закони део; према овоме његов би допуни закони део износио половину од 180.000 — $10.000 = 80.000$ марака.

3). а). Тражење допуног законног дела у првом је реду противу наследника. И доиста наследници јамче на исти начин као и при израчунавању обичног законног дела. Нарочито може наследник, који је сам овлашћен на закони део, исплату допуног законног дела, коју му други неки овлашћени на закони део тражи, у толико одрећи, да њему самом обичан и допуни закони део остане. — § 2328 гр. зак.

б). Ако су наследници с обзиром на горе споменуте приговоре, јер они јамче за дугове заоставштине само ограничено, а заоставштина је исцрпљена, обвезани за исплату допуног законног дела или само делимично или баш никако, то онда у другоме реду за овај недостатак јамче поклонопримци. Ипак они не јамче за овај недостатак као за такав, но су само обвезани; да издаду поклон по прописима за издавање неозаконеног обогаћења, па да се тај овлашћени сам из њега подмирује. Поклонопримац може и да одбије издавање поклона, ако тај недостатак плати из свог слободног имања. Ако су више поклонопримаца, јамчи ранији у толико, ако доцнији није обвезан. Јамчење

поклонопримчево застарева за три године, рачунајући од кад је наступио случај наслеђа, као и кад поклонопримцу није био поклон познат — § 2329, и 2332. грађ. закона одељак 2.

Пример. У под 2. именованом случају може Г. да тражи од своје полусестре, која је наследница њенога оца, 30.000 м. као легат и 10.000 м. као допуни закони део. За мањак од 70.000 м. јамчи његов стриц В. док је његова тетка Б. слободна. Ако је В. половину поклона изгубио, он је онда обвезан само за 45.000 м., јер Б. јамчи за 25.000 марака.

в.) Ако је овлашћени на закони део једини наследник, онда јамчи поклонопримац за издавање у првоме реду — § 2329. од 1. per 2. гр. зак.

II. Ако је овлашћени на закони део сам примио поклон од покојника, онда ће се поклон, као и да је неком трећем дат, урачунати у заоставштину и у исто време урачунати у допуни закони део овлашћенога на закони део. Ако је покојник при давању прописао урачунавање истог у закони део поклонопримца, онда ће се поклон урачунати на целокупан износ и обичног и допуног законом дела § 2327, 2315. гр. зак.

Примери: I. А покони својој жени Б. 8.000 м. а своје небрачноме детету В. 72.000 м. Као наследника позове он своје брачно дете Г. Његова заоставштина износи 400.000 м. Овде може жена Б. да тражи обичан закони део од $\frac{1}{3}$ од 400.000 м. = 50.000 м., а као додатак законом дела $\frac{1}{8}$ од (72.000 + 8.000) — 8.000 = 2.000 м.; II. Исти случај, само што вредност жениног поклона није 8.000, но 48.000 м. Овде може жена само обичан закони део од 50.000 м. да тражи; III. Исти случај као у примеру под II, само што је покојник наредио урачунавања поклона у закони део женин. Овде може жена да тражи само обичан закони део, који износи $\frac{1}{8}$ од (400.000 + 72.000 + 48.000) — 48.000 = 17.000 марака.

Право наследника по уговору о наслеђу према поклонима покојниковим.

I. Као год што имају право овлашћени на закони део да траже повраћај поклона, које би покојник за

живота дао неком трећем, тако и уговорни наследници имају ово право под извесним околностима — § 2387. грађ. зак.

1.) Ово право на тражење повраћаја поклона, које имају уговорни наследници, с једне је стране слабије, а с друге јаче од права, које имају наследници овлашћени на закони део.

а) слабије је, јер се тиче само таквих поклона, које је покојник учинио, пошто је закључио уговор о наслеђу, с намером да оштети уговорне наследнике.

б) јаче је, јер се тиче и таквих поклона, који су учињени пре десет година од наступелог наследног случаја; тиче се поклона не само до количине наследнога дела овлашћених наследника, но у пуној њиховој вредности.

2.) Право овлашћених на закони део да траже повраћај поклона, подудара се са оваким правом уговорних наследника у овоме:

а) што поклонопримац има да врати поклон по правилима о издавању неозакоњеног обогаћења;

б) што тражење повраћаја поклона застарева за три године од дана, кад је наступио наследни случај.

II. Ово право, да траже повраћај поклона, припада и уговорним примаоцима легата, под претпоставком:

1.) да се легат односи на један индивидуални предмет,

2.) да је покојник овај предмет поклатио, отуђио или оптеретио у намери, да оштети примаоца легата.

3.) да прималац легата не може да тражи од наследника накнаду за овако оштећење.

Право на закони део по нашем грађанском закону.

И наш је законодавац по угледу на римско право, а преко аустријског грађ. зак. у § 477. утврдио начело, да је тестатор, при прављењу расположења на случај смрти, дужан, да извесним својим најближим сродницима, а то су деца мушка или женска, ако мушке не би било, остави извесан део свога имања у наслеђе. Он је, даље, тврдио, да овај део заоставштине, који мора остати деци, буде невредим, што значи, да на

овоме делу имања не буде никаква отежања ни ограничења.

Законодавац је у горњем пропису законским утврдио количину (квоту) онога дела, који мора овлашћенима на закони део остати. Закони је део, дакле, половина онога дела наслеђа, који би наследнику остао, да тестамент покојниковог није било, како то наш законодавац у § 477. гр. зак. вели, што значи: закони је део половина интестатског наследног дела.

Законодавац је, најзад у § 477. гр. зак. одредио тачно и лица, која су овлашћена на закони део. По томе наређењу законском, то су само мушка деца покојникова, а ако мушке нема, онда женска. Нико други: ни удаљенији сродници као унуци, ни родитељи покојникови, ни браћа и сестре, па ни брачни супруг нису овлашћени на закони део.

Овим наш законодавац отступа и од римског права, и од немачког и аустријског гр. законика, који је изворник нашем грађ. закону.

Узрок му је, за овако наређење, свакојачко у томе, што је овим хтео, да спречи сувишно делење непокретног имање.

Наш законодавац, по угледу на аустријски грађ. зак. одредио је у § 480 грађ. зак. извесне узроке, са којих је опоручитељ овлашћен, да своје наследнике овлашћене на закони део, лиши тога права.

Ово тестатор, да учини, мора изрично у тестаменту или кодицилу, да изначи основ, са кога лишава наследника право на закони део — § 481. гр. зак. По себи се разуме, да тестатор ово мора да учини у пуноважним тестаменту или кодицилу, јер ако не би тестаменат или кодицил по форми одговарао закону и као такав оглашен био за ништаван, он би био ништаван у целом свом обиму, дакле, и у погледу наведеног основа за лишење права на закони део.

Могло би се ставити питање, да ли је довољно, да тестатор само назначи основ, са кога лишава права на закони део овлашћенога наследника на то, или је нужно, да се тај основ и докаже и ко треба да га доказује?

Наш законодавац није нигди изјавио, да је неко

дужан, да доказује постојање основа искључења, а најмање, који је дужан то да докаже.

По угледу на аустр. гр. законик § 771 и 782 и на немачки гр. зак. § 2336., где је изрично утврђено, да је терет доказивања, да постоји наведени основ за лишење права на закони део, на наследнику, то, а с обзиром на правичност и целисходност, држало, да би и по нашем грађ. законнику требало узети, да је терет доказивање на ономе, који хоће да се користи овим лишењем; дакле на наследнику, који није лишен права на закони део, на легатору, поклонопримцу и на наследнике по законом реду наслеђивања (интестатске наследнике).

Правило је по нашем грађ. зак. (477) да закони део ма у којој фирми остављен, не сме бити ни окрњен ни ограничен.

Наш законодавац не признаје ни право тестатору, да он може ма како, да окрњи или да оптерети, закони део наследника.

Једно само окрњење законог дела признаје наш закон у § 478 и 479. гр. зак., кад оно иде на корист женске деце. Тад законодавац допушта покојнику, да овај може, да би и женској деци нешто дао, да окрњи закони део овлашћених на закони део (мушке деце). Законодавац у § 478. грађ. зак. допушта, да тестатор може, да изравна у наслеђу и мушку и женску децу, или женској деци нарочите делове остави. Намеће се питање, докле се може да иде са тим окрњењем законог дела мушке деце на корист женске?

Неједнако се у нашој јуриструденцији ово тумачи. Неки су мишљења, да то окрњење може да иде у бескрајност; да отац може сину дати нешто најмање, а све остало, да женској деци остави. Ово изводе из речи „како хоће,“ што у ствари не стоји, јер те речи „како хоће“ морају се узети у везу са речима: „женску децу или изравнати са мушком или им особити део оставити....“; што значи, да је тестатору остављено, да бира или да женску децу изравна са мушком или да им особене делове остави, али никако ти делови не смеју бити већи од дела мушке деце, јер би се онда у основи вређало основно начело по-

стојања законог дела; оно би било илузорно, јер би га тестор у сваком случају могао изиграти. (Види о овоме 47. свеску „Гласа“ за 1903. год. под насловом „како треба разумети § 489. гр. зак.“)

Осим горњег окрнења законог дела по § 465., 466. и 467. гр. зак. може по нашем гр. закону, да се ово право ограничи при фиденкомисарном наређењу. Ту може тестатор, да нареди, да оно имање, које је он сам стекао, прелази с колена на колена у његовој породици, без обзира на право на закони део овлашћених на закони део. Ово наређење остаће стално. Граница кад то наређење престаје није одређена.

По нашем закону не признаје се ограничење у доброј намери (*exheredatio bona mente*), као што је то у немачком праву.

Из § 500. и 501. грађ. зак. види се, да је и наш законодавац признао урачунавање у закони део. По § 500 гр. зак. треба да се детету урачуна у закони део оно, што су му отац или мати за живота поклонили. Неће се урачунати, кад се отац или мати изрично изјаснили, да се ово, што им је поклоњено, неће урачунавати у закони део. По § 501. пак, по правилу неће се урачунавати у закони део трошкови, који су учињени за храну, одело или васпитање. Но, родитељ може, ако хоће, да нареди, да се и ови трошкови урачунају у закони део, само им онда наређује, да те трошкове бројем назначе. Разлика је између § 500. и § 501. та, што се по правилу оно, што је по § 500. дато детету, урачунава у закони део, а неурачунава се, ако је родитељ то нарочито наредио; а оно, што је по § 501. дато детету, по правилу се не урачунава у закони део, а може се урачунати, кад се то нарочито нареди и бројем означи.

Из овога а с погледом на § 490. гр. зак. излази, да се и по нашем грађан. закону закони део израчунава, као и по немачком закону, дистрибутивним начином. Ово значи, да се квота законога дела за сваког појединога наследника израчунава.

Лишени наслеђа не узима се у обзир при одређивању законога дела наследника овлашћених на закони део.

При израчунавању закономг дела узима се чиста заоставштина без дугова, који се предходно одбијају — § 490. грађ. зак.

Нарочита тужба за заштиту закономг дела није призната. И закони се део по § 482. грађ. зак. штити општом тужбом за уништај тестаментa.

По аналогiji § 565. гр. зак. у вези са § 477. гр. зак. и наш је законодавац признао овлашћеном на закони део право, да, кад му је закони део окрњен, тражи допуну закономг дела, како, кад им је закони део тестаментом, тако и кад је поклонима међу живима, окрњен.

Право, да тражи уништај поклona, кад је он на штету закона дела овлашћених на закони део, има и сам опоручитељ, што се из § 565. може извести. Ако покојник при прављењу тестаментa, бивши у заблуди, није знао, да постоји неки, који има право на закони део, па овоме ништа и не остави, онда § 468. гр. зак. овлашћени на закони део има право, да тражи, не само закони део, но потпун део интестатског наслеђа, јер тада на тужбу овлашћеног пада цео тестамент и наступа закони ред наслеђивања.

Право овлашћеног на закони део да тражи, да се уништи тестамент, или да се исти редуцира, застарева по § 482. гр. зак. за шест месеци од дана, кад је тестамент овлашћеноме, или његовом заступнику, ако је он малолетан, саопштен. Ако, пак, тестамент није овлашћеноме саопштен, онда по § 937. грађ. зак. право на тражење уништаја тестаментa застарева за три године, рачунајући од дана, кад је овај за тестамент дознао, а ако је од тога доба (од доба смрти тестаторове) прошло 24 године, онда му је право да тражи уништај тестаментa застарело сасвим.

По аналогiji § 937. гр. зак. право овлашћеног на закони део, да тражи поништај поклona, који му крње закони део, застарева за три године, од кад је наступио случај наслеђа.

Кривична страна злочинства

од

Др. Августа Фингера, проф. универзитетског

превео с немачког

Др. АНДРА ГВОЗД ЖИВКОВИЋ

— СРПСКА —

2. Врсте хотичности.

Хотичност као свесно хотење само по себи не може се делити на разне врсте, јер се нешто може или само хтети или не хтети, напротив, не може се нешто више или мање у овом или оном начину, у овој или оној врсти хтети.

Буде ли се и поред тога о различитим врстама хотичности говорило, те се онда хоће овим једино да укаже на разне начине у погледу постанка, односно почетка воље и на различите јасности, односно разговетности, с којима је извесна престава, у времену остваривања извесне решимости, одлуке, у свести, напоследку на већу или мању вероватност, да ће се извештај догађај као последица извесне делатности појавити.

На постанак, односно почетак упућује разлика:

а.) између *dolus-a praemaditalus-a* и *repentinus-a*, према томе, да ли се је до хотичности дошло с опрезношћу, смишљеношћу, без икакве узбуђености, по савлади оних мотива који су против извесног правца вољне опредељености делали или према томе, да ли је напрасно појављени мотив правац воље означио. Ова разлика није ни у колико слична са оном између ладног делања и делања у афекту; последња се односи на начин извршења већ постојеће вољне опредељености, први пак указује на различите начине остваривања воље.

За постојеће право разлика *dolus-a praemeditatusa* и *repentinus-a* је од важности за умерење казне; извесна делат-

ност је у толико више кажњива у колико је размишљање за извршење исте веће (§§ 43, 263). Напротив, мора се узети олакшавана околност у погледу оне делателности, која је извршена конигра човечијем осећају, у узбуђености (§ 46d и § 264e).

Према немачком кривичном закону одговара разлици између размишљеног и не размишљеног извршења убиства, разлика убиства с предумишљајем и без предумишљаја.

На одношај између воље и њене последице:

б.) Разлика између *dolus-a determinatus-a* и *indeterminatus-a*, према томе, да ли је извршилац одношај између своје делателности и последице с већом или мањом јасношћу предвидео. Овде се разликују следеће могућности:

α.) *Dolus eventualis*; исти је тада дат, када извршилац предузме извесно дело, да би извесну последицу постигао, но ипак с резервисаним држањем, да покрај ове или на место исте може се лако нека друга појавити. Злочинац хоће дело па ма из истог не произашла жељена последица већ нека друга. За питање у погледу урачуљивости је од важности, да ли се је злочинац надао, да ће се евентуално замишљена последица моћи избећи или не; буде ли веровао, да се жељена последица не може појавити, то му се иста може једино као *culpa* урачунавати.¹⁾

Евентуално оно што се је хтело, изгледа час као једино што је казнимо, кад злочинац у допуштеном циљу извесно дело предузме, из кога се противуправна последица појавити може (Ловац пуца у лову на дивљач, у пркос свега тога што зна, да он оне који дивљач гоне, убити може), час изгледа, да је оно, што се је евентуално хтело, тежа последица од оне жељене последице која се у самој ствари на првоме месту појавити може. (А. пали своју кућу, да би осигурану суму добио § 170. кр. зак. али је вероватно у исто време, да се неко у кући налази и да лако може изгорети.)

β.) *Dolus alternativus*; онај који дела, претпоставља већи број последица које се из његовог делања појавити могу, но он их одобрава све као једнако подесних његовом циљу да

¹⁾ Са свим правилно Ламаж у своме предавању стр. 136.: „Ако је извршилац свестан у погледу последице извесног дела, да се иста лако појавити може па и поред тога исто предузме, иста ће му са као *culpa* и то као позната *culpa* урачунавати, ако се је исти *in abstracto* надао, да ће се могућа последица *in concreto* моћи избећи.“

послуже; (А. опали у кућу омрзнутог му В., да би му се осветио, без обзира на то, да ли је истим пуцањем погођен В., или његов син, да ли је В. повређен или убијен). У овом случају има се тежа последица, ако се је појавила, урачунати и сматрати за свршену, иначе, у случају изостанка, иста се мора сматрати, да је само у покушају остала.

γ.) *Dolus generalis*; овај се по Лезеру има узети, да је онда дат, када злочинац један општи правац воље има, на чијем се терену могуће последице не разликују; овај се *dolus* има данас научно сматрати, као да је престао постојати; без одговарајуће опредељености — специјализирања — хотичност није могућа; не може се делати *in genere* већ се може извесна, до извесног степена опредељена делагелност предузети.

δ.) С именом *dolus generalis* означава се донекле једна тобож врста *dolus*-а који се у самој ствари може сматрати као недопуштена пресумција (претпостављање) долуса. О једном таквом *dolus-u generalis* говори се у случајевима, у којима злочинац, без престављања у погледу узрочне важности предузме извесну радњу, а која је у таквом одношају наспрам раније већ предузете, да се тек овом другом оствари оно што је раније само у покушају остало, међу тим као свршено изгледало. (Мати задави своје дете, у намери да га убије; мислећи, да је мртво, баца лешину у воду, међу тим се докаже, да је дете водом угушено). Неправилна претпоставка — пресумција — у погледу греха, односно кривице постојала би овде тада, када би се злочинцу последица под претпоставком урачунати могла, да би он исту остварио, када не би био у заблуди што се тиче покушаја. Такође се не сме казати, да је заблуда овде без вредности, јер је иста проузрокована извесном већ предузетом кривичном радњом злочинчевом. Овде би правилније било узети покушај будући у тисцају са свршеном кулпом.²⁾

²⁾ Према Листовом мишљењу у његовој теорији стр. 150. ово би се питање имало према томе да реши, да ли се све делимичне радње због једноставности последице имају као једна сматрати а чији крајњи резултат од преставе учиниоचेва је чинио у овим незнатним тачкама одступа. Такође и Ламаж у својим штампаним предавањима стр. 21. сматра у оваквим случајевима последицу као хотично извршену „с погледом на немогућност, да се каузална, узрочна веза још у почетку потпуно предвиди.“ Но противу овога мишљења има се навести, да у оваквим случајевима не појава извесне последице на неком другом а не на замишљеном путу од стране злочинчеве већ појава на некој другој са свим различитој радњи,

Ненаучно је оно мишљење по коме би требало да постоји т. зв. *dolus subsequens* т. ј. ако злочинац проузроковану радњу своју доцније накнадно одобри. Ако се хоће, да *dolus* постоји, онда мора воља учиниоцева на исту да је управљена, пре него што се је иста појавила; морално још покваренија радост у погледу самога проузрокованог зла, не може ранији недостатак саме воље на замени.

Наставак *dolus-a indirectus-a*.

Према позитивном аустр. праву *dolus* се има узети не само тада, када се субјективно стање чињеница, помоћу раније датих елемената који *dolus* образују, карактерише; покрај непосредног *dolus-a* игра веома важну улогу и посредан (*indirectus*). Зла намера је према аустр. кр. зак. (§ 1.) не само онда дата, када пре или у моменту предузећа или невршења какве радње, зло које је с злочинством скопчано, замишљено или закључено била већ се зла намера и онда узети има „када је нешто из неке друге зле намере предузето или изостављено, услед чега зло које је отуда настало, обично слеђује или лако следовати може.“

Споменуто законско наређење бејаше донекле протумачена у смислу једног доказног наређења. Ово се посматрање може за данас као савладано сматрати и данас се у опште узима, да се у § 1. поред непосредног *dolus-a* признаје и онај према науци непостојећи *dolus indirectus*.

Претпоставка *dolus-a indirectus-a* је:

1. Долозно основно преступљење (Ламаж), извесна у овој намери предузета кривична радња;

2. Из овог у злој намери предузетог дела, мора друго зло а не оно које се хтело учинити, да произађе; — елементи

од радње коју је злочинац у цели постигнућа ове последице предузео — у питању стоји. Ова се примедба не може противу Листа само у толико навести, у колико он мисли, да је у већини оваквих случајева једноставност радње — делања — дата са једноставношћу последице. Према моме мишљењу, могло би се о једноставности радње говорити једино у случајевима, у којима је намера учиниоцева још у напред на извршење убиства а с тиме на извршење и саме радње — делатности — у погледу тога управљена а која то опредељење има, да наступно убиство прикрије, али када је, као што је у случају горњег примера у тексту постанак хотичности, да се дете у воду баца, последица заблуде у погледу убиства детета путем угушења од стране матере, то онда овде постоје, као што ће мо доцније изближе видети, две радње, које се одвојено у првом смислу имају ценити.

дела који стање чињенице под бр. 1. означеног дела образују, морају узрок са свим другог зла да постану; (при одговору на ово питање, морају се елементи дела који стање чињенице у своме конкретном својству образују, одвојити од оних елемената, који су при извршењу истих чињеница фактички и употребљавани; упали ли нпр. извештан крадљивац свећом, коју је приликом крађе употребљавао, робу, то се онда ова паљевина не сме означити као *dolus indirectus* (посредни) јер паљевина није постала из самога акта крађе.

3. Зло које злочинац није желео, мора да следују из доложне радње његове или да се бар из исте лако појавити може.

Последњи споменути моменат има се у субјективном смислу протумачити т. ј. наступела последица мора таква да буде, да се иста може врло лако са становишта увиђавности кривчеве увидети, односно предвидети, да ће да наступи; последица мора у таквом одношају наспрам дела под бр. 1. да стоји, да се иста без обзира на пронађене доложне елементе има сматрати и кривцу као кулпозна урачунати.

Према овоме се *dolus indirectus* састоји из два елемента: једног доложног и једног кулпног. Од случајева стицаја доложних и кулпозних радња разликује се пак у томе што је елеменат делатности, који се као узрок кулпозне последице сматрати има, употребљаван у тој намери, да се [свакојако једна са свим другој] противуправна последица изазове. О једном обичном или лаком појављивању последице из противуправне делатности може једино говора бити при извесној родственој (генеричној) сагласности наступеле последице са оном која је намеравања и у овоме лежи једини основ, да се не могу сва злочинства са *dolus-om indirectus-om* извршити.

Овим се је научно слабост *dolus-a indirectus-a* дотерала докле, да се злочинцу према пропису законском нешто као жељено урачунати може, о чему је у том истом закону казано, да се не може као жељено сматрати.³⁾

³⁾ Веома се тешко прави разлика између *dolus-a indirectus-a* и *dolus-a eventualis-a*. Разлика лежи у томе што код *dolus-a indirectus-a* предузета доложна радња генералне карактерне знаке извесног кр. дела носи а које је у стању извесну даљу (од злочинца не жељену али њену урачунавајућу) последицу да изазове, док ово код *dolus-a eventualis-a* није случај. Код учињених злочинстава путем *dolus-a indirectus-a* показује једно такво у својој спољашњој форми извесну даљу (а не ону која се желела) повреду и то или над истим правним добром, противу кога је првобитна радња кривчева управљена или над оном које буде понајвише

Б. Нехат.

1. Све што је у стању штетно на правилна добра да утиче, треба да изостане; у тој намери, да би се штетност оваквих појава сузбила, законодавац је прописао извесне норме, управљене противу истих. Воља, да се извесна правна повреда противу извеснога правнога добра изазове, означава се као *dolus*. Не само да је долазно извршење извесног кривичног дела казнимо већ такође и оно које свој корен у непажљивости или равнодушности има, т. з. нехату.

Нехотично извршење извесног дела постоји, када извесна делатност, извесна радња по својим спољним карактерним знацима стоји у противуправности са извесном нормом а која се не може довести у везу с вољом учиниоцем, јер је злочинац у заблуди што се тиче каузалног значаја своје радње или је исти у заблуди што се тиче правне важности своје делатности у погледу одношаја између дела и норме.

Казнимост нехотичности је оправдана, јер онај који нехотично дела, нема оне вољне опредељености, које би требало да има и коју правни ред захтева; његово се делање врши без довољне опрезности у погледу тога, да се противу правна последица не појави.

Према овоме нехотичност постоји:

а.) када злочинац путем своје делатности изазове извесну непредвиђену али последицу која се може предвидети.

При нехотичном извршењу извесног дела, стоји извесна делатност према својим спољним карактерним знацима, у противности са нормом; ова се противност као таква не жели, али се поред тога може довести у везу са вољом, јер је учинилац при извршењу истог, изгубио из вида ону опрезност, која му је потребна била, те да не би дошао у противност с правим редом. При сваком нехотичном извршењу извесног

погођено оним предметом, противу кога је првобитно основно дело управљено било.

Ко намерно предузме извесну радњу, да некога повреди, томе се има индиректно урачунати последица смрти, која је из његове радње произашла — интегритет тела је понајвише пролазни предмет помоћу кога се долази да повреди правнога добра у погледу живота. Напротив, може бити речи једино о евентуалном долусу у случају, када А. на свој ризик, да може лако убити гониоца дивљачи, пуца на ону последњу на убије гониоца — исто тако, када војник В. у случају рата пуца на непријатељског војника, с претпоставком, да лако може и свога омрзнутог команданта погодити па овога оди. т. и погоди.

дела, постоји несагласност између садржине воље с једне стране и онога што се у самој ствари догодило с друге, било, да целокупно стање чињенице није жељене или у најмању руку један суштаствени карактерни знак. Према овоме нехотична делатност као таква има свога корена у заблуди.

б.) када поводом извесне заблуде која се је злочинцу поткрала, овај узроком тим противуправност свога делања није могао да предвиди. Пуца ли нпр. војник који се на предњој страни налази на претпостављеног старешину свог, мислећи, да је непријатељ, онда он у том случају није у заблуди што се тиче важности његовог делања, он зна с поузданошћу, да ће његов пуцањ да убије или рани — али је исти у заблуди што се тиче правне важности свога делања у погледу одношаја његовог наспрам норме. Ова заблуда може бити извињавајућа. Но ако се је заблуда могла при довољној пажљивости избећи, онда му се убиство или повреда тела има као нехотично урачунати.⁴⁾

II. Према овоме датом опредељењу нехата, нехатности, може се претпоставка за исту извести, да се је заблуда, из које је нехатност произашла, могла при довољној пажњи избећи. Неизбежна заблуда извињава; само је она вољна опредељеност противуправна, која је узрок извесној последици а која се је могла при довољној пажњи избећи; онај који је нехотично делао, није учинио оно што је требао и што је могао учинити. При расуђивању ових момената мора се имати у виду:

а) особито својство учиниоца,

б) прилике и околности, под којима је учинилац делао.

Што се тиче овога првога момента под а, не треба га разумети тако, као да је извесним лицима наложено, да већу опрезност у погледу нечега треба да имају него што је то случај с другим. Закон захтева од свих поданика при предузимању какве радње подједнаку меру брижљивости, с погледом на различиту свесност. Сазнање које појединци имају, може неког који дела при истој брижљивости заблуда да извињава, док међу тим другог при једном таком истом делању и такој истој мери брижљивости да не извињава. Ко извесном повређеном, пре него што је лекар дошао, брзо помоћ пружи, неће бити одговоран у погледу оне небрижљивости, у погледу

⁴⁾ Тако исто Лист у својој теорији стр. 164., Ламаж у својим штампаним предавањима стр. 39. итд.

онога што је из вида изгубио, што би се међутим лекару као кривица урачунати могла.

Заблуда се има дакле за извињавајућу тада означити, када је иста или:

1. неизбежна, ово је тада случај, када при посматрању самог тока догађаја *ex post* основи за одступање фактичког тока од онога који се је очекивао, нису јасни — или

2. извињавајућа, т. ј. када извесна личност и поред све пажљивости своје не би могла предвидети или када би и поред све увиђавности иста личност дотичну делатност, с погледом на очекивану последицу, предузела.

У погледу онога момента под б. Има прилика, под којима је потребно, да се извесна радња брзо предузме, те према томе време је и сувише кратко, да човек о свима евентуалностима свога дела расуђује. Од тачке становишта мирног и хладнокрвног расуђивања, изгледају можда понеке радње, које се приликом пожара у цели локализовања и угушења истог предузму, као нехотичне што се у самој ствари не може узети, јер пажљиво расуђивање у погледу истих захтева време међутим силом околности, да се брзо дела, искључује сваку могућност, да се потребно време за то добије.

III. Аустр. кр. зак. признаје релативну важност нехотичности, када исти у § 335 кр. зак. означава оне радње или нерадње као нехотичне, чије се штетне последице час саом природом својом од свакога распознати могу, час природом нарочитих прописа, час путем чиновничког, односно сталешког положаја, путем позива, занимања, обрта или у опште путем других прилика распознати могу.

Показује ли извесна делатност још раније наведене карактерне знаке — мерkmale — то се иста има сматрати као нехотична. Казнимост пак нехатости је многоструко у зависности од наступања противуправне последице (нпр. § 335), по има случајева, где је нехотично делање без обзира на противуправну штетну последицу кажњиво (нпр. §§ 431, 368 итд.).

Врсте нехата.

1. Обично се хоће две врсте нехата да разликују:

1. Нехат се карактерише оскудицом преставе (сазнања) од стране учиниоца у погледу узрочне везе између његове радње и наступајуће последице, учинилац не зна, да он сво-

јом радњом опасност изазива, али би он то знати могао, да за потребну увиђавност и довољну опрезност у моменту извршења употребио, односно имао.

2. Учинилац зна, да су делатности, у форми у којој је он предузима, у веома лакој могућности да противуправну последицу да изазову, он зна, он познаје, да његова делатност спада у ред опасних, али он дела у пркос свега тога, он неће, не жели противуправну последицу и са сигурношћу држи, да се иста неће појавити; он верује, да у опште опасна радња коју он предузима, у самој ствари *in concreto* не са-крива никакву опасност. Од долуса евентуалиса, коме овај случај веома близу стоји, разликује се у томе што у случају оиај који дела, не рачуна са сигурношћу: да се противуправна последица неће појавити; па и поред тога предузима једну оваку радњу; у нашем случају злочинац дела, јер посматрајући извесне моменте, рачуна са сигурношћу, да се штетне последице неће и не могу појавити.⁵⁾

II. На питање, која је нехатност у кривичној правној форми тежа, најчешће се одговара, да је позната *culpa* тежа, јер је она веома слична долусу, те је према томе достојнија тежој казни. Томе противно, тврди се пак с друге стране, да би се безбрижности, немарности премија у изглед ставила, кад би се онеме, који без обзира на правна добра дела, судило блажије него онеме, који је последицу свога делања у страху испитивао. — За правилније мишљење смело би се оно узети које узима у обзир одношаје под којима се делало, даље правна добра, којима евентуално извесна опасност прети, односно обим, у коме је свај случај.

Ко је у погледу себе свестан, да ће његова делатност

⁵⁾ Правилно и прецизно Ламаж у својим штампаним предавањима стр. 18: „Када равнодушност и безобзирност некога противу интереса неког другог толико далеко иде, да он у самој ствари ове фактичке интересе радије рескира, него што би се остварењу својих користи одрекао, то се онда под овим околностима наступела последица, од које злочинац преставом у погледу исте није хтео одустати а да је не изврши, има сматрати као евентуални *dolus* а не као позната *culpa*. *Dolus eventualis* и позната *culpa* разликују се не само по различности престава већ и вољом учиниоцевог. У првом случају он хоће, ако се другојачије не може и последицу повреде да изазове; он хоће до јуше само условно и евентуално, али он увек хоће. Кулпозни злочинац пак у опште неће последицу повреде; кад би он исту био у могућности себи да представи, то би се радије на дело и прилику личног задовољства одрекао.

смрт једног човека за последицу имати и у ову делатност у лакоумном поверењу на никада тачно предвиђајуће околности предузме (ловац, рачунајући на своју способност и вештину нишанења, подухвати се, да лулу из уста сељакових куришумом избије), дела неједнако у кривичном погледу него нпр. раденик на крову, који непажљиво циглу изван реона, који је од мимопролазеће публике ограђен, баци. Ко без главе улудо, са запаљеном лулом, ступи на лаћу која је с динамитом напуњена, дела казним, онако исто, као кад неко у золошкој башти осим комада хлеба, баци слону лопту од гуме премда зна, да је мало пре тога једна таква животиња на један исти такав начин угинула, мислећи међу тим, овоме ће слону испасти за руком, лопту од гуме да прогута. Свакојако онај се има више казнити који при увиђавности у погледу могуће штетне последице свога делања, од истог не одустане.

О НАДЛЕЖНОСТИ НАШИХ ВОЈНИХ СУДОВА

написао

ГОЈКО ПАВЛОВИЋ

аудитор-мајор

— СЕРБИЈА —

II.

Обим надлежности војних судова у погледу на лица.

Ова се надлежност војних судова, како у лите-
ратури, тако и у позитивним законима, дели на нор-
малну (редовну) надлежност, која се простира на лица,
која се потчињавају војној власти услед војних служ-
бених одношаја и на *ванредну* надлежност, која се
установљава, као изузетак, и односно других лица
услед практичке неопходности нпр. за време мобил-
нога или ратнога стања.

А. Нормална — редовна надлежност војних судова.

Нормална надлежност војних судова такође може
бити двојака: *расирострањена*, обухватајући собом у
држави она лица, која потпадају под надлежност вој-
них судова за сва кривична дела, — и *ограничена* у
погледу на време и природу кривичних дела као нпр.
надлежност војних судова у погледу на резерviste.

а. *Расирострањена надлежност војних судова у погледу на лица.*

По § 11 законика о поступку војних судова у
кривичним делима под надлежност војних судова пот-
падају: официри, подофицири и редови кадрова, пи-
томци војних установа и жандармерија.

б. *Време (почетак и свршетак) распрострањања надлежности војних судова у погледу на лица.*

Пошто распрострањена надлежност војних судова обухвата собом војна лица, која се налазе на дејствителној војној служби и пошто она чини изузетак од општих закона, који се изазива искључиво интересима војничке службе и дисциплине, и који не подлеже распрострањеном тумачењу, то је пре свега неопходно потребно тачно одредити њене границе у времену т. ј. одредити почетни и последњи момент тога размака времена, у току кога се надлежност војних судова простира у потпуном обиму на више поменута лица, која спадају под надлежност војних судова. У вези с овим питањем стоји и друго, такође од великог значаја, а то је: који ће суд бити надлежан за суђење оних дела, која изврше војна лица пре него што ступе у војску, као и за она дела, која су извршила за време док су била у војсци, али је питање о ислеђењу поникло тек по отпусту њиховом из војске.

И ако наш законодавац изрично не каже, да се надлежност војних судова простира на војна лица за све време док се ова налазе на дејствителној војној служби, ипак, кад се добро проуче одредбе главе II дела I законика о поступку војних судова у кривичним делима, видиће се, да се надлежност војних судова простира не само за време дејствителне војне службе, но и ван ове. Тако:

Према првом одељку чл. 8. закона о устројству војске (од 1901 год). — служба у војсци почиње са службом у кадровима, а рачуна се од дана, када војник ступи у своју команду.

Према другом одељку §. 11 законика о поступку војник судова у кривичним делима — регрути потпадају под војне судове за кривице наведене у првом одељку овога параграфа од дана, када их регрутна комисија, кзo способне у спискове уврсти.

Као што се из овога види. по закону о устројству војске, војничка се служба рачуна од дана када војник ступи у своју команду, а по закону о поступку војних судова у кривичним делима, надлежност

војних судова над регрутима за нека дела простире се од дана, када их регрутна комисија уврсти у списак.

Почетни моменат надлежности војних судова простире се иза предела дејствителне војне службе сходно т. б. § 12. законика о поступку војних судова у кривичним делима, и у том случају, кад резервни официри, резервни подофицири и остала лица са старешинским положајем и редови целе војске учине повреду старешинства, злочине и преступе уз пут за пет дана до предстанка на зборно место.

Што се тиче последњег момента надлежности војних судов, наш законодавац, као и при почетном моменту, простире је не само на кривице, које су војна лица извршила док су на дејствителној војној служби, но и ван ове. Тако:

Последњи момент надлежности војних судов за војнике јесте дан, када се по одслужењу свога рока опусте својим кућама, — а тачан дан отпуста знаће се кад министар војни на основу чл. 14 закона о устројству војске пропише правила о регрутовању за службу у кадру; за официре и остале војне чиновнике осуђене на губитак чина или звања, не дан изречене пресуде, већ дан кад је пресуда на њима по пропису извршена.

Последњи момент надлежности војних судов наш законодавац распростире ван предела дејствителне војне службе у овим случајевима: 1., војници по одслужењу свога рока, по отпусту или пензионисању, резервисти и војници осталих позива по издржаној вежби или сазиву за кривице учињене за време службе, а које се односе на повреду службених војних дужности; 2., војни чиновници, војни свештеници, сва неуказна лица, стални мајстори, занатлије и радници и служитељи при војсци за све кривице учињене у дужности кад учинилац истих буде отпуштен или пензионован, или у опште промени положај; и 3., резервни официри, резервни подофицири, остала лица са старешинским положајем и редови целе војске за повреду старешинства и за злочине и преступе уз пут учињене за пет адна по распусту са зборног места.

Говорећи како о почетном, тако и о последњем

моменту надлежности војних судова односно резервиста и обвезника свих позива народне војске, морам се дотаћи још једнога питања, које може изазвати разна тумачења.

По шестом одељку чл. 85 закона о устројству војске, резервисти и обвезници свих позива народне војске потпадају под војну дисциплину и војно судство за све војне иступе и преступе од дана саопштења или објаве па за 48 сати после распуста.

По т. 6. § 12 законика о поступку војних судова у кривичним делима, резервни официри, резервни подофицири, остала лица са старешинским положајем и редови целе војске потпадају под надлежност војних судова за повреду старешинства и за злочине и преступе уз пут учињене за пет дана до престанка на зборно место, а и по распусту за толико дана.

Пита се сада, који ће од ова два закона важити односно рока, кад почиње и докле траје надлежност војних судова? На ово се питање мора дати одговор у том смислу, да важе одредбе законика о поступку војних судова у кривичним делима у даном случају, а не одредбе закона о устројству војске, јер је први доцнији законик од 15 фебруара 1901 године, а други је ранији од 27 јануара 1901 године; па кад се ово мора тико узети, то и не сматрам за нужно, да повлачим разлику између поменуте две законске одредбе односно надлежности војних судова у погледу на кривична дела.

Најпосле, односно последњег момента надлежности војних судова, морам се дотаћи такође и питања до кога се времена простире надлежност војних судова за војна лица, која се налазе на привременом отпусту.

Према т. 6 чл. закона о устројству војске, министар војни може у редовном стању, кад нађе за нужно и корисно да отпусти привремено кућама извештан број војника и пре одслужења прописног рока, но они остају и даље војници кадра, док им не истекне рок службе у њему.

Према овом законском наређењу, последњи је момент надлежности војних судова код привремено отпуштених, момент када им стварно престаје рок деј-

ствителне службе у кадру, С тога а на основу, § 28. законика о поступку војних судова у кривичним делима, војна лица за све кривице учињене на привременом отпусту потпадају под надлежност војних судова.

Ограничена надлежност војних судова у погледу на лица.

Ограничена надлежност војних судова простира се на ова лица:

1. На регрутоване младиће, који на позив војне власти ради одслужења свога рока не предстану или се у циљу неслужења у војсци осакате. Потребно је напоменути, да непрестанак на војну службу потпада под надлежност војних судова само у том случају, ако је окривљеном заиста саопштен позив.

2., На резервне официре, резервне подофицире, остала лица са старешинским положајем и редове целе војске, за недолазак по позиву на службу или на вежбу и то од времена одређенога за предстанак на зборно место. Но надлежност војних судова за ова лица примењују се у потпуном обиму за све кривице учињене за време вежбе или сазива т. ј. од времена одређенога за предстанак на зборно место па док се не распусте.

3. На војнике по одслужењу њиховога рока, по отпусту или пензионисању, на резервисте и војнике осталих позива народне војске по издржаној вежби или сазиву — за кривице, које су учинили за време службе, а које се односе на повреду службених војних дужности.

4. На војне чиновнике, војне свештенике, сва не-указна лица, сталне мајсторе, занатлије и раднике и служитеље при војсци за све кривице учињене у дужности, без обзира на то, да ли су ове кривице предвиђене војним казним закоником или општим казним закоником; и

5. На официре у пензији као и резервне и почасне официре, када су у униформи и учине кривицу.

Б. Ванредна надлежност војних судова.

Ванредна надлежност војних судова простира се од дана, кад Краљ на предлог министра војног, а по саслушању министарског савета — прогласи да се вој-

ска налази у ванредном или ратном стању, а тако исто ванредна надлежност војних судова престаје од тога дана, кад Краљ указом објави да се војска враћа у редовно стање.

За време мобилног или ратног стања, надлежност војних судова простире се осим оних лица, на које се простире за време мира, још и на сва остала лица, која припадају војсци. Као лица која припадају војсци сматрају се: 1. чиновници, како војне, тако и осталих струка, који су на служби при разним војним установама и надлештвима, и код војних старешина; 2. страни официри, који се налазе при војсци; 3. лица, која добровољно служе при разним војним установама и надлештвима, код војних лица или код лица, која припадају војсци; 4. сва лица, која по дозволи војне власти иду за војском, као: дописници, лиферанти, трговци, баракери, радници, вође итд. и 5. војни заробљеници. Сва ова лица потпадају под надлежност војних судова за све кривице, које за време мобилног или ратног стања учине. Под надлежност војних судова долазе још: а. лица грађанскога реда на земљишту, које је постављено у мобилно или ратно стање, за оне кривице, које буду указом означене, као и онда, кад учине кривично дело у саучешћу са лицима, за која је надлежан војни суд, и б. станаовници непријатељских области, које је војска заузела: 1. ако учествују у кривицама лица, за која су надлежни војни судови и 2. за кривице, које одреди врховни командант војске својом наредбом.

III.

Мешовита надлежност војних судова.

Појам мешовите надлежности обухвата собом случајеве додире грађанске и војне надлежности при стицају криваца, који подлеже разним судовима или при стицају кривица, од којих неке долазе под надлежност војнога, а неке под надлежност грађанскога суда. Правилно решење питања о мешовитој надлежности има веома велики значај за интересе правосуђа услед чега законодавства обично одређују више или мање тачна

правила, која регулишу ред разматрања дела, која садрже у себи знаке надлежности војних и грађанских судова. Ну сам начин решења овога питања јесте разнолик у разним државама, пошто се овде морају имати у виду не само интереси правосуђа и интереси војничке службе, но и политичка права грађана.

А. Мешовита надлежност војних судова при стицају криваца.

(од којих једни потпадају под надлежност војних а други грађанских судова).

Наука кривичног процесуалнога права решава питање о сукобу надлежности при стицају криваца по принципу *недељивости дела* т. јест разматрање дела о свим оптуженима и у потпуном његовом обиму у једном суду, пошто такав поредак највише осигурава проналазак материјалне истине и одстрањује могућност против уречених одлука.

Ну имајући у виду, како интересе правосуђа тако и интересе војничке службе, провођење овога принципа при решењу судара војне и грађанске надлежности наилази на тешкоћу у томе, што грађанска лица ни у ком случају не могу потпадати под војни суд зу време мира, при обичном току државног живота.

Наш се законодавац у овом питању придржава принципа, који је усвојен француским законом, а то је, да је грађански суд надлежан за све оптужене у случају, ако су за кривично дело оптужена лица, која потпадају под војне судове и лица која потпадају под грађанске судове, без обзира на то, да ли је дело предвиђено војним казним законом или општим казним законом.

Од овога правила наш законодавац чини отступање само за време мобилног или ратног стања, када и лица грађанскога реда на земљишту, које је постављено у мобилно, или ратно стање, а тако исто становници непријатељских области, које је војска заузела, потпадају под надлежност војних судова, ако су извршили кривично дело у саучешћу са лицима, за које је војни суд надлежан.

Осим случаја саучешћа између војних и грађанских лица, наш законодавац предвиђа и саучешће само

између војних лица и одређује, да све саучеснике суди један суд и то онај, који је надлежан за главне кривце, а ако је за неке од њих надлежан војни суд за официре, сви ће бити суђени у овом суду; ако ли је пак оптужени учествовао у кривицама, које је учинило више лица, за која су надлежни разни војни судови, тада ће кривице свих расправљати онај суд, на чијем је земљишту учињено најтеже кривично дело, а на случај, да су кривична дела једнаке важности, надлежан је онај суд који је први започео ислеђење.

Б. Мешовита надлежност војних судова при стицају кривица,

(од којих неке потпадају под надлежност војних а неке под надлежност грађанских судова).

При стицају кривица, за које су надлежни редовни судови, питање о разматрању ових дела у једном суду нема тако велики значај за интересе правосуђа, као при стицају криваца: овде је нужно само то, да у одлуци разних судова према оптуженоме буде примењена једна казна по правилу о стицају кривичних дела.

Што се тиче нашег законодавства, оно се овога питања и не дотиче, јер као што рекох, оно се држи правила да војно лице, ма каква кривична дела извршило и ма какве природе дело било, војничко или опште, увек потпада под надлежност војних судова, само ако није умешано које грађанско лице, па према томе по нашем закону и не може бити ни питања у случају стицаја кривица, за која је дела надлежан војни суд, а за која грађански суд. Према томе, мени се чини, да је наш законодавац ово питање најправилније решио и тиме се неће стварати тешкоћа при решавању појединих конкретних случајева.

Наш законодавац истина предвиђа стицај кривица, за које је надлежан само војни суд и одређује, да при стицају дела, за која би било надлежно више војних судов, кривцу да суди суд његове команде у ком ће се случају свршена ислеђења слати на поступак војном државном тужиоцу истог суда.

IV.

Одређивање надлежности војних судова.**А. Одређивање надлежности разнородних војних судова.**

Опште кривично процесуално право, као што је познато, истиче за мерило одређивања надлежности разних категорија кривичних судова искључиво тежину кривичних дела. У војсци пак, услед нарочитих услова војничкога живота и интереса војничке службе, при деоби војних судова на судове више и ниже надлежности узима се у вид не само тежина дела, него и положај лица у том смислу, што официри и друга лица, која су им равна по звању, суде се у судовима више надлежности.

Да код нас постоје пуковски судови, као што је то било предвиђено пројектом, могло би се опширно говорити о надлежности разнородних судова али кад тога нема, ја ћу се овде ограничити на надлежност — истина једнородних судова у погледу на инстанције, — али разнородних у погледу на положај и звање лица оптуженога, или у погледу на време, у коме суд суди или прилика и околности, под којима се суд образује. Тако:

За време мира: 1, под надлежност првостепених војних судова потпадају сва војна лица на земљишту дивизиских области, изузимајући лица која спадају под суд за официре т. ј. они су надлежни за расправљање и суђење свих кривица које учине подофицири, редови, неуказна лица, стални мајстори, занатлије и служитељи, који припадају области дивизије, у којој се суд налази. 2., војни суд за официре надлежан је за суђење свима официрима, војним чиновницима и војним свештеницима.

Надлежност великог војног суда, као другостепеног, простире се на решавање и суђење по жалбама изјављеним противу пресуда и решења првостепених војних судова.

За време мобилног или ратног стања: I., првостепени (дивизиски) војни судови надлежни су за суђење свима лицима команде, у којој је суд, као и свима лицима, која се налазе на земљишту, на коме је ко-

манда размештена т. ј. надлежност ових судова простире се: а., на сва војна лица; б., на сва лица која припадају војсци и то: I., на чиновнике како војне, тако и осталих струка, а и на друга лица, која су на служби по разним војним установама и надлештвима, код војних лица или код лица, која припадају војсци, и 3., на сва лица, која по дозволи војне власти иду за војском, као: дописници, лиферанти, трговци, баракери, радници, вође итд. и в., на лица грађанскога реда на земљишту које је у мобилном или ратном стању и на становнике непријатељских области, које је војска заузела; II., војни суд за офицере, који се придаје Врховној команди, надлежан је за суђење офицерима нашим и страним, који припадају војсци, војним чиновницима и војним свештеницима целе војске; III., преки војни судови надлежни су за суђење подофицерима и редовима за бегство са бојишта, кад на бојишту друге речима или знацима на бегство наводе, или бацањем оружја и муниције распостире страх и тиме причине да се правилно наступање или оступање у опште дисциплина и ред у опасност доведу; IV., војни суд у позадини војске, као првостепени војни суд, надлежан је за суђење свим војним и невојним лицима, која не долазе у састав дејствујуће војске, изузимајући она војна лица, за која је надлежан војни суд за офицере, и V., војни суд за коњичку дивизију, који се установљава по потреби, чија се надлежност простире на лица, која под исту команду потпадају, као и на лица, која су на земљишту, на коме је команда размештена.

Надлежност великог војнога суда, који се придаје Врховној команди, простире се на све првостепене војне судове.

Б. Одређивање надлежности једнородних војних судова.

Одређивање надлежности једнородних судова у општем праву образује појам *месне* надлежности. Надлежност грађанских судова простире се на одређене делове државне територије, а као главни основ за одређивање надлежности свакога првостепенога суда јесте место у коме је извршено кривично дело, а по

изузетку, место где је сазнато даје оно учињено, место у коме је оптужени ухваћен итд. У војном кривичном поступку, где се надлежност војних судова не одређује увек територијалношћу, него се гледа и на то, којој војној јединици припада оптужени, истиче се још и специјални основ — припадљивост оптуженога овој или оној дивизиској команди. Овај последњи основ добија нарочити значај за време рата, када војни судови, по нужди, морају увек да прате војску.

Наш законодавац односно надлежности једнородних војних судова прави разлику за време мира и за време мобилног или ратног стања. За време мира првостепени дивизиски суд простире се на она лица, која припадају области дивизије, у којој се суд налази, дакле, усвојен је принцип одређивања надлежности по месту служења оптуженога, што се најбоље види из § 18 законика о поступку војних судова у кривичним делима, по коме кривице које учине војници, док су на осуству или привременом одпусту, расправље се у оном војном суду, који је надлежан за њихову команду, — а тако исто и из § 24 истог законика, по коме за кривице учињене на страни, за које је надлежан војни суд, судиће суд који је за кривца према месту служења надлежан. А за време мобилног или ратног стања сваки првостепени дивизиски суд надлежан је за она војна лица која улазе у састав дивизије, као и за сва остала лица, за која су надлежни војни судови, кад учине кривице у области дивизије, у којој се суд налази.

Од овог општег правила наш законодавац чини следеће изузетке: 1., за откомандоване војнике, било појединце, било одељењима за све време, док су откомандовани, надлежни су војни судови, који су најближи месту учињенога кривичнога дела; 2., кад има више саучесника у кривици, па је за неке од њих надлежан војни суд за официре, онда је он надлежан за суђење свима, и 3., ако је био стицај кривица, за које су надлежни разни војни судови, онда ће за расправу бити надлежан онај војни суд, на чијем је земљишту учињено најтеже кривично дело; ако су пак сва кривична дела подједнаке важности, онда ће

бити надлежан онај војни суд, који је први започео ислеђење.

По нашем законнику о поступку војних судова у кривичним делима, министар војни за време мира решава сукоб о надлежности: а., између војних власти; б., између војних судова и војних власти, и в., између војних судова.

Грађански касациони суд решава сукоб о надлежности: а., између војних и грађанских иследних власти и б., између војних власти и војних судова с једне стране и грађанских и духовних судова с друге стране.

За време мобилног или ратног стања, сукоб о надлежности између војних судова решава Врховни Командант Војске.

ЛИСТАК

ПРАВНЕ СТУДИЈЕ ¹⁾

— Габриел Аното —

Француској ће буржоазији увек бити у вољи професије, које се везују за изучавање права, а које се некада називаху „занатима одеће“ (*les métiers de robe*). Римске традиције и примена њихова тако компликованог обичајним правом, пренеле су на ове синове прокураторске један веома осетан атавизам. Победоносна борба подржавана од легиста противу феудализма и противу аристократије, учинила је, да се у овој друштвеној класи породи и развије поноситост и гордост са једне науке и јуриспруденције које беху, у њеним рукама, тако страховито оруђе; и пергаменат законски усисаваше унапред рђав задах властољубља. Буржоазија је познала вредност текста и силу речи, нападајући њима своје вековне непријатеље, који бише побеђени при свем том што изгледаху боље наоружани. То су правне студије што јој извојеваше победу. Дискутовати било је, за њу, нарочита политика.

Природно је, што буржоазија и сада одржава и гаји наклоност за ове студије и професије, које су јој, за тако дуго време, осигурале тако очигледну превласт. и које јој, чак и дан данњи, још резервишу особени положај. Давно је прошло

¹⁾ Чланак овај, познатог члана Академије и бив. министра француског, извађен је из серије популарних чланака његових, одштампаних у *Le Journal*-у од 1902 год., под насловом „О избору каријере.“ Доносимо га у преводу, како због оригиналних погледа на правне студије и право у опште, тако и због тога, што се резоновања у истом дају у велико применили и на прилике у нашем правништву. — Преводилац.

време како није више питања о привилегијама аристократије и како се оне, свештенства, своде на сумњиву добит, што улазе у огроман кадар националног функционанизма; само „буржоазија одеће“ (de robe) чува своје традиције, своје форме, своју организацију: за адвокате, баро; за државне чиновнике, дисциплински суд; за берзанске посреднике синдикат и корпорација. Свуда, у окружним управама, у Скупштини, у Сенату, Државном Савету, широко је место припремљено за правника, можда и сувише широко, а при том неоспорено ни са које стране. У суштини нама управља „буржоазија одеће.“ Она је уништила племство у корист краљевства; она је срушила краљевство у корист своју. Она је владалац у министарском савету, и постоји један традицијом усвојен узвишени положај чувара државнога печата, који је, по праву, увек потпредседник овога Савета.

Ове сјајне перспективе држе увек у будном стању амбиције буржоаске класе; опружена врата ка успесима и уобичајеним користима, она и не види промене што се око ње збивају; демократија буја за њом и прети да је утопи, као море при пењању; индустрија и трговина богате појединца и осигуравају му средства за акцију која другојаче убеђују него дискусија текстова. Свет се проширује, и нове породице човечанства ни мало осетљиве за лепоту уобичајенога права, рекламирају своје право на сунце; стари законици пуцају, правништво губи моћ. Будућност припада индустрији, „роби,“ занатима. Ко зна, да, још док последњи адвокати буду говорили, неће доћи можда милијардери да створе један огроман trust и закупе „право,“ као што су то већ учинили са бакром и петролејом.

Ја сам ставио „право“ под наводницама, да се не би створила збрка појмова, коју желим да избегнем. Јер доиста, овде није реч о оној апсолутној и вечитој Регули, створеној вечитим саморадом Бића, која утврђује разлику између добра и зла. То се не учи у школама, — па ни у школи права. Она је, међу нама, резултат снажног и дубоког размишљања човека који познаје живот и чији проницав поглед, дубоко испод онога што се привиђа, види стварност. Она не зависи ни од кога па ни од самих богова: *Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni.*

Што се тиче „права“ узетог у уобичајеном значењу речи, оно није ни више ни мање до поступак усвојен од друштва

у цељи да се окончају сукоби интереса. Наш стари професор, Rataud, говораше: „да нема криваца, не би требали законици.“ Генијална формула по својој дубокој истини. Али Rataud и не помишљаше да његова формула револуционира друштво, имено да потискује учење права. Доиста ова школа, на чијим су зидовима исписане формуле вечитога права, у главном учи само вештини приправљања и тумачења разних конвенција законских и приватних, којима се могу да избегну или да реше спорови. У томе смислу ја сам некада и дао праву овакву дефиницију: „Право је споразум странака.“ Како се овај свршује оним што је право, — као и противним, — оно је спорење, шикана.

Тако, и код ових изучавања, као и код свију других, видимо двојаку тенденцију, једну што уздиже ученика ка вишим студијама, и што га удаљује од практичних посматрања да би га приближила узвишеном склоништу идеала, другу што хоће да га снабде свом потребном спремом за грубу и жилаву борбу за живот. У школи права, идеална тенденција ствара правозналце (*iurisconsultes*), тенденција супротна припрема практичаре.

Је ли претерано рећи да, данас, практичар потискује правозналца? То је објашњљиво. Наши закони су израђени. Један законик дебео колико песница садржи их све. Главни задатак револуције био је, да из арсенала ранијих закона одабере овај екстрат, овај збијени сноп, компактан и пуи, што се зове Пет законика. То је наш „Закон од XII Таблица.“ Веома поносите овим делом, а сматрајући га у главном за неповредимо, ми немамо, да би га тумачили и модификовали, ни ону сталну елаборацију коју античко право називаше „Преторски Едикт.“ Па шта да се ради са нашим правозналцима? На што да се употребе? Школа зове данас правозналцем човека који зна развити извештан текст законски и спорити се око једне запете. Ја знам за многе компилације, (Где си лепа младости моја!) које нису ништа друго до рпа ништавних коментарисања. Јустинијан је прогутао Катона; Далос¹⁾ гуши Монтексија.

Кад би се, при том, хтели стварати правозналци, и кад би ова каријера била за препоруку, онда Правни Факултет

¹⁾ Огроман, систематски сређен, периодичан зборник опште јуриспруденције — Пр.

никада не би могао сувише високо поставити идеал свога изучавања. Он би се зауставио на истраживању до које тачке може философија права бити предметом школскога вежбања. Велики духови откривају вечите регуле проматрањем људскога живота и друштвених одношаја. Њима не помаже мало груби поглед педагошки. Они имају чула много суптилнија, оруђа много моћнија и деликатнија.

Али ако се хоће да спремају практичари, може се упитати јесу ли садање методе за то добре? Пре свега оне изазивају суперпродукцију у правозаступничким редовима, што је за сва времена сматрано као зло. Доиста, има сувише адвоката, сувише нотара, сувише avoué-а, па и huissier-а! За свако је жалење огромна претрпаност што је народу намеће ова често паразитна класа, нарочито у наше доба крајње конкуренције, где су људи релативно ретки и драгоцени. За извесно, ја не одричем корисност од ових људи од закона, мудрих и искусних, који управљају туђим имовинама, сређују правне послове, саветују породице. Али ја добро знам да сви они нису по овом идеалном моделу; ја знам да орган ствара функцију и да има све више процеса у колико је више људи од закона; ја знам да су процедуре скупе и огромно заплетене; и знам, најзад, да је једно од најелементарнијих правила мудрости, у животу избегавати увек парнице, — па и то нарочито, оне „добре.“

Лудо одушевљење које је одвело француски подмладак овим професијама привидно либералнијим од других, шкодило је генерацијама које сам познавао и развој им пратио, више него што се може исказати. Конкуренција је сувише покупила цену étude-ија (правозаступничких канцеларија); завођење за примером или сујета родитеља појачали су жеље; једном уложени капитал ваљало је накнадити; отуда лов на велике миразе, авантуристичке афере, заблуде, погрешке. Може се рећи да ове, привидно лукративне, професије знају у доиста јакој мери за оскудицу, невољу, беду, пропаст.

Било је заноса; а било је и завођења. И место да је заустављена бујица која је носила младе људе студирању права, она је још и убрзана. Скоро свуда, тражила се је, као нека врста доказа о способностима, доста илузорна диплома о свршеном правном факултету (лисансијату права). Нарочито, у војни закон унесена је одредба која допушта приправнику за докторат могућност за одлагање па и осло-

бођење од војне службе. И млади људи јуре стрмоглавце кроз ова врата, која су им широм отворена. Природни ниво студија пада у колико простор бива шири. Данас је цео свет доктор, мање или више..... Стварали су се дакле правозналци? О, не! Је су ли бар припремани практичари? Још мање. Докторат за цео свет то је, са техничког гледишта, генерисано неискуство, ако не и незнање.

Лек? Опет пракса. Нека ваши млади људи изучавају права, врло добро! Али нека од почетка не занемарују оно што треба да буде њихово право занимање т. ј. руковање пословима. Стаж у школи знамо из искуства шта вреди. Стаж код адвоката, то је већ друго. Будите строжији, захтевајте више на испиту лисанса, и уведите да се у сваком случају тражи доказ о техничкој способности и шегртству стварном код адвоката или нотара (у *étude-y.*) Нека испити докторски буду десет пута тежи. Одвратите од правозаступничког реда прилив активних људи који, конкуришући међу собом, деле један мршав оброк, веома срећни кад не падну у кобну категорију шкрабала, бедника и бескућника. Одбијте ка кориснијим и бржим каријерама практичке способности, које осташе без даха трчећи за Domat-ом и Pothier-ом. Једном речи, распоредите мудрије активну снагу народа. Законодавци, стварајте законе да би устали људе од закона.

Врање, октобра 1903. год.

А. Р. Х.

— ... —

Правна природа новинарског предузећа

— по одлукама немачког царевинског суда —

I. — *A* и *B* издавали су један повремен спис. По смрти *A* наставио је *B* сам издавање тога листа. *A* је имао наследника и они туже *B* да *положи рачун*, како би пак накнадно припремили тужбу на плаћање удела у добитку за извесно време после смрти *A*-ове, кога су они наследили, јер налазе, пошто се *A* и *B* нису разортачили да њима припада са-својина тога часописа. *Тужба је после треће инстанцаје одбијена.*¹⁾

Првостепени суд узео је, да је тужени продужењем издавања тога повременог листа вршио послове, у смислу заједнице која постоји између њега и тужилаца; по престанку ортаклука (по смрти *A*-овој) економна вредност тога повременог листа остала је као заједничка својина партаја, а ту долази и право издавања часописа.

Царевински суд (Reichsgericht — Касациони суд) поништио је ову одлуку из ових разлога: Уговор о издавању није закључен, пошто је часопис издаван као сопствено издање (Selbstverlag); првостепени суд разуме под *правом издавања* (издавачким правом) овлашћење, да неко исти часопис, — тј. часопис са истим именом и за исти круг претплатника, као и раније предузеће — може издавати. А ово, опет, и ако није предмет какве духовне својине или ауторског права, ипак се има сматрати као својина у ширем смислу способна, да буде према трећима заштићена као имовинско право. Издавачко право пак у томе смислу, да лист као тековинско предузеће од какве concurrence deloyale буде заштићено, не постоји.

¹⁾ Entscheidung des Reichsgerichts von 28. II. 1894. са. 33. стр. 31. — Сајфериу „Архиву“ св. 50. бр. 269.

Истина по престанку ортаклука часопис као тековинско предузеће са својим кругом претплатника и даваоцима огласа представља неку имовинску вредност. Због те вредности и због телесне снаге употребљене у заједничком послу тужиоци би имали права на накнаду по уговору о ортаклуку. *Али таква тужба није ни подигнута.* По уговору часопис се имао дотле издавати, докле га оба ортака буду заједнички издавали. Са смрћу А није према томе часопис, као такав имао пасти у заједницу партаја, већ само његова имовинска вредност.

*

II. — Тужилац је тражио од туженог да му допусти да прода издавање дотле заједнички издаваног повременог листа. *Тужба је одбијена.* Тужилац је тражио ревизију, али му је тужба понова одбијена.²⁾

Касациони суд образложио је своју одлуку овако: Новинарско предузеће и његово вршење не може се сматрати као приватно право које се може продати, већ као право, које припада јавном праву као слободно кретање личности; представља дакле, т. зв. *право личности*, слично као вршење каквог трговачког посла без капитала, или материјалне подлоге, итд. *Такво предузеће, ниш не може бити предмет залоге повећалаца, а тако исто не може се ни продати против воље учасника у предузећу, дакле ортака.*

Ако се ортаци баш у том питању нису уговором сложили и обвезали, предузеће престаје са престанком уговорних односа и сваки ортак добија опет своју пуну слободу кретања. *Новинарско предузеће* као такво, т. ј. остављајући на страну материјал, којим се оно врши, *не обухвата само одређене ствари и права*, његова се вредност састоји много више у фактичној могућности рада, који доноси добитак продавањем издања т. ј. *учешћа индивидуалности самога издавача.* Без његова пристанка предузеће се од њега не може одвојити.

До душе, данашње право тражи да се иматеријалним добрима да реална вредност, али само тако, узимајући за мерило да се индивидуално право сваког појединца сачува, шта више и нарочито заштити.³⁾ По § 652 немачког грађан-

²⁾ Пресуда Reichsgericht-а од 29. IV. 1902. — Сајфертов „Архив“ св. 59. стр. 10.

³⁾ § § 10 и 11. закона о ауторском праву од 19. VI. 1901.

ског законика не може се продавати свака вредност, која је стечена радом ортака. Предмет такве одредбе чине само *ствари и тачно ограничена права*.

Према томе *јавна продаја неког новинарског предузећа немогућа је*; питање може бити да ли бар име листа (наслов, титула) може бити предмет јавне продаје, у толико пре, што оно има извесне заштите у § 8. закона о заштити проналазака. Али и сама заштита једног факта не може оснивати самостално имовинско право. То се не може узети у обзир у овом случају и за то, јер се наведеним законским прописом не штити ортаклук, већ по престанку ортаклука — *тужилац који продужава издавање дотичног повременог листа, на основу тога име листа није самостални имовински објект, већ се њиме само право издавања неког повременог листа под једним одређеним именом индивидуалише*.

*

III. — Продаја неког новинарског предузећа не тиче се у битности неке одређене ствари или тачно ограниченог права зграда, машина, итд., све то чини само споредни саставни део предузећа. Главно је и *битна вредност једног листа састоји се у фактичној могућности рада, који доноси добитак продужењем издавања дотичног листа*. Предузеће се на купца преноси тако, да дотадашњи издавач допушта купцу да рад у место њега и за свој рачун и даље продужи и да се обвезе, да неће од своје стране рад на предузећу и користи од њега (експлоатисање његово) купцу спречавати или изиграти. Та продавчева обвеза према својој суштини јесте *облигаторна* и продавац може обвезу (да неће конкурисати) пренети и у корист правног наследника првога купца.⁴⁾

*

IV. — *Кад један издвач пренесе право на другог, да оваји даље издаје новине са истим именом, које је он дошле издавао, — у томе нема преноса имовинског права*. Он је просто у корист другог свој рад ограничио и дао на то пристанак, да се тај други на даље за новине које издаје служи истом титулом⁵⁾ Титула је, дакле, *име* које има или мора имати дотични лист да би могао бити пуштен у саобраћај и

⁴⁾ Одлука Reichsgericht-а од 12. маја 1896. Entscheid in Zivilsachen св. 37. стр. 176.

⁵⁾ R. = g. in Strafsachen, св. 28. стр. 279

разликовати се од других листова. Право, које би личило на право трговачке фирме, да се може титулом новина користити, не постоји. Преносом имена листа према томе имање продавчево не умањује се, и кад се пренос једном изврши, тужбом се не може тражити повраћај.⁶⁾

С немачког Јов. Б. М.

⁶⁾ Одлука пруског Kammergericht-a од 1893. — Види: „Blätter für Rechtspflege im Bezirk des Kammergerichts, св. 10, стр. 50.

Белешке

Нови адвокати — Министар правде поставио је: *Божидара Ж. Јовановића*, судију прв. суда у пенсији за право-заступника при јагодинском првост. суду; *Алексу Радуловића*, бив. судију Касационог Суда за правозаступника при пожаревачком првост. суду; *Љубомира Каменчића*, судију Касац. Суда у пенсији за правозаступника при прв. суду за варош Београд.

*

Судске вести. — Указом од 15. априла пензионован је *Божидар Мутавцић*, секретар прве класе Касационог Суда, и на његово место постављен *Драгушин Гавриловић*, начелник треће класе окр. тимочког.

*

Међународни адвокатски савез (Аустриска група). — Аустриска група међународног адвокатског савеза држала је пре извесног времена скупштину под председништвом бечког адвоката *Др Г. Биншега*. Задатак овог удружења као што је познато јесте да се постигне веза аустријских адвоката разних народности с једне стране, а с друге да се успостави контакт аустријских адвоката са онима у иностранству. Оба циља, као што извештај тврди повољно су решени. Велики број аустријских и страних адвоката данас стоје у сталној вези и сви са највећом вољом врше пропаганду ради остварење циљеве међународног савеза. Циљ међународног савеза јесте да се у адвокатском реду што више распростре знање међународног права, да се изједначе западно-европски погледи у адвокатском реду. У извештају се даље помиње: рад анкете у питању о супституцији, као и реформа курацијалне тарифе.

Даље је решено да група узме учешћа преко својих изасланика на овогодишњем међународном јуристичком конгресу.

*

Конгрес чешких правника. — 8. маја одржаће се у Прагу први научни конгрес чешких правника. На челу организације стоји дворски саветник *д-р Антон ритер Ф. Ранда*. За Конгрес је израђен богат програм са овим занимљивим темама: јемство за нехотичне штете; заштита природних сила или енергија (електрицитета топлоте и т. д.); правни карактер задруге; накнада за истражни притвор; условна осуда; алкохолизам са гледишта кривичног права; регулисање полицијског кривичног права; приватно-правно јемство јавне послуге; критика досадашње системе аутономије и путеви за шири развитак; јавноправно регулисање картела; развитак социјалног осигурања у Аустрији.

*

„Законодавство.“ — Г. Аца Миловановић спремио је за штампу 2. број *Законодавства* у коме ће донети: Грађански Законик и Хронолошку и Азбучну Таблицу Зборника закона и уредаба од 1835 до 1904. год. — Штампанье ових двеју предмета зависиће од полагања претплате у напред бар по *осет динара*, које треба слати Штампарији Доситија Обрадовића — Македонска улица бр. 40. Београд, најдаље до 15. Маја ове године.

*

Адвокатски пензионии фондови. — У Немачкој постоји адвокатска централна помоћна каса (пензионии фонд) који броји 4500 чланова са имовином од 1,000.000 марака, од које се суме годишње на помоћ изнемоглим адвокатима, удовицама и сирочадима издаје на 100.000 марака. — Доњо-аустријска адвокатска помоћна каса броји само 578 уписаних чланова и 1902. год. издало је на име помоћи само 4802 круна. — А Србија? L.

*

Реформа таксене тарифе. — Бечко министарство финансија добило је недавно једну представку по којој се од аустро-угарске владе тражи, да узме иницијативу у међународном споразуму односно јединства таксене тарифе за *менице, упућнице и чекове*. Том се представком тражи, да такса за менице, упућнице и чекове у свима државама, које би закључиле споразум буде једна с тим, да положена такса у

једној држави оспособљава меницу, упутницу или чек, да вреди у другој споразумној држави, без додавања накнадне таксе. На тај начин олакшало би се трговинском промету а уздигао међународни арбитражни саобраћај.

*

Реформа у немачком Reichsgericht-у. — Немачка влада спремила је пројекат, којим се иде на то, да се послови у највишем суду немачке царевине смање. Према ранијем пројекту од 1897. године хтело се, да се сви имовно-правни спорови испод 3000 марака вредности без изузетка искључе из ревизије; данашњи пак пројекат, прописује, да спорови испод 2000 марака не подлеже ревизија, а спорови између 2000 и 3000 марака вредности искључују се из ревизије само тада, ако су *две инстанције* једна за другом донеле *једну исту* одлуку. Сматрали су, дакле, кад парничне стране добију две истоветне пресуде и од првог и од другог, вишег суда, да је тим дата довољна гаранција за правилност судске одлуке. Сви спорови преко 3000 марака остају и даље као до сада, т. ј. парничне стране имају права да траже жалбом ревизију код Reichsgericht-a.

*

Амерички казнени заводи. По наредби виртембершке владе судија *Хинтрод* р из Тибингена пуговао је ради студија по Америци. Он је обишао сва места, где се по наредби америчке владе поправља, кажњава, затвара или се ма на који начин морално „оперише“; од завода за васпитање напуштене деце у којима се мали субјекти ортопедски глачају, и завода за поправку у којима се већ зрелији дотерују, па до озбиљних казнено-правних клиника *vulgo* затвара и робија за морално неизлечиве, који се с погледом на њихово безнадежно стање чувају и негују о државном трошку.

И докле се у Јевропи дискутује још шта треба да се учини да се криминалитет сваке године не множи, изгледа, да је Америка са својим практичним духом умела да то питање што повољније реши.

Осуђеници казних завода у Сједињеним Државама могу бити у истини задовољни својом судбом. Они се телесно добро негују, поред тога имају и извесна уживања као и доста слободе. Поред тога што свакодневно добијају меса и хлеба колико хоће, — нису везани за меру те да морају гладовати — већ у многим државама добијају и дуван о др

жавном трошку. *Хинтарегер* није нашао ни један завод у коме се осуђеници не би бар једанпут недељно купали. Многи казнени заводи имају и велике гимнастичке дворане и толико справе, колико ни једна школа у Европи нема.

Па и у духовном погледу осуђеници имају пуно уживања и прилично слободе. Заводске библиотеке богате су са најпробранијом литературом. Казнени завод у Елмири на пример броји на 3000 дела, у Чартовну преко 7000, у Жолице-у код Чикага на 16000 дела разних класичних и модерних писаца на свима језицима.

У Њу-јоршким државним затворима осуђеници имају права личног разговора са изасланицима највише управе свих казненних завода, који једанпут месечно обилазе осуђенике.

Недељом добијају обично „Заводски Недељни Лист“ који све више има претплатника, тако да се може рећи да нема ни једног казног завода у Сједињеним Државама у коме тај лист међ осуђеницима не би имао извесан број претплатника. Лист се штампа у штампарији казног завода а слажу га и уређују осуђеници разуме се под надзором саме управе, а садржи репродукцију најважнијих догађаја у и ван Сједињених Држава који се ваде из других листова.

Према свему овоме могао би човек мислити, да је право задовољство бити у Америци — робијаш. Па и у самој Америци са више страна подиже се глас, да је живот у њиховим казним заводима врло пријатан. У казном заводу за малољетнике у Хунтингтону у радионицама намештене су електричне махалице да хладе осуђенике за време летњих топлих месеца....

*

Накнада штете због преваре извршене премј Лендер-банци — *Лудвик Пер* књиговођа код Тиролског друштва за израду мрамора и порфира „Фриц Целер и Комп.“ осуђен је од стране бечког поротног суда почетком 1902 год. због фалсификата и преваре на три године *тешке робије*. Једна од ових превара била је основ за подизање тужбе за *накнаду штете* и њу је у име Лендер-банке поднео д-р *Бошан* трговачком суду противу Фрица Хелера, шефа поменутог тиролског друштва. Ствар је била у овоме. Лудвик Пер фалсификовао је једну меницу са именом једног акцептанта, па је на истој потписао и име свога шефа. За тим је употребио и хартију и жиг друштвени те писао Лендер-банци да доносиоцу изда

једну мајску ренту у вредности од 2200 круна. Пер је са овим фалсификатима и лажном признаницом отишао у Лендер-банку, где му је тражена мајска рента издата. И Лендер-банка и шеф тиролског друштва Фриц Целер изјавили су на претресу, да неће да сnose ову штету. Тужба за накнаду штете, коју је Лендер-банка поднела мотивисана је тиме, да је кривицом шефа фирме Целера, услед рђавог избора и недовољног надзора над чиновником Пером, овај могао доћи до жига друштвеног и хартије са друштвеним жигом. У одговору на тужбу наводи се, да је поступак Перов морао код новчаног завода побудити сумњу, јер су се и на меници и у спроводном писму налазили сумњиви знаци. Сам Пер није никада био представљен Лендер-банци као заступник Целеров. Лендер-банка је у осталом и сама посумњала одмах после исплате Перу, те је трагала за потписом акцептантовим и, и ако је била сазнала за фалсификат, није о томе известила Целера. Тада је се могло спасти било цела сума, или бар један њен део. Овоме претресу били су присутни као вештаци у банкарским пословима директор Алшман из Англо-банке и прокуриста Леви из Кредитног завода. Оба вештака су изјавила, да како сам облик посла, тако и начин на који се дотични за новац обратио, и његова личност нису могли дати повода Лендер-банци за каквим трагањем. С друге стране опет непојмљиво је, да Лендер-банка, која је по свој прилици на време сазнала за фалсификат, није одмах известила о томе господина Целера.

Трговачки суд, као такав, огласио се био за ненадлежан, и када је у седницу позват и трећи судија — правник, суд је решио: *да овде има кривице до обе парничке стране* Кривица туженога је у томе, што је он Пера задржао у служби и онда када је већ сазнао, да је он опасан по туђу својину. Но већа је кривица на страни Тужилачке Лендер-банке, која туженога — Целера — није на време известила, да је меница за покриће суме од 2200 кр. фалсификована. Ово је суд узео као доказано већ и с тога, што Лендер-банка није ни покушала да овоме противно доказује. Сразмерно према величини кривице тужени је дужан да накнади 300 круна ренте тужилачкој банци, која се одбија од осталог тражења и осуђује да сноси две трећине парничних трошкова.

Д-р М.

„Genie, Bandy und Verbrecherthum“ — Под овим насловом објавио је Bruns у „Архиву за криминалну антропологију“ рад, који је леп приложак за појимање везе, која постоји између горња три појма. О сујети, надувености, нетактичности многих генијалних људи писано је много. Bruns сада износи, да су та својства у самом бићу једног генијалног човека урођена и позива се за то на Воделера, Вилде-а и Пржибиљевског. Један велики број генијалних људи представљају извесне ствари друкче него остали; то истичу целом својом појавом, својим понашањем, оделом, и у свакој прилици хоће да су друкчи него обични смртни. Они су *антисоцијалног духа*. Али та антисоцијалност последица је целокупног унутрашњег схватања једног генија. Ванредна осетљивост, која брзо реагира, стално осећање које је у супротности с осећањем других људи чини, да геније осећа и оно што други људи не могу осећати, и његов мозак јако вибрира где се код обичних људи мозак тек покреће. То друкчије осећање изазива антисоцијалност која води спорту и Danduthim-u. Bruns на сличан начин покушава да докаже, да је прави злочинац *свесан антисоцијалист*, који избегава друштво, који хоће самостално и независно да мисли и на кога ни презирање других чланова друштва, не може да утиче. Такав тип Bruns изводи из *Достојевскијевих* романа и на завршетку пита, да ли често уметничко стварање једног злочинца не паралише физичко разоравање, т. ј. да ли један геније да није постао уметник, не би под другим условима постао злочинац?

Оцене и прикази

Пројенат закон за накнаду невино притеворених у Немачкој
— Берлин, 1903.

Немачки Рајхстаг имаће ове године да се бави једном новом културном реформом. Пошто је пре неколико година у Немачком Царству *накнада невино осуђених* законом регулисана, сада је израђен нов пројекат о *накнади невино притеворених*, или да се тачније изразимо, невиних у истражном притвору.

Тај пројекат израђен је по предлогу, који су пуномоћници *Хес-на* учинили. Та средња немачка државица, која се од свих других у више маха одликовала остварењем либералних принципа, преко својих пуномоћника предложила је Bundesrat-у у главним цртама пројекат, који је сад пред нама. Међутим, изгледа да ће га Рајхстаг тешко усвојити. Критика се доста оштро о њему изразила, а у парламентарној комисији, која се овај пројект проучавала, дошло је до оштрих сукоба.

Тако се пројекту пребацује, да се врло мало бави питањем раније осуђиваних, који би по други пут допали у истражни притвор као *невини*. Поред тога, оштро се критикује и пасус, да се од тражења накнаде могу искључити они, чије држање у притвору стоји у опреку са „добрим обичајима“, „благим правима“ и т. д. „Добри“ обичаји врло је растегљив појам.

Међутим и Немачка влада није баш наклоњена овом пројекту. Она је вољна да да накнаду невино претвореном само тада, ако се истрагом невиност притвореног утврди и у опште може да констатује, да против њега није постојала никаква основана сумња. У случајевима non liquet искључена је, дакле, накнада. Кад се узме у обзир, како је врло редак случај, да се један оптужени ослободи пред судом као *невин* већ се обично ослобођава из недостатка доказа, то ће се одмах увидети, да ће овај нови пројекат имати примене само у ретким случајевима.

Библиографија

Allgemeines Strafgesetz nebst einschlägigen Novellen. Mit Erläuterungen aus der Rechtsprechung und einer Einleitung von Dr. Leo Geller. VI. durchgesehene und erheblich vermehrte Auflage. — Wien, Moritz Perles, 1904.

Die Gerichtliche Exekutionsführung. Zur Hereinbringung von Steuern und Gebühren durch die K. K. Steuerämter, von Dr. jur. Rudolf Winter. (Mit 227. Beispielen von gerichtlichen Eingaben). — Wien, Manz.

Daktyloskopie. Verwertung von der Fingerabdrücken zu Identifizierungszwecken. Lehrbuch zum Selbstunterrichtes für Richter, Polizeiorgane, Strafanstaltsbeamte, Gendarmen etc., von Kamillo Windt und Sigmund Kodicek. (Mit 79. Textillustrationen, 15. Tafeln und 2 Beilagen). — Wien, Wilhelm Braumüller, 1904.

Die Gewerbeordnung samt den dieselbe ergänzenden und erläuternden Gesetzen, Verordnungen und Erlässen und einer Uebersicht über die einschlägige Spruchpraxis des Verwaltungsgerichtshofes, des Obersten Gerichtshofes, des Reichsgerichtes, der Gewerbegerichte und der Ministerien. Mit einem alphabetischen und chronologischen Register. Von Dr. Otto v. Komorzynski. VIII. Aufl. — Wien, Manz, 1904.

Das Strafrecht der direkten Personalsteuern. Nach dem gesetzte von 25. X. 96. Systematisch dargestellt von Dr. Rudolf Siebenschein und Dr. Viktor Lichtenstern. — Wien, Manz, 1904.

Die französische Handelspolitik 1892—1902., von Dr. Wellimir J. Baikic. XVI. 498. стр. — Stuttgart, J. G. Cotta Nachf. 1904.

Die neueren Entwicklungen in Verfassung und Recht der Aktiengesellschaft von Dr. Franz Klein. — 64. стр. Wien. Manz.

System der direkten Steuern in Serbien. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde, von Dr. Welizar S. Jankovits, aus Belgrad. — Berlin, Gustav Schade, 1904.

47.

Тумачење §. 486. грађ. суд. поступка.

Тужилац К. тужио је суду Д. Ј. и тражио да суд поништи продају његовог имања као неуредну, поред осталих и са тога разлога, што су три лициганта одустали од даљег лицитирања и кауција им је враћена, па је тек после њиховог одустања, кад је остао само један лицигант с њим је лицитација и закључена.

По овоме је првостеп. суд пресудом својом од 8. августа 1898. год. Бр. 15800 одбио тужилачку страну од траженог уништаја јавне продаје, а ову је пресуду одобрио и апелаци. суд пресудом својом од 21. септембра т. г. Бр. 3272.

Ну по жалбу тужилачке стране Касац. суд примедбама свога II одељења од 19. окт. т. г. Бр. 8170. поништио је поменућу пресуду апелаци. суда, поред других и из ових разлога: и из протокола лицитације у коме је забележено да су, осим купца Ј. лицитирали још три лициганта, види се, да су ови последњи изјавили да одустају од даљег лицитирања и кауција им је враћена, и да је после њиховог одустања лицитација закључена. Отуда излази да та три лициганта нису учествовали у даљем лицитирању до самог „теслима“ него је у моменту закључења лицитације остао само један лицигант, купац Ј.

Суштина надметања при јавним продајама састоји се у томе, да лициганти до последњег момента или до самог закључења продаје, учествују у надметању; а кад тога овде није било, није могло бити ни правног надметања. По томе закључена званична радња само са једним лицигантом противна је §. 501. грађ. пост. који важи као узрок за поништај продаје, пошто се по §. 486. гр. пост. тражи да има најмање два лициганта.“

Ну Апелаци. суд није усвојио ове примедбе Касац. суда, већ је под 23. октобра т. г. Бр. 3724. дао противразлоге:

„По нахођењу Апелаци. суда примедбама својим одељење Касац. суда даје несвојствен и узан смисао наређења §. 486. грађ. пост.

Тако, битност, суштина надметања при јавној продаји не састоји се у томе, да надметачи — лицитанти — до последњег момента, односно до самог закључења продаје учествују у надметању, као што одељење Кас. суда узима, јер по самој природи овог посла не може се одређивати, па по томе не може се ни тражити то, да надметање иде по неким одређеним интервалама, нити се пак могу постављати границе или повремени размак докле ће оно трајати; а на име: да ли до закључења продаје, *теслима*, или само за неко *извесно* време, — него је при овом послу, као што сам етимолошки значај речи „надметање“ јасно казује, *бишно* то: да је у ствари — *de facto* — било *такмичења, надметања* између купаца, па ма оно трајало и за *најкраће време*; пошто купца за куповину предмета на јавној продаји изложеног, као што је то јавно познато, не одређује дуже или краће надметање, односно веће или мање учествовање осталих купаца, већ једино интерес, који он у тој куповини за себе налазио буде.

По томе, када се из протокола држане лицитације дана 20. маја т. г. види, да су при тој продаји сем туженог Ј. учествовали још три лицитанта и да су се они надметали са туженим Ј., јер су давали сваки од њих извесну суму, односно куповну цену, онда су ова факта, која су утврђена поменутиим протоколом, као јавном исправом, по §. 187. гр. пост., довољна за појам *надметања*, па се по томе не може ни порећи, да је било *надметања*, нити се доследно томе може узети, да је при овој продаји био *тужени Ј. једини надметач*; јер та околност што су остали лицитанти раније одустали од лицитирања, па је то нарочито стављено и на протокол и некима од њих одмах враћена кауција, — не тврди, да није било *никаквог надметања*, него на против јасно казује, да је било надметање, па је *престало*, а баш с тога што је даље надметање престало, продаја је и остала на туженом Ј. као купцу, који је највећу цену дао.

У осталом, тако би се ова ствар имала узети и онда, да су остали лицитанти по одустанку од даљег надметања — лицитирања — одмах и отишли, а у

овом случају у толико се пре тако има узети, што су ти лицитанти до закључења продаје, теслима, остали и као присутни при продаји и они *пошписали протокол* лицитације, као што се из овог протокола види.

Осим тога, да се тако има разумети ово законско наређење §. 486. грађ. пост., служи као аргуменат други став његов, који предвиђа случај, кад при каквој продаји има више присутних купаца, али опет *нема два надметача*, а то је тај, кад један купац *с места*, дакле, први понуди за имање такву цену, која би истина била већа од *процењене вредности*, али би се тиме одузела била могућност осталим купцима да лицитирају — надмећу се — те прописује, да тада извршна власт протоколарно саопшти то представшим поверитељима, и ако се ови том ценом задовоље, да имање том једном надметачу уступи.

Али овакав случај према напред изложеном овде не стоји, јер протокол лицитације тврди, да је тужени Ј. на послетку понудио цену 206.100 дин. и за исту као највећу цену му је и имање и уступљено било.“

Општа седница Касационог суда од 28. октобра 1898. год. Бр. 8643. нашла је да не стоје горњи разлози примедба II. одељ. Касац. суда, већ је усвојила против разлоге Апелационог суда.

*48.

Где је смеша имања и задружног труда у случају распо­ре између таких лица суди се по основима ортаклука.

(Гл. XXVII грађ. зак.)

По тужби Ј. С. противу С. С. првостепени пожарвачки суд пресудом својом од 22. септембра 1879. Бр. 17607. осудио је туженог да плати тужиоцу кирију на земљу и заслугу, свега 1030 дин.

По незадовољству туженога Апелациони је суд нашао био, да је пресуда у осталом на закону основана, само што је првостепени суд у толико погрешно, што се у пресуди својој није позвао на материјални закон, на основу кога свој суд о главној ствари изриче, па за то Апелациони суд налазећи, да случај

овога спора има да се расправи на основу §§ 708 и 800 грађ. зак. одобрио је пресуду првостепеног суда са овом допуном.

Но касациони суд по жалби туженога, примедбама од 4. новембра 1880 Бр. 3376. уништио је ову пресуду из ових разлога:

„Свако тражење мора имати основ свој, који мора бити доказан, и по овоме основу има се ово као и остала питања расправити.

Ово је смисао тач. 2. и 3. § 94 грађ. пост. и по овоме суд је тај погрешно, што је тужиоцу по основу *заслуге* (§§ 708 и 800 грађ. зак.) досудио кирију на извесно имање и заслугу од туженог кад он, тужилац сам признаје, да код туженог није отишао да га служи и принео му извесно имање да ради под кирију, но вели, да је дошао код њега као усињеник без *писменог* уговора, и своје имање принео му да га заједно са имањем туженог раде и уживају, где је две године седео и оженио се, па изашао а не зна се и не доказује се чијим узроком т. ј. да ли његовим или туженога.

Према овоме, дакле, где тужилац сам призна, да уговора о усиновљењу у смислу §§. 137. 143. и 145 грађ. зак. написаног између њега и туженог није било он — тужилац — по овом основу, *није могао ништа ни добити*, као ни по основу заслуге и закупа јер кад је тужилац дошао код туженог, да с њим заједно живи и ужива своје принето и туженог затечено имање, — онда се јасно види да он, као слуга, није у кући туженог седео, но као заједничар према чему је Суд требао да поступи по Височ. Решењу од 22 маја 1852. бр. 625 (зб. VI. стр. 103), којим је објашњен §. 528 грађ. зак. и по глави XXVII. истог законика, ако се и у колико овај уговор између парничара докаже.“

Ове примедбе Касационог суда, Апелациони Суд усвојио је и пресудом својом од 19. нов. 1880. Бр. 2382 одбио је тужиоца од тражења, наводећи за то ове разлоге: Тужилац по основу најма (службе, и закупа нема права на тражену заслугу и кирију, јер он сам признаје, да код туженог није отишао, да г

жи, нити му је пренео своје имање да ради под кирију, где је две године седео, и оженио се а после изашао а не зна се чијим узроком, — 180 грађ. пост. Исто тако, тужилац нема права на тражење своје ни по основ усиновљења, јер он сам признаје да између њега и туженог уговора писменог о усиновљењу нема, а кад овога нема, онда по §.§. 137. 143. и 145 грађ. зак. нема ни усиновљења.

Према томе, што тужилац према реченом нема прави на тражбу, и према томе што он наводи, да је код туженога дошао и смешао своје имање са његовим, да заједно раде, па се ово утврђује и испитаним сведоцима, спор се овај има расправити по Вишачајном Решењу од 22. маја 1852. Бр. 625 којим је објашњен §. 528 грађ. зак. и по глави XXVII. овог законика, јер се овде јасно види, да је тужилац *заједничар* а не прост слуга, и по овом основу тужилац би имао право само у толико, да своје имање натраг прими и да са туженим дели *причовак* ако га имају, но о овоме сада није спор, јер тужилац признаје, да је своје имање натраг примио."

49.

Тужба нема више основа кад се уз раскинуће уговора тражи повраћај имања, наплата кирије и заслуге, као последица тога уговора. (§. 98 грађ. суд. пост.)

Тужбу Ј. Ст. из Сијокова противу С. С. којом је тужилац тражио уз раскинуће уговора да му тужени врати извесно имање, које му је као усиненик принео, и плати извесну кирију и заслугу, — суд округа пожаревачког решењем својим од 12 новембра 1877. бр. 15543, одбацио је по § 96 грађ. пост. као неуредну.

Ну Касациони суд примедбама својим од 16. маја 1878 Бр. 1705. уништио је горње решење из ових разлога:

„Примени §. 96 грађ. суд. пост. у овом случају нема места, јер се овде тражи раскинуће уговора о усиновљењу и оно као што последица тога раскинућа наступа, дакле, оно што уз главну ствар иде, и што

се према §. 98 пом. пост. једном тужбом има и да тражи и једним спором пресуди.“

50.

Против решења, којим се изазвани упућује да поднесе, тужбу за своје право, нема места жалби по §-у 349. грађ. суд. пост. али то ограничење не стоји кад изазивачкој тужби нема места по §. 346 пом. пост.

По жалби туженога Касациони суд примедбама својим од 8 јула 1894. Бр. 3053 уништио је решење првостепеног пожаревачког суда од 19. новембра 1893. Бр. 29167. којим је упућен да у року од два месеца од пријема решења поведе парницу противу тужиоца Д. из ових разлога:

„Када је тужени Јован за доказ свога права на спорно имање, које се у његовој државини наводи, поднео у одговору писмено потврђено код судије за неспорна дела под 23. окт. 1892. Бр. 27059. онда је суд погрешно применио на овај случај пропис § 349. грађ. суд. пост. и туженог упутио на парницу, јер тужени не говори само, да има неко право на спорно имање, него подноси и доказе за то, те тако ово није случај § 346. истог пост. по коме би имало места изазивачкој парници, но је реч о својини имања, које се налази у државини туженога, по доказу, који може бити предметом законске оцене само у редовној парници. И зато кад тужилац полаже право на исто имање, дужан је он, а не тужени да то право докаже редовном а не изазивачком парницом.“

51.

По § 131 зак. о стец. пост. дужник се не може стављати у притвор ради предузимања кривичне истраге на њим док се законим доказима не утврди постојање ма каквог кривичног дела (лажно банкротство, квалоклетство), али да је своје књиге неуредно водио.

Првостепени суд решењем својим од 22 јула 1893. Бр. 7346. ставио је једног стедишног дужника у притвор, да не би осујетио истрагу по своме банкрот-

ству, а дело предао иследном судији, да противу њега поведе кривичну истрагу за лажно банкротство. Ово је решење основао на следећим разлозима:

Дужник и сам признаје на протоколу, да нема уредне трговачке књиге, а занима се трговачком радњом. На протоколу Бр. 7046. при предаји биланса своје радње и имовине у опште, положио је откривајућу заклетву да ништа од еспапа своје радње, као ни остале имовине, није прикрио, док се међу тим из познатих доказа од стране поверилаца, што се потврђује и неуредно вођеним књигама његове радње, које су данас послате суду, као и рефератом полицијске власти у акту Бр. 7335 која тврди, да приликом пописа није нашла књиге у дућану дужниковом, већ да су од некуд донете у џаку, где су биле на попуњавању и удешавању лажног биланса, а и иследник се уверио, да су књиге неуредно вођене, из чега се мора закључити, да је дужник из раније спремао своје лажно банкротство на штету поверилаца, према чему се овде појављују два казнима дела: *лажно банкротство и кривоклетство*.

Па да не би дужник и даље ишао на штету поверилаца отуђивањем еспапа прикривенога, као и даљим својим ујдурмама, док се не оконча итање о његовом стечају, има се по § 131. тач. 1, 2, 3 и 4 § 132. зак. о стец. пост. ставити у притвор."

Касациони Суд решењем својим под Бр. 5510. а по молби дужника Т. поништио је горње решење првога суд с разлога:

"По §. 131. стец. пост. дужник се ставља у притвор увек у циљу томе, да се над њим предузме истрага за које кривично дело, које је он својим падом стечај учинио; па према томе, кад овде није утврђено да стоји ма какво кривично дело, ни лажно банкротство, ни кривоклетство, па чак није надлежно доказано да је дужник и књиге неуредно водио, нити констатовано да дужник своје поверитеље не може измирити, — онда према свему томе суд је погрешно, што је жалитеља у затвор ставио."

Први суд усвојивши предње примедбе Касацио-

ног Суда, решењем својим Бр. 8235. ослободио је душника затвора.

52.

Кад је жена за живота имала и носила накит, онда се сматра, да је исти после њене смрти остао код мужа, па се овај по тужби наследника жениних има осудити да им тај накит уступи или накнади кад не доказује, да је тај накит жена са његовим знањем отуђила. (§. 768 грађ. зак.)

Апелациони Суд, пресудом својом од 12 јануара 1885. Бр. 2648. одбио је тужиоце од тражења са разлога, што нису доказали, да су спорне ствари иза смрти сестре им код туженога остале, него само да их је она за живота имала и носила.

По жалби тужиоца Касациони Суд примедбама својим од 1 априла 1885. Бр. 1071. уништио је горњу пресуду са ових разлога:

Кад Апелациони Суд у побудама пресуде своје тврди, да је тужилачка страна доказала да је њихова сестра, пок В. која је била удата за туженог, за живота свога имала и носила ствари побројане у пресуди судској, онда суд греши, што ставља на терет доказивања тужилачкој страни и то, да су побројане ствари као својина пок В. и по њеној смрти остале код туженога, а још мање може судити по предпоставкама, наводећи да је она могла те ствари за живота поклонити, отуђити или потрошити, пошто би по §. 668. грађ. зак. за све то мора знати и муж пок. В., овде тужени, који о томе ништа и не наводи, а много мање доказује, да је његова жена пок. В. ма на какав начин отуђила или изгубила о те ствари, о којима сведоци тврде, да их је за живота свога имала.

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе, него је под 7. окт. 1885. Бр. 667 дао следеће против разлоге:

„У овом спору је питање о имању, које се основном наслеђа од туженога тражи, а није питање, да ли тужиоци као браћа пок. В. имају права.

По §. §. 394 395 и 402 грађ. зак. тужиоци као браћа наджививши своју сестру пок. В., бив. жену

туженога, имају неоспорно право наслеђа онога имања, што је иза пок. В. остало.

Али главно је сада, да ли су донеста иза пок. В. остале оне ствари у тужби побројане?

Апелациони Суд још при изрицању горње пресуде ценио је исказ сведока тужиоцевих по §. §. 213 и 218 грађ. суд. пост. па је нашао само то за доказано, да је пок. В. за живота имала и носила у тужби побројане ствари, али још нема доказа и о томе, да су ствари иза пок. В. и остале, пошто су ствари, које се основом наслеђа траже такве природе да се лако могу отуђити, продати, задужити итд. а оваком отуђењу спорних ствари ни у колико не смета наређење у. 768 грађ. зак. којим се даје право располагања жени њдатој и за време брака, са ограничењем, да их жена без знања мужевљева не може да отуђи. Јер и код овог ограничења није апсолутно искључена могућност да их је жена и за време брака отуђила а нарочито што тужени не признаје, да су спорне у тужби побројане ствари иза пок. В. остале, нити се то ма чим доказује, па ни да их је пок. В. бар пред саму смрт имала. А кад тога нема. онда тужиоци и не могу имати права за повраћај ствари пок. В., које је раније за време брака имала и носила, а за које нема доказа, да су код туженога после смрти В. остале.

Касациони Суд у општој својој седници од 31. окт. 1885 Бр. 3912. није уважио ове против разлоге, него је одржао у снази примедбе свога одељења, те је Апелациони Суд пресудом својом од 18 нов. исте год. Бр. 2142. одобрио пресуду првостепеног пожаревачког суда, којим је тужиоцима досуђен спорни запит по праву наслеђа.

53.

У колико завештапац може нарушити закони ред наслеђа мушке деце у корист женске. (§. 477. грађ. зак.)

Првостепени Суд одбио је тужиоце од тражења са ових разлога:

„По §. 477. грађ. зак., закони део на случај смрти мора остати законитој деци, како мушкој тако и жен-

ској ако мушке нема, неповређен, који се састоји у половини онога дела, који би им по закону припао, кад не би било завештаочева распореда; а по §. 478 истог закона, отац, односно мати, овлашћени су, да завештањем између своје деце распоред о свом имању какав хоће учине, и тако могу женску децу или изравнати са мушком или оставити особити део, и ово мора бити снажно, нити нарушењу закономг дела у том случају места имати може; и тако, по §. 479. истог зак., закони део нарушио би се онда, кад би завешталац половину *закономг наследства* та корист *другога* а не *женске деце* окрњио.

Према овоме завештатељка као мати парничара, могла је тужиоцима да окрњи закони део наслеђа на рачун тужених као својих кћери.“

По незадовољству тужилаца, Апелациони Суд поништио је првостепену пресуду са ових разлога:

„По §. 478. грађ. зак. отац или мати власни су завештањем између своје деце расположење са својим имањем учинити какво хоће, и тако женску децу, или изравнати са мушком, или им особити део оставити које мора остати снажно, нити нарушење закономг дела у том случају места имати може. Дакле, смисао је овога законског наређења: да отац односно мати, могу својом последњом вољом искључити приоритет мушке над женском децом у наслеђу њиховог имање, и онда изузетно од §. 477. гр. зак., у овом случају закони део мушкој деци може се окрњити, али само до извесне мере, а то је највише: до изједначења у наслеђу мушке са женском децом, или се може женској деци оставити особити део који опет не сме да премаша то изједначење.

Према овоме, пошто је према процењеној вредности заоставштине, завештатељка окрњила тужиоцима наслеђе и испод изравнања са туженима, пресуђује: да се наслеђе туженима редуцира до изједначења са тужиоцима“.

Но по жалби тужених, Касациони Суд примедбама III одељ. од 26. септ. 1898. Бр. 7281. поништио је ову пресуду Апелац. Суда са разлога:

„Кад је прописом §. 478 грађ. зак. дато право

оцу и мајци, да расположење о своме им њу између мушке и женске деце, изузетно од усвојеног припритета мушке деце над женском, могу учинити како хоће, и да нарушења законога дела може бити, онда је Апелаци. Суд погрешно применио наређење овога зак. прописа, да окрњења законога дела мушке деце у корист женске деце може бити само до изравнања у наслеђу, и своју пресуду основао на § 477. грађ. зак. Да се пропис § 478. грађ. зак. овако има разумети, а не као што је Апелациони Суд узео, види се из прописа §. 497 грађ. зак. по коме би се закони део нарушио само онда, кад би завешталац окрњио половину законога дела наслеђа у корист другог кога, а не женске деце.“

Ове примедбе Касационог Суда, није усвојио Апелациони Суд већ је дао противразлоге у следећем:

„Пропис §. 497. грађ. зак. на који упућују примедбе Касац. Суда, само је нужна допуна §. 477. истог зак., у коме се потврђује: да окрњење законога дела, који припада мушкој деци не може опстати и према другим лицима, као што може према женској деци по §. 478. гр. зак.

Но по мишљењу Апелац. Суда, и у овом случају закони део мушке деце може се окрњити до извесне мере, а то је највише до изравнања у наслеђу мушке и женске деце, пошто пом. зак. пропис и хоће само да да прилике родитељима, да поправе неправичност законодавчеву у §. 396. гр. зак. између мушке и женске деце, али их не овлашћује и на то, као што налази Касациони Суд у својим примедбама, да учине другу неправичност, т. ј. да дају у наслеђу првенство женској деци над мушком, крнећи овај закони део преко изравнања, јер ако се дозволи да родитељи могу у корист женске деце окрњити мушкој деци закони део преко изравнања онда би они остављањем најнезнатнијих дела мушкој деци, могли изиграти наређење у §. 477. грађ. зак., а то би била друга крајност.“

Општа седница Касационог Суда одржала је у снази примедбе III. одељ. одлуком од 16 окт. 1898. Бр. 8066. —

Суд има право на службеност ради оправке свог имања,
ако то не може другаче бити.

У парници Ј. Б. из Прокупља, противу С. С. да му Суд досуди право службености, да може са плаца туженога своју кућу оправљати, првостепени прокупачки суд пресудом од 2. септембра 1896. Бр. 7343. одбио је тужиоца од тражења из разлога:

„По §. 214. грађ. зак. ограниченог права сопствености не претпоставља се, а изузетно по §. 341. грађ. зак. закон ограничава право сопствености чије само у оном случају, кад други своје добро или сасвим или од части не би могао употребити. Овде тужилац сам признаје (§. 180 грађ. пост.), да може своју кућу употребити сасвим, но само да је не може оправљати са стране туженога што није употреба добара — куће, дакле не стоји случај наведен из §. 341. грађ. зак. на који се тужилац позвао, већ само да не може са једне стране, и то са стране туженог, да своје добро, кућу, улепша, што није законски узрок за тражење службености, пошто тужилац своје добро може сасвим употребити.“

По незадовољству тужиоачеву Апелациони Суд пресудом од 23 октобра 1896. Бр. 2393. одобрио је првостепену пресуду.

Касациони Суд примедбама од 17. авг. 1897. уништио је пресуду Апелационог Суда, из разлога:

„Кад је актима ислеђено, а и самим признањем туженога доказано, да тужилац нужну оправку своје куће није у стању на други начин извршити, већ једино са стране плаца туженога, и како је по §. 341 грађ. зак. право сопствености ограничено у случају, кад други своје право не би могао употребити без права службености на туђем имању, као што је овде случај са парничним странама, то је онда Апелац. Суд погрешно, што је тужиоца од овга тражења одбио.“

Апелациони Суд није усвојио горње примедбе, већ је 21 августа 1897. Бр. 2373. дао следеће против разлоге:

„Горње примедбе Касационог Суда не могу оп-

стати с тога, што овде није случај §. 341. грађ. зак. т. ј. не стоји то, да тужилац не може своју кућу ни сасвим ни од чести употребити, ово у толико пре, што тужилац тужбом својом и не тражи, да му се не чине сметње у употреби његовог добра, нити да му се такве сметње отклоне, но тражи, да се користи туђем имањем у целин одржавања свога имања, а то није предвиђено горњим прописом, који једини и говори о кућевним службеностима.“

Касацио-и Суд у *општој* седници од 6. септембра 1897. усвојио је примедбе свога одељења, према којима је Апелациони Суд другом својом пресудом од 12. септембра 1897. Бр. 2688. досудио тужиоцу службеност, да може са плаца туженога своју кућу оправљати.

55.

Кауција при јавној лицитацији може се положити у сребру баш и онда, кад је у условима лицитације означено, да се мора у злату положити
(одлука одељења Касац. Суда.)

Тужилачка страна тражила је да се продаја њеног имања, као неуредна поништи, наводећи као разлог за поништај продаје и то, што је извршилац продаје одбио од лицитације једног лицитанта, који је, ма да је у условима продаје било означено да се кауција има положити у злату, — кауцију нудио у сребру.

По овоме је тражењу Прв. Суд за Вар. Београд решењем својим од 20. новембра 1898. Бр. 23104 оснажио продају.

По жалби тужилачке стране, Касациони Суд, примедбама свога II одељења од 29 децембра исте године Бр. 10515, поништио је горње решење судско са ових разлога:

„Кад у §. 479. грађ. пост. не стоји, да се при лицитацијама кауција мора полагати у злату већ и у динарима, онда је Суд погрешно што је ограничио број лицитаната, одбијајући од лицитације Н., који је кауцију према горњем пропису законском полагао у

динарима, у толико више, што и процена продатог имања гласи у динарима."

Према овим примедбама првостепени је суд до-нео решење, којим је горњу продају, као неуредну, поништио.

56

Наплата дуга по осудном решењу а без повраћаја ориђ. исправе, не може се доказивати

Браћа Т. дуговали су фирми Ж. и С. 910 дин. меничног дуга са 6% интереса и осталим досудама по осудном решењу. Покретачка фирма пренесе право наплате по овоме осудном решењу на Т. Ј. трг. 29. јула 1893.

Један од дужника браће Т. исплати пријемнику права Т. Ј. цео дуг с интересом и осталим досудама по горњем осудном решењу, а нови поверилац односно пријемник права, Т. Ј. врати му ориђ. осудно решење, не назначив на њему, да је у овоме потракивању измирен.

Доцније, пријемник права Т. Ј. копира горње осудно решење са преносом и на основу копије затражи забрану на покретност Браће Т. Ови су се бранили исплатом дуга и буду упућени на спор, да тим путем докажу непостојање дуга или исплату његову. Браћа Т. подижу редовну тужбу поднев за доказ ориђ. осудно решење с преносом.

Врањски првостепени Суд пресудом својом од 21. октобра 1897. Бр. 10106. пресуди, да је тужилачка страна испунила своју обвезу према туженоме, настав да је ориђинално решење осудно приликом уступања прешао у притежање и да државину туженог Т. Ј. сауступиоца и кад тужилачка страна то исто ориђинално решење осудно заједно са ориђинилним преносом подноси за доказ исплате дуга, а тужена страна ничим није доказала, да је тужилачка страна до својине овога решења дошла неправилним путем, онда је природна последица, да је тужилачка страна легалним путем и исплатом дошла до овога решења.

Овакову пресуду одобрио је и Апелациони Суд.

Но по жалби туженога Касациони Суд примедбама свога II одељења од 2. новембра 1898. Бр. 8616 поништи пресуду Апелационог Суда из разлога: да је суд погрешно прву пресуду одобрио, јер кад тужилачка страна не подноси исправу о дугу, већ осудно решење, које само регулисава односе парничара налогом плаћања, а не замењује исправу као обавезу дужника; и кад тужилачка страна нарочитим преносом на уступљеном решењу не доказује, да је дуг исплатила, и да је правилним путем дошла до овога решења, то је Суд противно §§. 896 и 899 грађ. зак. узео поднето осудно решење од тужилачке стране за доказ исплате дуга."

Апелациони Суд није усвојио примедбе одељења Касац. Суда но је дао противразлоге, остајући и даље при пресуди својој са допуном, да, кад је првобитним преносом права наплате по спорном осудном решењу фирма Ж. и С. своје право наплате уступила туженом Т., и исто се решење као једини доказ у овоме спору, налази по признању туженога у рукама тужиоца, онда такво решење потпуно замењује обвезу и по § 899 грађ. зак. јесте доказ о исплати спорног дуга од стране тужилачке.

Апелациони Суд даље наводи, да само у случају кад извршна власт наплати дуг досуђени, дужна је од повериоца изискати оригиналну обвезу и предати је дужнику сходно наређењу § 409. грађ. гост., а кад поверилац дуг без учешћа власти наплати, онда се поверилац и дужник имају да придржавају прописа § § 899. грађ. зак.

Општа седница Касационог Суда одлуком својом од 23. јануара 1899 Бр. 9632. одржала је у сили примедбе свог одељења.

57.

-Писмени тестамент, који не одговара § 435 грађ. зак. вреди као судски тестамент по §. 440 истог зак., ако је потврђен неспорним судијом.

Тужилачка страна је тражила да се уништи спорни тестамент, потврђен неспорним судијом за то:

што на њему није назначено, ко је завештаоца написао, јер је неписмен, што није назначено, да је пред сведоцима завешталац изјавио, да је то његова последња воља, — §. 435 грађ. зак.; и што није назначено, да су сви сведоци били заједно — §. 433. грађ. зак.

Тужена страна је изјавила, да је тестаменат уредан и у законој форми начињен, јер је и судом потврђен.

Првостепени суд пресудом својом од 17. августа 1898. Бр. 24125 пресудио је по тужби: да се спорни тестаменат уништи.

Апелациони Суд пресудом својом од 16 октобра 1898. Бр. 3995. одобрио је пресуду првостепеног Суда.

Ну, по жалби тужене стране Касациони Суд примедбама свога II. одељ. од 5 фебруара. 1899 Бр. 940 уништио је ову пресуду Апелационог Суда са следећих разлога.

„Кад је Апелациони Суд узео, да спорни тестаменат не вреди по §. 435. грађ. зак., онда је погрешно што није, пошто се види да је исти потврдио и неспорни судија, оценио, да ли према §. 440 грађ. зак. вреди као судски тестаменат.“

Апелациони Суд не усвојив ове примедбе Касационог Суда, дао је следеће против разлоге.

„По §. 440 грађ. зак. на који се законски пропис Касациони Суд позива, и по чл. 163. неспорних правила, спорни тестаменат не вреди као судски тестаменат, пошто исти није написан од неспорног судије као што се по наведеним законским прописима тражи, то је, као што се из њега види, неспорни судија спорни тестамент који му је као направљен на потврду поднет потврдио, те према томе спорни тестаменат није направљен онако као што изискују поменути законски прописи, па да би могао важити као судски тестаменат, а овакве форме тестаamenta, као што је овај спорни, наш законодавац није предвидео у глави X грађанског закона, која говори о тестаменту.“

Касациони Суд у својој општој седници од 26 фебруара 1899 Бр. 1462 нашао је, да су примедбе одељења на закону основане а да не стоје против разлози Апелационог Суда.

Ц Е Н А Л И С Т У :

Годишњи улог за редовне чланове „Удружења јавних правозаступника“ стаје 24 динара годишње, и они добијају лист бесплатно.

За остале цена је листу:

У Србији :

На годину 12 динара

Ван Србије :

На годину 12 фр. или круна.

Поједини бројеви стају 1 динар.

Лист излази једанпут месечно, и обухвата пет штампаних табака велике осмине.

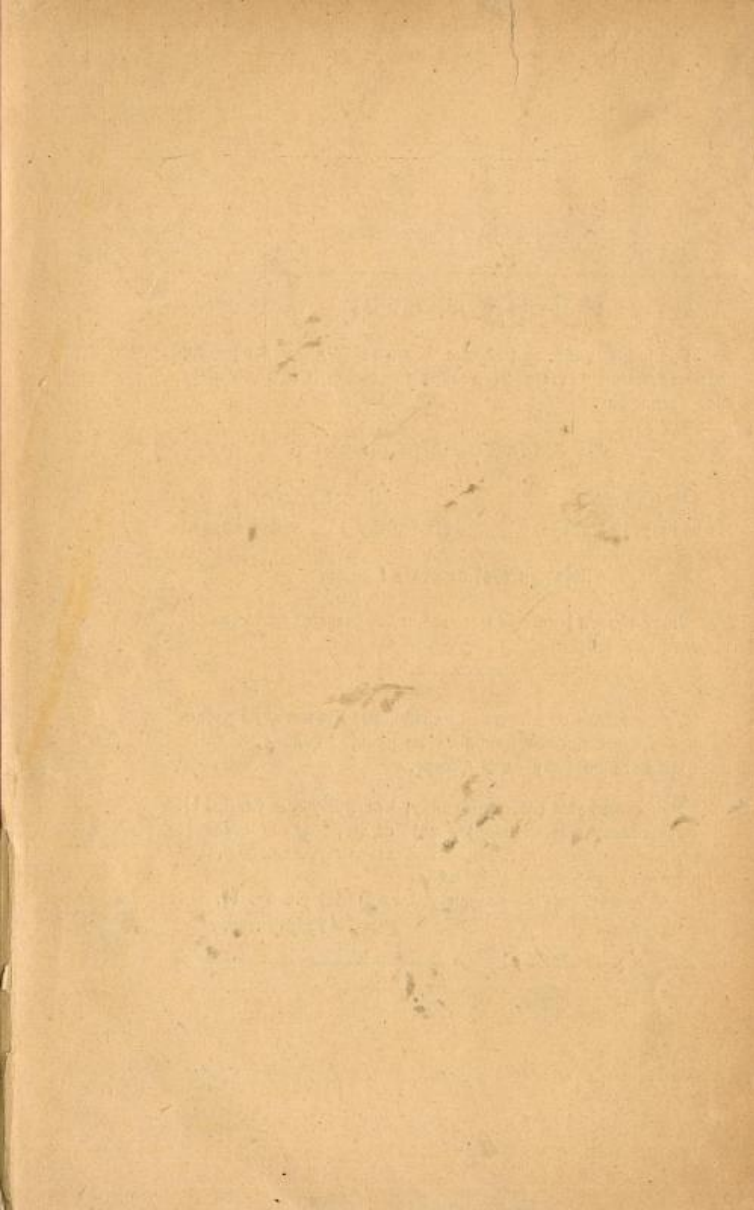
Уредништво скреће пажњу читаоцима Бранича, да располаже извесним бројем комплета из ранијих година, и да ће их продавати по цену од 6 динара.

Рукописе ваља слати уреднику, Кнег. Љубице ул. бр. 11.

Претплату и рекламације, које се тичу администрације листа, ваља упућивати г. Милану Лазаревићу, адв. олд., благајнику и члану управе Удружења.

Администрација се налази у Јакшићевој ул. бр. 11.

Уредништво.

ГОД. XI.

79

УНИ

БРОЈ 8.

БРАНИЧ

ПОВРЕМЕНИ ЛИСТ
ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

Удружење јавних правозаступника
У СРБИЈИ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Др. А. ЖИВКОВИЋ, М. МИЛОВАНОВИЋ, В. БОШКОВИЋ И К. ПРОТИЋ

УРЕДНИК

ДОБРА С. ПЕТКОВИЋ

АДВОКАТ

БЕОГРАД

ЕЛЕКТРИЧНА ШТАМПАРИЈА ТОДОРА К. НАУМОВИЋА ВАСИНА УЛ. БР. 15
1905.

САДРЖАЈ

Страна

1. Оштећењу преко половине код теретних уговора. Објашњење § § 559. и 560. грађанског законика од <i>Др. Драг. Аранђеловића.</i>	431
2. Непотпуни писмени докази	421
3. Трговачки судови (организација, надлежност, поступак) од <i>Алфреда Хујве</i> превео: <i>Мил. М. Станојевић</i>	431
4. Кривично право (општи део) по <i>Н. Д. Сергејевском</i> израдио <i>Гојко Панковић</i> суд. мајор (наставак)	450
5. Листак: Убиство у лудилу саопштава <i>Богдан Ив. Јакшић</i> секретар врањ. суда	465
6. Из Суднице Деца испод дванаест година узраста за учињена кривична дела стављају се под суд (тач. 1. и 3. § 161. 164. кр. суд. пост. а питање о њиховој кривичној одговорности расправља се судском пресудом у смислу § 55. кр. зак. с погледом на § § 218. и 240. крив. пост. Саопштио: <i>Душ. Р. Трифунац</i> суд. писар.	471
7. Оцене и прикази <i>Ethische Werte im Strafrecht</i> von Dr Fritz von Calker, Berlin 1904. од <i>Др. Д. М. Суботића</i>	474
8. Велешке	477
9. Библиографија	478

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 114340

О оштећењу преко половине код теретних уговора

ОБЈАШЊЕЊЕ §§ 559. и 560. ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА

ОД
Д-р Драг. Аранђеловића

§ 1. У законику Јустинијановом усвојена је једна конституција цара Диоклецијана и Максимијана, која овако гласи: *Rem majoris pretii si tu vel pater tuus minoris pretii distraxit, humanum est, ut vel pretium te restituente emptoribus fundum venditum recipias auctoritate intercedente judicis, vel si emptor elegerit, quod deest justo pretio recipies Minus autem pretium esse videtur si nec dimidia pars veri pretii soluta sit.*¹⁾ (с. 2 С. 44,4).

Као што се из текста овога законског наређења види, њиме се даје продавцу земљишта право, да тражи раскинуће уговора продаје, ако је продајна цена испод половине праве вредности продатог земљишта. Диоклецијан и Максимијан хтели су спречити продавање земљишта у бесцење, које је, услед несрећних привредних прилика у римском царству за време њихове владавине, узимало све више маха концентришући огромне просторије најплодније земље у руке незнатног броја капаталиста. Тако је исто стање

¹⁾ Ако ствар од веће вредности ти или твој отац по мању цену отуђите, правично је да или цену купцима вратиш, а продану земљу натраг добијеш по одлуци судској, или, ако тако купац хоће, да ти доплати онолико, колико недостаје до праве цене. Сматра се да је цена мања онда, ако није плаћена ни половина праве вредности.

владало и за време владе Јустинијанове, што га је и побудило, да ову конституцију унесе у свој законик.²⁾

До појаве глосатора сматрало се, да ово право тражења раскинућа уговора услед оштећења преко половине има само продавац земљишта; њиховом пак објашњењу овога законског наређења има се захвалити, што је оно признато и купцу, а за тим што се почело примењивати при свима теретним уговорима, без обзира, да ли им је предмет покретна или непокретна ствар.³⁾

Овако тумачење овога законског наређења изазвало је оштру критику правних писаца. Тврдило се, да се у конституцији помиње само продавац непокретне ствари, да је она сингуларне природе, те се према томе не сме примењивати и на купца, а још мање при осталим теретним уговорима.⁴⁾ Али исто тако било је угледних писаца, који су тврдили, да одговара духу законског наређења примена његова и на купца покретне ствари,⁵⁾ као и на друге теретне уговоре⁶⁾ Нарочито пак судска пракса усвојила је ово екстензивно тумачење.

За наше приватно право нема велике важности питање, да ли је оправдано екстензивно тумачити ово наређење из Јустинијановог законика. По моме мишљењу судска је пракса добро чинила, што је раширила примену и на остале теретне уговоре, сем куповине и продаје, и на тај начин поставила гра-

²⁾ В. Weisseneck, Arch. f. civ. Praxis, B. 14 S. 44., Puchta, Pand. § 32

³⁾ Чувени глосатор Ацо ставио је крај с. 2. С. 44, 4, ово објашњење: „Такође и преварени купац. Што сам рекао односно продаје, односи се и на ма који други уговор *bonae fidei*. Противно важи за уговоре *stricti juris*“ (код којих се није налазило да ли одговарају правичности).

⁴⁾ Weisseneck на и. м. стр. 411, Windscheid; Pand. 7. изд. II. св. стр. 448. пр. 2, Puchta, Pand. § 364.

⁵⁾ Тако: Windscheid и. нав. м.

⁶⁾ В. Unterholzner, Schuldverhältnisse св. 2. стр. 245. Chambon, Beiträge z. Oblig. R. св. I. стр. 111.

нице оштећевању и експлоатисању сиромашнијих и слабијих од стране богатијих и моћнијих.⁷⁾

§ 2. О оштећењу преко половине говори се у нашем закону у §§ 559 и 560. Пропис § 559. нашег грађан. законика одговара § 934. аустријског а § 560 одговара § 935. аустријског грађан. законика⁸⁾ Међу тим § 559. замењен је законом од 5. маја 1864., и првобитно је гласио овако: „Ако је једна уговарајућа страна преко половине оштећена, т. ј. ако ни полак онога, што је другоме дала и што се од другог добити надала, у вредности добила није, онда оштећена страна има права захтевати, или да се недостатак попуни или уговор сасвим разреши (раскине). И онда ако противна страна недостатак не попуни, уговор ће се разрешити. Вредност пак судиће се по оном времену, кад је уговор закључен.“ У редакцији од 5. маја 1864.

⁷⁾ И француски грађански законик садржи наређења о оштећењу преко половине, али он даје само продавцу непокретне ствари право, да тражи раскинуће уговора, што је оштећен за више од $\frac{1}{12}$ вредности. В Code civile чл. 1674 и сл. У немачком грађанском закону нема никаква специјална наређења о оштећењу преко половине, али у њему постоји пропис § 138., по коме је ништаван онај правни посао, којим неко, користећи се невољом, лакоумношћу или неискруством другог, прима такве имовне користи, које оно, што је он другој страни дао, толико својом вредношћу премашују, да стоје једно према другоме у очигледној несамери. Према томе би, према околностима, и оштећење преко половине чинило уговор ништавним.

⁸⁾ У преводу гласи § 934. аустр. грађ. зак. овако: „Ако при коме двострано обвезном послу једна страна није примила ни половину обичне вредности онога што је она другој дала, онда закон даје оштећеној страни право, да захтева раскинуће и повратак у првобитно стање. Она друга страна овлашћена је, да посао одржи у важности тиме, што ће пристати да наџ докнади онај недостатак, који до обичне вредности недостаје. Несамера вредности одређује се према моменту закљученог посла“. А § 935. гласи: „Овоме правном средству нема места, ако се ко њега изрично одрекао, или је изјавио, да узима ствар по ванредној вредности вато, што му се особито омицела; ако је на несамерну вредност пристао и поред тога, што му је права вредност позната била; за тим, ако се по односу лица може претпоставити, да су хтела закључити мешовити уговор, са накнадом и без накнаде; ако се права вредност не може више сазнати; најзад ако је ствар судским путем продана“.

године гласи § 559 овако: »Ако при теретним уговорима једна страна није примила ни пола обичне вредности онога, што је другој страни дала, онда оштећена страна има права захтевати, да се уговор раскине и у пређашње стање поврати. Но друга страна има права одржати уговор, ако оштећеном допуни онолико, колико до обичне цене недостаје. Вредност се узима она која је била у времену, кад је уговор закључен«. По упоређењу старог текста § 559. са новим види се, да између њих има велике разлике,⁹⁾ јер по староме тексту оштећени је имао права захтевати *или да се недостатак попуни или уговор разреши*. Њему дакле *стоји на вољу*, да избере једно или друго право. По новоме пак тексту оштећена страна има права *само* захтевати, да се уговор раскине, она дакле не може захтевати, да јој се недостатак у вредности попуни, већ друга страна има права, да тај недостатак попуни и на тај начин одржи уговор у важности. У овом случају имамо пред со^бом тако звано *алтернативно овлашћење* — *facultas alternativa*, по коме је друга страна власна да, уместо пристанка на раскинуће уговора, исти одржи у сили допуњујући недостатак.¹⁰⁾ Нов текст § 559. бољи је

⁹⁾ У писму Министра Правде од 11. априла 1864. године, којим је спровео на решење Државном Савету свој предлог о изменама и допунама у грађанском законнику, вели се односно § 559: »За овим се предлаже замена § 559. не због тога, што би се овим предлогом нешто ново постављало, него што је састав овога §-а тако начињен, да се разио толковати може и судови га разио толкују, па да би се то избегло, предлаже се само нова редакција«. По горе изложеном пак види се, да је погрешно тврђење Министрово, »да се овим предлогом не би ништа ново постављало«, јер је новом редакцијом § 559. оштећени лишен права, да тражи допуну недостатка, а остављено му је на старогa текста § 559 само право, да тражи раскид уговора.

¹⁰⁾ Ако страна, која није оштећена, хоће да одржи уговор у важности, онда она има оштећеној страни да допуни онолико колико до обичне цене недостаје — § 559. други одељак. Према томе ако је оштећени, испуњујући сада раскинути уговор због оштећења преко половине, дао противној страни новаца, онда ова страна има оштећеноме да врати онолико, за колико плаћена сума премаша обичну вредност примљенога предмета.

од старог због тога, што више одговара правичи. По староме тексту могао је оштећени, тражећи да му се недостатак у вредности попуни, у сваком случају одржати у важности уговор, па баш и онда, кад би он за другу страну био посве штетан, ако би она морала допунити недостатак у вредности. Неко је на пр. купио једну скупоченију ствар само за то, што ју је добио по несразмерну јевтину цену, а не би је никако купио, даје морао за њу платити њену обичну вредност. Натерати сада купца, да попуни недостатак у цени до обичне вредности купљене ствари, а на то је продавац по староме тексту имао права, значило би нагонити човека да се излаже излишним трошковима и штети, која према околностима може бити врло осетна. Много је правичније допустити оштећеној страни, да тражи само раскинуће уговора, те да тиме примора другу страну на повраћај ствари или допуну недостатка у вредности.

§ 3. Односно величине оштећења које даје права да се због њега тражи раскидање уговора, § 559. прописује, да ово оштећење мора бити толико „да једна страна није примила ни пола обичне вредности онога, што је другој вредност дала“. Треба дакле оценити вредност онога, што су стране једна другој дужне дати по уговору, па ако примање једне стране не износи ни половину онога, што је она другој дала, онда постоји оштећење преко половине. За оцену величине уговорних давања меродавна је обична вредност њихова у моменту закључења уговора, дакле вредност, о којој је реч у почетку § 194. Треба дакле изнаћи, колику су вредност обострана давања представљала у моменту закључења уговора, кад се

Ако је пак оштећена страна примила новац, онда противна страна има да му накнади толико колико је потребно па да оно што се оштећеноме даје достигне обичну вредност онога, што је он противној страни дао. Напослетку ако ниједна страна по уговору није имала да даје новаца, онда се има проценити вредност онога, што су стране једна другој дуговале и даље, па онда према нађеној вредности оној страни, која је преко половине оштећена, има се дати диференција.

узме у обзир обична корист њихова по месту, у коме је уговор закључен. Тужилац који подиже тужбу за раскидање уговора дужан је доказати колико износе вредности обостраних давања и да према њима постоји за њега оштећење преко половине. Не могуће ли он вредност обостраних давања доказати, онда нема места ни тражењу његовом да се уговор раскине — § 560.

Аустријски грађански законик садржи у § 935 наређење, да оштећени нема права тражити раскинуће уговора, „ако је на несразмерну цену пристао и ако му је права вредност била позната“. По аустр. грађан. законнику дакле оштећени има само онда права тражити раскинуће уговора, кад се налазио *у заблуди* о несразмери вредности обостраних давања; да би имао права тражити раскинуће, он није смео знати у моменту закључења уговора, да његово давање више од два пута вреди од еквивалента што га од друге стране прима. Оређом ово наређење није прешло у наш § 560. који одговара аустријском § 935. Јер онда би ово правно средство било у већини случајева илузорно. У огромној већини случајева оштећени врло добро зна, колику вредност представља оно што он даје свом саговорачу према ономе, што он од њега прима, и само љута моментана невоља гони га, да на штету своју закључује уговор. Аустријски грађан. законик, тражећи да оштећени није знао за несразмеру обостраних давања, ако хоће да раскинуће тражи, лишава највећи број оштећених лица, да због оштећења траже раскинуће уговора. По нашем грађ. законнику дакле та околност што је оштећени *знао*, да је закљученим уговором преко половине оштећен, не искључује његово право, да због оштећења тражи раскинуће уговора.

По § 560. грађ. зак. оштећени нема права да тражи раскинуће уговора, кад се он тога права изречно одрекао. Одрицање овога права може бити учињено при закључењу самога уговора или доцније. Овим је наређењем готово сасвим илузорним начињено право оштећенога, да тражи раскинуће уговора. Јер иоле безобзирнији уговорач, кад види свога саговорача

у невољи, тражиће од њега при закључењу уговора да се одрекче права, да због оштећења тражи раскинуће уговора. Кога нужда натера да у бесцење продаје неку своју драгоцену ствар, тај ће јамачно пристати да се одрекче и горе споменутог права! Иначе ће му купац изјавити, да без тога одрицања неће у куповину ни да се упушта! Много би боље било, да је законодавац прописао, да такво одрицање неће имати важности, ако се докаже, да је уговор закључен услед нужде, у којој се оштећени налазио.

Тражењу, да се уговор због оштећења преко половине раскине, нема места ни онда, кад је уговорач ванредну цену — *pretium affectionis* — платио за то, »што му се ствар особито омилила«, као што вели § 660., што је у осталом сасвим оправдано. У овом случају управо и нема оштећења, јер кад неко ради задовољења неких својих жеља, без икакве нужде, плати више но што ствар вреди, онда за њега онај вишак плаћене вредности нема никаква значаја. То исто важи и за случај »кад се по одговарајућим лицама судити даје, да је ствар у пола поклоњена«. У првome случају дужна је страна, која тврди да се његовом саговорачу »ствар особито омилила«, услед чега је ванредна цена и плаћена то доказати — по каткад се то може по околностима извести, на пр. онај коме је коњ парњак за презање угинуо, платиће и ванредну цену за коња парњака или неки страстан ловац, који воли ловачке псе, платиће за доброг кера и ванредну цену, — а у другом случају дужност је онога, који тврди, да се спорни уговор у неколико има сматрати као акт дарежљивости (либералитета) од стране онога, који вели да је тим уговором преко половине оштећен, то и доказати. По каткада се пак намера дарежљивости може извести и из сродничког односа, у коме саговорачи стоје, или из других интимних веза, које између њих постоје (велико пријатељство, неки радостан догађај код саговорача, љубавни односи итд.) Као што се из овога излагања види, постојање оштећења има доказати она страна, која тврди, да је оштећена, али тражењу да се због оштећења уговор раскине нема места, и ако оштећење, објективно по-

сматрајући, постоји, онда кад сауговарач оштећенога докаже, да је ванредна цена плаћена из особите наклоности према свари или што му је сауговорач хтео учинити поклон.

Најзад тражењу да се уговор због оштећења преко половине раскине нема места ни онда, кад је немогућно пронаћи праву вредност узајамних давања, или једнога од њих, јер онда је немогућно утврдити оштећење, које је једна страна претрпела. Сем тога и кад је ствар јавно продана или у опште кад је давање једне стране другој страни следовало по наредби или посредовањем власти, не може се уговор нападати због оштећења преко половине У § 560. вели се: „ако је ствар судским путем продана“, али то исто важи, кад би продају наредила или извршила друга нека власт, на пр. полицијска, пореска или царинска. Такође и онда, кад би продају извршио неки кредитни завод, који је овлашћен да без посредовања власти продаје заложене код њега ствари. У свима овим случајевима интерес јавнога кредита захтева, да се продаје не могу обарати услед оштећења преко половине. У § 560. није споменуто, да се ни код уговора о поравнању не може тражити раскинуће услед оштећења преко половине, али то се види из § 859. грађ. зак. Ни код уговора одважних или на срећу нема места због тога нападати закључени уговор, као што се види из § 790. грађ. зак.

§ 4. Раскинућу уговора због оштећења преко половине има места код свију теретних уговора, вели § 559. Теретни уговори јесу они, код којих свака уговорна страна прима на себе обвезу, да другој страни нешто даде или учини или не учини. (Теретни су уговори на пр. куповина и продаја, кирија и закуп, промена, најам, зајам с обвезом плаћања и интереса). Код ових дакле уговора постојање обвезе једне уговорне стране условљено је постојањем обвезе друге уговорне стране.¹¹⁾

¹¹⁾ Наш грађански законик, и ако у §§ 303. а и 559. спомиње теретне уговоре, не даје њихову дефиницију. Њу налазимо у § 864. аустр. грађан. законика: „Уговори су једнострано

Али да ли баш код свију теретних уговор има места примени § 559. грађ. зак.? Хоће ли се на пр. уговор о кирији неке зграде или покретне ствари моћи раскинути услед тога, што је, рецимо, кираџија преко половине оштећен, што је два пута већу кирију обећао, но што је вредност оне користи, коју би он, употребљујући под кирију узету ствар, имао? Или: има ли места раскинућу уговора о најму, кад се неко на пр. погоди да нешто изврши, рецимо окопа башту, за награду, која не одговара ни половини вредности онога труда, коју би најамник, испуњујући своју уговорну обвезу, морао уложити? У нашој литератури, у колико је мени познато, ово питање није расправљано. И г. Ђ. Павловић у своме делу „Обвезностима и уговорима у опште“ (2. изд. стр. 311—325) тврди, да раскинућу уговора због оштећења преко половине има места код свију теретних уговора, наводићи у целом разлагању за пример само два теретна уговора: куповину и продају и промену, дакле само уговоре, код којих се обе уговорне стране обвезују, да једна другој пренесу у својину извесну ствар. Питање је у толико интересантније, што се баш код оних уговора, код којих једна страна даје своју радну снагу, а друга за то плаћа извесну цену, врло често дешава, да наступа несразмера између вредности онога, што једна уговорна страна даје према вредности онога, што она за то од друге прима. Ја мислим, да треба § 559. применити на све теретне уговоре, без обзира на предмете, које би уговорне стране једна другој догавале, и без обзира на особености, које се појављују, кад је уговор, чије се раскинуће због оштећења преко половине тражи, испуњен, па услед тога настане обвеза да уговорне стране врате оно, што су једна од друге примиле. Међу тим примени §§ 559. и 560. нема места, кад је у питању уговор о зајму с обвезом

или двострано обвезани, све према томе, да ли само једна страна нешто обећава, а друга то тражи, или обе стране преносе једна другој права и узајамно примају. Први се дакле закључује без накнаде а други са накнадом“.

плаћања интереса, јер о овоме уговору постоје специјална наређења у §§-има 593—608.

§ 5. Да видимо сада на који начин може оштећени вршити право признато му §-ом 559.

Најправилнији пут, да се оштећени користи овим правом јесте, да своме саговорачу изјави како од њега захтева пристанак да се између њих закључени уговор раскине због тога, што сматра, да је уговором преко половине оштећен. Пристане ли саговорач на то, онда се сагласношћу воља оба уговорача, дакле новим уговором, раскида овај, којим је један уговорач преко половине оштећен. Али оштећеном стоји на расположењу и тужба, којом може тражити, да се судском пресудом уговор за раскинут огласи. Јер овај је уговор *рушљив*, и оштећени је услед оштећења задобио право, да га као рушљивог напада и његово раскинуће тражи. Остварење тога права оштећени постиже подижући против саговорача тужбу, којом тражи, да се судском пресудом огласи уговор за раскинут. Рушљивост уговора због оштећења преко половине није такве природе, да је за произвођење ништавости његове — раскинућа његовог — довољна једнострана изјаза оштећенога саговорачу, да он закључени уговор напада и за раскинут сматра, већ је за наступање тога дејства потребно или сагласност обе уговорне стране, да се закључени уговор раскине, дакле нов уговор, или нападање уговора средством подизања тужбе пред судом. Пропусти ли оштећени, да у прописаном року од три године од дана закљученога уговора подигне тужбу за раскинуће, онда му је право да напада уговор по § 937. застарело. Уговор ће и поред оштећења бити пуноважан, ако се противна страна на застарелост позове, и оштећени се неће моћи на то позивати, да је вансудским путем изјавио саговорачу, да на уговор због оштећења преко половине напада, и да га за раскинутог сматра¹²⁾

¹²⁾ По немачком грађан. законнику § § 142 и 143. рушљив правни посао сматра се да је од почетка био ништав, ако га нападне лице за то овлашћено. Нападање рушљивог посла

У аустријском праву спорно је питање, да ли се оштећени може својим правом користити и путем приговора на тужбу, подигнуту против оштећенога ради испуњења уговора, којим је он преко половине оштећен. Угледни писци Унгер (Систем II. стр. 495. пр. 7) и Штубенраух. (Коментар II. стр. 122) тврде, да тужени може у одбрану своју на тужбу из таквог уговора истаћи, да је преко половине оштећен, и том приликом, чинећи употребу од свога права, захтевати, да се уговор раскине. Аустријска судска пракса ренавала је ово питање и да тужени може путем приговора на тужбу издејствовати раскинуће уговора, и да се раскинуће може постићи само подизањем тужбе. За наше право ја мислим, да оштећени и путем

бива код уговора изјавом на то овлашћеног уговорача (на пр. онога који је услед преваре или заблуде закључио уговор) према другом уговорачу да уговор због извесне мане у вољи (рецимо преваре, заблуде, плашње) напада. Ако противна страна налази, да нема места нападању уговора, ако дакле сматра да уговор и није рушљив, онда она подиже тужбу ради остварења потраживања, које за њу из закљученог, а од стране другог уговорача нападнутог, уговора истиче. Пред судом се дакле сада има да расправи питање: постоји ли уговор или не: ако је нападање уговора од стране уговорача умесно било, ако је дакле уговор рушљив био, онда се тужилац одбија од тражења пошто му се оно оснива на рушљивом уговору, који је услед нападања од почетка још био ништав. Нађе ли суд, да је нападање неумесно, да дакле уговор и није био рушљив (да није на пр. било ни преваре ни заблуде) онда према уговору осуђује туженога на испуњење тужиоачевог потраживања: уговор је дакле у сили и важности и нападање сауговорачево остало је без дејства.

У аустр. грађан. законнику нападање рушљивог уговора бива по правилу подизањем тужбе, којом се од суда тражи да се уговор за који се тврди да је рушљив, раскине. Док је по аустр. грађан. законнику потребна одлука судека, којом ће се констатовати, да је рушљив уговор раскинут — ништав — докле дакле до одлуке судске рушљив уговор и поред изјаве овлашћеног лица да уговор напада, правно постоји, дотле по немачком грађан. законнику рушљив уговор сматра се за ништавог од почетка, чим овлашћено лице изјави сауговорачу, да уговор напада (претпостављајући наравно да је уговор збиља рушљив био, да је и. пр. при закључењу било преваре или заблуде). Наш се законик није бавио ни мање суштинним питањима, а камо ли оваквим финесима.

приговора може тражити раскинуће уговора, само мора на то назити, да му то право по § 937. не застари. Јер ако се он на оштећење преко половине позива онда, кад је од закључења уговора већ три године прошло, онда се тужилац може позвати на застарелост, и на тај начин приговор обеснажити.

Али, ма да оштећени има права, да раскинуће уговора тражи подизањем тужбе и приговором, да је преко половине оштећен, на тужбу сауговорача, ипак је за њега боље, да он претходно покуша вансудским путем отклонити штету, коју је закљученим уговором претрпео. Оштећени треба овим своме сауговорачу да омогући вршење права из другог одељка § 559. Извештавајући вансудским путем свога сауговорача, да је закљученим уговором преко половине оштећен, и да због тога намерава да тражи раскинуће уговора, оштећени ставља свога сауговорача у могућност, да овај одржи уговор у снази, допуњујући оштећеноме онолико, колико до обичне цене недостаје. И онда се уштеђује парничење и парнични трошкови. На сваки начин, да сауговорач може и у спору, покренутом ради раскинућа уговора, изјавити, да он хоће оштећеноме да допуни онолико, колико до обичне цене недостаје, и да на тај начин одржи уговор у важности, али парнични су трошкови тада већ учињени, и онда се појављује питање: ко ће их сносити? Тужени може изјавити, да би он и без подизања тужбе дао допуну или на раскинуће пристао, као што сада у парници на то пристаје. Оштећени треба дакле да пре подизања тужбе прибави доказно средство да ту допуну сауговорач није хтео дати или да није хтео добровољно пристати на раскинуће уговора, па ће онда исти сауговорач и за парничне трошкове одговарати. Иначе није право товарити на њ излишне парничне трошкове, већ њих треба оштећени да сноси. И ако оштећеноме стоји на вољу постићи раскинуће уговора вансудским путем, престанком противне стране или подизањем тужбе код суда, дакле употребом признатог му права, да код суда тражи раскинуће уговора (§ 22. грађ. зак.), ипак би употреба тога његовога права била пакосно ош-

тећење сауговорача, кад би га он ради раскинућа уговора тужио, не покушаваши претходно да исти резултат постигне вансудским путем. А у праву се шиканирање и пакосно оштећење не трпи. Још је у римском праву важило правило *Malitiis non est indulgendum*¹³⁾, па то има да важи и за наш грађански законик.¹⁴⁾

Најзад потребно је још споменути, да оштећени може тужбом тражити само раскинуће уговора а не и допуну недостатка у вредности. Тужбени петит има дакле садржавати само захтев тужиоцев, да се уговор због оштећења преко половине раскине и да се у односима уговорача све у пређашње стање поврати. У пресуди пак има се напоменути, да је туженој страни слободно допунити тужиоцу онолико, колико до обичне цене недостаје, и на тај начин одржати уговор у важности.

§ 6. Да видимо сада какве последице наступају, кад оштећено лице учини употребу од свога права, да путем подизања тужбе или приговором тражи раскинуће уговора или кад се услед пристанка оба уговорача уговор раскине. Правило је да се односи између уговорача имају да регулишу тако, као да између њих тај уговор никад и није био закључен. Раскидање уговора дакле важи *ex tunc*, дејства раскидања простиру се и у назад до момента закључења уговора. Услед тога, кад се сматра да раскинути уговор никад и није био закључен, онда он не може ни производити каква правна дејства, а ако их је већ произвео, онда се та дејства имају паралисати. На првом месту треба имати у виду, да ли је уговор, који се за раскинут сматра, испуњен или није. Ако уговор није испуњен, онда раскидање његово чини да више не постоји обвеза ни за једну уговорну страну. Оне по томе уговору не дугују једна другој ништа. Међу тим ако је на основу раскинутога уговора нешто од ма које уговорне стране или од обе на име

¹³⁾ пакости не треба триети.

¹⁴⁾ Немачки грађ. зак. садржи у § 226. врло хумано наређење: „Вршење права недопуштено је, ако је том вршењу једини циљ, да другоме штету причини.“

испуњења тога уговора дато, онда треба у односима странака да се поврати оно стање, које би постојало, да уговор никако и није био закључен. Сваки дакле уговорач има да врати сауговорачу оно, што је примио по раскинутоме уговору. Тако ако је једна страна примила какву телесну ствар, онда она њу има сауговорачу и да врати заједно са свом користи, коју је од ствари имала. Ту долазе не само природни плодови од неке плодносне ствари, већ и накнада за употребу ствари све до момента враћања. Ко од уговорача има да враћа по раскинутом уговору примљени новац од сауговорача (на пр. продавац купцу), тај мора платити и законски интерес (6% — § 601.) од дана пријема па до враћања. Али ако је једна страна имала извесних трошкова око обдржавања ствари (на пр. за исхрану купљене стоке) или ради побољшања, онда јој противна страна и те трошкове мора надокнадити. Уговорач, који има да врати ствар због раскинућа уговора, налази се у положају сличном положају савесног купца, коме по § 220. грађ. зак. припада право тражити накнаду за учињене на ствари трошкове.

Кад се уговор, на основу кога су уговорне стране примиле једна од друге извесне телесне ствари, раскине због оштећења преко половине, онда се има сматрати, као што је мало час речено, да тај уговор никад није ни постојао. Према томе стране, које држе примљене ствари, нису више власници истих. Њима недостаје правни основ — титулус, који је по §§ 225., 226., 227. грађ. зак. потребан, па да се на извесној ствари прибави својина. Међу тим кад је уговор раскинут, онда се има сматрати и као да никад и није био закључен, и онда немамо правнога основа. Уговорне стране остају дакле власници предатих ствари, и могу их својинском тужбом (§ 218.) натраг тражити. Овако је исто и по аустријском грађан. законнику, који за прибављање својине такође тражи пуноважан основ и закони начин. (§§ 425., 425.) Друкчије стоји ствар у немачком грађ. зак. Кад се уговор као *рушљив* нападне, онда се он сматра као и да није био закључиван. Међу тим оно што су стране примиле једна

од друге на основу тога рушљивог уговора (на пр. на основу уговора куповине и продаје) остаје и даље њихова својина, т. ј. својина оне стране која је примила ствар, јер по § 929. нем. грађ. зак. предајом се само по себи преноси својина на пријемника, без обзира на основ, услед чега је предаја ствари следовала. У § 929. вели се: „Ради преноса својине на некој покретној ствари потребно је да власник преда ствар прибављачу и да су обе стране сагласне, да својина треба да се пренесе.“ У нем. грађ. зак. нема дакле разликовања на закони основ и пуноважан начин прибављања. Међу тим стране, које су предајом добиле својину ствари на основу некога рушљивог и нападнутог уговора, *облигаторно* су по § 812. обвезне једна другој, да примљене ствари врате у својину. У осталом у немач. грађ. зак. не може се тражити раскинуће уговора због оштећења преко половине, али се услед других чињеница може уговор као рушљив нападати (на. пр. услед заблуде или преваре).

Мало је више комплициран одношај између уговорача онда, кад је по раскинутом и испуњеном уговору једна страна дуговала другој или обе једна другој не давање неке ствари, већ неку радњу, на пр. кад се раскинутим уговором једна страна обвезала другој, да јој нешто изрази (разнолики уговори о најму) за извесну награду у новцу или за неку радњу друге уговорне стране. У овоме случају немогућно је у односима уговорача успоставити пређашње стање, стање које је пре закључења испуњеног уговора постојало. Јер односно рада који је једна страна, испуњујући уговор, на корист друге стране учинила, не може се учинити, да се он уговорачу који га је дао, натраг врати (ко је на пр. некоме окопао башту за извесну награду, па је за тим тај уговор због оштећења преко половине раскинут, томе се уговорачу раднику не може у природи вратити учинени рад натраг, ма да он може примљену награду у новцу вратити своме саговорачу). И онда би изгледало, да код оваквих уговора, кад су испуњени, нема места раскинућу због оштећења преко половине. Али ово би мишљење било погрешно, јер § 559. допушта

раскинуће код свију теретних уговора, и тенденцији законског прописа не би одговарало тумачење, да код споменутих уговора нема места раскинућу, јер баш код ових уговора највише се дешава, да слабија страна, она која даје своју радну снагу, буде закљученим уговором преко половине оштећена. У оваком случају не остаје ништа друго, до тежити, да се по раскинућу успостави пређашње стање не у природном смислу, већ у томе, да ни једна страна не буде закљученим уговором оштећена. Ако страна која није оштећена хоће један од горе изложених уговора да одржи у важности, онда она има да допуни противној страни онолико, колико до обичне вредности недостаје (раднику, коме је плаћена надница за окопавање баште испод половине наднице у томе месту, има се дакле допунити до обичне наднице), чиме ће се у уговор одржати у важности, или, ако противна страна неће да допуни, уговор се има раскинути. И онда се налазимо пред овом ситуацијом. И једна и друга страна примиле су једна од друге извесну корист (рад, новац). Како је уговор, на основу кога су оне до те користи дошле, раскинут, то су оне *неправедно обогачене* једна на штету друге. Ту корист немају оне сада на основу уговора, пошто је овај раскинут. И сад се рађа узајамна обвеза да једна другој врате оно, чиме су неправедно обогачене. Како се пак радна снага, којом је по раскинутом уговору једна страна на рачун друге обогачена, не може у природи вратити, то та страна има другој страни да даде за тај рад накнаду у новцу, којим се, у крајњем реду, све имовинске обвезе, могу испунити. Вредност рада процениће се по времену и месту, где је учињен, и с обзиром на обично плаћање такве врсте рада. Страна пак, која је по раскинутом уговору примила новац мораће исти другој страни да врати са законским интересом. Ако су пак по испуњеном раскинутом уговору обе стране једна другој неки рад дале (обвезе *facio ut facias*), онда се има проценити вредност оба рада, и свака страна има другој да врати вредност онога рада, који је њој противна страна дала. У практичном резултату своде се обвезе уговор-

них страна у овим случајевима на то, да она уговорна страна, која је по процени примила већу вредност, но што је дала, онај вишак као неправедно обогачени противној страни врати.

§ 7. До сада смо имали у виду само међусобни одношај уговорних странака по раскинућу уговора због оштећења преко половине. Односно трећих лица важи ово: право тражити раскинуће уговора због оштећења преко половине прелази и на наследнике оштећенога лица (§ 394. грађ. зак.) било законске било тестаменталне. Исто тако оштећени или њихови наследници могу подићи тужбу за раскинуће уговора и противу наследника сауговорачевих. И противу правопријемника по закљученом уговору има места тужби за оштећење преко половине, а такође њу може и правопријемник подићи — § 867. грађ. зак.

Ако се ствар, до које је један сауговорач дошао на основу уговора, раскинутог због оштећења преко половине, налази у рукама трећег лица, онда настаје питање, каква дејства првизводи раскинуће према том трећем лицу?

Ми смо у § 6. видели, да се према § 226. грађ. зак. лице, које је прибавило својину неке ствари на основу уговора, који је због оштећења преко половине раскинут, не сматра у опште ни да је постало власник примљене ствари, пошто му недостаје закони основ прибављања. Према томе и пренашање својине на примљеној ствари на друга лица није могло имати дејства. Власник ствари остао је и даље уговорач, који је пренео ствар на сауговорача на основу уговора, који је доцније због оштећења преко половине раскинут, и он ту своју ствар може тужбом за својину (*rei vindicatio*) тражити од свакога, у чијим се рукама ствар налазила буде¹⁵⁾, Наравно да лица, која би тиме била

¹⁵⁾ Трећа лица, на која би сауговорачи преносили својину ствари, примљених једно од другог на основу уговора, при коме је било оштећења преко половине, налазе се у томе непријатном положају, да им једнога дана, услед раскинућа уговора, ствар буде одузета, само за време од три године. Јер ако би се раскинуће уговора тражило после тога рока, онда би сауговорач, са којим је оштећени преко половине уговарао

оштећена, имају право тражити накнаду од својих претходника. Међу тим у овоме случају ваља имати на уму изузетке, побројане у § 221. грађ. зак. Тужба за својину неће имати успеха ако се по раскинутом уговору због оштећења преко половине подигне против оних лица, која су ту ствар, дату од једног сауговорача другоме на основу раскинутог уговора, прибавила на јавној продаји или од трговца, који обично са таким стварима тргује, или од занатлије, који такве ствари прави, или од онога коме је господар исту на послугу или на оставу или у залог дао, или коме би ствар иста под каквим год видом поверена била тако да купац о њима није могао зло помислити или о поштењу њиховом посумњати. У свима дакле овим случајевима треће лице постаје власник прибављене ствари, и онај, који је предао ту ствар својом сауговорачу на основу раскинутог уговора због оштећења преко половине може од њега тражити само накнаду за изгубљену својину.

Кад уговорачи остају власници ствари, које су један другоме дали, ипуњујући раскинути доцније уговор, онда ни стварна права, која би они на истим стварима конституисали у корист трећих лица (на пр. залог, плодуживање) немају опстанка — § 29. грађ. зак. „што ко сам нема, он не може ни другоме дати.“ Кад пријемник није постао власник предате му ствари, онда не може на њој уступати другоме никаква стварна права. Али овде је наш законодавац био недоследан. Кад је већ у § 221. допустио, да се може прибавити у извесним случајевима својина ствари и од лица које није њен власник, онда је следствено томе ваљало прописати, да и савесни прибављачи других стварних права прибављају иста права у извесним случајевима и од лица, која нису

могао одржати уговор у важаости позивајући се на застарелост — § 937. Ако се пак то треће лице, које од сауговорача изводи своје право на ствар, која је била предмет уговора, раскинутог због оштећења преко половине, боји да се сауговорач неће на застарелост позивати, онда се оно може према § 85 грађ. суд. пост. умешати у парницу и истаћи застарелост права.

власници ствари, на којој се хоће неко стварно право да конституише. Кад на пр. трговац А прими од трговца В неку ствар на основу с овим закљученога уговора о куповини исте ствари (I), па ту ствар прода другоме (С) онда по § 221. овај купац постаје власник купљене ствари, и ако је онај ранији уговор о куповини те ствари (I) раскинут због оштећења преко половине, услед чега се сматра да А. никад и није био власник продате ствари, те је исту као невластник на С. пренео. Међу тим кад А. исту ствар да некоме у залог, онда заложно право нема дејства; услед раскинућа онога уговора о куповини (I) на основу кога је А. дошао до ствари, сматра се да он никад није ни био власник те ствари, и као невластник није могао ни конституисати право залогне на туђој ствари (§ 314 грађ. зак.)¹⁶).

§ 8. На послетку да расмотримо односе између уговорача који наступају кад су пропале ствари, које су уговорне стране једна од друге примиле на основу уговора, чије се раскинуће због оштећења преко половине тражи. Овде се могу разликовати два случаја:

Ако је пропала ствар, која је по уговору предата оштећеном преко половине, онда он није у стању, да ту ствар врати сауговорачу, ако се уговор због оштећења преко половине раскине. Овде се дакле по раскидању уговора не може успоставити стање које је пре закључења уговора постојало чему се у

¹⁶) Доследнији је био у овом погледу аустријски грађан. законик. У § 456 прописано је, да и заложно право на туђој ствари остаје у важности, ако се је заложни поверилац налазио при прибављању заложног права у истом положају, у коме се налазио прибављач права својине на некој ствари који је исту од невластника прибавио. У § 367 пак прописано је да се својина може и од невластника прибавити и то онда, кад прибавилац ствари докаже да је ствар прибавио на јавној продаји или од трговца, који тргује тим стварима или за накнаду од онога, коме је власник дао ствар на употребу, чување или у ма каквој другој намери. Ко под оваквим околностима прибави на некој ствари право својине или залогне, тај не губи то право ни онда, кад онај који је та права уступио није ни био власник ствари.

првом реду раскинућем уговора и тежи. Претпоставимо ли случај да противна страна неће да оштећеноме понуди допуну вредности, и да се према томе мора уговор раскинути, онда оштећени не би могао одговорити својој обвези, да примљену ствар врати саговорачу, док би овај могао њему вратити од њега примљену ствар. Према томе кад оштећени не би могао одговорити својој обвези, која се рађа услед тога, што он тражи раскинуће уговора, онда се њему и не допушта да тражи раскинуће уговора. Буде ли пак ствар, коју је он примио, само погоршана, онда би оштећени имао ту ствар да врати и да даде накнаду сразмерну погоршању.

Други је случај, кад је пропала ствар, предата оноем саговорачу, који уговором, на основу кога држи ствар, није оштећен. Том околношћу, што је ствар пропала, не може се искључити право оштећене стране, да тражи раскинуће уговора. Оштећени, кад по његовом захтеву буде уговор раскинут, може испунити обвезу, која услед раскинућа наступа, он може од противне стране примљену ствар вратити, а кад његов саговорач не може примљену ствар да врати, онда је он дужан дати оштећеном за њ накнаду, сразмерну вредности пропале ствари¹⁷⁾.

¹⁷⁾ Тако и Hasenöhr: Das oestereichische Obligationenrecht II. св. стр. 430.

НЕПОТПУНИ ПИСМЕНИ ДОКАЗИ

У последње време учестали су случаји у којима наши судови, приликом доношења одлука у грађанским парницама долазе у сукоб један с другим у питањима доказне вредности појединих исправа. У колико су поднете исправе јасније и одређеније, несугласност је, наравно, између њих мања; али у приликама кад тим исправама оскудева по гдекоји услов потребан за њихову основну важност и доказну вредност, разлике у мишљењу хватају шире размере. Исправама, као што је познато, од оних неопходних саставних делова, побројаних у §. 191. грађ. пост., може по некад да недостаје или место издања, или дан и година писања, или сума, која је главни предмет, или, најзад, име повериоца. Дешава се и то да и основ дуга изостаје, али тај случај већ мање чини да појављене разлике, у процењивању тих доказа, толико падају у очи. Код осталих двостраних писмених уговога може, тако исто, да недостаје који од услова који се за важност њихову траже. Те недостатке који, по одредбама грађ. поступка о исправама, повлаче неважност њихову, допуњавају наши судови на тај начин, што им придају заклетву парничне стране која их подноси. Допушта се, другим речима, да интересована страна, која је учествовала у прављењу извесних писмених доказа, њихову непотпуност допуни или нејасност њихове садржине објасни својом заклетвом.

Такав правац у решавању предмета с непотпуним исправама насланио се на нека наређења законска на која би за какав случај непотпуности једног писменог доказа, могло бити позивање само у толико, што спомињу непотпуне доказе и начин њиховог допуњавања, али са непотпуним *писменим* доказима јаче везе немају нити могу имати. Најважнији, пак, пропис којим се у таквим приликама ствар окреће у корист стране са каквим непотпуним, управо пропалим писменим до-

казима, јесте §. 291. грађ. пост. По њему „*кад суд нађе да који парничар ... није могао спорну ствар потпуно доказати; али ју је до велике вероватности осведочио, може допуњавајућу заклетву пресудом наложити*“. Са овако цитираним законским прописом досуђује се допуњавна заклетва парничним странама. Кад би текст тога прописа био како га исписасмо, мање би имали, можда, што против тога што се непотпуним и често потпуно невредећим исправама доказна страна појачава заклетвама парничара. И при таквом законском тексту било би места примедби, да све исправе морају имати све оне делове које прописи законски за њихову важност изречно траже, али би се томе приговору могла одупрети неодређеност која у исписаном тексту, ако би такав био, преовлађује; кад се не спомињу докази који се као непотпуни могу допуњавати. Кад, међутим, у испрекиданом делу законског текста стоје речи: „... *сведоцима (или у случају § 213)...*“, онда је тумачење целог зак. прописа у корист досадашње новије праксе наших судова и погрешно и штетно. Овакво тумачење закона и пресуђивање спорова у којима играју главну улогу писмени докази држимо да не треба да остане.

Случаји, који код наших судова налазе овакво решење можда би се покушали да објасне оскудицом законских наређења, по којима би они могли добити своје правилно решење. Мислило би се, можда, да је, у оскудици прописа, сама потреба изазвала овакво решавање по *аналогији* прописа који већ постоје. Аналогију, међутим, допушта наш грађ. поступак у своме §. 2. и на основу тога закона нашло свога ослонца у томе зак. наређењу. Међутим, може се поуздано рећи да се такво тумачење закона, у случајима где би се тицало доказне снаге једне исправе, не може ни најмање наслањати на поменути пропис који допушта аналогију у грађанским предметима. „Ако за какав случај не би било у овоме законнику прописаног правила суд ће по подобним прописима или основима, у овоме законнику постављеним, случај такав расправити“. Ово наређење §. 2. гр. пост. јасно је. По њему аналогија и проширавање смисла правних прописа који постоје могу имати места само у случајима *»ако за какав случај не би било у овоме законнику прописаног правила«*. Да је о исправама, њиховој форми, природи и доказној снази и сувише одредаба у нашем грађ. поступку, ван сваке је сумње и онда

свако позивање на непотпуне или нејасне законске опредељење не може наћи своје потврде. Закон је, уврштајући у ред доказа и исправе (§. 186.), веома јасно обележио оне којих је истинитост и исправност ван сваке сумње — јавне исправе и оне у прављењу којих стране без учешћа власти суделују (§§. 197., 188. и 189.); указао је на то колико која од њих има снаге у случају одрицања и прописао најзад, њихове главне састојке и начин на који треба да постану, па да се могу сматрати као предмети који нешто доказују (§§. 191. и 192.). Закон је, обухватајући својим наређењима јавне и приватне исправе, говорећи, дакле, *о њима*, предвиђао оно што је најважније за њихову употребу, њихову вредност и доказну снагу. Он је у прописима који се на исправе односе, само и говорио о томе шта су оне и колико вреде, те се никако не може говорити о томе да није предвиђао и онакве исправе које не би садржавале све оно што као докази треба да имају или не би одређено и јасно излагале оне елементе који сачињавају права и дужности које се њима треба да користе. Ако једна исправа садржи све оно што закон тражи, пуноважно је, потпун је доказ; ако јој, пак, оскудевају састојци које закон тражи, не вреди као доказ и не може се онако допуњавати. То је смисао целокупних наређења законских о исправама. Од тога правила начињена су два изузетка и само се они морају од општих правила изузимати. У тргов. законнику, у §. 12., допуштена је употреба сведока у случају «кад се почетак доказа налази у писмену, које произлази од онога против кога је тражбина управљена, или од онога кога тужени представља, и које писмено доводи тражбину до вероватности». То су та два случаја у којима се непотпуна и нејасна садржина појединих исправа (трговачких књига и осталих исправа ове врсте) може допуњавати заклетвом или сведоцима сведока и на тај начин од њихове непотпуне садржине стварати јасне исправе, потпун доказ. О каквим, дакле, непотпуним законским наређењима или о оскудици наређења која би се на исправе односила, не може бити речи. Према томе, не може бити говори да се по сличности — аналогiji — других прописа изводе начела која би за непотпуне исправе важила нити о каквом проширивању смисла законских одредаба кад се, по својој јасности на сасвим друге случаје односе¹⁾.

1). Систем приватног права, од А. Ђорђевића, стр. 105-107

Недостаци при којима се ипак допушта ово допуњавање исправа заклетвом могу бити разни. Има прилика у којима су они од решавајуће важности, јер се тичу баш онога захтева који се непосредно односи на основну важност једне Исправе. И у таквим случајевима допуштено је допуњавање тога недостатка заклетвом њенога подносиоца и таква исправа са недостацима за њену тоталну пропаст, пролазила је исто као и она која би садржавала до ситнице и оно што треба и оно што је готово излишно. Исправе снабдеване деловима који без икаквих сметња, а оне пак, које су, услед оскудице битних делова, у положају да као докази сасвим пропадну, пролазе исто онако, ако им само која од интересованих страна која их подноси, битни какав део који недостаје, допуни својом заклетвом. Разлике, као што се види, између једних и других никако и нема. Оне се, на овај начин, отклањају вољом интересованог подносиоца и партија грађ. поступка која са тих недостатака такве писмене доказе одбацује, остаје без своје примене, јер таквих исправа нема.

Да се пропис §. 291. грађ. пост., који о допуњавној заклетви говори, употребљује само у једном случају ван сваке је сумње: Тај пропис, као што се из њега види, јасно је обележио случај кад се заклетва може да употреби, речима:

»Кад... који парничар сведоцима (или у случају §. 213.) није могао спорну ствар потпуно доказати, али ју је до велике вероватности осведочио...» Закон је, дакле, нејасност изказа сведока, која може да настане било због субјективног схватања природе самог правног посла — разноликих погодаба за његово извршење, било због разновременог, случајног присуства њиховог у приликама кад је какав правни посао закључиван, хтео да заклетвом интересованог допуни вероватност онога што сведоче сведока изнесе и да на тај начин дотичној околности прибави карактер извесности. Кад су у питању исправе, ствар стоји сасвим друкчије. Њих стварају странз уговорнице и о њиховој садржини, ван њих, не може бити речи. Она је у самим њима, и доказивању њихове ближе садржине, њихова смисла средствима која су изван њих самих по правилу нема места. Изузетке смо назначили и њих се морамо строго држати.

У позивању на законске прописе у суђењу спорова у којима се непотпуни писмени докази појављују, судови се, сем поменутог §. 291., наслањају и на оне који у опште о

заклетвама и о главној заклетви говоре. У више случајева, које нећемо нарочито износити зато што се сви тичу непотпуности исправа ма у коме погледу, таква примена закона објашњава се поглавито тиме, што се заклетва, по правилу, може досуђивати кад нема *потпуних* или никаквих доказа. У такве непотпуне доказе увршћивани су и они који из исправа произлазе, те се, као што је јасно, њихова доказна вредност заклетвом појачавала. Кад се по §. 261. гр. пост., тврди да се, заклетва као доказ може употребити ако ко и не би друге доказе имао, онда се, тим пре, заклетва може употребити кад већ има неких, непотпуних доказа. Тако исто, кад се заклетва по §. 281., као самосталан доказ може узимати, може се и уз непотпуне писмене доказе досуђивати.

Апстрахујући оно што је с гледишта решавања по аналогји речено за оваква допуњавања исправа, да разгледамо у колико је ово позивање на §§. 261. и 281. гр. пост. умесно.

§. 261. начелно допушта употребу заклетве кад *потпуних* или *никаких* доказа нема. Наређујући то, он предвиђа три случаја: *а.* да се заклетва употреби као допуна непотпуних доказа; *б.* да се, као самосталан доказ, употреби кад се непотпуни докази не мисле употребити, и *в.* да се употреби у случају потпуне оскудице других доказа. Случај под *б.* обухваћен је и наређењем §. 281. гр. пост. У свима пак случајевима њене употребе она треба да је од решавајуће важности. Одређујући начелно употребу заклетве као доказа у грађ. предметима, закон је, даље, ближе определио употребу њену кад се поменута три случаја десе, те је тако за други и трећи случај на засебном месту, под насловом *главна заклетва*, а за први случај под насловом *заклетва доњавајућа* назначио шта се за њену употребу тражи. У §. 291., којим је обухватио случај под *а.*, он је казао да се допуњавна заклетва може пресудом наложити кад се нађе да спорна околност није сведоцима потпуно доказана, али је вероватно осведочена. Закон се ту тачно изразио. Он, истина, не говори искључно, али је навођењем само једног случаја изреком наредно употребу допуњавне заклетве само у том случају. Противно тумачење тешко се може допустити. Да се узме противно тумачење, морали би у тексту законском тражити таквих исправа који би само својом двосмисленошћу или најјасношћу могли такво тумачење допустити. Такво тумачење могло би, најзад, бити и могуће да је закон н.пр. у §. 291. рекао да се допу-

њавна заклетва може употребити у случају кад парничар није могао спорну ствар потпуно доказати, да, дакле, није споменуо ни један од таквих случајева. Предвиђајући, међутим, допуну сведоџбе сведока не као један пример у реду доказа у опште, већ као једини случај кад се та употреба може да учини, он је уједно јасно назначио да сваку другу употребу допуњавне заклетве не признаје.

Као што се види, пропис §. 261, који је начелно обељежио употребу заклетве као доказа, дао је за случај кад *нема потпуних доказа* о употреби те заклетве у тим случајима ближа упутства у §. 291. гр. пост. Ту је пак јасно казао да су ти непотпуни докази само сведоци. Пропис на који се обично позивају они који употребљују заклетву ради допуне непотпуних исправа упућује, дакле, на §. 291., од кога се, више пута баш бежи са његове јасности и долази под заштиту §. 261., који, изгледа, својом краткоћом може да закљони све доказе који су непотпуни. То међутим не може да буде¹⁾.

Разумљиво је што се између једних и других доказа — сведока и исправа — прави велика разлика и због те разлике прави питање о њиховој вредности. Из те разлике лако је извући и одговор на то, зашто није једно исто кад се уз непотпуне исправе употребн допуњавна заклетва, као кад се употребн уз сведоџбе сведока. Кад се узму у обзир побуде које су изазвале измене §§. 242-245. а, видеће се каква је разлика између сведока и исправа у грађанским предметима. Сведоци се, по тим разлозима, примају за доказ права, правних одношаја на спорове мање вредности, а узимају за веће суме само као доказ факата, фактичког, физичког стања, изузимајући случаје §. 245. а. гр. пост. Од тога се изузимају и спорови трговачке природе за које важи §. 75. трг. зак. Исправе се, међутим, примају као доказно средство без икаквог ограничења. Ова разлика коју закон између њих чини потиче из саме природе тих доказа. Јасно је зашто се сведоџбе сведока, који су већином какву ствар, без нарочитог спремања сваки на своју руку посматрали, не могу примати као поуздан доказ за оно што треба да докажу. Разумљиво је зашто се њиховим исказима често не може признати несумњива доказна снага, кад се узму у оцену и околности које са гледишта

1.) О допуњавној заклетви в. Теорију грађанских судског поступка, од А. Ђорђевића, стр. 457-458.

личних одношаја стварају повод да се верује у непоузданост њихова казивања. У таквим приликама појамно је што се искази тих сведока допуњавају. Али код исправа, које се, у сваком правном послу где се узимају нарочито спремају да какав закључени правни посао представе потпуно јасно, за дела где су сведоци непоуздано доказно средство, не могу употребити, јер су исправе поузданије, допуњавана заклетва ишла би против принципа који су налагали да се сав доказни материјал унесе само у исправе. Исправе су поузданије средство. Привећи их, стране су у положају да на најбољи начин у њих унесу све оно што им је најпотребније; да их за случај нејасности, неодређености, кваре, преправљају и по вољи удешавају. Сведоци, напротив, нису у таквом положају и њихова употреба, изузев спорова мање незнатне вредности, ограничена је на доказивање факата и правних послова за које писмене доказе није могуће припремити. Ту им је по правилу редован положај. Парничари их већином нису спремали као доказ својих одношаја и они се, већим делом, случајно и налазе. По томе они и говоре само у толико, колико су, не знајући да ће у своје време да сведоче, какву ствар нехотично случајно сазнали, видели или чули. Сведоштво им је по томе субјективна, неједнака, неједнообразна и у таквим приликама могла би се чиме допунити. У приликама кад се исправе употребљавају, кад оне, нарочито нацртане за доказ права треба да даду доказ о чему; кад, дакле, те исправе, које су се могле, противно ономе како сведоштво сведока постају, да створе по жељи парничних страна за колико се хоће времена, с размишљањем о ствари које треба да обухвате, заклетва се не може употребити да им садржину, смисао и т. д. објасни или допуни. То би могли да учине само други писмени докази. Те исправе у толико су доказ у колико он из њих излази. Кад се сведоштво сведока, који се у масама заклинају, искључују и тој сведоштини, у споровима веће вредности, не обраћа пажња зато што је такав доказ непоуздан и кад се зато тражи писмена исправа, онда се ни исказ интересоване стране, ма био и заклетвом утврђен, не може узимати ради утврђења онога што исправа сама собом није утврдила. Самом неправом онда се није ништа постигло. Њена доказна вредност зависи од изјаве једног лица, а то не сме и не може да буде. Ако се у опште допушта да вредност једне исправе зависи од воље једног од уговорача, треба тра-

жити да она ту вредност у своје време, у време прављења, добије, а не доцније. Само тако начињена исправа даће прави доказ о томе какве су намере страна биле, и неће бити израз тога у приликама кад доцније интереси тих уговорача могу ако до њих стоји, то стање како хоће да промене или протумаче. Кад је исправа у своје време постала, њена вредност лежи у самој њој, јер је зато и створена да сама собом баца онолико доказа колико треба.

По §. 188. гр. пост. јавна исправа *погпун* је доказ. Приватна исправа, по §. 189., потпун је доказ кад одговори условима из §§. 191. (т. 1., 2. и 3) и 192. Са таквим, дакле, условима и приватна исправа потпун је доказ. Закон се дакле јасно изразио. Код сведока није. И ако и од њих тражи извесна својства, поставља извесне услове за њихову способност и у §. 218. за јасне, опредељене исказе вели да се *могу* узети за доказ, није прописао какви треба да су искази и шта се тражи па да буду потпун доказ, као што је код исправа рекао. То као што је раније наведено, због личних особина, непоузданости и. т. д. није могао. За то је у §. 213. оставио сулији потпуну слободу у оцењивању њихове доказне снаге, и у случају да су ти искази вероватни, али својим тврђењем нису могли створити извесност, дозволио је да се могу допунити и заклетвом једне од парничних страна (§. 291.).

Случај из §. 245. грађ. пост., кад сведоци имају да допуне исправу која се сматра као почетак писменог доказа, не може се идентификовати са случајем кад се уз какву непотпуну исправу као њена допуна има да узме последња реч од једне парничне стране. Не може се код сведока и парничних страна заборавити разлика која између њих постоји, те онда изјаве парничара и сведока стављати на једну висину. Случај кад сведоци допуњавају исправу саевим је друкчији. Ту се тражи сведоџба и више сведока и мање интересованих лица. А на сваки начин, није свеједно ако се уз какву исправу закуне какво неинтересовано лице или која од парничних страна. То је изузетак од правила по коме се у споровима веће вредности сведоџбе сведока, због њихове моралне непоузданости не примају као самостално доказно средство. Изузетак је, дакле, кад њихова сведоџба има да допуну какву исправу са својствима из §. 245. гр. пост. Та сумња у искреност сведочења губи се, у овоме случају, сличношћу онога што оба та доказна средства, свако за се, у неколико утврђују и на тај

начини објектност која треба да се утврди, добија потпуно своју вероватноћу. Такво одступање разумљиво је. Оно чини изузетак и као такав мора се строго поштовати. Кад законодавац једва допушта примену сведока, наравно да неће никако допустити да се недостатак каквог писменог доказа допуњава заклетвом интересоване парничне стране. У питањима вредности непотпуних исправа законодавац се, у корист доказивања и допуњавања њихове садржине, јасно изразио да то доказивање допушта само сведоцима. Тај је случај обележен као почетак писменог доказа. Дакле само тим исправама, непотпунијим било зато што су случајно или због неразумевања уговорача изгубиле који потребни састојак, било зато што у време постанка нису ни стваране као нарочити доказ спорних одношаја, придружују се као допуна сведоже сведока.

Случај из §. 12. трг. зак. у колико се приближује тумачењу које напедамо, јер допушта допуњавну заклетву уз тргов. књиге оного који их подноси, у толико се не може да изједначи са спорним случајима, јер даје више гаранције за истинитост стања које представља, а и закон га је јасно представдио. Трг. књиге, вођене по свима правилима о њима, заиста могу бити полудоказ и према томе може се допустити да их допуњава онај који их је стварао и који им стање најбоље разуме; у самој ствари, те су исправе потпуне и јасне. Њима не оскудевају елементи који треба да означе име дужника, суму дуга, основ ит.д., и потраживања трговачка, проведена кроз књиге и доведена до оне која се као полудоказ узима, представљају јасно изложена задужења, обвезе које су потпуне. Начин на који ти полудокази постају искључују у већини претпоставке да та задужења немају свога основа, и допуњавна заклетва, придружена таквим исправама, у којима је до ситница, дакле потпуно, изложено све што објашњава и име повериоца, име дужника, суму дуга, основ тражења, време задужења и. т. д. само је средство да се вера у те иначе потпуне исправе повећа и појача. Она се до душе, допушта оном који је сам стварао обвезу свога дужника, те чини изузетак од правила по коме обвезе морају бити творевина оних који се обвезују; али као што рекосмо, начин на који те обвезе постају искључују у већини случајева могућност тврђења да су на недопуштени начин постале. Та, дакле, непотпуност трг. књига као доказ не може се сравнити са случајем који расправљамо, а да не испадне на његову штету.

Трговачки законик, у §. 75., допушта, у свима одношима трговачке природе, употребу сведока, сем случаја где нарочито писмене доказе тражи. У § 242. гр. пост. види се да су допуштени и у споровима преко суме од 200 дин. Кад, дакле, тако ствар стоји, не треба случај кад сведоци допуњавају какву исправу сматрати као какав изузетак, јер трговачки закон сведоџбу сведока и без тога сматра као редовно доказно средство и допушта га скоро у свима приликама. Трговачки законик ако у опште допушта употребу и сведока уз непотпуне писмене доказе и употребу заклетве као допуну непотпуних исправа (§. 12.), чини то због саме природе трговачких послова само у трговачким делима, а таква примена заклетве у осталим грађ. споровима, као што наведосмо, не може се ничим бранити.

Могло би, најзад, бити речи о томе, може ли се заклетва, као допуњавно доказно средство, уз писмене доказе онако употребити онда, кад тих писмених доказа има више, па сви укупно, били потпуни или непотпуни, не могу непосредно да објасне и утврде какво стање које се жели да утврди. Може ли се заклетва, дакле на наведени начин да употреби кад те исправе у неколико доказују нешто, али нису потпуно какву околност доказале? Према ономе што смо до сад казали, држимо да не може. Не само да се допуњавна заклетва не може примати ради допуњавања каквог недостатка једне исправе или објашњења њенога смисла, већ се, тако исто, не може употребљавати ни ради објашњења каквог стања које више исправа, било потпуних било непотпуних, не могу непосредно да докажу. Оне, у таквом случају, вреде опет по одредбама које о њима говоре. Ако се у каквом случају околност од које зависи доказна вредност једне исправе покуша да докаже заклетвом, онда би у таквом случају, по одредбама о заклетвама као доказима, требало заклетву досудити противној страни а не оној која те доказе подноси.

Б. П. К.

ТРГОВАЧКИ СУДОВИ

— ОРГАНИЗАЦИЈА, НАДЛЕЖНОСТ, ПОСТУПАК —

Од Алфреда Хујве

ПРЕВЕО Мил. М. Станојевић

ПРВИ ДЕО

ИСТОРИЈА ТРГОВАЧКИХ СУДОВА И ЊИХОВА САДАЊА ОРГАНИЗАЦИЈА

ГЛАВА I.

ИСТОРИЈА ТРГОВАЧКИХ СУДОВА

Идеја о једном специјалном судству за трговачке ствари припада Филипу од Вало-а, који је једним едиктом од 6. Августа 1349. предао суђење трговачких спорова надзорницима тржишта у Шампањи и Бри-у.

Али је прави оснивалац установе трговачких судова канцелар де л'Оспитал, који је издејствовао 1563. на тражење трговаца, један едикт, којим се уводи у Паризу избор трговачких судија на скупштини трговаца бирача: »На молбу и представку, које су нам учињене у нашем савету од стране трговаца наше добре вароши Париза, за опште добро и да би прекинули све спорове и распре међу трговцима, који треба да тргују поштено, да не би били везани суптилностима закона и наредаба, нека се зна:

„Члан I-ви. Допуштамо и налажемо трговачким старешинама и кметовима поменуте наше вароши Париза да наменују и изаберу на скупштини од сто

отмених грађана поменуте вароши, који ће бити у беојм циљу, позвани и сазвани Три дана по публикацији овога, пет чланова од речене стотине или других одсутних, под условом да су рођени у нашој краљевини и поданици њени, трговци и становници речене вароши Париза, од којих првога постављамо за трговачког судију а друга четири да образују савет речених трговаца, који ће положити заклетву пред поменутим трговачким старешином, и чија ће дужност трајати само једну годину, и ни из каквог узрока не може се ни за једног од њих продужити».

У 1673. едикт је распрострањен на целу краљевину.

Од тада је установа увек функционисала правилно у целој француској; она је била предмет разних законодавних модификација, које су се типале нарочито начина бирања: данас је уређена трговачким законом и законом од 8. децембра 1883. који је допуњен законом од 17. јула 1889.

Закон од 8. децембра 1873 г. поглавито је хтео да примени опште гласање свих трговаца за избор трговачких судија.

Овај закон није био никако унет у трговачки законик, као што су то били многи ранији закони као што је био закон од 17. јула 1889., тако да би утврдили правила о организацији трговачког правосуђа треба сложити одредбе овога закона са одредбама трговачког законика (одељак I. књига IV).

Овај први одељак (*о организацији трговачких судова*) садржи шеснајест чланова. Чланови 615, 616, 617, (закон од 18. Јула 1889.) још важе. Прећутно су укинута чланови 618., 619. 620., 621., (осим онога што се односи на сазив) и 622. Члан 623. важи али модификован чл. 13. закона од 1883. г. члан 624. задржан је. Члан 625 одавно не постоји. Члан 626 важи али модификован чланом 15. 2^о закона од 1883. Чланови 627. и 628. у важности су. Члан 629. замењен је чл. 14. закона који га у осталом репродукује са малим изменама. Члан 630. у важности је.

ГЛАВА II.

САДАЊА ОРГАНИЗАЦИЈА ТРГОВАЧКИХ СУДОВА

§ 1. — Стварање трговачких судова.

5. — Све вароши које имају грађански суд немају трговачки суд. Обратно, трговачки суд може постојати у вароши где нема грађански суд.

Члан 615. зак. — Административном уредбом одредиће се број трговачких судова и вароши, које ће их имати према пространству њихове трговине и њихове индустрије.

Члан 616. — Срез сваког трговачког суда биће исти као и срез грађанског суда у чијем ресору буде установљен, — а ако се налази више трговачких судова у ресору само једнога грађанског суда, одредиће им се поједини срезови.

На основу ових чланова издан је декрет од 6 октобра 1809. који је установио извесан број трговачких судова, нарочито онај у Паризу, и утврдио њихов састав.

У срезовима, који немају трговачки суд, грађански суд суди трговачки и расправља трговачке спорове. Прецизираћемо ниже под којим условима и у којим формама он суди.

§ 2. — Састав трговачких судова.

6. — „Чл. 617. зак. (закон од 18. Јула 1889). — Сваки трговачки суд биће састављен из једног председника, судија и судија замењеника.

Број судија не може бити мањи од два, не рачунајући председника.

Административна уредба утврдиће за сваки суд број судија и судија замењеника.

У Паризу према декрету од 20. августа 1889. трговачки се суд састоји из једног председника, 21 редовних судија и 21 судија замењеника.

6 bis — Поред судија, који састављају суд, има судија за допуњавање (чл. 16. зак. од 1883). Ове судије које служе са допуњавање на броју педесет за Париз, двадесет и пет за судове са девет чланова и

петнајест за друге судове, бирају се сваке године вучењем коцке, коју извлачи председник суда у јавној седници између свих имена на једној листи, коју саставља суд сваке године и у којој су записани само они који могу бити изабрати за судије и имају своју резиденцију у вароши, или у случају да таквих нема довољно, бирачи који такође имају своју резиденцију у вароши где је седиште суда.

Судије за допуњавање не чине део суда: они се позивљу само онда кад услед рекузације или спречености не остане довољан број судија или судија замењеника У овоме случају, они се позивају по реду, који је утврђен вучењем коцке.

У Паризу листа судија за допуњавање извлачи се редовно коцком у почетку сваке године. Уведена је врло лепа практика да се међу у урну само имена старих судија или старих замењеника, тако да кад наступи случај да се позову ове допуњујуће судије они ће имати само де се потсете на своје успомене и своје старо искуство. Али можда нема примера да се кад год пребегавало позивању ових судија за допуњавање. Догађа се кад што, без сумње ма да доста ретко, да се не може да састави које одељење суда услед болести или других озбиљних узрока; али благодарећи изврсној дисциплини суда у томе случају и духу традиционалне оданости, који анимира његове чланове, недостатак се лако попуњава судијама из других одељења.

§ 3. — Бирање трговачких судија.

7. — *Бирачи.* — Казали смо већ да је закон од 8. Децембра 1883 г. уништавајући листе отмених и препоручених, установио или боље наспоставио оштите гласање за збор трговачких судова.

Ипак, по себи се разуме, да није довољно да неко отвори ма какву трговачку радњу па да сутра може бити бирач.

Законодавац је с разлогом прописао одредбе којима осигурава независност и истинитост гласања

8. — члан 1. установљава три категорије бирача

9. — *Прва категорија*. — Сви су трговци бирачи под условом:

1. — да су француски грађани;
2. — да плаћају патент*) најмање од пре пет година.

Изискујући пет година патента¹⁾ законодавац је хтео да резервише право гласања озбиљним трговцима

*) Патенат или дажбина патента, то је порез који је утврђен за упражњавање трговачких или индустријских професија. Закон од 8. Марта 1791. укидајући еснафе, који својим чланом 7 допушта свакоме лицу да ради какву трговину или упражњава какву професију, вештину или занат који нађе за добро, налаже да се претходно снабде патентом, да му плати цену по одређеним таксама и да се саобрази полицијским уредбама које пост је или буду донесене.

Материја о патентима регулисана је законима од 1. бримера године VII. (22 октобра 1798). 25. Априла 1844, 18. маја 1850., 10. јуна 1853., 4. јуна 1858, 26. јуна 1860., 2. јула 1862., 15. јула 1880.

Свако лице Француз или странац које у Француској ради какву трговину, индустрију, професију, која не спада у изузетке које је закон одредио, подлежи плаћању порезе патента.

Порез патента састоји се из једне одређене и једне сразмерне дажбине.

Одређена је дажбина утврђена према популацији и по општој или изузетној тарифи, или без обзира на становништво, по табели која је приложена уз закон. Порески обвезник који подлежи плаћању ове порезе, ма да ради више трговина, индустрија или има више професија, у разним местима подлежи само једној одређеној дажбини.

Сразмерна дажбина одређује се, у опште, двадесетином од вредности кирије за све професије, које подлеже плаћању ове порезе. Она је утврђена према вредности кирије не само, куће за становање, него и магацина, дућана, фабрика, радионица, шуна и других локала који служе за упражњавање професија, које плаћају порезу патента. Она се плаћа баш кад су стан или заузети локали бесплатно уступљени.

Прим. прев.

¹⁾ Нема сумње није довољно да неко само плаћа патент ако није трговац. Тако лекари, нотари, судски званичници, писари, ветеринари, у овом својству подлеже плаћању патента али нису бирачи. Али ако ова лица раде обично трговину, да ли би постајући трговци, могли постати бирачи? Треба правити разлику: лекари и ветеринари, којима није забрањено да раде трговину, навесно могли би бити бирачи; нотари, писари

који су одани својој радњи, већ искусни трговци и упознати са личностима њиховог еснафа петогодишњом практиком.

Да буде испуњен овај услов, треба да је протекло најмање пет година од уписа за плаћање патента и да од овога времена трговац остане уписан за патент бар пет година²⁾;

3^о да имају домицил најмање од пре пет година у ресору суда. Тако ће познавати кандидате. То је услов за бирање, који није постојао у ранијем законодавству пре 1883.

4^о да не стоје ни у једном од случајева недостојности, побројаних у чл. 2. закона. Ове ћемо случајеве доцније показати.

10. — *Друга категорија.* — Она обухвата разна лица којима је закон дао својство бирача, због њиховог специјалног знања, ма да нису трговци или им је бар спорно својство трговца, а то су:

1^о капетани који дуго путују и вештаци за морску пловидбу, ако су командовали лађама пет година.

Реч је о капетанима који не плове за свој рачун; они који плове за свој рачун трговци су, и као такви бирачи су, за њих није нужна специјална одредба.

2^о -- Директори француских анонимних финансијских, трговачких и индустријских компанија.

Деловође друштава са заједничким именом, или друштава командитних простих или на акције, трговци су и по том бирачи.

и др. у принципу судеки службоци, неће то моћи бити за то што им је забрањена трговина и не могу изводити никакво право из повреде закона.

²⁾ Не би било довољно платити пет пута патент, ако је на пример избор у петој години, рачунаћи од уписа и ако трговац плати пету годину у напред.

Такође није довољан упис од пре пет година или баш и више, ако услед прекида трговац није могао да се користи пет година уписа.

Није нужно у осталом да пет година буду једна за другим и без прекида.

На против, директори анонимних друштава, као старешине вишег реда нису трговци. Али је законодавац са свим праведно мислио да је умесно асимилovati их трговцима у погледу на изборе. Они су, у опште, посвећени у трговачке послове; имају спрему и практику великих послова, којима се у наше време баве специјално анонимна друштва: њихова интервенција само може да очува или уздигне, према околностима, ниво трговачких судова; а с друге стране треба доиста признати да је право да анонимна друштва буду представљена било у изборном телу, било баш у судијама, јер она подлеже суђењу трговачких судова било за спорове које воде са трећима, било у погледу на спорове између ортака.

Чл. 1. говори само о француским компанијама, из чега треба закључити да директори страних компанија, чије је седиште за отправљање послова у Француској нису бирачи. Реч је заиста о једној изузетној одредби, коју следствено не треба раширивати.

Чланови управних савета нису бирачи: ово је сасвим мудро, јер врло често чланови ових савета немају никакву практику трговачких послова. У осталом, исто онако као што су из једне обичне трговачке куће само патрони бирачи, тако исто довољно је, да од друштва то буду директори: проширивати право гласања на све чланове управног савета, значило би дати сувише пространо место анонимним друштвима при изборима.

У осталом, израз директор, којим се закон служи нема ништа свето. По некад у анонимном друштву онај који управља има другу титулу на пример титулу делегираног администратора; у овом ће случају делегирани администратор бити бирач. Под директором треба разумети свако лице које руководи, администрира под непосредним и директним надзором управног савета¹⁾.

¹⁾ Је ли директор каквог филијала бирач? Ово се питање може дискутовати. У афирмативном смислу, сећамо се да су у време дискусије чл. 1. зак. од 5. децембра 1876. г. који је унет у трговачки законик (чл. 620.) и који је садржавао текст

3. — Агенти за размену. — Одредба која се односи на агенте за размену била је корисна, јер је њима оспоравано својство трговаца, ма да неправедно по нашем мишљењу.

4. — Посредници за поморска осигурања, трговачки агенти, агенти — тумачи и кондуктери за морску пловидбу по члану 77. 79. и 80. трг. зак.

Члан 1. зак. од 1883. г. изискује од свих оних који фигуришу у нашој другој категорији да су француски грађани, да имају најмање пет година службе у своме звању и да имају домицил најмање од пре пет година у ресору суда.

Он не спомиње патент, из чега треба закључити да за оне на које се овај члан односи, тај факат што нису уписани за патент из ма ког узрока, не чини да услед тога губе право да буду бирачи. Ово није логично, али није могуће проширивати смисао текста и на тај начин изводити губитак овог права.

11. — *Трећа категорија*. — Она обухвата старе чланове који су служили или у трговачким судовима и трговачким коморама, саветодавним коморама за вештине и манифактуре, старе председнике или су служили у саветима мудрих људи.

сличан ономе, који нас занима, два сенатора предложили допуну којом би изрично дали право избора директорима филијала, који су оснивани у унутрашњости, и да им је извештај одговорно да је та допуна некорисна, јер се то по себи разуме, услед чега је ова допуна тргнута. Међутим нама изгледа ипак да треба допустити негативан одговор. Закон говори о директорима анонимних друштава; директор једног филијала (одељења) није директор друштва, то је чиновник који не зависи директно од управног савета али који је потчињен наредбама директора.

Посланичка комора и сенат скоро су вотирали један пројекат закона о друштвима, који садржи између других реформи једну одредбу, која декларира као трговачка сва друштва по форми трговачка, чији би предмет био грађански. У овом новом законодавству, јесу ли бирачи директори анонимних друштава, која имају грађански предмет? Питање може бити сумњиво; ова су друштва трговачка, али не трговачка друштва у правом смислу. Пошто међу тим, ова друштва подлеже јурисдикцији трговачких судова, не видимо за што њихови директори не би били бирачи и не би могли бити изабрани.

Сва су ова лица бирачи у њиховом старом или садањем ресору.

Закон не тражи за њих никакав услов резиденције, али треба да су француски грађани.

12. — *Случајеви недостојности*. — (Члан. 2. зак. од 8. Децембра 1883. г.) — Случајеви недостојности, које предвиђа чл. 2. многобројни су. Законодавац је мислио са свим правично, да што се више показао широк да одобри право гласања у принципу у толико је нужно да буде строжи и из изборног тела искључи све оне, који нису респектовали законе часности и поштења.

Члан 2. — Неће моћи учествовати у избору: 1^о лица која су осуђена било на бешчасне и инфамне казне, било на преступне казне за дела која закон квалификује као злочинства; 2^о они, који су осуђивани за крађу, превару, злоупотребе поверења, утаје које су извршили депозитари државних новаца, преступе који се тичу благодарења; 3^о они који су осуђивани на затвор због преступа из зеленашлука, повреду закона о јавним коцкама, лутрији и банкама за позајмице на залог, или применом чл. 1. зак. од 27. марта 1851. г.¹⁾ члан 1. зак. од 5. марта 1855²⁾ члан 7. и 8. зак. од 23. јуна 1857³⁾ и члана 1. зак. од 27. јула 1867⁴⁾, — 4^о — они који су осуђивани на затвор применом закона од 17. јула 1857⁵⁾; 23. маја 1863⁶⁾ и 24. јула 1867⁷⁾ — 5^о — лица која су осу-

¹⁾ Закон од 27. марта 1851. г. казни преваре при продајама хранљивих или лековитих материја.

²⁾ Закон од 5. маја 1855 г. казни преваре при продајама пшће.

³⁾ Закон од 23. јуна 1857. казни у својим члановима 7. и 8. оне који су у циљу преваре подражавали, имитовали или употребили фабричну марку.

⁴⁾ Закон од 17. јула 1867 г. казни у свом чл. 1. преваре при продајама паше и ђубрета.

⁵⁾ Нема закона од 17. јула 1857. г. То је погрешка редакције. Са свим је извесно да су хтели да се позову на закон од 17. јуна 1856. г. о командитним друштвима на акције.

⁶⁾ Закон од 23. маја 1863 г. односи се на друштва са ограниченом одговорношћу.

⁷⁾ Закон од 24. јула 1867. односи се на командитна друштва на акције и анонимна.

ђена за преступе које предвиђају чланови 400. 413. 414. 417. 418. 419. 420. 421. 423. 433. 439. 443 крив. зак. и чланови 594. 596. и 597. тргов. закона; 6° они који су били осуђивани на затвор најмање од шест дана или новчану казну више од 1000. дин. за кривце, које се казне по законима царинским, трошаринским и посредним данцима и по чл. 2. зак. од 4. јуна 1859. о преносу поштом означене вредности; 7° нотари, бележници и јавни званичници, који су лишени звања судским одлукама, 8° — банкроти који нису рехабилитирани, чије су банкротство прогласили било француски било страни судови, али чије се пресуде имају да изврше у Француској; 9° и у опште сва лица лишена права гласања при јавним изборима.

13. *Прављење бирачке листе.* — Листу бирача за сваки суд саставља у свакој општини кмет са два општинска саветника, које је савет одредио. (чл. 3.)

Ова се листа прави за првих петнајест дана месеца септембра сваке године и мора да садржи све бираче који имају 1. септембра све законске услове.

„Чл. 4. — Тако спремљену листу кмет ће послати префекту или под — префекту, који ће општу листу предати канцеларији трговачког суда, а специјалну листу сваког среза његовог ресора канцеларији сваког примирителног суда у истом срезу: једна и друга предаја мора да се изврши најмање тридесет дана пре избора. Извршење ових формалности објавиће се у истом року објавама изложеним на вратима општинске куће сваке општине судског ресора. Ове ће се изборне листе достављати бесплатно на сваки захтев.“

Примећујемо да није нужно изложити на угледно место саму листу: довољно је објавити објавама да је листа изложена, како би се могла од тог момента видети.

14. — *Жалба противу састава листе* (Чл. 5. 6. и 7). — Сваки се бирач може жалити противу састава листе¹⁾. Ова је одредба, без сумње лимитативна.

¹⁾ Треба ли државни заступник такође да ужива то право? Заиста закон од 20. Априла 1810. (чл. 46) о организацији судова и администрацији судства наређује: да „државни заступник

Жалба треба да се изјави за петнајест дана од предаје листа. Овај је рок заиста кратак рачунећи од кад почиње тећи. Боље би било да рок тече од дана објаве, којом се објављује да је листа предана суду. Пошто листа буде предана, администрација би била дужна без икаквог задоцњења да одмах приступи објави и бирачи који би имали да изјаве жалбу похитаће.

Могу бити двојаке жалбе на састав листе. Или ће бирач захтевати да се упише у листу жалећи се што је неправедно изостављен, или ће тражити да се избрише из листе какво лице, које је незаконито уписано.

За решење по овим жалбама надлежан је примителни судија (*juge de paix*) онога контона, где је домицил онога лица о коме је говор да треба да се упише или испише..

15. — Што се тиче поступка, који се односи на жалбе, он је колико прост толико и јевтин. Није

захтева по дужности извршење закона, кад се оно тиче јавног поретка. Очигледно је, да је у интересу јавног поретка да се врши закон о трговачким изборима; шта има важније за јавни поредак од добре администрације судства? Такође и циркулар министра правде о закону од 1885. г. признаје формално државном заступнику право интервенције. Међутим изгледа да правознaнeтвo нагиње противном решењу. Оно се ослања на то, што је текет који даје бирачима право жалбе чисто лимитативан. То је истина, али државни заступник не долази под ово ограничење, јер у самом закону почива право и власт, којим се прибавља респект законима који се тичу јавног поретка. Било би врло опасно одузети државном заступнику право интервенције. Може бити лица која нису бирачи, али којих се јако тиче да се избори врше правилно: трговци који немају пет година плаћања патента или домицил, жене трговкиње, и сви они који, ма да нису трговци, подлеже трговачким правосудју. Ова лица немају право критике; државни заступник говориће у име свију, конституйсаће се као заштитник њиховог легитимног интереса.

Видећемо даље да држав. заступник има право да се жали на изборе, кад нису правилно извршени. Са свим је нелогично не дати му право жалбе, у овом случају на састав бирачких листа. Избор може у ствари бити правилан само ако је листа бирача обезбеђена критиком.

обавезна асигнација. Жалилац даје своју жалбу без трошкова канцеларији примирителног суда; на њу добија реценпис. Примирителни судија сам даје проста извешћа свакој интересованој страни. За десет дана од дана жалбе судија је дужан да донесе своје решење, осим, ако захтев који је пред њим не имплицира претходно решење, које се тиче каквог питања о занимању које треба претходно расправити. У овом последњем случају он упућује странке да се прво обрате надлежним судијама и одређује кратак рок у коме ће странка која је покренула претходно питање имати да докаже свој навод. Тада настаје поступак пред надлежним судом о претходном питању саобразно чл. 855. 857. 858. зак. о грађ. пост. Судски акти код ове надлежне инстанције, не подлеже такси и бесплатно се региструју.

Истог дана, кад је примирителни судија донео одлуку она се доставља кмету општине у којој је интересовани, каже члан 5 који ће му је саопштити у року од 24 сахата од пријема. Може се десити да је само један интересован, ако је то бирач који се жалио што је незаконито изостављен; али такође може бити и више интересованих, ако је какав бирач захтевао да се избрише из списка какво лице које је незаконито уписано. У овом последњем случају нема никаквог разлога извести само једног од интересованих а не извести и другог, јер ће, сваки од њих моћи у врло кратком року да се жали Касацији. Примирителни судија дужан је дакле да извести кмета сваке општине, а овај последњи биће дужан да саопшти одлуку свакоме од интересованих лица.

Одлука примирителног судије не подлежи ни протесту ни апелу, али може бити предмет жалбе Касацији.

Ову жалбу могу изјавити само странке, којих се ствар тиче ако је реч о брисању — испису — из листе; интересоване странке и сваки бирач, који је уписан на бирачкој листи у случају да се одлуком наређује упис у листу каквог лица, које на истој не фигурише.

Жалба се може изјавити за десет дана од саопштења одлуке интересованима и формира се као просто тражење. Где треба предати овај захтев? Текст то не каже, али је довољно вратити се на претходне да без икаквог устезања решимо: да жалбу треба дати канцеларији примирителног суда, који је донео одлуку. Заиста је закон од 26. јануара 1877. о трговачким изборима говорио: де се са жалбама које се односе на трговачке изборе поступа и суди по формама, које је прописао чл. 23. декрета од 2. фебруара 1852. о законодавним изборима. У излагању мотива за овај закон од 1877. г. г. Бозарен предлажући да се усвоје форме које је прописао речени декрет говорио је са свим јасно да жалбу треба предати канцеларији суда који је донео одлуку, противу које се изјављује жалба. Ну, закон од 1883. г. умео је тако добро да подеси систем закона од 1877 г. да текстуелно репродукује одредбе декрета од 1852 г.

Жалба треба да буде достављена туженом за десет дана од њене предаје суду. Може је доставити сваки заклет службеник; та дужност није обавезна за достављача судских аката (huissier).

Жалба се решава као хитна без трошкова и полагања депозата. Посредовање адвоката у Касационом суду није обавезно.

Додатке жалби и прилоге странке могу предати канцеларији примирителног суда, који их без трошкова доставља Касационом суду.

Жалба не пролази кроз одељење за жалбе: непосредно и дефинитивно по њој решава грађанско одељење.

Из законодавних одредаба које смо аналисали, види се да законодавац у 1883 г. у колико се старао да поступак за жалбу убрза, у толико је хтео да га учини што је могуће простијим и јевтинијим. Ово треба с похвалом споменути, без оградe, јер у питањима трговачких избора, више него у ма којој другој материји, спорост је за осуду, а по том било је нужно уштедити бирачима трошак, труд, време и новац.

Поправљена листа, ако је то било услед судских одлука, закључује се дефинитивно десет дана пре избора. После тога служи без измена за све изборе преко године.

16. — *Ко може бити изабран.* — По члану 8. закона од 8. Децембра 1883. г. да би ко могао бити изабран за председника, судију и судију замењеника треба: или да буде бирач уписан у бирачки списак и да има тридесет година, или да је био стари француски трговац, који је упражњавао своју професију најмање пет година у срезу где је суд и у истом има своју резиденцију. Сем тога, тражи се по истом члану за председника да је бар две године био редовни судија, а да би био изабран за редовног судију треба да је био судија замењеник најмање годину дана.

17. — Овим одредбама члана 8. треба додати:

1^о Чл. 63. зак. од 20. Априла 1810. који наређује да и сродници и рођаци до стрица и нећака закључно неће моћи бити у исто време чланови истог суда, било као судије било као чиновници државног заступништва или баш као писари.

2^о Чл. 21. зак. од 4. Марта 1889. о судској ликвидацији, који гласи: „од одлуке којом се отвара стечај дужник неће моћи бити изабран ни на какво изборно звање; ако врши дужност такве природе сматра се да је дао оставку“.

Видећемо даље, да је апелациони суд, у чијем је ресору био избор, надлежан да испита по жалби да ли су испуњени ови услови за избор.

18. — *Изборне радње.* — Гласање бива по срезу у општинској кући главног места. Ова нова одредба унесена је у закон да би се бирачи поштедели од сувише великог премештања.

У варошима које су подељене на више кантона кмет означава за сваки кантон, локал где ће се вршити изборне операције и одређује за председника једног од својих помоћника или једног од општинских саветника.

Префект може одлуком у сагласности са општим саветом, позвати бираче два кантона у главно место једнога од ових кантона. Исто тако може на основу

мишљења општег савета поделити изборну скупштину на више секција у појединим местима, где би се нашла за нужну ова подела.

Трговачки избори бивају сваке године. Префект позива у овом циљу изборну скупштину најдаље у првој петнајестини децембра. Нађено је у осталом с разлогом, да ако би наступила потреба у току године да се изврши нов избор да би се попунио суд, да префект може приступити овоме сазиву не чекајући свршетак године.

19. — Што се тиче сазива бирача закон од 1883 г. не садржи никакву нову одредбу; треба дакле применити старо законодавство и правознанство. Пошто закон не изискује лична позивања, бираче је довољно позвати публикацијом и обзном префекторске одлуке — Треба ли нов позив префекта за друго гласање? Текст то не тражи и нађено је да овај нови позив није нужан. Ово не изгледа данас сумњиво, као што је изгледало пре 1883 г. јер је члан 623 тражио да се у писарници изложи протокол избора али исти није објављиван, док чл. 11. зак. од 1883 г. наређује објаву резултата избора на вратима сваке суднице главног места среза. Бирачи су дакле данас извештени самим законом и префекторском одлуком која се на то односи, да ће ако наступи случај друго гласање бити петнајест дана после првог а извештена су објавом на судници да није добијен дефинитиван резултат и да ће бити ново гласање. Под овим условима јасно је да би нов позив био са свим некористан.

20. — Изборној скупштини председава кмет или његов делегат са четири бирача од којих су двојица старији а двојица млађи присутни чланови. Тако састављен биро бира секретара кога узима из скупштине.

Биро решава о свима питањима која се могу појавити у току избора.

21. — Председник суда бира се тајним гласањем са листом за себе. Редовне судије и судије замењеници бирају се тајним гласањем са листама, али се различне листе међу у засебне кутије.

Сви се избори врше у исто време. Ова истовременост није без махна; она спречава да буде изабран као судија онај који не буде изабран као председник, или као замењеник онај који не буде изабран као редовни судија. Али има велику корист што штеди бираче од више наизменичних избора.

22. — Да ко буде изабран на првом гласању треба да добије већину гласова од оних који су гласали и да ова већина представља бар четвртину уписаних бирача.

23. — Друго гласање, ако му има места, врши се петнајест дана после првог и тада је релативна већина довољна, ма колики да је број гласача.

Свако гласање траје шест сахати: почиње у 10. час. у јутру а свршава се у 4 часа по подне.

24. — Председник сваке скупштине прокламује резултат избора и доставља непосредно префекту протокол изборне радње. За двадесет и четири сахата од пријема протокола, општи резултат избора у сваком ресору констатује једна комисија, која заседава у префектури и која је састављена овако: префект председник; главни саветник главног места у округу, а у случају кад је главно место подељено у више кантона најстарији од главних саветника главног места у случају одсутности или спречености главних саветника, саветник среза или најстарији од среских саветника главног места; кмет главног места у округу или један од његових помоћника у случају његове одсутности или спречености.

За друга три дана, пошто тако састављена комисија констатује изборне резултате, префект доставља главном заступнику оверену копију протокола укупног констатовања а другу тако исто оверену копију свакоме бележнику трговачких судова у округу. Такође префект шаље резултат изборне радње свима кметовима среских главних места који су дужни да га објаве на вратима општинске куће (чл. 11).

25. — *Жалбе противу трговачких избора.* — Напред смо говорили о жалбама, које се могу изјавити противу бирачких спискова, било у циљу да се прибави упис у листу, који је незаконито изостао, било

да се издејствује брисање из списка каквог лица. Сад имамо да говоримо о жалбама, које се могу формулисати противу самих избора, било да се пониште у целини, било делимично.

Противу избора може се жалити: 1. сваки бирач; 2 државни заступник.

Бирачи могу изјавити жалбу за пет дана од избора. У осталом ово треба разумети не од дана гласања у општинској кући, већ од дана кад је изборна комисија констатовала општи резултат избора. Само од овог дана избор је извесан и може бити познат трећима. Дакле само од овог дана рачунећи може почети да тече рок у коме жалбе треба да се изјаве.

Државни заступник има за жалбу противу избора пет дана рачунећи од пријема протокола констатовања.

26. — Надлежан судија је апелациони суд у чијем је ресору био избор.

Закон од 1883 г. не прописује никакву форму за жалбу. Са свим је извесно да није нужна асигнација; довољан је прост захтев предан суду. Жалбе бирача или државног заступника саопштавају се изабраноме, чији је избор оспорен, и он има пет дана од саопштења за интервенцију. У каквој форми треба да је учињено саопштење? Закон не прописује никакву форму, то није обавезна дужност достављача судских одлука. Саопштење жалбе изабраноме не мора бити у року од пет дана; овај је рок прописан само за предају жалбе.

Суд решава по жалбама сумарно и без трошкова за петнајест дана.

Одлука мора бити достављена.

Нема протеста противу ње.

Може се противу исте изјавити жалба Касацији, само се жалба мора изјавити за десет дана од саопштења одлуке. За жалбу важе форме, које су напред показане за жалбе противу бирачких спискова. Али је овде њено дејство суспензивно, док то није кад се тиче састава спискова. Разлог за ову разлику очевидно је у томе, што је важније не допустити да

суде власти незаконито изабране, него да гласају бирачи који су незаконито уписани.

Жалбу треба предати канцеларији Касационог суда; она се не може предати ни канцеларији примителног суда ни трговачког суда.

27. — Делимичан или апсолутан нулитет избора може се изрећи само у следећа три случаја: 1^о ако избор није извршен по формама, које је закон прописао, 2^о ако није било слободно гласање или је при истом било лажних радова; 3^о ако има законске неспособности код једног или више од оних који су изабрани (чл. 12).

28. — Чл. 12. § 2. примењује на трговачке изборе извесне одредбе закона од 15. Марта 1849 о законодавним изборима, који имају за циљ да осигурају слободу и истинитост гласања. Ове одредбе садрже чланови 98. 99. 100. 102. 103. 103. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 112. 113. 114. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. реченог закона од 15. Марта. 1849.

29. — *Трајање дужности.* — Трајање звања трговачких судија одређено је: 1^о чланом 622 зак. који утврђује чл. 18. зак. од 1883 г.; 2^о чланом 623. зак. који је модификован у једној тачци чл. 13. зак. од 1883 г.

Члан 18. који чини прелаз између старог и новог законодавства, наређује да се приступи општем избору, разумевајући ту председника, судије и судије замењенике. Овим општим избором, председник, половина судија и судија замењеника изабраће се на две године; друга половина судија и судија заменика биће изабрани за једну годину. Ова одредба има циљ да припреми парцијелно обнављање суда сваке године. Познијим изборима сва постављања биће на две године.

Судије заменици могу увек бити поново изабрани за редовне судије, ма колико да је дуго било њихово замењивање. Нема никакве одредбе која не би то допуштала.

Није исто са судијама или председником. Судије после две године судског звања, могу бити изабрани још на две године, али по истеку четири године, не

могу бити бирани за годину дана; пошто прође једна година, поново могу бити изабрани. При свем том, и у томе је новина закона од 1883 г. један редовни судија може баш после четири године тога звања бити изабран за председника, прво на две године, а по том на друге две, тако да може провести у суду осам година узастопце, четири као судија, четири као председник.

Председник као и редовне судије бирају се на две године, по истеку његовог мандата може бити изабран опет за две године али по истеку овога новог мандата, обавезан је да остави суд најмање за годину дана.

Сваки члан, који је изабран на место другог услед смрти овога или ма ког другог узрока остаје у том звању само за време докле траје мандат, који је био поверен његовом претходнику.

(Наставиће се)

КРИВИЧНО ПРАВО.

(ОПШТИ ДЕО)

ПО

Н. Д. Сергејевском.

ИЗРАДИО

Гојко Павловић

СУДСКИ МАЈОР

(6)

ОДЕЉАК ТРЕТИ.

КРИВИЧНО ДЕЛО.

ГЛАВА ПРВА.

Субјекат кривичног дела.

1. Способност за урачунљивост.

На друго питање, управо рећи, ми не налазимо чак никаква одговора. Представници теорије о слободној вољи ема-трају за своје правило, да слободна воља условљава урачу-љивост, или, што је с њихове тачке гледишта то исто, изазива одговорност, као аксиому, која не може да изазива никакве сумње, и према томе ограничавају се на опште фразе, које управо ништа и не значе. „Кривичност претпоставља умно развиће и слободу, говори на пример, Хаус. При одсуству једне од тих погодаба, свака кривичност исчезава; дело се не може урачунати ономе који га је извршио и према томе, не може повући никакву одговорност“. „За правника, примећује Будни-ски, заједно са слободом ичезо би појам о закону и о казни; за правнике разумна слобода саставља основ кривичном праву“.

Није потребно говорити, да се дијалектичка посматрања не могу узети као доказ. Позивање на нашу свест, као на доказ постојања слободне воље, није убедљиво; баш и да претпоставимо, да нам наша властита свест казује, да смо ми слободни, али је већ одавно познато, да сведочанство наше свести није научан доказ. Ми смо, например, дуго били уверени у то, да се сунце окреће око земље, веровање у мађионичаре и вештице оснивало се такођер на сведочанству наше свести и т. д. Даље, наша властита свест тако исто моћно говори и против наше слободе: свакодневно наше искуство потврђује нам то. Сем тога, не можемо, а да не видимо, да и ако нам свест наша говори о слободи, то само о слободи у будуће, све пак прошло за свакога човека представља се непрекидним ланцем узрока и последица; сваки, ако погледа унапред, биће принуђен да сазна, да је он морао да ради онако, како је радио, а не другачије.

Без обаира на недоказаност целог индетерминистичког учења о слободној вољи, не можемо, а да не обратимо пажњу и на ту околност, да сви новији проналасци у области наука историјских, природних и друштвених несумњиво доводе до тог закључка, да радње и цео живот човека и човечанства исто су тако потчињени у свом развићу извесним законима, као и појаве целе природе. Разуме се, да такав природан закон не одговара претпоставци о слободној вољи човековој, у више установљеном смислу.

б. Теорије о детерминизму (нецесаријанизму).

Још од половине XVIII века конструкција учења о слободној вољи, коју смо изложили, као услов за урачуњљивост, почела је изазивати против себе протесте; почињу у науци о кривичном праву да се развијају противна гледишта на извор мотива човекове радње и, према томе, друге представе о условима за урачуњљивост. Представници теорије, коју смо горе размотрили, признавали су као извор мотива човекове радње његову вољу; противан правац не само такав извор не признаје, не само да сматра радњу човекову да је потчињена начелу законите узрочности, већ говори, да силе, које покрећу човека у његовој радњи, као и ред функционисања ових сила, ничим се не одликује од сила и реда њихова функционисања у спољашњој природи која нас окружава. Ова се учења називају теоријама детерминизма или нецесаријанизма (т. ј. теоријама нужде или безусловне потчињености).

Као творац школе детерминизта или нецесаријанима у кривичном праву јавља се Јох (Hommel) У веома простој форми Хомел изврсно изражава основе учења целе ове школе: ни слободне воље у горе установљеном смислу, ни друге такве, само људима својствене, силе у човеку нема; сви његови Поступци и све његове радње управљају се оним иетим силама, врше се по оном истом закону и у оном истом реду, у каквом се врше све појаве у природи. На тај начин, слобода личне воље не одређује радње човекове, већ она иста безусловна потчињеност, с каквом се врше космичке појаве.

Детерминистичко учење веома се брзо развило. Према разлици у гледиштима на ближе услове, који управљају радњом човековом, оно се распало на неколико праваца, који су истакинути у науци под разним називима. Једни детерминисти сматрали су најближу зависност кривичних дела од облика лобање и добили назив *френолога*; други су ставили кривично дело у зависност од величине лобање и добили назив *кефалометра*; трећи — од урођених или наследних особина — *антрополога*; од душевне болести — *психијатра*; од величине мозга — *краниометра* и т. д. Према своме гледишту на радње човекове, сви би нецесаријанци морали признати, да међу појединим радњама човековим, свесним и несвесним, међу поступцима здравог и болесног човека, нема разлике с гледишта оних сила, које у њима функционишу и оног реда, по коме се они извршују; по учењу детерминиста излази, да по једним и иетим узорцима и под утицајем једних и истих сила извршују се човекове радње, пада, на пример, вода овог доле, тице праве себи гнезда, дивљи зверови прождиру друге животиње, произлази лет тица, вода се при извесној температури мрзне и т. д. На правно питање: какви су услови за урачуњљивост, т. ј. за какве је своје радње човек одговоран, а за какве не, — с гледишта теорије нецесаријанаца може бити дат један одговор: човек, или је одговоран за своје радње, или не одговара ни зашта, јер разлике међу појединим радњама нема. Према таквом гледишту, казне се могу, наравно, представити само као средство борбе са природним силама, које су од штетног утицаја, а међу њима и с човеком, као са опасном животињом. С гледишта теорије нецесаријанизма, морамо поступати с човеком онако исто, као што поступамо, на пример, са пsetом, навикавајући га да се удржава од извесних радња. Јох вели: ми бијемо мачку, кад нам за време ручка скаче на

сто и тражи месо, то је учи да седи мирно; такав исти начин, вели он, треба применити и према људима. Нецесаријанизам, на тај начин, подрио је све оне основе кривичног правосуђа, које су биле истакле апсолутне теорије. Он не одређује никакве услове за урачуњљивост и не ограничава правосуђе сфером свесних човекових радња; нецесаријанизам признаје или бар логички мора признати све људе без разлике као објекте казнене радње јер људи, извршујући штетне радње, ничим се не разликују од природних сила, које су од штетног утицаја, и као што је потребна борба са овим природним силама, тако је исто она потребна и с људима. Дакле, детерминистичке теорије представљају се дијаметрално супротним теоријама о слободној вољи: оне се разилазе у питањима о извору мотива човекове радње, о условима за урачуњљивост и о задањи казне.

Теорије детерминизма одбациле су потпуно правилно слободну вољу као услов за урачуњљивост и, у исто време, истакле начело законите узарочности, т. ј. њено потчињавање закону допунне узарочности. Али, ово последње начело оне нису правилно утврдиле, те су отуда потицале погрешке у гледиштима односно урачуњљивости и њених услова. С гледишта нецесаријанаца законита узарочност човекових радња јесте извесна спољашња сила, која стоји изнад човека; човек се њој потчињава, не учествујући у стварању историјских догађаја у животу човечанства. Нецесаријанизам води фатализму, чија је суштина у овоме: све појаве, а међу њима и радња човекова, не изазивају се саме међу собом по закону зависности узрока и последица, већ се изазивају неком силом, која изван њих управља. Међутим, суштина принципа законите узарочности, при његовом правилном разумевању, састоји се у томе, да је свака следећа појава последица свога претходног, да ће сутра бити последица данашњег; да ће човек у будуће ересити само оно, што он спрема за себе у данашњости. Признати, да у целој населени влада законита узарочност, није оно исто, што и признати, да је све потчињено предрасуди. Суштина принципа законите узарочности састоји се у томе, што ни у природи, која нас окружава, ни у човековим радњама нема случајности: непроменљива веза узрока и последица, законита логичност догађаја и појава — све је то што собом представља начело законите узарочности. Тежња видети у законитој узарочности појава нешто више, и то, неку тајанствену моћ судбине, није ништа друго, него погрешка нашега уображења, — по-

грешка, коју су допустили стари нецесаријанци и, на жалост, која се и сада често понавља. Огромна провала лежи међу фанатизмом и принципом законите узрочности. Први изазива човека на апатију, као например: ако ти је суђено да се удавиш, ти ћеш се удавити, па ма цео живот провео на суву, немајући у близини ни једне капи воде; ако ти није суђено да се удавиш, ти ћеш опет остати жив, ма да си упао у најдубље речно корито и ма да не знаш да пливаш. Принцип законите узрочности, напротив, чим су га људи правилно разумели, јавља се веома јаким стимулом њихове радње: човек који зна, да ће свака његова радња имати својих неизбежних последица, биће најенергичнији радник у друштву.

Извесна равлика има више или мање спољашњи карактер. Нецесаријанци су изгубили из вида, да човек, састављајући део реалног света и потчињавајући се општим законима, у исто време има своје властите силе и способности, које се развијају поступно, почињући од најнижих па до највиших видова. Силе су те: човеков разум и сви они психолошки мотиви, који етоје с њим у вези, што и одликује човека од животиње. По мишљењу нецесаријанаца, међу појавама стихијиних сила, радњама животињским и људским, свесним и несвесним, нема никакве равлике: све њих производи једна и иста сила, по једним и истим законима, на један и исти начин. Међутим, овде је равлика огромна, и то, како по каквоћи, тако и по количини сила које дејствују: гвоздени песак лети магнету са невероватном снагом; али ако метете лист хартије између гвозденог песка и магнета, они ће се ухватити за хартију и никако се неће сепити, на који начин да пређу препону. Ако затворите пеето, оно ће покушавати да прескочи препону; а ако затворите човека, он ће сем тога наћи друге излазе — молиће, договараће се, нудиће мито, претиће и т. д. Према томе и однос наш према свесним радњама човековим, с једне стране, и његовим несвесним радњама, као и према појавама природе која нас окружава, с друге, — веома је различит. Ако ступамо у борбу с појавама природе која нас окружава, ми не можемо да изменимо ни да уништимо саме силе, већ можемо само да изменимо погодбе, под којима оне дејствују, или да спречимо њихову појаву. Тако, например, при паду камена овога доле, ми не можемо да уништимо силу његове тежине, већ можемо само да спречимо појаву ове силе — ако ставимо подлогу, да се камен задржи у своме паду. При борби пак са свесним рад-

њама човековим имамо могућности да укажемо утицај на саме силе, а то је на скуп психолошких мотива. Наређење закона, правило морала, свако друго правило живота, које добија човек, например, из проучавања данашњег и старог живота, или боље рћи, упечаток сваке новопрочитане књиге — све су то стварне силе, које дејствују у човеку, стварни мотиви његових свесних радња. У тој сфери могући су позитивни утицаји, а то је: стварање нових сила, нових мотива, а не само борба с њиховим појавама. Ову разлику односа према свесним радњама човековим и према штетним појавама остале природе, изгубили су били из вида нецесаријанци. Да су уочили ову разлику они би разумели, да је, односно човекових радња, осем физичке борбе, могуће установити нарочити ред помоћу закондвичних одредаба; из ове последње задаће пониче сва казнена радња. Кривично правосуђе и има посла само са свесном радњом човековом.

Ова погрешка старих нецесаријанаца ни у колико не умањује њихове заслуге у науци о кривичном праву. Они су први подвргли критици теорију о урачунљивости, створену на учењу о слободној вољи, и истакли своју целокупну конструкцију учења о казненој радњи, — конструкцију, која није ни до данас изгубила свој значај. У друштву влада потпуно погрешно мишљење о детерминистима и у опште о онима који одричу слободну вољу, које су у почетку цутили представници теорије о слободној вољи, а то је, да нецесаријанци својим учењима подривају основе кривичног правосуђа, да су теорије детерминистичке недозвољене из политичких обзира, јер онај, који одриче човеку слободну вољу, одриче и постојеће државно уређење и његову казнену радњу; да је, најзад, детерминистичко учење противно догматима хришћанске религије. Све ове оптужбе, које су доста вешто покупљене, као средство за борбу, апсолутно су неосноване. Али заблуда, која је пуштена, често пута продужава да влада у друштву доста дуго. Тако се десило и са заблудом односно детерминистичких теорија. И сада, по мишљењу које влада у друштву, они, који одричу слободну вољу, сматрају се као људи, који одбацују потребу за државно уређење, признају се чак као атеисти, без обзира на то, што многи теолошко-философски системи такођер одбацују слободну вољу. Међутим, нико од нецесаријанаца, изузимајући социјалисте *Роберта Овена* и његових неколико пригалица, не поричу право кажњавања. Нецесаријанци дају овом праву само

други основ и веће размере, проширавајући круг лица, која се подвргавају казни и предлагајући строже казне. Још једна оптужба пада на нецесаријанце. Говоре, да они не само поричу потребу за кривично правосуђе, већ поричу и сам морал. Не упуштајући се у детаље, ми ћемо приметити само то, да појам о моралу потпуно одговара појму о моралној одговорности, без обзира на то, признавали им слободну вољу или не признавали.

в. Својне теорије.

Ми се нећемо много задржачати на овим теоријама, које садрже у себи покушај да сједине теорију о слободној вољи са принципом законите узрочности помоћу средњег појма: условне или релативне слободне воље. Таква су у новијој литератури учења Биндинга, Мајера, Вунта, Крафт Ебинга и других.

Многи су још раније приметили, да представа о некој слободи која није безусловна, као о неком средњем појму између слободе или неслободе, јесте проста нелогичност. Потпуно умесно говори *Шолген*, да се „питање о вољи може двојако само решити: или се воља човекова не изазива ничим, т. јест стоји изнад сваког утицаја, или се, напротив, она изазива каквим бимо утицајем. Овде средине не може бити. Међутим, често пута научници, нарочито из школе индетерминиста, заборављају ову истину. Држећи се индетерминизма, они је и при извођењу првих закључака напуштају, ма да у исто време не престају даље бранити, т. ј. они је у једно исто време „и признају и одбацују.“

г. Значај теорија о слободној вољи и детерминизма за урачуљивост.

Из горе изложеног учења о елементима способности за урачуљивост излази, да питање о слободној или неслободној вољи не улази у састав правног учења о способности за урачуљивост. Било да признамо слободну вољу човекову или да пређемо на страну детерминиста, основи кривичне одговорности човекове (услови или знаци субјекта кривичног дела) остаће једни и исти. Другим речима, слободна воља у опште није потребна за урачуљивост, и одрицање њено, признање принципа законите узрочности, ни у колико не подрива начело кривичне урачуљивости. Ми сматрамо да је одговоран пред законом и да се подвргава казни сваки онај, који је у стању да се у својим радњама управља наређењима законским, — а

да ли је он слободан или није, о томе кривично право не води рачуна. Само питање о слободној вољи чисто је психолошко питање и никако не улази у област изучавања науке о кривичном праву; оно је било и увешено у ову област, благодарећи само погрешци старих криминалиста. Слободна воља, по нашем мишљењу, за кривично право није ништа друго, него чисто теоријска хипотеза, која објашњава извесну страну појава човечеве радње.

II НЕУРАЧУЊИВОСТ

1. *Узроци који ништа способност за урачуљивост.*

Ближа — психолошко физиолошка анализа појединих стања, која собом условљавају неурачуљивост субјекта, прелазе ван граница науке о кривичном праву. Наука о кривичном праву одређује их само у правном погледу, т. ј. у толико, у колико она служе или морају да служе као предмет законодавних одредаба.

а. *Младолетство.* Свесн о самом себи, о окружавајућим предметима и о друштвеним односима, а тако исто способност свесно управљати својим радњама, развија се код деце, као што је познато, постепено. Према томе у првом периоду свога живота сваки се младолетник јавља неурачуљивим; ово признаје и закон и наука. Али, с једне стране, граница овог периода није стална: према личним погодбама, развиће умних сила које су потребне за урачуљивост може код појединих субјеката да се одоци, а код других да наступи много раније; а с друге стране, извесан младолетник, који располаже довољном способношћу према једним фактима, може да не влада таквом способношћу према другим фактима. Према таквом стању ствари, изгледало би, да је потпуно логично, не одређивати никакве границе у закону, већ да се остави суду да одређује урачуљивост или неурачуљивост младолетника у сваком конкретном случају. Али, пошто би то изазвало многе практичне невође, позитивно право изазвано је да узме други пут као правилан, а то је, да одреди добу зрелости у закону. Већина нових законодаваца установљава два периода: први, у коме се неурачуљивост сматра као апсолутна истина, и други у коме се неурачуљивост претпоставља само као вероватна, тако да питање о њој мора бити решено у сваком конкретном случају. Први од ова два периода назива се период *безусловне неурачуљивости*; други — период *условне урачуљивости*.

Осем тога, нека законодавства издвајају трећи период, у коме се младољетници признају неодговорним само за извесна кривична дела. Избор одговарајућих граница за поменуте периоде чине законодавства или на основу ма какве унапред узете идеје, или помоћу научних података и искуства, што се, наравно, јавља као једино правилним.

Пример деобе прве врсте представља нам стари систем климатских периода, који је организован на тој претпоставци да се кроз сваких седам година обнавља цео организам човека — физички и интелектуални. Према томе, време младољетства односно кривичне одговорности делило се на три периода: до 7 године, од 7 до 14 и од 14 до 21 године. Ову чисто метафизичку конструкцију, налазимо још у римском праву (у школи прокулијанаца); она је показала свој утицај и на европека законодавства, па и на наш казнен законик.

Наш казнен законик дели доба зрелости, прво, до 12 година, и друго, упоредо с тим, уводи још два рока: 16 година и 21 годину. Према томе, систем нашег казног законика садржи у себи ове рокове: до 12 година, од 12 до 16 година и од 16 до 21 годину. За сваки од ових узраста наш законодавац признаје неурачунљивост: или безусловну, или условну, или у извесним границама.

Неурачунљивост младољетника одређује се по нашем казном законнику овако:

1. Узраст до 12 година јесте период безусловне неурачунљивости на основу § 55 јер „деца, која немају пуних 12 година неће се осуђивати за злочинства и преступљења која би учинила, него ће се дати родитељима или туторима, да их они казне“. Деца до 12 година не подлеже никаквој кривичној одговорности, пошто домаће казне у законнику нису предвиђене.

2. Узраст од 12 до 16 године јесте период условне урачунљивости, пошто се гледа, да ли је недорасли учинио кривично дело *с разбором* или *без разбора*, према §§ 56 и 57 казног законика. Кривична одговорност за недорасле од 12 до 16 година оваква је:

а. Ако би се доказало, да су недорасли, који имају пуних 12 година, али још нису навршили шеснајесту годину, *без разбора* учинили злочинство или преступљење, неће се осуђивати, него ће се дати родитељима или туторима, да их они казне.

б. Ако би се доказало, да су недорасли, који имају пуних 12 година, или још нису навршили шеснајесту годину, учинили злочинство или преступљење *и без разбора, али из рђаве навике*, онда се таква недорасла деца дају каквом заводу, где то буде одређено, на поправку, где могу остати највише до осамнајесте своје године.

в. Ако би се доказало, да су недорасли, који имају пуних 12 година, али још нису навршили шеснајесту годину, учинили злочинство или преступљење *с разбором*, казниће се, али много блаже него лица, која су навршила шеснајест година.

О разбору оптуженог детета, као о фактичком питању у смислу чл. 27—30 закона о пороти, решава поротни, а не државни суд (В. Решење Опште Седнице Касац. Суда № 4682/1900 г.). Кад се узима да је дело учињено *с разбором*, види се најбоље из ових речи нашег Касационог Суда. „Кад дело, вели Касациони Суд у једном решењу своје опште седнице под № 2747., није учињено намах, већ се мисао о убиству развијала постепено код оптуженога и расла упоредо са узроцима, који су ову мисао зачели; кад је мисао о извршењу самог убиства, сазрела код оптуженог до решимости раније још но што је дело извршено; онде, где неко може да мери узроке са казним делом, где је неко толико моћан у распознавању да се може одлучити да и свој живот жртвује, само да се од убијеног спасе, онде где се са свом опрезном зрелом човека приступа самом акту извршења, не може се рећи да нема разбора“.

3. Младолетници, који имају пуних 16 година, а још нису навршили 21 годину, осуђиваће се за учињено дело, али много блаже, него пунолетна лица. Младолетство кривца, о коме говори § 57 казн. законика, није казну измињујућа, већ, напротив, казну умањујућа околност (В. Решење I. Од. Касац. Суда Бр. 48/1903 г.)

Најзад, да напоменемо да по § 58 нашег казненог законика, младолетници у опште не могу се никад осуђивати на губитак грађанске части, нити се на њих може примењивати пропис § 18 али, ако су на робију осуђени, могу се и оковати према закону о изменама и допунама од 13 маја 1902 г.

По новом руском казненом законнику узраст до 10 година јесте период безусловне неурачунљивости; узраст од 10 до 17 година јесте период условне урачунљивости — младолетник у том периоду, који је радио *без разбора*, т. ј. ако „није могао

да разуме својство и значај кривичног дела које је извршио или да управља својим радњама“, не подвргава се кривичној одговорности. Како недорасли до 10 година, тако и деца од 10 до 17 година, које је суд признао као неурачуњливе, могу се предати каквом васпитном заводу и под надзор родитеља, тудора или других лица, која изјаве жељу да ће се о њима старати.

Систем француског законодавства веома је оригиналан; он у опште не зна за период безусловне неурачуњливости, и одређује само једно доба — 16 година, као стање условне урачуњливости. На тај начин, по буквалном смислу француског законика, на оптуженичку клупу може доћи дечан од шест, пет, па чак и од мање година. Такви случајеви, који су потпуно противни здравом разуму, у ствари су се дешавали у Француској. Такве оптужене, наравно, увек је суд признавао да су радили без разумевања; док међу тим, нема сумње, сва судска процедура може утицати на њих веома штетно.

Немачки законик установљава период безусловне неурачуњливости до 12 година и период условне урачуњливости од 12 до 18 година. Сви младолетници до 16 година по француском и од 16—18 година по немачком законик, за које се утврди, да су радили без разумевања, ослобођавају се од казне, али могу бити упућени у заводе за поправку младолетних криваца.

6. *Идиотизам* (блесавост). Потпуно растројство умних способности, које лишава човека способности да разуме закон и да сазнаје својство и значај извршене радње, другим речима, стање идиотизма (блесавости) очигледно исто онако ништи урачуњливост, као и неразвијеност умних способности код младолетних криваца.

в. *Глувонемост*. Као околност, која ништи урачуњливост, узима се и глувонемост од рођења или од детињства, ако глувонем, васпитањем или дружењем с другим људима, није добио потребан појам о дужностима и о закону. Такав значај глувонемости, као недостатка који очигледно спречава разнотак правилних представа о закону и о друштвеном животу, одавно се признавао и у науци и у законодавству. Можемо рећи, да у случају, кад не постоји нарочити завод за глувонеме, глувонемост мора се признавати увек као узрок, који ништи урачуњливост, пошто се не може тачно утврдити, може ли само

дружење с другим људима да попуни дефекте умног развића глупономога

г. *Старачка изнемоглост*. Она често повлачи за собом потпуно опадање умних сила, лишавајући човека способности за урачуњљивост. И ако се не може одредити у закону добро старости за такве случајеве, ипак треба рећи, да се неурачуњљивост распростире и на оне, који су изгубили умну способност и разум услед старости и изнемоглости.

д. *Душевне болести и стање несвесности*. Горе смо већ говорили о значају душевних болести, као о узроку за неурачуњљивост. Овом приликом рећи ћемо да стање несвесности повлачи такођер за собом неурачуњљивост.

Наш казнени законик у § 53 предвиђа, да ни злочинствa ни преступањa нема онде, ако је онај, који је какво дело учинио, у време, кад га је учинио био луд или је иначе слободна воља код њега искључена била. Последња реченица ове одредбе казује нам то, да свака душевна болест и свака психоза не повлачи за собом неурачуњљивост и да сваки психички није неурачуњљив и неодговоран за своја дела. Кривична намера, по мишљењу наше судске практике, састоји се у *правилном схватању забрањене противзаконе радње*, која се намерава да изврши (Решење Ошште Седнице Касац. Суда Бр. 2605/1900 г.).

ђ. *Стање сна, сањивости и лунатизма*. Стање сна јавља се као узрок за неурачуњљивост, као такво стање, које представља губитак свести, без обзира на то, да ли ће то бити обичан здрав сан, у коме човек ипак може да врши неке покрете органима тела, који су способни да изазову последице које су штетне за друге људе, илч ће то бити стање болесног сна, које се зове лунатизам, или, најзад, стање сањивости, у коме се представе о предметима који стварно постоје мешају са ушчацима снова. У овим случајевима има се на оптуженога применити § 53 нашег казн. законика.

Стању сна веома је слично стање пијанства од алкохолног пића; човек такођер губи свест, али задржава способност да врши покрете органима; он тако исто представе о предметима који стално постоје меша са производима свог властитог уображења. Према томе потпуно пијанство, које је достигло свој највећи ступањ услед губитка свести, морало би, као што изгледа, да служи као узрок за неурачуњљивост, али ипак позитивно право такав значај пијанству не даје, пошто, с гл.

дишта практичних обзира, не сматра за могуће да призна сувишну употребу алкохолног пића као основ за некажњивост. И доцета, разматрајући озбиљно ово питање, не можемо у опште тражити од законодавца, да он призна злоупотребу алкохолног пића, — које се не само не може пожелети, но које је у опште и одвратно с друштвене тачке гледишта, — као основ за некажњивост. Законодавац може узети такво пијанство само за олакшицу при изрицању казне за извршено кривично дело. Друга је ствар, кад стање пијанства није произведено намерно, например, кад је било резултат насиља, погрешке и т. д. Тада, наравно, имамо потпуно основа говорити о некажњивости лица које је извршило радњу у стању потпуног пијанства и да применимо § 53 нашег к. аз. законика.

Напоменућемо, да не само пијанство, које произлази од алкохолног пића, но и сва слична стања, која се јављају као резултат употребе ма каквих било састојака, који помрчавају свест и вољу човеку, морају, по нашем мишљењу, да изазивају такав исти однос законодавчев. Таква је употреба опијума, морфијума и других сличних састојака.

2. Значај пролазних стања.

Свако стање неурачунљивости повлачи за собом неодговорност лица за све оне радње, које је оно извршило у том стању; другим речима, за некажњивост радње, на основу неурачунљивости, потребно је да се она по времену слаже са стањем неурачунљивости. Ово стање о стицању времена извршења кривичног дела и стања неурачунљивости, предвиђено је у § 53 нашег к. аз. законика у речима: *„у време, кад га је учинио“*.

Кривична се дела извршују у времену: међу почетком кривичне радње и наступањем последица, које чине састав кривичног дела, може проћи довољно времена, у току кога може у многоме да се измени субјективно стање оптуженога. Очигледно, да се урачунљивост или неурачунљивост субјекта мора одређивати по оном стању, у коме се он налазио за време извршења оних својих радња, из којих се развила кажњива последица; стање пак оптуженога у времену наступања саме последице, никакав значај не може имати, ако та последица буде одвојена по времену од његове радње. На тај начин лице, које је другом нанело смртоносну рану, може да позива мртвим сном у оно доба, кад наступа смрт његове жртве;

човек, који је поштом послао увредљиво писмо, може да се налази, на пример, у наступу потпуног лудила, које ништи урачуљивост, у оно време, кад адресат добије његово писмо и т. д. Али, и ако је ово питање потпуно јасно, ипак може да изазива извесне тешкоће у практичној својој примени према пролазним стањима, т. ј. таквим стањима неурачуљивости, у којима се човек налази само привремено — привремено губи способност за урачуљивост, а за тим је поново етиче, као што је, на пример, стање сна, губитак свести под утицајем наркотичних средстава и т. д.

Тешкоће ове огледају се у ова три случаја, који су одавно привукли на се пажњу у литератури. Прво, могуће је да само стање неурачуљивости представља састав кривичног дела, као *delictum sui generis*, као стање које је забрањено и кажњиво по закону. Тако је, на пример, стање сна за војника за време стражарења. На први поглед изгледа, да се таква кажњивост лица, које се налази у стању сна, противи општем начелу некажњивости неурачуљивих лица. Али, кад се дубље уђе у суштину ствари, лако је увидети, да у свим оваквим случајевима нема потребног услова за некажњивост — није једновременно стање неурачуљивости и кривична радња. Стање сна јавља се овде само као последица, кривична радња претходила је овом стању; кривичну радњу представљају овде они поступци, који су изазвали наступање одговарајуће последице — сна. Према томе, урачуљивост или неурачуљивост лица мора бити одређивана по стању његовом у то време, а не за време сна који је забрањен законом. Ако је лице изгубило способност за урачуљивост још у то време, онда га можемо сматрати за неурачуљивог само за то стање, као *delictum sui generis*.

Друго, таква иста стања лица могу се јављати као непосредни узроци кривичне нерадње. На пример, сведок, који је позват у суд, преспаваше време кад се требао јавити у суд. Ово стање неурачуљивости такођер га не може ослободити од одговорности, с тога што се оно односи на кажњиву последицу, а не на кривичну радњу у ужем смислу. Кривична радња овде се свршава још у оно време, кад је сведок лего да спава и заспао и т. д. Нејављаше у суд јесте само последица потпуно одвојена од кривичне радње. Ради бољег објашњења узмемо и такав случај, да је позвати у суд сведок за по сата до времена кад се требао суду јавити сео у железнички вагон и није

имао фактичке могућности да изврши захтев закона, — стање ствари биће овде исто као и горе: кривична радња свршава се у времену, кад је субјект ушао у вагон, његово нејављивање у суд биће само последица.

Најзад, треће, стање неурачуњивости може да улази у план кривичне радње, као један начин или пут за постижење резултата. Да узмемо један школеки пример: слуга, који је дужан свако вече да затвара врата од куће свога господара, ступа у споразум с лоповима; у место, да затвори врата на време, доводи себе у такво стање да губи свест за неколико тренутака до одређеног рока; лопови долазе и налазе врата отворена, а слугу где лежи у несвесном стању. Они краду имовину, а слуга пред судом наводи у своју одбрану баш ту околност, што се он налазио у несвесном стању, у стању неурачуњивости (тако зване *Actio libera in causa* или *Actiones ad libertatem relatae*). У пракцији случајеви такве врсте могу бити веома разноврсни. Решење мора бити увек једно и исто: кривична радња мора се сматрати као свршена онда, кад је лице извршило оне радње, помоћу којих је себе довело до несвесног стања, а урачуњивост мора се одређивати по стању његовом у времену извршења ових радња. Слуга у поменутом примеру мора одговарати за саучешће у крађи.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК

УБИСТВО У ЛУДИЛУ

САОПШТАВА

Богдан Ив. Јакшић

секретар врх. суда

(наставак)

Претрес по кривици Станковој.

(рађено 5. Децембра 1902. год.)

Државни тужилац остао је при своме захтеву да се онт. Станко за ово дело осуди на казну по § 155. кр. зак.

Онт. Станко је поред раније изнесенoга у његовим исказима код полиц. власти изјавио:

да је он донста своју једину кћер Олгу заклао, а повод је овоме убиству био тај, што су се тога јутра свадиле њих двоје око њене удаје, којом му је приликом Олга казала: *Какав си ти отац, те се не бринеш и трудиш, да ме удаш него овако стоји ствар несвршена*". На ове речи Олгине, он је изгубио памет и у тако несвесном стању потегао бри-тву иза појаса и ударио Олгу у грло, која се од убода на мах претурила и он у овако раздраженом стању ударио ју је ножем понова у грло још једанпут или два пута.

Раније на извршење овога дела није ни помишљао, јер није имао повода, а пок. Олга свагда га је добро слушала и иначе су живели врло добро.

Дело је, вели, извршио у великом раздражењу те се и сада љуто каје, а и савест га јако гризе, јер је отпратио на онај свет своју једину кћер, а најмлађе дете".

Сведоци Фета, Султана и Стојан и на претресу су осведочили оне околности о којима су сведочили код полицијске власти, а сведоци: Јања, Стојанка, Јован Димитријевић и Василије Миљковић на које се опт. Станко при саопштењу тужбе држав. тужиоца позвао, осведочили су: да је са пок. Олгом лепо живео, и да се није свађао.

Браниоци опт. Станка г. г. П. А. Кочић и Ал. Р. Христић, адв. из Врање, изјавили су:

«да овакво дело, као што је опт. Станко извршио, никада неће да изврши човек нормалнога душевнога стања, већ само онај, чија је свест ненормална — помућена, па зато кривицу оптуженога квалификују као убиство без предумишљаја из става II. § 156. кр. зак. јер је Станко ово дело извршио у афекту — узбуђености.

г. Кочић тражи да се оптужени предходно пошаље на посматрање у Београд у дом за душевне болести а г. Христић тражи: да се акта кривице Станкове врате кривичном одбору, који би имао за задатак: да изближе испита особине Станковог оца, матере, па и самога Станка; да испита све узроке, који би били од пресудне важности за тачно ислеђење и пресуђење ове кривице, па тек за овим да се оптужени упуту у Београд на посматрање, па када се утврди душевно стање Станково, онда има места приступити суђењу његове кривице »

«Да се протоколом секције, полициским увиђајем и осталим ислеђеним околностима, утврђује постојање дела убиства — § 154. крив. зак.

Да је опт. Станко ово дело извршио, доказ је његово чисто и јасно признање — § 225. кр. с. пост. — да је он своју кћер Олгу, на дан 21. октобра ове године заклао, посвадивши се са њоме око њене удаје, које се са свима ислеђеним околностима потпуно слаже, као и са протоколом секције, извршене над лешом пок. Олге. Што се тиче захтева бранилаца оптуженога, да се оптужени пошаље на посматрање у Београд у дом за душевне болести, суд налази, да му овде нема места, јер оптужени у својим одговорима код иследне власти а и пред судом, својим држањем и покретима, није од себе дао никаква повода сумњи, да је оптужени Станко душевно бољестан (алтериран), те да би суд у смислу § 67. кр. суд. пост. а и према захтеву бранилаца, имао потребе да оптуженога шаље на посматрање. Сем овога нису изнесени никакви по-

даци који би били потребни, те да би се према њима оптужени имао упутити на посматрање.

Да је оптужени Станко ово дело извршио предумишљајно суд изводи отуда, што он на наиван прекор своје кћери, потрза бритву иза појаса и удара је њоме у грло, како му овај удар није био довољан, он га понавља још једаред или дваред, са сасвим провидном намером, да своју жртву лиши живота; а да је овде било афекта, узбуђености, раздражености, оптужени је имао довољно времена, после првог заданог удара када се Олга стропоштала на земљу, да од своје намере одустане, увидевши пред собом зле последице своје узбуђености — раздражења, да је своју једну кћер — своје дете, повредио, да је оптужени ишао, да Олгу убије јасно се огледа и у томе, што је он задавао повреде на оном делу тела — грлу, чија повређења имају за последицу смрт; што су све повреде на грлу и у близини једна до друге, а у случају афекта тога већ не би било, јер човек у таквом душевном расположењу не бира место куда ће повреду нанети, већ повређује све што му испод руке дође.

Да према овоме ово дело долази под одредбу § 155. крив. зак. по коме се законском пропису оптуженоме казна има и одредити.

Као отежицу оптужени има то, што је овим делом повредио више дужности § 65. кр. зак. тач. 4.

Признање оптуженога у овоме конкретном случају, не може се узети као олакшица, јер је исто по § 243. кр. суд. пост. узето као услов, да се над оптуженим може изрећи смртна казна, а добро владање тач. 4. из § 59. кр. зак. суд оптуженоме није морао узети за олакшицу за то што и поред њега, постоји отежица — повреда више дужности — из тач. 4. § 65; па кад се једно са другим у смислу § 66. кр. зак. упореди, излази, да је претежнија отежавајућа околност, а да нема никаквих олакшица за оптуженога*.

Па је одлуком својом од 5 децембра 1905. год. Бр. 18.293 пресудио :

„Да се оптужени Станко Ђорђевић, бив. терзија из Брање, за дело извршеног хотимичног убиства са предумишљајем над својом ћерком Олгом, казни смрћу“.¹⁾

1; Пресудили председ. суда С. М. Пинерин, судија Т. Микић и за судију секретар С. Стојановић. Деловођа је био писар Б. Лукић

По незадовољству бранилаца оптуженог, а и по званичној дужности, Апелациони суд је по размотрењу акта ове кривике писмом својим од 12 децембра 1902. г. Бр. 5421. препоручио врањском суду, да поступи у следећем :

„Кад браниоци оптуженога у незадовољству под Бр. 18456. наводе, да оптужени ни сада а ни у времену извршења дела није био урачуњлив, поткрепљујући своје наводе самим поступком оптуженога при извршењу дела, као и начину његове одбране, те је ради правилнијег пресуђења с обаиром на § 67. кр. поступка потребно, да се оптужени упуту на посматрање тамошњој окружној болници и том приликом утврди његово душевно стање, а по могућству и време определи, од кад се оптужени у тако болесном стању налази, ако се у опште нађе да он није при чистој свести. Од извиђаја ове околности зависи кривична мера оптуженога.“

Врањски првостепени суд је по овоме упуту опт. Станка у окружну болницу на посматрање, и са добављеним извешћем болнице од 2. јануара 1903. год. Бр. 1911 које гласи :

Начелству округа врањског.

Према захтеву првостепеног врањског суда од 20. децембра 1902. г. Бр. 19170 и наредбе начелства од 21. истог мес. и године Бр. 18506 потписани управник врањ. окружне болнице посматрао је окривљеног Станка Ђорђевића терзију из Врање за време од 21. децембра прошле године па до данас и нашао је:

1. Станко се налази у добу дубље старости и старачке изнурености са свима знацима старачке регресивне метарморфозе организма. При том пада у очи његова доста јака микродокрвност.

2. Поглед очију његових није нормалан, већ је више унезверен, преплашен, лутајући. А кад се управи на њега какво питање он више гледа укочено.

3. Спавање немиро, непрекидно.

4. Већином ћути; само на питања одговара. Наводи да је дело у свађи са ћерком извршио, али да није био свесан кад је то учинио. Каје се што је учинио нешто што нико није учинио.

5. Апетит доста добар.

6. Столица и мокрење уредни.

7. Изгледа да Станко пати не само од старачке телесне изнурености већ и од старачке умне изветрености. Све окол-

ности говоре да је он убијство своје кћери извршио пре у афекту и неурачуњливом стању а не у нормалном душевном стању и са предумишљајем. С тога треба поклонити озбиљну пажњу жалби, коју су поднели Станкови браниоци Апелационом Суду противу пресуде првостепеног суда.

Спроводи се Станко и шаљу се сва акта.

Управник болнице

Др. Љ. Јовановић.

Сва акта ове кривиче, писмом својим од 10. јануара 1903. год. Бр. 298. послао Апелационом суду на даљи рад.

Апелациони суд писмом од 13. јануара 1903. год. Бр. 187. вратио је акта врањском првост. суду са изјавом:

„Да се у извешћу тамошње окр. болнице о чињеном посматрању над оптуженим тврди само то, да је оптужени дело извршио у афекту и у неурачуњливом стању, међутим, не види се, од када се датира ова неурачуњливост, нити је утврђен степен исте, т. ј. да ли је оптужени свестан својих поступака и његових последица, па за то на основу § 265. кр. пост. обзиром и на § 60. и 67. кр. пост. враћа акта томе суду с препоруком, да оптуженога упути на посматрање од стране комисије у болницу за душевне болести, како би се утврдило: да ли је оптужени душевно поремећен, у којој мери и од када.“

Врањски првостепени суд поступио је по овим примедбама Апелационог суда и од управе болнице за душевне болести, писмом од 10. новембра 1903. год. Бр. 1864. о вршеном посматрању над опт. Станком добио ово:

Лекарско уверење.

На захтев првостепеног суда врањског од 22. јануара 1903. год. Бр. 652. а на основу примедба Апелационог суда од 13. јануара 1903. год. Бр. 187. и по одобрењу Господ. Министра Унутрашњих Дела Бр. 768. од 5. фебруара 1903. год. извршено је посматрање над Станком Ђорђевићем, бив. општин. пандуром пређе терзијом из Врање, који је стар 74 године, ожењен, но од жене одвојено живећи, оптужен за убиство своје ћерке Олге, због чега је осуђен на смрт. Олга је била испрошена за Петра Димковића кројачког радника у Смедереву. Пре него што је дошло до венчања, убио је — заклао је њен отац Станко, на дан 21. октобра 1902. год. Истрагом није код Станка утврђено никакво абнормно душевно

стање. Истрага није ни посумњала у његову здраву памет, нити је у томе правцу предузела ма какво испитивање. Станко је суду оптужен као душевно здрав човек. Дело је квалификовано као дело хотичног убиства са предумишљајем. *Првостепени суд* усвојио је ово мишљење последне власти.

Ми смо проучили два послата судска акта. Из послатих акта, ми ћемо извадити и у нашу сведоџбу унети само оно, што нам је од потребе. Ми вадимо неке од исказа Станкових и неке његових сведока. »Највише ми је било криво што јој браћа не шаљу паре за мираз који су обећали« (акт 13354.) — »Паде ми нешто криво на њу па онако разљућен скочих моју бритву узех па моју ћер убодох у грљан она одмах паде на земљу, затим је ја још неколико пута убодох и она одмах издануо (акт 13354.) »Па како су моји синови са новцем одуговлачили и новац нису шиљали, то сам ја изгубио сваку наду у њих, и држао да ће се с тога прошевина моје ћерке покварити, па да се не би моја кућа и ћер срамотили ја сам се решио на ово дело и кћер своју заклао« (акт 16195). — »Тoga јутра било је између нас речи, ћер је почела да пребације што нема новац да дође и нема спрему. Мени се нешто накриви и дође ми криво што до тога да дође, *па и сам не знам шта ми би*, шчепам бритву и убијем Олгу« (акт 16195) — »Овај догађај десио се са свим случајно, нисам се из раније спремао« (акт 16195) — И да ми је било жао, *у тој јаросги ја сам на све заборавио*« (акт 16195). — »На овакве речи пребацивања, од стране Олгине, *нагубио памет*, дохватио сам своју бритву« и. т. д. и. т. д. (претрес 18293). — »Не сећам се после кога ударца се Олга ухватила за моју бритву« (претрес 18296). »Ти немој ништа да се плашиш јер сам ја удао моју Олгу«..... »беше то, свршено је«,.... »седи ту па је причувај док се ја вратим«, рекао је Станко комшики Султани (акт 15902) Султана вели: чим ступих на праг Станкове куће (са чаршавом) он ме онако *узбуђено* причека са речима »беше му«... »Ја направих што направих!« »Поплаших се и побегох«. (акт 16196 и 18296). Сведоци су осведочили да је Станко лепо живео са Олгом, *Сведок В. М.* исказао је да Станкови синови М. и Ђ. јесу пијанице, свађалице, ексцентрични (акт 18296).

(Наставиће се)

ИЗ СУДНИЦЕ

—♦♦♦—

Деца испод дванаест година узраста за учињена кривична дела стављају се под суд (тач. 1. и 3. § 161. и 164. кр. суд. пост.), а питања о њиховој кривичној одговорности расправља се судском пресудом у смислу § 55 кр. зак. с погледом на §§ 218 и 240. крив. пост.

Владимир син Мите Николића из Сејанице, на дан 10. новембра 1903. год. упалио је плевну — зграду за смештај сточне хране Прокопа Станимировића из Сејанице, у којој је било: 11 крстина сламе, 50 ручица конопља непотопљена, една кола пасуљевине и пола кола шаше (кукурузовине), све у вредности 50 динара по процени, — те је плевна са свом сточном храном у њој изгорела.

Лесковачки првостепени суд решењем својим од 30. септембра 1904. Бр. 1604. нашао је: да стоји дело злонамерне паљевине, које се казни по § 296. крив. зак., али, како се из крштенице окривљеног Владимира, као јавне исправе, види: да је окривљени Владимир, у врмену извршења овога дела имао 9 година и 14 дана, дакле испод 12 година свога живота, — то га је ослободио стављања под суд пошто се и иначе по § 55. крив. зак. не може судски ни казну осуђивати.

Ну на жалбу начелника среза власотиначког Касациони Суд решењем својим од 12 јануара 1905 год. Бр. 10845, поништио је решење лесковачког првостепеног суда, а из разлога:

»Кад је суд нашао: да у даном случају постоји дело паљевине из § 296 крив. зак. и да има довољно основа подозрења, да је оптужени Владимир учинилац овога дела, — онда је суд погрешно што оптуженог није ставио под поротни суд — тач. 1. и 3. § 161. и 164. крив. суд. пост. чл. 12 зак.

о пороти — и на томе се задржао, него се одмах упустио у питање саме кривичне одговорности оптуженог и изрекао да се оптужени не ставља под суд са разлога, што ће по § 55. крив. зак. оптужени и не може судски казнити, јер се то питање расправља судском пресудом по наређењу пом. § 55. крив. зак. с погледом на §§ 218 и 240. крив. суд. пост“...

Лесковачки првостепени суд није хтео усвојити ове примедбе Касационог Суда, већ је дао ове против разлоге:

„Када се по § 55. крив. зак. деца испод 12 година не могу никада осудити за кривике, које су учинила, већ се дају родитељима на казну, онда суд налази, да се таква лица, за иста дела и не могу стављати ни под суд, а на основу тач. 1. § 161. крив. суд. пост. јер се њихова кривица заглађује тиме, што су она испод 12 година живота.

Кад је законодавац искључио могућност кажњења деце испод 12 година он је свакако имао на уму њихову физичку и умну неразвијеност, а међу тим, када би се таква деца при стављању под суд и притворила, што би неминовно морало бити, јер су тачно означени узроци кад се кривци могу бранити из слободе, — то би хапшење, неоспорно штетно утицало на њихово физичко развиће, а и на моралне особине, јер би у притвору, била смешана са другим преступницима и злочинцима, који би на њих имали утицаја.

Ако се усвоји, да се деца могу стављати под суд и у притвор и испод 12 година, онда не би било граница докле се деца могу не стављати под суд и могао би наступити случај, да се тако исто уради и са дететом од 4—5 година, које је другом учинило какво кривично дело нпр. деца, играјући се, једно другом гурне иглу у око, због тренутног нерасположења и том другом детету око исцури и. т. д.

Стављање под суд оваквих лица без икакве је практичне вредности и само штети, јер се мора ислеђење обавити, сва интересована лица звати, а оптужено лице, не може се осудити ни на какву казну ни на трошкове — § 296. кривичног суд. поступка.

Прописи законски по којима је Касациони Суд поништио судско решење, не могу послужити за оно, што је примедбама изнето.“

Са ових разлога лесковачки првост. суд вратио је Касационом Суду сва акта овога предмета с молбом, да у својој

Општој Седници, а на основу § 279. крив. суд. пост. донесе потребну одлуку.

Касациони Суд одлуком своје Опште Седнице од 22. фебруара 1905. год. одбацио је противразлоге првост. суда и нашао :

»Да су примедбе II. одељења Касационог Суда од 12. јануара 1905 год. Бр. 10845/904 год. на закону основане, а да противразлози првост. лесковачког суда не стоје.

С тога Општа Седница Касационог Суда на основу § 279. крив. суд. пост. уважава горње примедбе свога II. одељења а противразлоге првост. лесковачког суда одбацује и препоручује му да по истим примедбама поступи.»

САОПШТИО :

Душ. Р. Трифунац

СУД. ПИСАР.

Оцене и прикази.

Ethische Werte im Strafrecht von Dr. Fritz von Calker, Berlin 1904.

Реформни покрет немачког законодавства у погледу права нашао је свога јаког израза у многобројним већим и мањим р^з правама, које су у времену последње 3—4 године изашле. Не можемо их све овде набрајати, пошто то и није циљ овим редовима; једну од њих ми смо превели, а то је од Бах-а „Криминалистичке школе и реформа кривичног права“ (види „Бранич“ X. св. 10.). Овом приликом хоћемо из масе тих разних расправа, које имају за циљ, да расветле поједине тамне и нерешене проблеме казненог права, да прикажемо једну књижицу од професора страсбуршког универзитета, која је прошле године под горњим насловом угледала свет.

У величини једног повећег јавног предавања, које је писац држао у јавној Скупштини друштва за потпомагање отпуштених осуђеника 16. јуна 1904 г., износи нам он у овој књижици у збијеном стилу однос између етике и казненог права. Блиска веза између ове две науке неоспорна је, па је за то и тешко утврдити тачно однос једне према другој. Тежину решења питања о том односу писац је озбиљно схватио и потрудио се, да тај однос, што јасније представи. Полазећи од тога, да се право развија и да има своју историју, излаже, да се напредак у развију данашњег правног хваћања састоји у приближењу кривично-правне оцене ка етичкој оцени правних чињеница, то ће рећи у дубљем схватању идеје кривичне одговорности, при којој се озбиљно и у довољној мери узима у оцену етички елеменат важних правних чињеница. Но та *правна оцена* не сме се помешати и изједначити са *етичком оценом* ових чињеница. Свака мора да сачува своју индивидуалност због циља коме служи, па је због тога и потребно утврдити однос ове две науке.

О том односу пишчево је мишљење следеће: Право у опште, а казнено посебно, чим саставни део моралног поретка, који је одређен да регулише заједнички живот и заједничко деловање људи у смислу идеје усавршавања друштвене заједнице. Норме морала постале су пре норми права; ове су се појавиле тек на доцнијем ступњу развића, али самим тим развићем постала је веза између једних и других, и она није прекинута у даљем развићу тих наука, већ између истих постоји Друштвени односи развијених културних народа показују нарочиту тројаку тенденцију: а) остварења извесних норми, чије је остварење неопходно потребно у поједином случају за опстанак и развиће друштва; б) остварења ових норми посредством ауторитета организоване друштвене заједнице, и в) да се овим нормама регулише само она људска *радња*, која производи промену у свету, а никако *воља* људска. Дејство ове три тенденције је, да се са њима право одвоји од морала и тако оно постаје самостални део моралног поретка. Та самосталност огледа се дакле у оцени чињеница. У етици је од важности *воља*, а у праву *исход радње*. Правне норме захтевају извесну радњу, а та се радња има да цени према овим нормама. То је суштина правне норме и радње човечије. Али право није остало тако укочено; оно је у свом развићу дошло до другог схваћања, да се значај противправне радње не састоји искључиво у вредности повређеног правног интереса, већ и у вољи, испољеној у тој радњи. На тај начин унета је у право нова тенденција индивидуалисања, и саломљена укоченост казног права, која се састоји у тенденцији гонералисања. Обе ове тенденције оличене су данас у појму *кривица*. Потцењивање прве на штету друге и обратно, а нарочито ове друге, било би само на штету права, јер би невођење рачуна о исходу противправне радње довело у опасност опстанак државе. Али та радња мора садржавати у себи могућност довођења у опасност каквог правно заштићеног интереса. Свака друга радња без вредности је за казнено право, али она остаје и даље предмет етичке оцене.

Према томе казнено право има за предмет само оне оцене, којима је животно искуство придало извесну општу важност, а не може му предмет оцене бити ни она радња појединца, где је објективна могућност повреде нечијег интереса искључена, пошто нема субјекта тог интереса; али та радња, којом се *моња* правни поредак, мора да има извесно

својство т. ј. она мора да је израз злочинчеве воље, да је њен резултат. У оцени овога момента воље лежи решење питања о односу између права и етике, и тако се тај однос између ових наука мора стално одржавати.

Даље писац излаже појам кривнице и сву одговорност за извесно кривично дело своди на слободу воље, а под урачун. ливошћу разуме способност сваког човека, да своју радњу доведе у склад с прописима права и морала; за тим говори о двема формама злочиначке воље: хотичности и непажњи, и под првом разуме одлуку злочинца, да произведе извесан успех, противан праву, док је непажња недовољно вођење рачуна о својим дужностима, услед чега се деси промена у правном поретку, за тим излаже појмове: свршетак и покушај, и врсте овога и код свих тих појмова цени злочинчеву вољу с погледом на право и етику.

На основу тог посматрања дошао је писац до закључка, да је за врсту и величину казне, како у закону тако и у пресуди, меродаван *принцип праведне одмазде*, који он схвата као *пропорционално одмеравање казне према кривници* у горе изложеном смислу, дакле *водећи рачун како о исходу радње тако и о вољи злочинца*. На тај се начин код повреде истог правног интереса долази до поделе кривнице у разне ступње у погледу одговорности, у колико је воља, чији је исход радња, разнолика, те је и казна разна. А при оцени воље особито је важно утврђење њеног квалитета. Отуда и разликовање злочинаца: на случајне злочинце, злочинце из навике или од заната, и злочине по рођењу. Према томе има и казна да се одмери, а као најбоља досад се показала казна лишења слободе, која има тај задатак, да дејствује на заштиту заједнице и потпомагању моралног усавршавања заједнице. Последњи циљ и казног права и етике, где се ове две науке и поклапају, јесте морално усавршавање човечанства.

Др. Д. М. Суботић.

Белешке

Адвокатске вести — *Радивоја Јовановића* бив. среског начелника у оставци, Министар Правде поставио је за правозаступника при првостепеном суду за вар. Београд.

Годишњи скуп Удружења Јавних Правозаступника — 19 ов мес. одржан је годишњи скуп овог удружења на коме је прочитан извештај Управе о раду у прошлој години и изабрана нова Управа. Детаљнији извештај са овог скупа донећемо у идућем броју.

Међународно удружење за упоредну правну науку и народну економију —

Нашим читаоцима је познато да у Берлину постоји *Међународно удружење за упоредну науку и народну економију* (Internationale Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre) које одговара француском *Société de législation comparée* (у Паризу). То удружење, које је веома обимно по броју својих чланова најпре је издавало само свој *годишњак* (Jahrbuch) у коме се доносе извештаји о законодавству свих образованих земаља састављени од чланова кореспондената. Од прошле године, пак, удружење је почело издавати и свој месечник (Mitteilungen) који је доносио извештаје са седница удружења, као и краће студије из области права и економије, махом читане

на тим седницама.

Од 1. Априла ове године тај месечник је увећан и претворен у један велики реви који носи ово име: „Blätter für Vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre.“ Часопис ће излазити, као што рекосмо, сваког месеца а уредник му је Госп. Felix Meuzg, (Kammergerichtsrat у Берлину) вредни председник удружења. С погледом на важност друштва чији је орган и признату стручност људи који га издају овај часопис ће, сумње нема, заузимати једно од најугледнијих места у повременој научној књижевности немачкој.

Nekolika pravna zaopštenja. Г. Жив. М. Перић, ред професор универзитета, наш сарадник оштампао је из „Мјесечника“ под горњим насловом низ чланака, који су у пом. листу излазили. Ти су чланци: 1. *О повратном дејству интерпретативних закона*; 2. *О постанку правних (моралних) лица*; 3. *Један спорни случај примене законске хипотеке лица под стараштвом*; 4. *Једна тешкоћа код примене правила аутономије воље странака у међународном приватном праву*. Препоручујемо ову књижицу својим читаоцима. —

Читуља — у Шапцу је 10 ов. мес. умро *Данило Орел* дугогодишњи адвокат. Бог да му душу прости!

Библиографија

Грађанско право

Klein, P. Untergang der Obligation durch Zweckerreichung. Eine Untersuchung auf dem Gebiete des deutschen bürgerl. Rechts. Berlin, Gutentag. M. 4.

Rechmann, A. Der Kauf nach gemeinem Recht 3. T. 1. Hälfte. Leipzig, Deichert. M. 5.

Грађански поступак

Stranz, J. Die Rechtsanwaltschaft beim Reichsgerichte. Vortrag. Berlin, Vahlen. M. 0.80.

Heilfron, E. u. Pick G. Lehrbuch des Konkursrechts. Berlin, Speyer & Peters. Geb. M. 3.

Кривично право

Bonger, W. Criminalité et conditions économiques. Amsterdam, Tierie. M. 10.

Liszt F. v. Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge. 2. Bde. Berlin, Guttentag.

Burgl, G. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit der Epileptiker. Nürnberg, Kern. M. 1.

Roscher, G. Handbuch der Daktyloskopie. Leipzig Hirschfeld M. 1.20.

Исправна

У расправи »О утаји«, штампаној у бројевима 4 и 5 „Бранича“ за ову годину поткрале су се, поред ситнијих, ове крупније грешке :

На стр. 289. ред 20. озго стоји „Код“ а треба »кад«.

На стр. 291. 15. и 16. ред озго стоји „зајмодавац“ а треба „залогодавац“.

На стр. 296. ред 1. озго стоји „као испит“ а треба »као иступ«.

На стр. 302. ред 3. оздо стоји »Посредништвом« а треба „Посредством“.

На стр. 302. прим. 20. стоји „Стоји § 231 сл. 2.“ а треба »Стари § 231. одељ. 2.«

На стр. 304. ред 8. озго стоји »има али« а треба »има или«.

„ „ „ „ 6 оздо стоји »§ 59 т. в« а треба »§ 59 т. 6.«.

На стр. 362. прим. 3. стоји »имовина« односила« а треба »имање« односило«.

На стр. 363. ред 1. озго стоји »понушта« а треба „допуншта“.

На стр. 367. ред 12. озго стоји »у главно XVIII.« а треба »у глави XXIII.«

На стр. 368. ред 17. озго стоји »кривичности« а треба »правичности«.

На стр. 370. ред 18. озго стоји »окодности као« а треба »окодности служе као«.

На стр. 371. ред 15. озго стоји »посредством продаје« а треба »посредством предаје«.

На стр. 371. ред 25. озго стоји »зашла« а треба »дошла«.

На стр. 373. ред 8. озго стоји »која је кажњива«, што треба изоставити.

На стр. 374. прим. 9. ред 15. озго стоји „condictio purtira„ а треба »condictio furtiva«.

На стр. 375. ред 2. озго стоји »јер је« а треба »јер би.«

На стр. 375. ред 15. озго стоји »некажњив« а треба »кажњив«.

На стр. 375. ред 7. оздо стоји »Главни закон« а треба »Главни захтев«.

На стр. 376. ред 4. озго стоји »истину« а треба »исту«.

На стр. 377. прим. 4. озго стоји »Програм праве« а треба »Програм прве«.

Моле се читаоци да ово исправе.

Цена листу

Годишњи улог за редовне чланове „Удружења јавних правозаступника“ стаје 24 дин. годишње и они добијају лист бесплатно.

За остале цена је:

За Србију:	Иако Србије:
на годину 12 дин.	на год. 12 фр. или круну

Поједини бројеви стају 1 динар.

Уредништво скреће пажњу читаоцима „Бранича“ да располаже извесним бројем комплета из ранијих година и да ће их продавати по цену од 6 дин.

Рукописе ваља слати уреднику. Кнег. Љубине ул. бр. 11.

Претплату и рекламације, које се тичу администрације листа, ваља упућивати г. Милану Пазаревићу, адв. овд. благајнику и члану управе удружења.

Администрација се налази у Јакшићевој ул. бр. 11.

Уредништво.